چاپی پێنجەم

بەشێک لە پەیامەکانی نوور

موعجیزائەحمەدی

بە دیعوززەمان

سەعیدی نوورسی

دایناوە

فارووق ڕەسووڵ یەحیا

کردوویە بە کوردی

بەشێک لە پەیامەکانی نوور

موعجیزاتی ئەحمەدی

بەدیعوززەمان

سەعیدی نوورسی

دایناوە

فارووق ڕەسووڵ یەحیا

کردوویە بە کوردی

ئەم کتێبە:

* مامۆستا (بەدیعوززەمان سەعیدی نوورسی) بە زمانی تورکی دایناوە.
* مامۆستا (ئیحسان قاسم صالحی) لە زمانی تورکییەوە کردوویەتی بە عەرەبی.
* (فارووق ڕەسووڵ یەحیا) لە عەرەبییەوە کردوویە بە کوردی.
* مامۆستا (حسەین حسەن کەریم) بەم کوردییەدا ڕۆشتووەتەوە و لەگەڵ دەقی عەرەبییەکەدا بەراوردی کردووە.
* مامۆستا (عەبدولکەریم عەبدوڵلا ڕەفعەت) پیایدا ڕۆشتووەتەوە و لەگەڵ دەقە تورکییەکەدا بەرامبەری کردووە.

* چاپی یەکەم: ئەستەمبوڵ ١٤١٣ك-١٩٩٢ز.
* چاپی (شەرعی و بژارکراوی) پێنجەم: بەیرووت ١٤٣٣ك-٢٠١٢ز.
* لەسەر ئەرکی وەرگێڕ لە چاپ دراوە.

وتەیەكی پێویست

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيدنا محمد الأمين المبعـــوث رحمـــة للعالمين، وعلى آله وأصحابه وأتباعه إلى يوم الدين.

به پێویستی دەزانم لە پێش خوێندنەوەی ئەم پەیامەدا خوێنەری بەڕێز لە هەندێ لایـەنی سەبارەت بە فەرموودەكان و وەرگێڕانی ئەم پەیامە ئاگادار بكەمەوە.

وەك ئاشكرایە سەرچاوەكانی باسـی موعجیزاتی پێغەمبەر ﷺ بریتین لـە كتێبـەكانی فەرمووده و مێژووی ژیانی پیرۆزی. جا كاتێ مامۆستا نوورسی ئەم پەیامەی دانـاوە هیچ سەرچاوەیەكی لەوانە لـە بەردەستدا نەبووە و، بۆ هێنـانی ئـەو فـەرموودە زۆرانـەی لـەم پەیامـەدان پشتی بـە توانـای لەبەربوونی خۆی بەستووە كـە زووتـر لـە سـەرچاوە بـاوەڕ پێكراوەكـانی فـەرموودە و مێـژووی ژیـانی پێغەمبـەردا ﷺ خوێندوونیەتـەوە، لەگـەڵ ئەمەشـدا، كـە بـەراوردی فـەرموودەكان لەگـەڵ ئـەو سـەرچاوانەدا كـراون، وەكـو یـەك دەرچوون. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت كە خوای گـەورە بەهرەیەكی باشـی لـەم لایەنەشـدا داوەتێ و، بۆ دانانی ئەم پەیامە گەلێ چاودێریی كردووە.

هەندێ لەو ڕیوایەت و فەرموودانە مامۆستا نوورسی بە عەرەبی هێناونی و، هەندێكی تریشیان وەری گێڕاون بۆ زمـانی توركی، وەرگێڕی عـەرەبیی ئـەم پەیامـە، ئەمانەشـی گێڕاوەتەوە بۆ ئەسڵە عەرەبیەكە، یان بە دەستەواژەیەكی نزیكتر لە دەقی فـەرموودەكان دایڕشتوونەتەوە. منیش لە كاتی وەرگێڕانی ئەم پەیامەدا سـەبارەت بـە فـەرموودەكان ئـەم ڕێبازەم گرتەبەر:

ئەو فەرموودانەی كە لە توركیەكەدا دانەر بە عـەرەبی نووسیونی، هـەر بـە عـەرەبی هێشتمنەوە و لە پـەراوێزدا واتـام لـێ داونەتـەوە. خۆ لەگـەر لـە هـەر جێگایـەكدا دەقی عەرەبیەكە وەك سەرچاوەكانی فەرموودە نەبووبێت – با لە واتایشدا یەك بووبن – ئەوا

وەك سەرچاوە باوەڕ پێکراوەکان نووسیومەتەوە و، لەمەشدا پشتم بە چاپە عەرەبی‌یەکە بەستووە کە "تەخریج"ی فەرموودەکانی تێدا کراوە.

ئەو فەرموودانەش کە لە تورکی‌یەکەدا تەنها واتاکەیان بە تورکی هێنراوە و پاشان وەرگێڕی عەرەبی کردوونیەتەوە بە عەرەبی، ئێمە وەك تورکی‌یەکەمان کرد؛ واتای فەرموودەکانمان بە کوردی هێناوە و، ئیتر لە پەراوێزدا واتامان لێ نەداوەتەوە.

دانەر لە سەرەتای هەندێ ڕیوایەتدا وتەی زاناکان لە بارەی ڕیوایەتەکەوە باس دەکات و، لە هەندێکی تریشدا بێدەنگ دەبێت، بە تایبەت ئەگەر فەرموودەکان "صەحیح" بن و هیچ گومانێك لە "صحـــة"یاندا نەبێت. لە هەندێ جێگاشدا ناوی سەرچاوەکان دەبات و لە هەندێکی تردا ناویان نابات. بۆ هەموو ئەم حاڵەتانە لە پەراوێزدا سەرچاوەکانمان دەستنیشان کردووە.

هەندێ زاراوەی زانستەکانی فەرموودە (مصطلحات علوم الحديث) کە لەم پەیامەدا هەن، مامۆستا نوورسی پێناسەی کردوون و واتای لێ داونەتەوە، هەندێکی تریشیان ئێمە لە پەراوێزدا واتامان لێ داونەتەوە. ئنجا لەم بارەیەوە لە هەر جێگایەکی پەیامەکەدا هەر زاراوەیەکی فەرموودە بێتە ڕێمان، هەر بە وشە عەرەبی‌یەکەی دەیهێنین، چونکە زاراوەکانی زانستی فەرموودە - بەڵکو زانستە ئیسلامی‌یەکان بە گشتی - تا ئێستا بە زمانی کوردی ئاوڕی پێویستیان لێ نەدراوەتەوە. کەواتە کاتێ دەوترێت ئەم فەرموودەیە "صەحیح"ە، مەبەست واتا زاراوەییەکەی وشەی "صەحیح"ە نەك واتا زمانەوانی‌یە ڕووتەکەی. هەروەها کاتێ دەوترێت ئەم فەرموودەیە "مشـهور"ە تەنها مەبەست لە وشەی "مەشهوور" واتای "بەناوبانگ" نی‌یە، بەڵکو مەبەست واتاکەیەتی لە زاراوەی زانستی فەرموودەدا. هەروەها هەموو زاراوەکانی تر.

دوو جۆر پەراوێز لە پەیامەکەدا هەن. چونکە لە هەندێ جێگادا دانەر پەراوێزی داناوە و، ئێمەش لە هەندێ جێی تردا (بە تایبەتی بۆ لێکدانەوەی واتای فەرموودەکان و، دەستنیشان کردنی سەرچاوەکانیان و، هەندێ شتی تری پێویست) ناچار بووین پەراوێز دابنێین. جا لەبەر ئەوەی پەراوێزەکانی دانەر لەچاو پەراوێزەکانی وەرگێڕدا زۆر کەمن، ئەوا بەوە لە یەکتر جیامان کردنەوە کە لە کۆتایی پەراوێزەکانی دانەردا وشەی (دانەر)مان نووسیوە، لەوانی تردا کە هی وەرگێڕن هیچمان نەنووسیوە، مەگەر لە

داوێنی لاپەڕەیەکدا پەراوێزی هەردوو لا کۆبینەوە، ئەوا لە حاڵەتێکی وادا وشەی (وەرگێڕ)مان لە کۆتایی پەراوێزی وەرگێڕەوە داناوە.

لە چاپە عەرەبی‌یەکەی ئەم پەیامەدا لە لایەن بەڕێز "فلاح عبدالرحمن عبدالله"وە تەخریجێکی تێروتەسەل و پێویستی فەرموودەکان کراوە. بە پێویستم نەزانی بە درێژی ئەو تەخریجانە بکەم بە کوردی یان هەر بە عەرەبی لە پەراوێزدا بیاننووسمەوە، چونکە زۆربەی خوێنەران ئەوەندەیان بەسە کە "پلە" یان "سەرچاوە"ی فەرموودەکان بزانن. لەبەر ئەوە تەنها ناوی سەرچاوەکان و لە هەندێ جێگادا پلەی فەرموودەکانم لەو تەخریجە ناوبراوانە وەرگرت و لە پەراوێزدا دامنان.. هەر کەسێکیش بەو ئەندازەیە تینوێتیی نەشکێت و بیەوێت زیاتر لە بارەی فەرموودەکانەوە شارەزا بێت و زانیاری‌یەکی زیاتر بەدەست بهێنێت، با بفەرموێت سەر لە چاپە عەرەبی‌یەکە بدات، چونکە یارمەتی‌یەکی باشی بۆ ئەم مەبەستە دەدات[1].

لە کۆتایی ئەم وتەیەدا لە خوای گەورە داواکارین کە نیازی پاك و ئیخلاصمان لە کردار و گوفتاردا پێ ببەخشێت. ئامین.

وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

والحمد لله رب العالمين.

فاڕووق ڕەسووڵ یەحیا

١٩٨٩/٢/٤ز

---

(١) بۆ چاپی دووهەم بە پەراوێزەکاندا ڕۆشتمەوە و، لە هەر شوێنێکدا پێویستی کردبێت زانیاریی نوێم لەبارەی سەرچاوەکانەوە بۆ خوێنەری بەڕێز نووسیوە.

مەکتووبی نۆزدەهەم
لە کتێبی مەکتووبات
پەیامی (موعجیزاتی ئەحمەدی)

ئەم پەیامە زیاتر لە سێ سەد دانە لە موعجیزەکانی پێغەمبەری ئازیز ﷺ ڕوون دەکاتەوە، کە هەموویان بەڵگەن لەسەر ڕاستیی پێغەمبەرێتییەکەی. لە هەمان کاتیشدا دەری دەخات کە خۆی لە خۆیدا یەکێکە لە کەرامەتەکانی ئەو موعجیزانە و بەخششێکە لە بەخششەکانی ئەوان. بەم جۆرە، ئەم پەیامە شتێکی "خاریق" واتە دەراسا و لە عادەت بەدەرە، لە سێ ڕووەوە:

یەکەم: دانانی ئەم پەیامە، بێ هیچ گومانێك، کارێکی لە عادەت بەدەر بوو. چونکە سەرەڕای هێنان و ڕیوایەت کردنی ئەو فەرمووده زۆرانەی کە لە سەد لاپەڕە زیاتردا هەن، بە بێ گەڕانەوە بۆ هیچ سەرچاوەیەك دانراوە و، لەم کارەدا تەنها پشت بە "لەبەربوون" بەستراوە. سەرەڕای ئەوەش کە لە دەرەوەی ئاوەدانی و لەناو دۆڵ و چیا و لە دەوروبەری باخ و بێستانەکاندا و، لە نزیکەی چوار ڕۆژ و، ڕۆژی بۆ ماوەی سێ سەعات (واتە لە دوازدە سەعاتدا) دانراوە!

دووهەم: سەرەڕای دووروودرێژیی ئەم پەیامە، هەر کەسێك دەینووسێتەوە، چەندەش نوسخەی زۆری لەبەر بگرێتەوە، هەر لە نووسینەوەی بێزار نابێت و.. خوێندنەوەی بەردەوامیشی تام و لەزەتەکەی لەناو نابات.

هەر لەبەر ئەمەش بوو کە هیممەتی نووسەرەوە تەمبەڵەکانیشی بزواند و هانی دان بۆ نووسینەوەی، بە ڕادەیەك کە هەر لە دەوروبەری خۆمان و لە ماوەی تەنها یەك ساڵ و لەو کات و بارودۆخە دژوارەدا، نزیکەی حەفتا دانەیان لێ نووسییەوە. ئەمەش قەناعەتی بە کەسانی ئاگاداری بارودۆخ بەخشی کە ئەم پەیامە یەکێکە لە کەرامەتەکانی ئەو موعجیزانە.

سێهەم: وشەی: "ڕەسوولی ئەکرەم"(پێغەمبەر) ﷺ لە هەموو پەیامەکەدا، لەگەڵ وشەی: "قورئانی پیرۆز" لە کەرتی پێنجەمدا، لە لای یەکێك لە نووسەرەوەکان بە یەك ئەندازە دەرچوون، بێ ئەوەی خۆی بەمەی زانیبێت. هەمان "تەوافوق" لە ژمارەی ئەم

وشانەدا لە لای هەشت نووسەرەوەکەی تریش ڕووی دا، بێ ئەوەی کەسیان بە کەسی تریان گەیشتبن، تەنانەت پێش ئەوەش خۆمان بەممەمان زانیبێت. جا هەر کەسێك خاوەنی کەمێك ویژدان بێت، هەرگیز ئەم دیاردەیە ناخاتە ئەستۆی ڕێکەوتەوە. بەڵکو هەموو کەسێك لەوانەی کە ئاگاداری ئەم کارە بوون، بە یەکێك لە نهێنییەکانی "غەیب"و کەرامەتێك لە کەرامەتەکانی موعجیزەی پێغەمبەریان ﷺ لە قەڵەم دا.

ئەمە لە لایەکەوە..

لە لایەکی تریشەوە: بنچینەکانی سەرەتای ئەم پەیامە گەلێ گرنگن و.. ئەو فەرموودانەش کە لەم پەیامەدان، سەرەڕای ئەوەی هەموویان "صەحیح"ن و، لە لای زانایانی "زانستی فەرموودە" باوەڕ پێ کراون، سەرەڕای ئەمە و، لە هەمان کاتیشدا، ئەم پەیامە زیاتر ئەو ڕیوایەتانەی هێناوە کە لە هەموویان چەسپاوتر و بێ گومانترن.

جا ئەگەر بمانەوێ سەرجەم سیفەتەکانی ئەم پەیامە باس بکەین، ئەوا پێویستمان بە پەیامێکی تر دەبێت! لەبەر ئەوە، داوا لەو بەڕێزانە دەکەین کە بەتاسەوەن بۆ ئەم پەیامە، دەست بە خوێندنەوەی بکەن و، گەر بۆ یەك جاریش بووە بیخوێننەوە، تاکو خۆیشیان هەست بەو سیفەتانە بکەن کە لەم پەیامەدا هەن.

سەعیدی نوورسی

ئاگادارکردنەوەیەك:

لەم پەیامەدا چەندین فەرموودەی پیرۆزی زۆرم هێناوە. لە کاتی دانانیشیدا هیچ کتێبێکی فەرموودەم لە لا نەبوو. جا ئەگەر لە وشەی هەر فەرموودەیەکدا هەڵەیەکم کردبێت، یا چاك بکرێتەوە، یان بە "الرواية بالمعنى" وەربگیرێت. چونکە وتەی پەسەندکراوی زانایان لەم بارەیەوە ئەوەیە کە دروستە فەرموودە بە مەعنا ڕیوایەت بکرێت. واتە گێڕەرەوەی فەرموودە بۆی هەیە واتای فەرموودەکە بە وشەی خۆی دەرببڕێت. جا هەر هەڵەیەك لە وشەی فەرموودەکاندا هەبوو، با بەم چاوە سەیر بکرێت.

سەعیدی نوورسی

موعجیزاتی ئەحـمەدی

جوانترین درووود و سلاو لەسەر خاوەنەکەیان بێت

باسمه سبحانه

﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ﴾

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللهِ شَهِيداً ۝ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعاً سُجَّداً يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللهِ وَرِضْوَاناً سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْئَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْراً عَظِيماً﴾ (الفتح: ٢٨-٢٩).

(لەبەر ئەوەی لە وتەی "نۆزدەهەم" و "سی و یەکەم"دا پێغەمبەرێتی پێغەمبەرمان ﷺ بە چەندین بەڵگەی توندوتۆڵ و بەهێز چەسپاند، ئەوا با خوێنەری بەڕێز لە کێشەی چەسپاندنی پێغەمبەرێتی‌یەکەیدا سەیری ئەو دوو وتەیە بکات. بەڵام لێرەدا بۆ مەبەستی تەواوکردنی ئەوانەی لەوێدا باس کراون، چەند بریسکەیەك لەو ڕاستی‌یە گەورەیە ڕوون دەکەینەوە، لە نێوان "نۆزدە" ئاماژەی ڕەوان و پڕ لە واتادا).

ئاماژەی ڕەوانی یەکەم

گومان لەوەدا نی‌یە کە پەروەردگار و دەستەڵاتداری ئەم گەردوونە، هەر کارێك دەکات، بە زانایی و دانایی دەیکات. کەواتە هەموو شت و لایەنێکی ئەم گەردوونە دەبینێت و تەگبیر و پلانی بۆ دادەڕێژێت و بە زانستی خۆیشی هەموو شتێك چارەسەر و

پەروەردە دەکات. ئەمەش بۆ مەبەستی ئاشکرا کردن و دەرخستنی چەند دانایی و ئامانجێك کە لەو شتانەدا دەبینرێن.

جا لەبەر ئەوەی بەدیهێنەر زانایە، ئەوا دەبێ گۆیاش بێت، واتە بیشدوێت. دیارە گوفتار و قسەکردنیشی لەگەڵ ئەوانەدا دەبێت کە خاوەنی هەست و بیر و تێگەیشتنن. تەنانەت لەگەڵ ئەوانەدا دەدوێت کە باشترین جۆرەکانی خاوەن هەست و شعوور و تێگەیشتنن کە "مرۆڤ"ە. جا مادەم گوفتار و قسەکردنی لەگەڵ مرۆڤدایە، ئەوا لەگەڵ ئەو کەسانەدا دەدوێت کە شایستەی ئەوەن خواوەند گوفتاریان ئاراستە بکات و لە پێگەیشتووانی نەوەی مرۆڤن و، خاوەنی توانا و لێهاتوویی و ئامادەییەکی بەرزن و، چەندین ڕەوشتی جوان و شیرینیان هەیە و، شیاوی ئەوەن کە پێشەوا و پێشڕەوی بەرەی مرۆڤ بن. کەواتە هیچ گومانێك لەوەدا نییە کە لەو خواوەندە لەگەڵ کەسێکدا دەدوێت (مەبەست حەزرەتی محەممەدە ﷺ) کە هەموو دۆست و دوژمنێکی شایەتیی بۆ دەدەن لەسەر ئەوەی خاوەنی بەرزترین توانا و لێهاتن و جوانترین ئاکار و ڕەوشتە.. ئەو کەسەی کە پێنج یەکی خەڵکی جیهان شوێنی کەوتوون و شوێن پێیان هەڵگرتووە و، لە ژێر سایەی ئاڵا مەعنەوییەکەی ئەودا نیوەی دانیشتووانی ڕووی زەوی ڕیزیان بەستووە و، بەو نوورەی کە لە لای خواوەندەوە هێنای، بە درێژایی سیازدە سەدەی ڕەبەق، ئایندەی ڕووناك کردەوە.. ئەو کەسەی کە هەرچی ڕۆژە ئیماندارات پێنج جار پەیمانی لەگەڵدا نوێ دەکەنەوە و، داوای میهرەبانی و بەختەوەری و ستایش و خۆشەویستیی لە خوای گەورە بۆ دەکەن.. ئەو کەسەی کە خواوەند خۆشی ویستووە و، هەڵی بژاردووە و، ستایشی کردووە.

بەڵێ، لەگەڵ ئەو پێغەمبەرەدا ﷺ دەدوێت، وەك لە ڕاستیدا لەگەڵی دوا.. دەیشی‌کات بە پێشەوای خەڵکی، هەروەك لە ڕاستیدا کردی بەو پێشەوایە.

ئاماژەی ڕەوانی دووهەم

پێغەمبەر ﷺ پێغەمبەرێتیی خۆی ئاشکرا کردووە و، بەڵگەشی لەسەر ئەمە پێشکەش کردووە، کە بریتییە لە "قورئانی پیرۆز". نزیکەی هەزار موعجیزەشی بە ڕوونی پیشان داوە، هەروەك لە لای زانا لێکۆڵەرەکان چەسپاوە[1].

(١) بڕوانە: "فتح الباری" لابن حجر العسقلانی (٦/٥٨٢ - ٥٨٣) و "صحیح مسلم بشرح النووي" ٢/١.

ئەم موعجیزانەش بە گشتی و بە چەشنی چەسپاوی دەعوای پێغەمبەرێتی‌یەکەی، بێ گومان و چەسپاون. بەڵکو ئەوەش کە قورئانی پیرۆز لەسەر زمانی کافرەکانەوە دەیگێڕێتەوە و دەفەرموێ: ئەو کافرانە موعجیزاتی پێغەمبەریان بە "سیحر" لە قەڵەم داوە، ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە تەنانەت ئەو کافرانەش دانیان بە ڕوودانی موعجیزەکانی پێغەمبەردا ﷺ ناوە و نەیانتوانیوە ئینکاریی بکەن. بەڵام لەبەر خۆخڵافاندن و لەخشتەبردنی شوێنکەوتووانیان، ناوی "سیحر"یان لەو موعجیزانە ناوە!

بەڵێ، بە ئەندازەی سەد دانە "تەواتور" موعجیزەکانی پێغەمبەر ﷺ موتەواتیر و بێ گومان و چەسپاون، کەواتە هیچ ڕێگایەك نی‌یە کە بۆ ئینکاری کردنی ئەو موعجیزانە بگیرێتەبەر.

موعجیزەش - خۆی لە خۆیدا - تەسدیقی خواوەندی پەروەردگارە بۆ دەعوای پێغەمبەرەکەی. واتە وەك ئەوە وایە خواوەند بفەرموێ: (ئەم بەندەیەی من ڕاست دەکات، دەسا ئێوەش بە گوێی بکەن)!

نموونەیەك بۆ ڕوونکردنەوەی ئەمە:

ئەگەر لە دیوەخانی پادشا و بە ئامادەبوونی خۆی، بە کەسانی دەوروبەری خۆتت وت: "پادشا فلانە کاری بە من سپاردووە ئەنجامی بدەم". کەسانی دەوروبەریشت داوای بەڵگەیان لەسەر ئەم قسەیە لێ کردیت و، لەو کاتەدا پادشا ئاماژەی کرد کە: بەڵێ ڕاست دەکات ئەو کارەم پێ سپاردووە، ئایا ئەم ئاماژەیەی پادشا باشترین و ڕاسترین بەڵگە نایێت بۆ دەعواکەی تۆ؟ خۆ ئەگەر پادشا لەوەش زیاتری بۆ کردیت و، لەسەر داوای خۆت یاسا ئاساییەکانی ڕۆژانەی خۆی بۆ گۆڕییت، ئایا ئەم کارەی پادشا باشترین تەسدیق و سەلماندن نایێت بۆ دەعواکەت؟ یان ئایا لەوە بەهێزتر نی‌یە کە بلێت: (بەڵێ، ڕاست دەکات)؟

دەعوای پێغەمبەریش ﷺ لە پێغەمبەرێتیدا هەر بەو جۆرەیە، چونکە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: من نێرراوی پەروەردگاری هەموو جیهانیانم، بەڵگەشم لەسەر ئەم دەعوایەم ئەوەیە کە کاتێ پەنا و هانا بۆ خواوەند دەبەم و لێی دەپاڕێمەوە، ئەو خواوەندە یاسا ئاساییەکانی خۆی دەگۆڕێت. ئەوەتا سەیری "پەنجەکانم" بکەن کە بە وێنەی پێنج سەرچاوە ئاویان لێ هەڵدەقوڵێت.. سەیری "مانگ" بکەن کە چۆن خواوەند تەنها بە ئاماژەیەکی پەنجەم دوو کەرتی دەکات.. سەیری ئەو "درەخت"ە بکەن کە چۆن دێت بۆ لام و تەسدیقم دەکات و شایەتی لەسەر پێغەمبەرێتیم دەدات.. بۆ ئەو مشتە خۆراکە

بروانن کە تەنانەت بەشی دوو سێ کەسیش ناکات، کەچی وای لێ دێت بەشی دووسەد و سێ سەد کەس بکات..

بەم جۆرە، پێغەمبەر ﷺ سەدان موعجیزەی وەك ئەمانەی پیشان داوە.

ئەوەش بزانە کە بەڵگەکانی ڕاستی و پێغەمبەرێتی پێغەمبەر ﷺ تەنها لەو موعجیزانەدا نییە، بەڵکو زانا وردەکار و لێکۆڵەرەکان ڕایان وایە کە هەموو ڕەفتار و کاروبار و ئاکار و گوفتار و ژیان و شێوەیەکی پێغەمبەر ﷺ ئیخلاس و ڕاستگۆیی ئەو دەچەسپێنن. تەنانەت بەشێکی زۆری زانا جوولەکەکان، وەك "عەبدوڵڵای کوڕی سەلام" تەنها بە چاوکەوتنیان بە پێغەمبەر ﷺ باوەڕیان پێ هێنا. ئەوەتا "عەبدوڵڵای کوڕی سەلام" دەڵێت: (هەر کە چاوم بە ڕوخساری پیرۆزی ئەو کەوت، زانیم ڕوخساری مرۆڤی درۆزن نییە).

هەرچەند زانا لێکۆڵەرەکان نزیکەی هەزار بەڵگەیان لەسەر پێغەمبەرێتی و موعجیزەی پێغەمبەر ﷺ هێناوەتەوە. بەڵام نەك هەزار بەڵکو هەزاران بگرە سەدان هەزار بەڵگەی لەسەر هەیە.. ئنجا سەدان هەزار کەسی وا کە لە بیرکردنەوەدا لە یەك جیاوازن، لە سەدان هەزار ڕێگاوە، ڕاستیی پێغەمبەریان ﷺ بۆ دەرکەوتووە و باوەڕیان پێ هێناوە، تەنانەت هەر قورئان خۆی هەزار دانە بەڵگە لەسەر پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ دەردەخات. جگە لەو چل ڕووی ئیعجازەش کە لە خۆیدا هەیە.

جا لەبەر ئەوەی "پێغەمبەرێتی" لە بەرەی مرۆڤدا شتێکی چەسپاوە و هەیە و ڕووی داوە و، لەبەر ئەوەی سەدان هەزار مرۆڤ هاتوون و پێغەمبەرێتیی خۆیان بە خەڵك ڕاگەیاندووە و چەندین موعجیزەشیان لەم پێناوەدا پیشان داوە، ئەوا گومان لەوەدا نییە کە پێغەمبەرێتیی حەزرەتی محەممەد ﷺ لە هی هەموویان چەسپاوترە. چونکە چۆنێتیی هەڵسوکەوتی پێغەمبەران لەگەڵ نەتەوەکانیاندا و، ئەو شتانەی کە بەڵگەن لەسەر پێغەمبەرێتیی پێغەمبەرانی وەك حەزرەتی مووسا و عیسا - دروودی خوایان لەسەر بێت - هەموو ئەو شتانە، بە جوانترین و باشترین شێوە و چاکترین ناوەڕۆکەوە، لە پێغەمبەری ئیسلامدا ﷺ هاتوونەتەدی.

جا لەبەر ئەوەی کە هۆی پێغەمبەرێتی لەم پێغەمبەرەدا ﷺ زۆر ڕوونتر هاتووەتەدی، ئەوا بێ هیچ گومانێك پێغەمبەرێتیی ئەم لە هی ئەوان گەلێ ڕوونتر و چەسپاوتر و بێ گومانترە.

ئاماژەی ڕەوانی سێهەم

موعجــیزاتی پێغەمبــەر ﷺ گەلـــێ زۆر و جۆراوجــۆرن. چونکــە لەبــەر ئــەوەی پێغەمبەرێتی‌یەکەی گشتی‌یە و هـەموو بوونـەوەران دەگرێتـەوە، لـەوا لەگـەڵ زۆربـەی جۆرەکانی بوونەوەردا موعجیزەی هەیە.

با ئەمە بە نموونە ڕوون بکەینەوە:

ئەگەر نوێنەرێکی بەرێز لە لایەن پادشایەکی گەورەوە بۆ شارێك بچێت، کە چەندین کۆمەڵی جۆراوجۆری تێدا بێت و، چەند دیاری‌یەکی بەنرخی جیاجیای بـۆ هـەموو ئـەو کۆمەڵانە هێنابێت، ئەوا هەموو چین و کۆمەڵێك لە کۆمـەڵانی شـار نوێنـەرێك بـە نـاوی خۆیانەوە دەنێرن بۆ بەخێرهاتن و پێشوازی‌کردن لەو نوێنەرەی پادشا.

هەر بەو جۆرەش کە جیهان بە هاتنی نوێنەری پادشای ئەزەل و ئەبەد، کـە پێغەمبـەری سـەروەرە ﷺ، شـاد و بەهرەمـەند بـوو و، ئـەم پێغەمبــەرە ﷺ لــە لایــەن خواوەنــدی پەروەردگاری هەموو جیهانەکانەوە بۆ لای سەرجەم خـەڵکی سـەر ڕووی زەوی ڕەوانـە کرا و، چـەندین دیـاریی مەعنـەوی و ڕاستیی ڕوونـی ئەوتۆشـی لەگەڵ خۆدا هێنـا کـە پەیوەندی‌یان بە هـەموو بوونەوەرانـەوە هەیـە.. لـەم کاتـەدا، لـە لایـەنی هـەموو دەسـتە و تاقمێك لەم جۆرانەی بوونەوەرەوە – هەر یەکەیان بە زمانی تایبـەتیی خـۆی – نوێنـەریان بۆ پێشوازی لێکردن و بەخێرهاتنی ئەم پێغەمبەرە ﷺ هات و، هەر یەکەشیان موعجیزەی دەستە و تاقمی خۆیان لە بەردەم پێغەمبەردا ﷺ پێشکەش کرد. بەمـەش تەسـدیق کـردن و بەخێرهاتنی پێغەمبـەریان ﷺ دەربڕی. ئەوەبوو هـەر لـە بـەرد و دار و ئـاو و مرۆڤـەوە، تـا دەگاتـە مـانگ و خـۆر و ئەسـتێرەکان، هـەموو ئـەم کارەیـان ئـەنجام دا. وەك‌بڵێـی هـەر یەکەیان بە زمانی‌حالی خۆی دەڵێت: "یاخوا بەخێربێیت"!

لە ڕاستیدا باسکردنی ئەو موعجیزانە پێویستی بە نووسـینی چـەندین بـەرگ کتێـب هەیە، چونکـە گەلـێ زۆر و جۆراوجۆرن. ئەوەتا زانـا پـاك و خواناسـەکان چـەندین بەرگی گەورەیان سەبارەت بە بەڵگەکانی پێغەمبەرێتی و موعجیزاتی پێغەمبـەرەوە ﷺ بـە درێژی نووسیوە.

بەڵام ئێمە لێرەدا، لەناو جۆرە هەمەکییەکانی ئەو موعجیزانەی پێغەمبەردا ﷺ بە چەند پوختە ئاماژەیەك وازدەهێنین و، ئاماژە بۆ ئەو موعجیزانە دەکەین کە بە تەواوی و قەطعی چەسپاون و موتەواتیری مەعنەوین.

بەڵگەکانی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ دوو بەشن:

(یەکەم): ئەو حاڵەتانەی کە بە "ئیرهاص" ناونراون و بریتین لەو ڕووداوە دەراسایانەی لە پێش پێغەمبەرێتیدا ڕوویان داوە و پەیوەندییان بە پێغەمبەرێتییەکەیەوە هەیە. هەروەها ئەو حاڵەتانەش کە ڕووداوی لە عادەت بەدەرن و لە کاتی لەدایکبوونیدا ڕوویان داوە.

(دووهەم): بەڵگەکانی تری پێغەمبەرێتی ئەو، ئەمانەش دوو بەشن:

یەکێکیان: ئەو ڕووداوە لە عادەت بەدەرانەیە کە پاش لەدایکبوونی و بۆ تەسدیقی پێغەمبەرێتیی ئەو ڕوویان داوە.

دووەمیان: ئەو ڕووداوە لە عادەت بەدەرانەی کە لە سەردەمی ژیانی پیرۆزیدا دەرکەوتوون. ئەمانەش دەکرێن بە دوو بەشەوە:

یەکەم: بەڵگەکانی پێغەمبەرێتیی ئەو، کە لە خودی پێغەمبەردا ﷺ و لە ژیان و شێوە و ڕەوشت و کەماڵی عەقڵیدا دەرکەوتوون.

دووهەم: ئەو بەڵگانەی کە لە دەرەوەی زاتی پیرۆزیدا ﷺ واتە: لە دەوروبەر و گەردووندا دەرکەوتوون. ئەمانەش دیسان دوو بەشن:

بەشی یەکەم: مەعنەوی و قورئانییە.

بەشی دووهەم: ماددی و گەردوونییە. ئەمەش دەبێت بە دوو بەش:

بەشی یەکەم: ئەو موعجیزانەی کە لە سەردەمی بانگەوازی پێغەمبەرێتیدا دەرکەوتوون. ئەمانەش یان لەبەر شکاندنی فیز و دەمار و سەرسەختیی کافران بووە، یان بۆ بەهێزکردنی ئیمانی ئیمانداران. وەك: لەت بوونی مانگ و.. هەڵقوڵانی ئاو لە نێوان پەنجە پیرۆزەکانی و.. تێربوونی خەڵکێکی زۆر - بە بەرەکەتی ئەو - لە خۆراکێکی کەم و.. قسەکردنی ئاژەڵ و بەرد و دار لە خزمەتیدا و.. چەندین موعجیزەی هاوچەشنی تری وەك ئەمانە لەو موعجیزانەی کە دەگەنە بیست جۆر و، هەر جۆرەشیان لە پلەی تەواتوری مەعنەویدایە و، لە هەر یەکەشیان چەند نموونەیەك دووپات بوونەتەوە.

بەشی دووهەم: ئەو ڕووداوانـەن کـە خواوەنـد پێغەمبـەری ﷺ لـە بارەیانـەوە ئاگـادار کردووەتەوە و، لـە پێش ڕوودانیـان پێغەمبـەر ﷺ هـەواڵی ڕوودانیـانی داوە و، پاشـانیش چۆنی فەرمووە هەر بەو جۆرە هاتوونەتە دی.

وا ئێمـەش ئێسـتا دەسـت بـەم بەشـەی دوایی دەکەین، بۆ ئەوەی بگەینە پێرسـتێکی گشتیی یەك لە دوای یەك[1].

ئاماژەی ڕەوانی چوارەم

ئەو هەواڵـە غەیبی‌یانـەی کـە خـوای ئاگـاداری غـەیب پێغەمبـەری ﷺ لـە بارەیانـەوە ئاگادار کردووەتەوە و ئەویش ڕایگەیاندوون، هێندە زۆرن کە لە ژمارە نایەن. لـە وتـەی بیست و پێنجەمدا - کـە تایبەتـە بـە "ئیعجـازی قورئـان"ەوە - ئاماژەمـان بـۆ جۆرەکـانی کردووە و بەڵگەکانیشیمان هەر لەوێ هێناوەتەوە. لەبەر ئەوە، هەرچی هەواڵدانی شـتی پەنـهان هــەن و پـەیوەندی‌یان بـە خوایـەتیی خـوا و گـەردوون و قیامـەت و سـەردەمە ڕابوردووەکان و پێغەمبەرە پێشووەکانەوە - درووودیان لەسـەر بێـت - هەیە، هـەموویان لەوێ باس کراون و، هەر کەسـێك دەیـەوێت لـەم بارەیـەوە ئاگـادار و شـارەزا بێـت، بـا سەیری ئەو وتەیە بکات.

بەڵام لێرەدا چەند نموونەیەك لـەو هەواڵدانـە غەیبی‌یـە ڕاسـتانە دەهێنینـەوە، کـە پێـش ڕوودانیـان، پێغەمبـەر ﷺ هـەواڵی لـە بارەیانـەوە داوە، لەوانـەی کـە دوای خـۆی و لـە ڕۆژانی داهاتوودا دێنە ڕێی ئالی بەیت و هاوەڵان و نەتەوەکەی.

جا بۆ تێگەیشتنی تەواوەتی لەم ڕاستی‌یە، وا لـە پێشـدا - وەك پێشـەکی‌یەك - شـەش بنچینە باس دەکەین:

● بنچینەی یەکەم

دەگونجێ هـەموو حاڵـەتێکی پێغەمبـەر ﷺ بکرێـت بـە بەڵگـەی ڕاسـتیی پێغەمبـەر و شایەت لەسەر پێغەمبەرێتی‌یەکەی. بەڵام ئەم قسەیە ئەوە ناگەیەنێت کە هـەرچی ڕەفتـار و حاڵەتی پێغەمبـەر ﷺ هەیە هـەموویان لـە عـادەت بەدەر بن. چونکـە خـوای گـەورە کـە پێغەمبەری ﷺ ناردووە، وەك "مرۆڤێکی پێغەمبـەر" ناردوویـەتی. بۆ ئەوەی بـە کـردار و

---

(١) بەڵام بە داخەوە نەمتوانی بەو جۆرەی مەبەستم بوو بیانووسم، بەڵکو بە بێ ویستی خۆم چۆنم بە دڵدا هات هەروەهاش نووسیمن، بێ ئەوەی بتوانم چاودێریی ئەم دابەشکردنە بکەم. (دانەر)

ڕەفتارەکانی بێت بە ڕابەر و پێشەنگی سەرجەمی مرۆڤایەتی لە گشت ڕەفتار و جموجوولێکیاندا، تاکو بەم پێشەوایەتی‌یەی خۆی، بەختەوەریی هەردوو دنیایان بۆ بهێنێتەدی و، لایەنە نائاساییو لە عادەت بەدەرەکانی سنعەتی پەروەردگار و کاروباری توانستی خواوەندیشیان لە شتە ئاساییەکاندا پیشان بدات، ئەو شتە ئاساییانەی کە هەریەکەیان موعجیزەیەکە بۆ خۆی.

خۆ ئەگەر هەموو ڕەفتار و کردارێکی پێغەمبەر ﷺ لە عادەت بەدەر و لە سەرووی توانای مرۆڤەوە بووایە، ئەوا بۆی نەدەگونجا کە ببێت بە پێشەنگ و پێشڕەوێکی ئەوتۆ کە شوێن پێی هەڵبگیرێت و، هەڵسوکەوت و حاڵەت و کردار و ڕەفتارەکانی چاویان لێ بکرێت.. لەبەر ئەمە، پێغەمبەر ﷺ جاربەجار و بەپێی پێویست و بۆ مەبەستی چەسپاندنی پێغەمبەرێتی‌یەکەی نەبوایە لە بەردەم کافرە سەرسەختەکاندا، پەنای بۆ پیشاندانی موعجیزات نەدەبرد.

جا لەبەر ئەوەی یەکێك لە داخوازی‌یەکانی ئەو تەکلیفەی کە خواوەند لە بەندەکانی دەکات، بریتی‌یە لەوەی کە مرۆڤ ڕووبەڕووی تاقیکردنەوە(الإبتلاء) ببێتەوە و، خاوەنی ویست و ئیختیار بێت لە کردەوەکانیدا، ئەوا خواوەند موعجیزەی بەسەر مرۆڤدا زاڵ نەکردووە، بۆ ئەوەی تەسدیق و باوەڕ بە زۆر لە مرۆڤدا دروست نەبێت. چونکە نهێنیی تاقیکردنەوە و حیکمەتی تەکلیف داخوازی ئەوەن کە دەرگای ویست و ئیختیار لە بەردەم ژیریدا بخرێتە سەرپشت و ئەم ئیختیار و ویستەی لێ دانەماڵرێت. خۆ ئەگەر موعجیزە بە چەشنێکی زۆر بەدیهی دەربکەوتایە، ئەوا هیچ ئیختیار و ویستێك لە بەردەم ژیریدا نەدەمایەوە و، ئەو کاتە ئەبووجەهلیش وەکو ئەبووبەکر - خوای لێ ڕازی بێت - تەسدیقی دەکرد و، ئنجا هیچ سوودێك لە تەکلیف و هیچ ئامانجێکیش لە تاقیکردنەوەی مرۆڤدا نەدەما و، خەڵووزی بێ بایەخ و ئەڵماسی بەنرخ وەکو یەکیان لێ دەهات.

بەڵام ئەو شتەی مرۆڤ دەخاتە سەرسووڕمانەوە، ئەوەیە کە لە کاتێکدا هەزاران کەس، لەوانەی کە ڕەگەزی هەریەکەیان لەوانی تر جیایە، تەنها بە ڕێنماییەکی پێغەمبەر ﷺ، یان بە فەرموودەیەکی ئەو، یان تەنها بە تەماشاکردنێکی دیداری پیرۆز و جوانی، یان بە شتێکی تری هاوچەشنی ئەمانە، ئیمانیان پێ هێناوە.. هەروەها لە کاتێکدا کە هەزاران زانای وردەکار و ڕۆشنبیری لێکۆڵەر، بەهۆی ئەو هەواڵە ڕاست و

موتەواتیرانـەی کـە لـە بـارەی ڕاسـتیی پێغەمبـەر ﷺ و ڕەفتـارە جوانەکانیـەوە پێـــان گەیشتووە، هەموو ئیمانیان پێ هێناوە..

لـە کـاتێکدا کـە هـەموو ئەوانـە ئیمانیـان هێنـاوە، ئایا جێی سەرسووڕمان نی‌یـە کـە بەدبەختانی سەردەمی خۆمان ئەم هەموو بەڵگە ڕوون و ئاشـکرایانە دەبینن، کەچی وەك بڵێی هێشتا پێیان کەم بێت و هانیان نەدات بۆ ئیمان پێ هێنان و تەسدیق کردنی، ئەوەتا دەبینیت بەرەو هەڵدێری گومڕایی هەڵدەخلیسکێن و ئیمان ناهێنن..

بەڵێ، ئایا ئەمە جێی سەرسووڕمان نی‌یە؟!

● بنچینەی دووەم

پێغەمبـەر ﷺ "مـرۆڤ"ە، کەواتـە لـە ڕوانگـەی مرۆڤێتی‌یەکەیـەوە مامەڵـە لەگـەڵ خـەڵکیدا دەکـات.. لـە هـەمان کاتیشـدا "پێغەمبـەر"ێکـی ئەمینـە و، لـە لایـەن خـوای گـەورەوە ڕەوانـە کـراوە و، بـە نـاوی خـواوە دەدوێـت و ڕاگەیەنـەرێکی ڕاسـتگۆی فەرمانەکانی خواوەندە. کەواتە پێغەمبەرێتی‌یەکەی پشت بـە ڕاسـتیی سرووش(الوحـی) دەبەستێت. "سرووش"یش دوو بەشە:

یەکـەم: سرووشـی ڕاشـکاو(الوحـــي الصریـــــح). وەك قورئـانی پـیرۆز و چـەند "حەدیث"ێکی قودسی. پێغەمبەر ﷺ لـەم جۆرە سرووشـەدا هـەر تەنـها ڕاگەیەنـەرە، بێ ئەوەی هیچ دەستکاری‌یەکی تێدا بکات.

دووەمم: سرووشی ناوەکی(الوحي الضمني). پوختە و کورتەی ئەم بەشەیان پشت بە ئیلـهام و سرووش دەبەسـتێت، بـەڵام درێژەپێـدان و ڕوونکردنەوەکـەی دەگەڕێتـەوە بـۆ پێغەمبـەر ﷺ. واتـە ڕوونکردنـەوەی ئەم جۆرە سرووشـە لـە لایـەن پێغەمبەرەوەیـە ﷺ. هـەندێ جـار لـەم ڕوونکردنەوەیـەدا پشـت بـە ئیلـهام و سرووش دەبەسـتێت و، هـەندێ جاری تریش بە فیراسەتی تایبەتیی خۆی. ئەم جۆرە ڕوونکردنەوانەش کە پێغەمبـەر ﷺ بە ئیجتیـهادی تایبـەتیی خۆی دەیانکـات، یـان ئەوەیـە بـەو هێز و توانـا قودسـی‌یەی کـە لـە پێغەمبەرێتی‌یەکەیدان دەیانکات، یان وەکو مرۆڤێك و بـەپێی ئەو ئاستەی کـە عـورف و داب و نەریت و بیری خەڵکیی تێدایە، ڕوونیان دەکاتەوە.

کەواتە نـابێت لـە ڕوانگـەی سرووشـی ڕووتـەوە سـەیری گشـت لایەنـەکانی هـەموو فەرموودەیـەك بکرێـت و، لــەو مامەڵــە و بیرکردنەوەیــەدا کـــە لەســـەر خواســـتی "مرۆڤێتـی"یەکـەی لـە پێغەمبـەرەوە ﷺ بیـنراوە و وەرگـیراوە نابـێ بـۆ ئاسـەواری "پێغەمبەرێتی"یەکەی بگەڕێن.

جا لەبەر ئەوەی هەندێ ڕووداو هەن کە "سرووش" بە شێوەیەکی پوخت و ڕەها لـە بارەیانەوە دەدوێت و، پاشان پێغەمبەر ﷺ بـە فیراسـەتی تایبـەتیی خۆی، یـان بـە گوێـرەی ڕوانینی عورفی گشتی[1]، ڕوونیان دەکاتەوە، ئەوا هەندێ جار پێویست بە لێکدانەوەی ئەم جۆرە کێشە و موتەشابیهانە دەکات کە لەو ڕوونکردنەوەیەدا هـەن. چونکە هـەندێ "ڕاسـتی" هـەن بـە لێکدانـەوە و نموونەهێنانـەوە نـەبێت نـاتوانرێت خـەڵکیان لـێ تێبگەیەنرێت.

نموونەی ئەمەش وەك ئەوەی کە جارێکیان ئەوانەی لـە دەوروبەری پێغەمبـەردا ﷺ دانیشـتبوون، گوێیـان لــە زرمـــە و دەنگێکــی بلنــد و گــەورە بــوو. پێغەمبــەر ﷺ ڕووداوەکەی بۆ ڕوون کردنەوە و فەرمووی:

(ئەوە دەنگی بەردێکە حەفتا ساڵە بەر دەبێتەوە، وا ئێستا گەیشتە بنکی دۆزەخ)!

هێشتا سەعاتێك بە سەر ئەمەدا تێنەپەڕیبوو، یەکێك هاتە کۆڕەکە و وتی:

(فلآنە مونافیقی بەناوبانگ، کە تەمەنی گەیشتبووە حەفتا سـاڵ، مرد و بـەرەو دۆزەخ کەوتە ڕێ)!

ئەمەش لێکدانـەوەی ئـەو تەشبیهە پڕ لـە بەلاغـەت و جوانـەی پێغەمبـەر بـوو ﷺ کـە زووتر لە ڕوونکردنەوەی ڕووداوەکەدا باسی کردبوو.

● **بنچینەی سێهەم**

ئـەو فـەرمودە و ڕووداوانـەی کـە دەمـاودەم گێڕراونەتـەوە، ئەگـەر "موتـەواتیر"[2] بوون، ئەوا بە "قەتعی"(بێ گومانی) چەسپاون و دڵنیایی دەبەخشن.

"موتەواتیر"یش دوو بەشە:

یەکەم: تەواتوری صەریح(ڕاشکاو)، کە پێشی دەوترێت: تەواتوری لەفزی.

دووهەم: تەواتوری مەعنەوی. ئەمەش دوو بەشە:

---

(١) وەك لە ڕێکخستنی سوپا و کاروباری جەنگ و بازرگانی و کشتوکاڵ و.. هتد.

(٢) "موتەواتیر": بەو ڕیوایەتە دەڵێن کە کۆمەڵێکی زۆر لە کۆمەڵێکی زۆری ترەوە دەماودەم هێنابێتیان و بـەو جۆرە لە هاوەڵانەوە تا گەیشتبێتە سەردەمی تابیعی تابیعین (کە تەدوینی سوننەتی تێدا کراوە) و، هـەر یـەك لـەو کۆمەڵانـەش لەوانە بن کـە هـەرگیز نـەگونجێ لەسـەر درۆکـردن و هـەواڵی دەمهەڵبەسـت بـەیەکیان گرتبێـت. زانایانی زانستی "أصول الفقه" خەبەری موتەواتیر بە "قطعي الــورود" لـە قەڵـەم دەدەن. واتە: هیـچ گومـانێك لەوەدا نییە کە لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕراوەتەوە.

بەشی یەکەم پێی دەوترێت: "سکووتی". واتە دەربڕینی ڕەزامەندی بە بێ قسەکردن لە ئاستیدا. نموونەی ئەمە زۆرە، وەك ئەوەی کە ئەگەر یەکێك لەناو دەستە و کۆمەڵەکەی خۆیدا ڕووداوێکی گێڕایەوە کە لە بەرچاوی ئەواندا ڕووی دابوو، هیچ کەسێکیش لەو کۆمەڵە بە درۆی نەخستەوە و هەموویان لە ئاستیدا بێ دەنگ بوون، ئەوا ئەم بێ دەنگ بوونەیان ئەوە دەگەیەنێت کە ئەوانیش تەسدیقی دەکەن و ئەو ڕووداوە لە ڕاستیدا بووە و ڕووی داوە. بە تایبەتی ئەگەر ئەو ڕووداوە پەیوەندیی بەو کەسانەوە بێت و ئەوانیش ئامادەی ئەوە بن کە ئەگەر ڕووداوەکە بە درۆ یان بە هەڵە بگێڕێتەوە ڕەخنەی لێ بگرن و بەرپەرچی بدەنەوە و هەرگیز بە هەڵە ڕازی نەبن، تەنانەت "درۆ" بە لایانەوە شتێکی زۆر ناشیرین و ناڕەوا بێت.. جا ئەگەر لەم چەشنە کاتەدا ئەوان بێ دەنگ بن، ئەوا ئەم بێ دەنگ بوونەیان بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە ئەو ڕووداوە بە بێ گومانی ڕووی داوە.

بەشی دووهەمی تەواتوری مەعنەوی: بریتییە لەوەی کە ئەو کەسانەی ڕووداوێك دەگێڕنەوە، لە ئەندازەیەکی هاوبەشی ئەو ڕووداوەدا یەکیان گرتبێت، هەرچەندەش دانە دانەی ڕیوایەتەکانیان جۆراوجۆر بن.

نموونەی ئەمە وەك ئەوەی کە ئەگەر بوترێت: یەك "هۆقە"[1] خواردەمەنی، دووسەد کەسی تێر کردووە. ئەو کەسانەی کە ئەمە دەگێڕنەوە، بە چەند شێوە و دەستەواژەیەکی جیاجیا باسی دەکەن. دەبینیت هەندێکیان سەد کەس باس دەکات و هەندێ دووسەد و هەندێ سێ سەد و، هەندێکی تر دوو "ئۆقیە" خواردەمەنی باس دەکات.. هەروەها بەم جۆرە.

دەبینیت هەموویان لە ئەندازەیەکی هاوبەشی ڕووداوەکەدا یەکیان گرتووە، کە بریتییە لە: "تێربوونی خەڵکێکی زۆر بە خۆراکێکی کەم". کەواتە ڕووداوەکە بە شێوەیەکی ڕەها ڕووی داوە و موتەواتیری مەعنەوییە و دڵنیایی دەبەخشێت، ئیتر جۆراوجۆریی شێوەکانی لە ڕیوایەتە جیاجیاکاندا هیچ زیانێك بەو دڵنیاییە ناگەیەنێت.

"خەبەری ئاحاد"یش[2] کاتی وا هەیە لە ناوەندی چەند مەرجێکی تایبەتیدا وەکو موتەواتیر "قەتعییەت"(واتە: بێ گومانی) دەبەخشێت. بەڵکو هەندێ جار بە بۆنەی چەند نیشانە و بەڵگەیەکی دەرەکییەوە ئەم قەتعییەتە دەگەیەنێت.

---

(١) یەك هۆقەی ئەوێ دەکاتە (١٢٨٢ گرام). بڕوانە فەرهەنگی تورکی: (**Yeni Lugat**). (وەرگێڕ)

(٢) "خەبەری ئاحاد" بەو ڕیوایەتە دەڵێن کە ژمارەیەکی کەمتر لە ژمارەی تەواتور گێڕاییتیانەوە.

ئیتر بەم جۆرە، بەشی هەرە زۆری بەڵگەکانی پێغەمبەرێتی و موعجیزاتی پێغەمبەر ﷺ لە ڕێی تەواتوری صەریح، یان مەعنەوی، یان سکووتی‌یەوە (کە جۆرێکی تەواتوری مەعنەوی‌یە) بە دەستمان گەیشتوون. بەشێکی تریشیان لە ڕێگای "خەبەری ئاحاد"ەوە گەیشتووەتە دەستمان کە پێشەوایانی زانستی "جەرح و تەعدیل" لە نێوان چەند مەرجێکی تایبەتیدا وەریانگرتووە و پێی ڕازی بوون و، بەم بۆنەیەوە بووە بە "قەتعی" و وەك دەلالەتی فەرموودەی موتەواتیری لێ هاتووە.

جا ئەگەر چەندین زانای لێکۆڵەری "زانستی فەرمووده" وەك خاوەنانی "صیحاحی سیتته"(١) و لە پێشەکی‌یانەوە هەڵکەوتووانی وەك ئیمامی بوخاری و موسلیم کە هەریەکەیان - بە لای کەمەوە - سەد هەزار فەرموودەی لەبەر بووە، هەروەها هەزاران پێشەوا و زانای خواناس، لەوانەی کە نزیکەی پەنجا ساڵ نوێژی بەیانی‌یان بە دەستنوێژی عیشاوە ئەدا کردووە..

ئەگەر ئەمانە و زانایانی تری هاوچەشنیان "خەبەری ئاحاد"یان بەلاوە صەحیح بێت، ئەوا هیچ گومانێك لەوەدا نامێنێتەوە کە خەبەری ئاحاد قەتعی‌یە و، لەم ڕووەوە حوکمی لە هی "موتەواتیر" کەمتر نی‌یە.

بەڵێ، زانایانی "زانستی فەرمووده" و ڕەخنەگرانی ئەم بوارە، بە ڕادەیەکی وا کارامەیی و پسپۆڕی‌یان لەم هونەرەدا پەیدا کرد، کە لە ئەنجامدا توانی‌یان وتەی پێغەمبەر ﷺ و ڕەوانبێژیی گوزارشت و شێوەی ڕوونکردنەوەکانی، لە وتەی غەیری ئەو جیا بکەنەوە، بە چەشنێ کە ئەگەر یەك وتەی "هەڵبەستراو"(موضـــوع) لە نێوان سەد فەرموودەدا ببینن، یەکسەر جیای دەکەنەوە و دەیگێڕنە دواوە و دەڵێن: (ئەمە هەڵبەستراوە) و هەرگیز ناکرێت فەرموودەی پێغەمبەر بێت ﷺ.

بەم جۆرە ئەو زانایانە وەك "صەڕراف"ی شارەزا و کارامەیان لێ هات و، فەرموودەی ڕاستەقینەی پێغەمبەریان ﷺ لەو خلتانە پاك و جیا کردەوە کە تێکەڵی بووبوون.

---

(١) خاوەنانی ئەو کتێبانە ئەم شەش پێشەوایەن: "ئیمامی بوخاری و موسلیم و ئەبوداوود و ترمیذی و نەسسائی و ئیبن ماجە". چوار کتێبەکەی ئەم چوار پێشەوایەی دوایی پێیان دەوترێ: (السنن). جگە لەمانیش چەندین زانای تری فەرموودە هەن، وەك: ئیمامی مالیك و ئیمامی ئەحمەد و دارەمی و بەیهەقی و تەبەرانی و حاکم.. هتد

بەڵام هەندێ لە زانا لێکۆڵەرەکانی چەشنی "ابن الجوزي" هێندە توندوتیژیيان لە ڕەخنەسازیی فەرموودەکاندا نواند کە هەندێ فەرموودەی "صەحیح"یان بە "هەڵبەستراو" لە قەڵەم دا!

دەبێ ئەوەش بزانین کە ئەگەر بە هەر وتەیەك وترا: "مەوضوع" ئەوە ناگەیەنێت کە واتاکەی هەڵە و خراپە، بەڵکو ئەوە دەگەیەنێت کە وتەی پێغەمبەر ﷺ نی‌یە!

پرسیار:

ئایا چ سوودێك لە باسکردنی "سەنەد"ی [1] دوور و درێژی وەك: "عن فلان.. عن فلان"دا هەیە و، چ کەڵکێك لە ناوبردنیاندا دەست دەکەوێت؟

وەڵام:

سوودی زۆری تێدایە. چونکە باسکردنی ئەم سەنەدە درێژە جۆرە یەکدەنگی‌یەکی تایبەتی دەردەخات لە نێوان ئەو زانایانەی لە سەنەدەکەدا ناویان هاتووە، کە تابلێی ڕاستگۆ و جێی باوەڕ و متمانەن. کەواتە باسکردنی ئەو ناوانە لە سەنەدەکەدا، بە یەك گەیشتن و پشتگیری کردنی یەکتریی زانا لێکۆڵەرەکان لەو فەرموودەیەدا دەگەیەنێت و، وەکو ئەوە وایە کە هەر زانا و ئیمامێك ناوی لە سەنەدەکەدا هەیە، مۆری خۆی لەو فەرموودەیە دابێت و، ئیمزای "صەحیح" بوونی کردبێت.

پرسیار:

بۆچی هەموو موعجیزاتی پێغەمبەر ﷺ بە وێنەی حوکمە شەرعی‌یە پێویستەکانی تر، بە گرنگی‌یەکی زۆرتر و، هەموویان بە تەواتور و لە ڕێگای جیاجیاوە نەگێڕراونەتەوە؟

وەڵام:

لەبەر ئەوەیە کە زۆرینەی خەڵکی، زۆربەی کاتەکان، پێویستی‌یەکی زۆریان بە حوکمە شەرعی‌یەکان هەیە، کەواتە ئەم حوکمە شەرعی‌یانە سەبارەت بەوان "فەرزی عەین"ن [2]. چونکە ئەم حوکمانە پەیوەندی‌یان بە هەموو کەسێکەوە هەیە. بەڵام مرۆڤ لە هەموو کاتێکدا پێویستیی بە موعجیزات نی‌یە. خۆ ئەگەر واش دابنێین کە پێویستیان بە بیستنی موعجیزات بێت، ئەوا گەر یەك جار ئەو موعجیزانە ببیسترێن سەروزیادە و،

---

(١) "سەنەد": لە زانستی حەدیثدا بە ناوی ئەو زنجیرە زانایانە دەوترێت کە یەك لە دوای یەك هەر لەو هاوەڵەوە کە لە زاری پێغەمبەری ﷺ بیستووە تا دەگاتە کۆتایی زنجیرەکە، فەرموودەکەیان دەماودەم هێناوە.

(٢) "فەرزی عەین": بەو حوکمە شەرعی‌یانە دەوترێت کە لەسەر هەموو موسڵمانێکی بالغی عاقڵ فەرزە جێبەجێیان بکات.

پێویست ناکات هـەموو کەسێك بیانبیستێت. واتە "فەرزی کیفایەت"ن[1]، کەواتـە ئەوەندە بەسە کە هەندێ کەس ئەو موعجیزانە بزانن.

هەر لەبەر ئەمەیە کە هەندێ جار دەبینیت ڕوودانی موعجیزەیەك چەندین ئەوەندەی حوکمێکی شەرعی و بە چەشنێکی بەهێزتر و بێ گومانتر چەسپاوە، کەچی یەك کەس یان دوان ڕیوایەتیان کردووە. بەڵام ئەوانەی حوکمە شەرعییەکەیان ڕیوایەت کردووە دەگەنە دە کەس، کاتی وا هەیە بیستیش.

● بنچینەی چوارەم

بەشێك لەو ڕووداوانـەی کە پێغەمبەر ﷺ هەواڵی داوە لـە ئایندەدا دێنەدی، چەند ڕووداوێکی هەمەکی(کُلّي)ن و، لە چەند کاتێکی جیاجیادا دووپات دەبنەوە. واتە هیـچ کام لەوانە ڕووداوێکی تاك و هـەندەکی(جُزئي) نییە. کەواتە جاری وا دەبێت پێغەمبەر ﷺ چەند حاڵەتێکی هەندێ لەو ڕووداوانە ڕوون دەکاتەوە، چونکە ئەم چەشـنە ڕووداوە هەمەکییانە، چەندین ڕووی زۆریان هەیە و، لە هەر جـارێکدا پێغەمبەر ﷺ یەکێك لـەو ڕووانە باس دەکات. بەڵام گەر ئەو کەسەی کە فەرموودەکە دەگێڕێتەوە لە یـەك شوێندا ئەو هەموو ڕووانە کۆ بکاتەوە، ئەوا بە ڕواڵەت پێچەوانەی واقیع دەردەکەوێت.

بۆ نموونە:

گەلـێ ڕیوایەتی جیاجیا سـەبارەت بـە "مـەهدی"یـەوە هەیـە، بـە چەشـنێك کـە درێژەپێدان و ڕوونکردنەوەکانیان جیا جیـا و جۆراوجۆرن. پێغەمبـەریش ﷺ کاتێ کە باسی "مەهدی" دەکات پشت بە سرووش دەبەستێ. ئەم باسکردنەش بۆ ئەوەیە کە هێزی مەعنەویی ئەهلی ئیمـان لـە هـەموو سـەردەمێکدا بپـارێزێت و، لـە بەردەم لـەو ڕووداوە سامناکانەدا - کـە دێنـە ڕێیـان - نـائومێدی سـەریان تێنەکات و، نەتـەوەی ئیسـلام بـە پەیوەندییەکی توندوتۆڵـی مەعنـەوی بـە زنجـیرەی نوورانیـی ئـالی بەیتـەوە ببەسـتێتەوە (هەروەك لە وتەی بیست و چوارەمدا ئەمەمان چەسپاندووە).

هـەر لەبـەر ئەوەشـە کـە خـەڵکی هـەموو سـەردەمێك جـۆرە (مـەهدی)یـەك، بـەڵکو چەندین (مەهدی)یان، وەك ئەوەی لـە ئـاخر زەمـاندا دێـت، لـە ئـالی بـەیتدا بـە خۆیانـەوە

---

(١) "فەرزی کیفایەت": بەو جۆرە حوکمە شەرعییانە دەوترێت کە ئەگەر هەندێ کـەس لـە کۆمـەڵدا جێبەجێیان بکەن، وەك ئەوە وایە کە هەموو کۆمەڵ جێبەجێیان کردبێت و لە ئەستۆیان لادەچێت.

دیوە، بە ڕادەیەك كە بەشێكی زۆری وەسفەكانی مەهدیی گەورەی ئاخر زەمانیان لە خەلیفە مەهدیی عەبباسیدا بینیوە، كە ئەویش لە ئالی بەیت بوو.

بەم جۆرە، وەسفەكانی ئەوانەی پێش مەهدیی گەورە هاتوون و دێن و، لە سەردەمەكانی خۆیاندا نوێنەری مەهدیی گەورەن (وەك خەلیفە و ئەقتابە مەهدییەكان) لەگەڵ وەسفەكانی "مەهدیی گەورە"دا تێكەڵ بە یەكتر بوون. لە لێرەوە ئیختیلاف لە ڕیوایەتەكاندا دروست بووە.

● بنچینەی پێنجەم

پێغەمبەر ﷺ ئەوەی خوای گەورە فێری نەكردایە هیچی لە غەیب نەدەزانی، چونكە: "لا يعلم الغيب الاّ الله". (واتە: خوا نەبێت كەس غەیب نازانێت). كەواتە خوای گەورە چی فێری پێغەمبەر ﷺ دەكات ئەویش هەر ئەوە بە خەڵكی ڕادەگەیەنێت.

جا لەبەر ئەوەی خوای گەورە دانا و میهرەبانە، ئەوا دانست و میهرەبانییە فراوانەكەی داخوازی ئەوەن كە زۆربەی شتانی غەیبی بشاررێنەوە و ئاشكرا نەكرێن، چونكە زۆربەی ڕووداوەكانی ئەم ژیانەی دنیا دڵخۆشكەر نین، زانینی ئەو شتانەش لە پێش ڕوودانیاندا، ئازاری زۆر بە دڵی مرۆڤ دەگەیەنن.

هەر لەبەر ئەم حیكمەتەیە كە مردن و ئەجەل لە زانستی مرۆڤ شارراونەتەوە و، هەر بەلاّ و گیروگرفتێكیش دێنە ڕێی، پەردەی غەیبیان بەسەردا دادراوەتەوە.

یەكێك لە داخوازییەكانی ئەم دانست و میهرەبانییەی پەروەردگار ئەوەیە كە: هەرچی موسیبەت و ڕووداوی ناخۆش لە دوای پێغەمبەر ﷺ بەسەر ئالی بەیت و هاوەڵانیدا دێن، خواوەند پێغەمبەرەكەی ﷺ لە یەك بە یەكیان ئاگادار نەكاتەوە، بەڵكو - لەبەر چەند حیكمەتێك - پێغەمبەرە خۆشەویستەكەی خۆی ﷺ تەنها لە چەند ڕووداوێكی گرنگ و دوور لە ئازاری دواڕۆژی نەتەوەكەی ئاگادار كردووەتەوە، تاكو ئەو بەزەییە گەورە و فراوانەی كە پێغەمبەر ﷺ بەرامبەر نەتەوەكەی و ئالی بەیت و هاوەڵەكانی هەیەتی، زامدار نەبێت.. هەروەك چەند مزگێنییەكی خۆشیشی پێ داوە.

خواوەند هەندێك لەم هەواڵانەی بە پوختی و هەندێكی تریشیانی بە دوور و درێژی بە پێغەمبەر ﷺ ڕاگەیاندووە[1].

---

(١) بەڵگە لەسەر ئەوەی كە خواوەند بە (تەواوی) پێغەمبەری ﷺ ئاگادار نەكردووەتەوە ئەوەی كە حەزرەتی عائیشە - خوای لێ ڕازی بێت - بەشداریی جەنگی "الجمل" دەكات، ئەوەیە كە بە خێزانەكانی فەرموو: "دەبێ كامتان بێت كە سەگەكانی "حەوئەب" پیایدا بوەڕن"؟ واتە لەو جەنگەدا بەشداری بكات. ئەمەش بۆ

ئنجا هەر شتێك كە خوای گەورە بە پێغەمبەرەكەی خۆی ﷺ ڕاگەیاندووە، ئەویش گەیاندوویەتی بە نەتەوەكەی خۆی. پاشان زانا ڕاستگۆ و دادگەرەكانی زانستی فەرموودە، بە چەند ڕیوایەتێكی صەحیح و دەماودەم، بە ئێمەیان گەیاندووە. ئەو زانایانەی كە تابڵێی لەخواترس بوون و زۆر لەوە دوورتر بوون كە بەر ئەو هەڕەشەیەی پێغەمبەر ﷺ بكەون كە دەفەرموێ: "مَن كذبَ عليّ متعمداً فليتبوأ مقعده من النار"[1]، ئەوانەی كە لە ترسی سزای ئەم ئایەتە پیرۆزە هەمیشە هەڵدەهاتن:

﴿فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللهِ﴾[2]؟!

● بنچینەی شەشەم

حاڵەت و ئەوسافی پێغەمبەر ﷺ لە شێوەی مێژوودا باس كراون. زۆربەی ئەو حاڵەت و ئەوسافانەش تەنها لایەنی مرۆڤێتیی ئەویان دەرخستووە. چونكە كەسێتیی مەعنەویی زاتی پیرۆزی پێغەمبەر ﷺ و ماهییەتی بەرز و نوورانیی ئەو بە ڕادەیەكی وایە كە هەرچی لە كتێبەكانی ژیان و مێژووی ئەحواڵ و وەسفی ئەودا نووسراون، هەرگیز ناگەنە ئەو پلە بەرز و بڵندەی كە لە ڕاستیدا پێغەمبەر ﷺ هەیەتی..

ئەوەتا هەرچی ڕۆژ هەیە، بەپێی دەستووری: "السبب كالفاعل" هەر لە سەرەتای پێغەمبەرێتییەوە تا ئێستا، بە ئەندازەی پەرستشی نەتەوەكەی پاداشتی پەرستش و بەندایەتی دەخرێتە سەر لاپەڕەی كەماڵی ئەو پێغەمبەرە ﷺ.. ئنجا هەروەك سروەی میهرەبانیی بێ كۆتایی خواوەند بە شێوە و توانایەكی بێ كۆتایی دەورەی پێغەمبەر ﷺ دەدات، هەر بەو جۆرەش هەرچی ڕۆژە، لە ملیۆنەها كەسی نەتەوە لە ژمارەبەدەرەكەیەوە نزا و دوعای لە ژمارەبەدەری بێ دەگات.

كەواتە هەرچی بەسەرهات و حاڵەتی مرۆڤێتیی پێغەمبەر ﷺ هەیە و، كتێبەكانی مێژوو باسیان كردوون، هەرگیز ناگەنە ماهییەتی تەواوەتی و ڕاستیی كەماڵاتی ئەو

ئەوەی ئەو خۆشەویستییە زۆر بەهێزەی كە پێغەمبەر ﷺ بەرامبەر بە حەزرەتی عائیشە هەیبوو، زامدار نەبێت. لەگەڵ ئەوەشدا دوایی خواوەند (بە پوختی) پێغەمبەری ﷺ لەمە ئاگادار كردەوە. چونكە بە حەزرەتی عەلیی فەرموو: "ارفق بها وبلّغها مأمنها". واتە: لەگەڵیدا نەرمونیان بە و بیگەیەنەرە شوێنی ئەمین و بێ وەیی خۆی. (دانەر)

(١) حديث صحيح متواتر. واتە: ئەوەی بە ئەنقەست درۆم بە دەمەوە هەڵبەستێت، با جێگایەك بۆ خۆی لە ئاگری دۆزەخدا ساز بكات. (واتە: بۆی سازكراوە و دەڕوانە ناوی).

(٢) (الزمر: ٣٢) واتە: كێ لەوە ستەمكارترە كە درۆ بە دەم خواوە هەڵبەستێت؟

پێغەمبەرە پیرۆزەی ﷺ کە بەرێزترین ئەنجام و پێگەیشتووترین بەروبوومی بوونەوەرانە و، ڕاگەیەنەری فەرمانەکانی بەدیهێنەری بوونەوەرە و خۆشەویستی پەروەردگاری هەموو جیهانەکانە!

لە کوێ ئەم کەسێتییە پیرۆز و بەرزەی کە هەریەك لە جیبریل و میکائیل لە غەزای بەدردا هاوەڵی ئەمینی بوون، بەو حاڵەتە ئاشکرایانەی ژیانی دەردەکەوێت کە تەنها لایەنی مرۆڤێتیی ئەو دەردەخەن، وەك ئەو ڕووداوەی کە بەسەر پێغەمبەردا ﷺ هات لەگەڵ ئەو خاوەن ئەسپەی کە ئەسپەکەی بە پێغەمبەر ﷺ فرۆشت و دوایی ئینکاریی ئەوەی کرد پێی فرۆشتبێت و، داوای شایەتی لە پێغەمبەر ﷺ کرد و، لەو کاتەدا حەزرەتی خوزەیمەی هاوەڵی پێغەمبەر ﷺ هاتە پێشەوە و شایەتیی بۆ دا[(١)]. بەڵێ، لە کوێ ئەو کەسێتییە پیرۆزە لە چەشنی ئەم ڕووداوەدا دەردەکەوێت؟

جا بۆ ئەوەی ئەو کەسەی وەسفە مرۆڤانە و ئاساییەکانی پێغەمبەر ﷺ دەبیستێت، نەکەوێتە هەڵەوە، ئەوا دەبێ هەمیشە سەر بەرز بکاتەوە و بۆ ماهییەتی بەرزی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ بڕوانێت و، سەیری کەسێتیی مەعنەوی و نوورانی و بەرزی پێغەمبەر ﷺ بکات، کە لە چلەپۆپەی پلەی بەرزی پێغەمبەرێتیدایە. دەنا - خوا نەخواستە - یان بێ ئەدەبیی بەرامبەر دەنوێنێت، یان دەکەوێتە ناو وەهم و گومانەوە.

بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم مەسەلەیە، سەرنج لەم نموونەیەی خوارەوە بدە:

(وا دابنێین کە) ناوکە خورمایەك لە ژێر خاکدا نێژرا و، لە پاشاندا بوو بە دارخورمایەك کە هەردەم لە گەشەکردن و نەشونمادا بوو.. یان هێلکە تاوسێك پاش ئەوەی گەرمیی ئاراستە کرا، جووچکە تاوسێکی لێ هاتە دەرەوە، کە هەتا گەورە بوایە و نەشونمای بکردایە، بەو نەخشونیگارانەی کە قەڵەمی توانستی خواوەند تیایدا کێشابوون، جوانتر دەبوو..

چەندین سیفەت و حاڵەتی تایبەت هەن کە هی ئەو دەنکە خورما و هێلکە تاوسەن و، هەر یەك لەم دوانە چەندین ماددەی ناسك و وردیان تێدایە.. هەر بەو چەشنە، دارخورما و تاوسەکەش چەندین سیفەتی بەرز و چۆنێتی و باروودۆخی ئەوتۆیان هەیە، کە لە چاو هی ناوکە خورما و هێلکەکەدا زۆر بەرز و بڵند و جیاوازن..

---

(١) صحيح. رواه أبو داود والنسائي وابن ماجه وأحمد.

جا هەر کاتێ وەسفی ناوکە خورما و هێلکە تاوسەکە لەگەڵ وەسفی دارخورما و تاوسەکەدا دەکرێن و بە یەکەوە دەبەسترێنەوە، دەبێ ژیریی مرۆڤ سەر لە ناوکە خورماکەوە بەرز بکاتەوە و سەیری دارخورماکە بکات و، لە هێلکە تاوسەکەشەوە سەر بەرز بکاتەوە و بۆ تاوسەکە بڕوانێت، بۆ ئەوەی مرۆڤ ئەو وەسفانەی دەبانیبستێت وەریان بگرێت و لە ژیریدا جێیان بکاتەوە. دەنا ئەگەر کەسێك بڵێت: هەزار "باغمان" خورمام لە مشتێك ناوکە خورما چنی، یان بڵێت: ئەم هێلکەیە شای باڵندەکانە، ئەوا یەکسەر ژیری بە درۆی دەخاتەوە.

"مرۆڤێتی"ی پێغەمبەریش ﷺ وەك دەنکە خورما و هێلکەکەی ناو نموونەکە وایە.. ئەو ماهییەتەش کە بەهۆی "پێغەمبەرێتی"یەکەوە پرشنگ دەداتەوە، وەك درەختی تووبا و باڵندەی بەهەشت هەمیشە لە گەشە کردن و بەرزبوونەوەدایە.

کەواتە ئەو کاتەی کە بیر لەو هەرایە دەکەینەوە لە بازاڕ لەگەڵ دەشتەکییەکەدا رووی دا، دەبێ چاوی ئەندێشەمان بەرز بکەینەوە و، تەسەووری ئەو زاتە نوورانییە بکەین کە سواری ڕەفرەف(بوراق) بووە و بەرەو: "قاب قوسین أو أدنی" ڕۆشتووە و، جیبریلی لە ڕێگادا بەجێ هێشتووە. دەنا "دەروونی بەدخواز" یان بێ ئەدەبیی لە بەرامبەرەوە دەکات و ئەوەندە دادەبەزێتە خوارەوە کە ڕێز و ئیحتیرامی کەم بکاتەوە، یان بە تەواوی پێی دەخلیسکێت و وای لێ دێت تەسدیقی نەکات.

ئامـاژەی ڕەوانی پێنجەم

ئەم ئاماژەیە تایبەتە بە چەند ڕووداوێکی وەهاوە کە پەیوەندییان بە چەند شتێکی غەیبییەوە هەیە. وا لێرەدا چەند نموونەیەکیان لێ باس دەکەین:

نموونەی یەکەم:

* لە وتار(خوتبە)ێکدا کە کۆمەڵێك لە هاوەڵە بەڕێزەکان ئامادە و گوێ بیستی بوون و، ئەم وتارەش بە جۆرێکی صەحیح و موتەواتیر پێمان گەیشتووە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی:

"إنّ ابني هذا سيّدٌ ولعلّ اللهَ أن يُصلحَ به بين فئتين من المسلمين"[1] لە ڕیوایەتێکی تردا: "عظيمتين".

---

(١) حديث صحيح رواه البخاري والترمذي والنسائي وأحمد والطيالسي. واتە: ئەم کوڕەم – حەسەن – سەرومەرە و، لەوانەیە خواوەند بیکات بە هۆی سوڵحی نێوان دوو کۆمەڵی موسڵمان.

ئەوەبوو پاش تێپەڕبوونی چل ساڵ، دوو سوپای گەورەی ئیسلام لە بەرامبەر یەك ڕاوەستان. بەڵام حەزرەتی حەسەن لەگەڵ معاویەدا - خوایان لێ ڕازی بێت - ڕێككەوت و سولحی كرد. بەم سولحەش تەسدیقی موعجیزە غەیبی‌یەكەی باپیری بەڕێزی خۆی ﷺ كرد.

نموونەی دووهەم:

* بە نەقلی صەحیح پێمان گەیشتووە و بۆمان چەسپاوە، كە پێغەمبەر ﷺ بە حەزرەتی عەلیی فەرمووە: "ستقاتلُ الناكثين والقاسطين والمــارقين"[(١)]. بەمەش هەواڵی جەنگی "جەمەل" و، "صِفّین" و، "خەواریج"ی پێ داوە.

* جارێكی تر پێغەمبەر ﷺ حەزرەتی عەلی و حەزرەتی زوبەیری بینی بەكێتریان خۆش دەویست. بە زوبەیری فەرموو: "لتقاتلَنَّه وأنتَ ظالِمٌ له"[(٢)].

* هەروەها بە خێزانەكانی خۆی فەرموو: "كيف بإحداكن تنبحُ عليــــها كــلابُ الحوأب" [(٣)]. "يقتل عن يمينها وعن يسارها قتلى كثيرة"[(٤)].

ئەوەبوو لە پاش سی ساڵ لە جەنگی "جەمەل"دا كە لە نێوان حەزرەتی عەلی لە لایەكەوە و حەزرەتی عائیشە و تەلحە و زوبەیردا - خوایان لێ ڕازی بێت - لە لاكەی ترەوە ڕووی دا و.. لە جەنگی "صِفّین" كە لە نێوان حەزرەتی عەلی و معاویەدا ڕووی دا و.. لە جەنگی "حەرووراء" و "نەهرەوان"دا كە لە نێوان حەزرەتی عەلی - خوای لێ ڕازی بێت - و خەواریجەكاندا ڕووی دا، هەموو ئەم فەرموودە صەحیحانە هاتنەدی.

* پێغەمبەر ﷺ هەواڵی بە حەزرەتی عەلی داوە و پێی فەرمووە: "ئەو كەسەی كە دەتكوژێت، دەكێشێت بە سەرتدا و بە خوێنی سەرت ڕیشت تەڕ دەكات"[(٥)]. حەزرەتی

---

(١) رواه الحاكم والبزار والطبراني في الأوسط. واتە: جەنگ لەگەڵ پەیمان‌شكێنان و ناحەقڕەوان و دەرچوواندا دەكەیت.

(٢) أخرجه الحاكم ٤١٢/٣ بڕوانە: (شرح الشفا لعلي القــاري ٦٨٦/١- ٦٨٧). واتە: لەگەڵ عەلیدا دەجەنگیت و لەمەشدا ستەمی لێ دەكەیت.

(٣) حديث صحيح رواه أحمد وابن حبان والحاكم وأبو يعلى والبزار وابن أبي شيبة.

(٤) حديث صحيح رواه البزار. واتای هەردوو فەرموودەكە بە یەكەوە: "دەبێ حاڵی ئەو یەكەتان چۆن بێت كە سەگەلی حەوئەب (گوندێكە لەسەر ڕێی مەدینە - بەسرەدا) لێی دەوەڕن و، لە ڕاست و چەپیەوە كوشتارێكی زۆر دەكرێت"!

(٥) حديث صحيح رواه الطبراني والحاكم.

عەلیش - خوای لێ ڕازی بێت - ئەو کەسەی دەناسی کە "عەبدوڕڕەحمانی کوڕی موڵجیمی خاریجی" بوو.

* هەروەها هەواڵی "ذو الثدية" (واتە خاوەن مەمك)ی ڕاگەیاندووە و نیشانەیەکی جیاکەرەوەی ئەویشی باس کردووە و، هەواڵی داوە کە لە کوژراوەکانی خەواریج دەبێت. لە ڕاستیشدا وابوو لە ناو کوژراوەکانیاندا بوو. ئەو نیشانەیەش کە پێغەمبەر ﷺ باسی کردبوو، ئەوە بوو کە فەرموو بووی: "پیاوێکی ڕەش پێستە و یەکێك لە قۆڵەکانی وەك مەمکی ئافرەت وایە"[(١)]. لە پاشان حەزرەتی عەلی ئەمەی کرد بە بەڵگە لەسەر ئەوەی کە خۆی لەسەر حەقە و، موعجیزەکەی پێغەمبەریشی ﷺ ئاشکرا کرد.

* هەروەها پێغەمبەر ﷺ هەواڵی داوە - وەك ئوم سەلەمە دەیگێڕێتەوە - کە حەزرەتی حسەین - خوای لێ ڕازی بێت - لە "الطـــف" واتە لە "کەربەلا"دا دەکوژرێت[(٢)]. ئەوە بوو پاش پەنجا ساڵ ئەو ڕووداوە دڵتەزێنە ڕووی دا و، هەواڵە غەیبی یەکەی پێغەمبەریش ﷺ هاتەدی.

* هەروەها پێغەمبەر ﷺ چەند جارێك فەرموویەتی: "إن أهل بيتي سيلقون بعدي من أمتي قتلاً وتشريداً"[(٣)]. هەروەهاش بوو کە هەواڵی دا.

* * *

لێرەدا پرسیارێکی گرنگ دێتەپێش کە ئەمەیە:

دەڵێن حەزرەتی عەلی - خوای لێ ڕازی بێت - لەبەر ئەوەی خزمی نزیکی پێغەمبەرە ﷺ و، خاوەنی ئازایەتییەکی کەم وێنە و زانستێکی زۆر بووە، شایانتر بوو بکرێت بە جێنشینی پێغەمبەر ﷺ، ئەدی بۆچی (لە جێنشینیدا) پێش نەخرا؟

بۆچی لە سەردەمی ئەودا حاڵی موسڵمانان شڵەژا و تێکچوو؟

وەڵام:

یەکێك لە قوتبە گەورەکانی ئالی بەیت فەرموویەتی: پێغەمبەر ﷺ ئاواتەخوازی ئەوە بوو کە حەزرەتی عەلی جێنشینی بێت، بەڵام لە غەیبەوە ئاگادار کراوەتەوە، کە ویستی

---

(١) حديث صحيح رواه البخاري ومسلم.

(٢) حديث صحيح رواه الإمام أحـمد والطبراني. وانظر كذلك: (صحيح الجامع الصغير ٢١٧).

(٣) بڕوانە: (علي القاري ٦٨٥/١) ، (الخفاجي ١٨١/٣) ، وثبت في الحديث الصحيح الذي بمعناه ما رواه الطبراني في الكبير. انظر: (صحيح الجامع الصغير وزيادته ٢٥٥٨). واتە: ئەهلی بەیتی مـن دوای خۆم لەسەر دەستی نەتەوەکەم کوشتار و دەربەدەرییان دێتەڕێ.

خوای گەورە شتێکی تری غەیری ئاواتەکەی ئەوە. ئیتر پێغەمبەر ﷺ لەبەر ویستی خوای گەورە، وازی لەو ئاواتەی خۆی هێنا.

وا (لە خوارەوەدا) یەکێك لەو حیکمەتە زۆرانەی ویستی خوای گەورە کە لەم کارەدا هەیە، باس دەکەین:

کاتێ پێغەمبەر ﷺ کۆچی دوایی کرد، هاوەڵەکانی زیاتر پێویستیان بە یەکێتی و پشتگیریی یەکتر هەبوو. ئیمامی عەلییش - خوای لێ ڕازی بێت - چەند ڕەوشتێکی هەبوو، وەك: تەقلید نەکردنی کەس و شوێن پێ هەڵنەگرتنی خەڵك و، زوهدێکی زۆر و، ئازایەتی‌یەکی بێ وێنە و، پێویستی‌نەبوونی بە هیچ کەسێك..

جا ئەگەر بهاتایە و ئیمامی عەلی - کە ئەم ڕەوشت و سیفەتانەی هەیە - لەو کاتەدا ببوایە بە جێنشین، ئەوا ئەم ڕەوشتانەی، دەماری مونافەسەی لای گەلێ کەس و لەناو زۆر دەستە و تیرەدا دەجووڵاند و، بەم جۆرە دووبەرەکی و ناکۆکی لەناو موسڵماناندا پەیدا دەبوو، بە وێنەی ئەو ئاشووب و ڕووداوانەی کە دوایی لە سەردەمی خەلافەتەکەیدا ڕوویان دا.

یەکێکیش لە هۆکارەکانی دواکەوتنی جێنشینیی ئیمامی عەلی - خوای لێ ڕازی بێت - ئەمەیە:

لەو کاتەدا کە ئەوی تێدا بوو بە جێنشین، نەتەوەی ئیسلام چەندین نەتەوە و کۆمەڵی جۆراوجۆر بوون و هەریەکەشیان تۆوی دووبەرەکیی لەگەڵ خۆیدا هەڵگرتبوو، وەك پێغەمبەریش ﷺ هەواڵی دابوو، دەگەیشتنە حەفتا و سێ بەشی جیاجیا[1]..

ئا لەم کاتەدا کە گەردەلوولی ئاشووب و فیتنە لە هەموو لایەکەوە بەسەر نەتەوەی ئیسلامدا هەڵی کردبوو، موسڵمانان پێویستیان بە کەسێتی‌یەکی گەورە و بەرزی وەها بوو کە خاوەنی چەندین سیفەتی وەك: هەیبەت و، ئازایەتیی زۆر و، فیراسەتی ڕاست بێت و، خاوەنی نەسەبێکی ڕەسەن و لە ئالی بەیت و نەوەی هاشم بێت. بۆ ئەوەی بتوانێت لە بەردەم ئەو هەموو فیتنە و ئاشووبانەدا خۆی پێ ڕاگیر بکرێت..

جا ئەم جۆرە کەسێتی‌یە تەنها لە ئیمامی عەلیدا - خوای لێ ڕازی بێت - هاتبووە دی. ئەوەبوو توانیی لە بەردەم ئەو هەموو گەردەلوولانەدا خۆی ڕابگرێت. پێشتریش پێغەمبەر ﷺ هەواڵی ئەوەی پێ دابوو کە: هەروەك خۆی (واتە پێغەمبەر ﷺ) لە پێناوی

(١) هەموو ئەو فەرموودانەی کە لە بارەی دابەشبوونی نەتەوەی ئیسلامەوە بۆ حەفتا و سێ دەستە و کۆمەڵ دەدوێن، هەموویان "صەحیح"ن.

نازڵ بوونی قورئاندا لەگەڵ دوژمنانیدا کەوتووەتە جەنگەوە، ئەویش (واتە ئیمامی عەلی) لە پێناوی تەئویلی قورئاندا لەگەڵ دوژمنانیدا دەکەوێتە جەنگەوە[1].

پاشان ئەگەر ئیمامی عەلی نەبوایە، ئەوا دەستەڵاتداریی دنیا، ئەمەوییەکانی - بە تەواوی - لە ڕێی ڕاست دەترازاند و لە خشتەی دەبردن. بەڵام کە ئیمامی عەلی و ئالی بەیتیان لە بەرامبەری خۆیانەوە دەبینی، لەوانیش هەوڵیان دەدا بگەنە ئاستیان و هاوشانی پلە و پایەیان بن، تاکو ئەو ڕێزەی لە لایەن نەتەوەی ئیسلامەوە دەستیان کەوتبوو، لە دەستی نەدەن. لەوەبوو زۆربەی سەرۆکەکانی دەوڵەتی ئەمەوی ناچار بوون کە شوێنکەوتووانی خۆیان هەڵبنێن و هانیان بدەن بۆ پاراستنی ڕاستییەکانی ئیمان و ئەحکامەکانی قورئان و ئیسلام، هەرچەندەش بۆ خۆیان هیچ کارێکیان لەم ڕووەوە ئەنجام نەدا! لەبەر ئەوە، لە ژێر سایەی دەوڵەتەکەیاندا سەدان هەزار لە زانا لێکۆڵەرەکان و موجتەهیدان و ئەولیا و پیاوچاکان و لێبڕاوان بۆ ئایینی خوا، پەیدا بوون و گەشەیان کرد. کەواتە ئەگەر چەند کەماڵات و صەلاحەت و ئایینداریییەك نەبوایە کە لە ئالی بەیتدا هەبوون، ئەوا ئەمەوییەکان پێیان دەترازا و، بە تەواوی لە ڕێی ڕاست لایان دەدا، هەروەك لە کۆتایی حوکمڕانیی ئەوان و عەبباسییەکاندا ڕووی دا.

ئەگەر پرسیار بکرێت و بوترێت:

خۆ ئالی بەیت لە هەموو کەس زیاتر شایانی جێنشینی بوون، لەدی بۆچی لەم جێنشینییەیان تێدا نەمایەوە؟

وەڵام:

دەستەڵاتداریی دنیا مرۆڤ لە خشتە دەبات. ئەهلی بەیتیش لە ڕاستیدا ئەرکی پاراستنی ڕاستییەکانی ئیسلام و ئەحکامەکانی قورئانیان پێ سپێرراوە. ئەو کەسەش کە کاروباری جێنشینی دەگرێتە دەست، دەبێ بە هیچ جۆرێك دنیا نەیخەڵەتێنێت. واتە یان وەك پێغەمبەر ﷺ "مەعصووم" بێت، یان وەك خەلیفە ڕاشیدەکان و عومەری کوڕی عەبدولعەزیزی ئەمەوی و مەهدیی عەبباسی، تەقوایەکی گەورە و زوهدێکی زۆری بێت، بۆ ئەوەی لە خشتە نەچێت و لە خۆی بایی نەبێت..

جا لەم ڕووەوە دەستەڵاتداریی دنیا بۆ ئالی بەیت دەست نادات، چونکە ئەرکە سەرەکییەکەی خۆیان لە بیر دەباتەوە کە بریتییە لە پاراستنی ئایین و خزمەتکردنی ئیسلام. خەلافەتی دەوڵەتی فاتیمی، کە لە میسردا بە ناوی ئالی بەیتەوە دامەزرا و،

(١) حديث صحيح رواه الإمام أحـــمد.

حکوومەتی "موەحیدەکان" لە ئەفریقیا و، دەولەتی سەفەوی لە ئێران، هەریەکەیان باشترین بەلگەن لەسەر ئەوەی کە دەستەلاتداری و حوکمڕانی بۆ ئالی بەیت دەست نادات. بەلام لەو لاوە دەبینین کە هەرکات ئالی بەیت وازیان لە دەستەلاتداری هێنابێت، ئەوا هەول و کۆشش و تەقەلایەکی زۆریان بۆ خزمەتی ئیسلام و بەرزکردنەوەی ئالای قورئان داوە.

ئەگەر دەتەوێت ئەمەت بە جوانی بۆ دەربکەوێت، ئەوا فەرموو سەرنج لەو قوتبانە بدە کە لە بەرەی حەزرەتی حەسەن هاتوون، بە تایبەت چوار قوتبەکان و، لەناو ئەوانیشدا بە تایبەت: شێخی گەیلانی (قُدِّسَ سِرُّهُ).. یان فەرموو سەرنج لەو پێشەوایانە بدە کە لە بەرەی حەزرەتی حسەینن، بە تایبەت "ئیمام زەینولعابدین" و "ئیمام جەعفەری صادق" و هاوچەشنیان.. دەبینیت هەریەك لەوانە (لە کاتی خۆیاندا) وەکو "مەهدی"یەکی مەعنەوی بوون و، بە بۆنەی خەریك بوونیانەوە بە بلاوکردنەوەی نووری قورئان و ڕاستییەکانی ئیمان، هەرچی ستەم و تاریکایی مەعنەویی دەوروبەریان بووە، ڕەواندوویانەتەوە و نەیانهێشتووە. بەمەش چەسپاندوویانە کە بە ڕاستی میراتگری باپیری گەورە و سەروەریانن، هەزاران دروودی لەسەر بێت.

ئەگەر بوترێت:

"حیکمەت" لەو ئاشووبە خوێناوییە سامناکەدا چییە کە لە سەردەمی جێنشینیی خەلیفە ڕاشیدەکاندا - کە چاکترین سەردەمی مێژووی موسلمانانە - تووشی نەتەوەی ئیسلام بوو، خۆ ئەو بەڕێزانە شایانی ئەو گرفت و بەلایە نەبوون کە بێتە ڕێیان؟.. ئایا کامەیە لایەنی "میهرەبانی"ی خواوەند لەم کارەدا؟

وەلام:

هەروەك هەورە بروسکە و بارانی زۆری بەلێزمە و تۆفی بەهار، توانا و لێهاتنی هەموو جۆرەکانی ڕووەك دەبزوێنێت و دەری دەخات و، بەمەش تۆوەکان دەکرێنەوە و گولەکانیان دەپشکوێن و هەریەکەیان کاری سروشتیی خۆی پێ دەسپێرێت..

هەر بەو جۆرەش ئەو فیتنەیەی کە هاتە ڕێی هاوەلان و شوێنکەوتووانیان - خوایان لێ ڕازی بێت - تۆوی توانا و لێهاتنی ئەوانی هەژاند و، هەموو دەستە و کۆمەلێکی بێدار کردەوە کە: ئایینی ئیسلام لە مەترسیدایە و خەریکە ئاگر لە موسلمانان بەردەبێت!

ئەم بێدارکردنەوەیش وای لە هەموو دەستە و تـاقمێکی موسـڵمانان کـرد کـە فریـای پاراستنی ئیمان و ئیسلام بکەون. ئەوە بـوو هەریەکـەیان بـەپێی توانـای خۆی ئـەرکێکی لەو ئەرکە زۆرانەی پاراستنی ئیمان و یەکێتیی موسڵمانانی لە ئەستۆ گـرت و، بەوپـەڕی ئیخلاس و لێبڕانەوە ئـەو ڕێبەیەی گرتەبەر.. دەستە و تـاقمی وایـان هـەبوو پاراسـتنی فەرموودەی پیرۆزی پێغەمبەر ﷺ و، هەندێکیان پاراستنی شـەریعەت و، هـەندێکی تریـان پاراستنی ڕاستییەکانی ئیمـان و، هـەندێکی تریـان پاراسـتنی قورئـانی پیرۆزیـان خسـتە ئەستۆی خۆیان..

بەم جۆرە، هەریەکەیان ئەرکێکی لەو ئەرکانـەی کـە پاراسـتنی ئیمـان و ئیسـلام لـەو ڕۆژەدا داخوازی بوو، ئەنجام دا و، بە تەواویش بۆ ئەم کارانەی خۆیان لـێ بڕان.

کەواتە ئەو تۆوانەی کە گـەردەلوولی فیتنـە و ئاشووبەکانی ئـەو سـەردەمە بـە هـەموو لایەکدا وەشـاندنی، چـەندین گوڵـی ڕەنگاوڕەنگیـان لـە هـەموو جێیـەکی جیـهانی ئیسلامدا بەرهەم هێنا، بە چەشنێ کە هەموو شوێنێکی جیهانی ئیسلام وەك باخچەی لـێ هات و، بە گوڵزار خەملا و ڕازایەوە..

بەڵام بە داخەوە لە ناوەندی ئەو باخچە و گوڵزارە پشکووتووانەدا دڕکودالی ئەهلی بیدعەتیش سەریان هەڵدا! وەك بڵێی دەستی توانستی خواوەند ئـەو چـەرخ و سـەردەمەی بە سام و شکۆمەندیی خۆی و بە توندی ڕاتەکاند و، ئەمەش هیممەت و هەستی کەسـانی خاوەن هیممەت و غـیرەتی جووڵانـد. چونکـە ئـەو بزووتنەوەیـەی کـە لـە نـاو جەرگـەی وڵاتی ئیسلامەوە تیشکی هاویشت، بەشێکی زۆری لـە پێشـەوا و موجتـەهید و زانایـانی فەرموودە و ئەقتاب و ئەولیا و پیاوچاکانی بە هـەموو لایەکی وڵاتـی ئیسـلامدا پرژانـد و بڵاوی کردنەوە و ناچاری کۆچ و ڕەوی کردن، موسڵمانانیشی هان دا کـە بـەم لاو ئـەو لادا بـڕۆن و دەرگـای دڵانیـان بکەنەوە و، لای ئـەوان لـە گەنجینـەکانی قورئـانی پـیرۆز زانست هەڵبگۆزن.

* * *

با بڕۆینەوە سەر باسەکەی خۆمان:

ئەو ڕووداوانەی کە پێش ڕوودانیان پەنهان بوون و پێغەمبەر ﷺ هـەواڵی ڕوودانیـانی دا و، پاشان وەك چۆن هەواڵی دابـوو وەهـا هاتـەدی، ئەمانـە لـە هـەزاران ڕووداو تێپـەڕ دەبن. بەڵام ئێمە تەنها ئاماژە بۆ چەند نموونەیەکیان دەکەین، لەوانەی کە خاوەنـانی هـەر

شەش کتێبە صەحیحەکانی فەرمووده لە بارەیانەوە یەکیان گرتووە، کە لە پێش هەموویانەوە ئیمامی بوخاری و ئیمامی موسلیمن. تەنانەت بەشێکی زۆری ئەو رووداوانە بە تەواتوری مەعنەوی پێمان گەیشتوون و زانایان و لێکۆڵەرانی ئەم بوارە لەسەر "صەحیحی"ی هەندێکیان یەکیان گرتووە، کە ئەمەش وەکو تەواتوری صەریح وایە.

* پێشەوایان و خاوەنانی کتێبە صەحیحەکان هەموو ئەو هەواڵانەیان گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەر ﷺ بەڵێنی بە هاوەڵانی داوە بەسەر دوژمناندا سەردەکەون و، مەککە[1] و، بەیتولمقدیس[2] و، یەمەن و شام و عێراق[3] و، خەیبەر[4] فەتح دەکەن، هەروەها هەواڵی پێ داوون کە گەنجینەکانی کیسرا و قەیسەر لە نێوان خۆیاندا دابەش دەکەن[5]، کە دەوڵەتەکانی ئەم دوانەش گەورەترین دوو دەوڵەتی جیهانی ئەو سەردەمە بوون.

پاشان دەبێ بزانین کە پێغەمبەر ﷺ کاتێ ئەم هەواڵانەی داوە، هەرگیز نەیفەرمووە: "وا گومان دەبەم".. یان: "لام وایە".. یان: "لەوانەیە"، بەڵکو بەوپەڕی زانین و دڵنیاییەوە، وەك ئەوەی چاوی لێ بێت، ئەم هەواڵانەی ڕادەگەیاند و، لە دواییشدا وەها دەرچوون کە ڕایگەیاندن.

ئەوەشمان لە یاد نەچێت کە لەو کاتەدا پێغەمبەر ﷺ ئەم هەواڵانەی ڕادەگەیاند لە لایەن خواوەندەوە فەرمانی کۆچ کردنی بەرەو مەدینە پێ درابوو، هاوەڵەکانیشی کەم بوون و، دەوروبەری مەدینە و هەموو جیهانیش دوژمنیان بوون!

* لە ڕیوایەتێکی صەحیحدا دەرکەوتووە کە چەندین جار فەرموویەتی: "إقتدوا باللَّذَيْن من بعدي أبي بكر وعمر"[6]. واتە هەواڵی ئەوەی داوە کە ئەم دوانە دوای خۆی

---

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم..
(٢) صحيح، رواه البخاري.
(٣) صحيح، رواه البخاري ومسلم ومالك.
(٤) صحيح، رواه البخاري ومسلم.
(٥) صحيح، رواه مسلم.
(٦) صحيح، رواه الترمذي وابن ماجه والحاكم وأحمد والبيهقي. واتە: "لە پاش خۆم شوێن ئەو دوانە بکەون کە لە دوای من دێن، کە ئەبووبەکر و عومەرن".

دەمێنن و دەبن بە جێنشینی و، بە چەشنێ کە خوا پێی ڕازی بێت، ئەرکی جێنشینی ئەنجام دەدەن و، ئەبووبەکر ماوەیەکی کەم جێنشین دەبێت، بەڵام عومەر ماوەیەکی زیاتر.. چەندین فتوحاتی زۆریش دەکات.

* هەروەها فەرموویەتی: "إنّ الله زَوى لي الأرضَ فرأيت مشارقها ومغاربـــــها، وإنّ أمتي سيبلغ ملكها ما زُويَ لي منها"(١). هەر بەو جۆرەش کە فەرمووی، هاتەدی.

* ڕیوایەتێکی صەحیح(٢) دەڵێت: پێش دەست پێکردنی جەنگی بەدر، پێغەمبەر ﷺ شوێنی کوشتنی کافران و سەرکردەکانیانی لە بەدردا دەستنیشان کرد و فەرمووی: "ئەبوو جەهل لێرەدا دەکوژرێت.. عوتبە لێرەدا دەکوژرێت.. ئومەیە لێرەدا دەکوژرێت و.. فلان لێرەدا و فیساریش لەوێدا.. هتد. پاشان فەرمووی: "پێشزانە کە ئوبەیی کوڕی خەلەف دەکوژرێت"(٣).. کوشتنی هەموویان هەر بەو جۆرە هاتەدی کە لە پێشدا فەرمووی.

* هەروەها لە فەرموودەی صەحیحدا چەسپاوە کە لەو کاتەدا هاوەڵەکانی پێغەمبەر ﷺ لە غەزای "موئتە"دا بوون، کە جێگایەکە لەسەر سنووری وڵاتی شام و مانگە ڕێیەك لە مەدینەوە دوورە، پێغەمبەر ﷺ وەك چاوی لێ بێت، هەواڵی ئەوانی بە خەڵکی مەدینە ڕاگەیاند و فەرمووی: "أخذ الراية زيدٌ فأصيب، ثم أخذ جعفرٌ فأصيب، ثم أخـذ ابن رواحة فأصيب، وعيناه تذرفان.. حتى أخذ الراية سيف من سيوف الله حتى فتــح الله عليــهم"(٤). لە پاش چەند حەفتەیەك "یەعلای کوڕی مونەبیهـ"ی هاوەڵی لە گۆڕەپانی جەنگەوە هاتەوە و ڕۆشتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ. پێش ئەوەی ئەو هیچ شتێك

(١) صحيح، رواه مسلم والترمذي وأبو داود وابـن ماجـه وأحـمد. واتە: "خوای گەورە زەوییی بۆ هێنامەوەیەك بە چەشنێ خۆرهەڵات و خۆرئاوایم دی و، ئەتەوەکەشم بە موڵك و دەستەڵاتداریی ئەو جێگایانە دەگەن کە هێنرانە پێش چاوم".

(٢) صحيح، رواه مسلم وأحـمد والحاكم.

(٣) رواه البيهقي. بڕوانە: الشفا ٣٤٣/١.

(٤) صحيح، رواه البخاري وأحـمد والنسـائي. واتە: "زەیدی کوڕی حاریسە ئاڵاکەی هەڵگرت، ئنجا پێکرا.. پاش ئەو جەعفەر ئاڵاکەی هەڵگرت، ئەویش پێکرا.. ئنجا عەبدوڵڵای کوڕی ڕەواحە ئاڵاکەی هەڵگرت، ئەویش پێکرا" تا ئەم کاتەدا فرمێسك بە چاوەکانیدا دەهاتە خوارەوە. پاشان فەرمووی: "شمشێرێك لە شمشێرەکانی خوا ئاڵاکەی هەڵگرت و سەرکەوتنیان بەدەست هێنا".

بگێڕێتەوە، هەرچی لە جەنگەکەدا ڕووی دابوو پێغەمبەر ﷺ لەبەر چاوی یەعلادا هەمووی گێڕایەوە. یەعلاش سوێندی خوارد و وتی: "بەو کەسەی تۆی بە حەق کردووە بە پێغەمبەر، یەك حەرفت لە قسەکانی ئەوان نەپەڕاند"[١].

* هەروەها لە ڕیوایەتێکی صەحیحدا پێغەمبەر ﷺ هەواڵی داوە کە خەلافەت لە دوای خۆی سی ساڵ بەردەوام دەبێت، پاشان دەبێت بە پاشایەتییەکی گەزندە[٢]، دەفەرموێ: "وإنّ هذا الأمر بدأ نبوّة ورحمة، ثم يكون رحمة وخلافة، ثم يكون ملكاً عضوضاً، ثم يكون عتواً وجبروتاً وفساداً في الأمة"[٣]. بەمەش ماوەی جێنشینیی ڕاشیدانەی بە سی ساڵ دەستنیشان کرد، کە بە شەش مانگەکەی خەلافەتی حەزرەتی حەسەن - خوای لێ ڕازی بێت - هەر سی ساڵەکە پڕ دەبێتەوە، ئنجا پادشایەتی و ستەمکاری و فەساد لەناو نەتەوەی ئیسلامدا یەك لە دوای یەك دێن و پەیدا دەبن. هەر بەو جۆرەش هاتەدی کە ئەو فەرمووی.

* بە ڕیوایەتی صەحیح چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ هەواڵی داوە حەزرەتی عوسمان - خوای لێ ڕازی بێت - لە کاتێکدا دەکوژرێت کە قورئان دەخوێنێت[٤]. هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: "إن الله عسى أن يلبسه قميصاً وأنهم يريدون خلعه"[٥]. واتە: "نزیکە خواوەند کراسێك بکاتە بەر عوسمان، بەڵام ئەوان دەیانەوێت لەبەری داماڵن". هەر بەو جۆرەش کە پێغەمبەر ﷺ فەرمووبووی، هاتەدی.

* لە ڕیوایەتێکی صەحیحی تردا، دەگێڕنەوە کە لەو کاتەدا پێغەمبەر ﷺ کەڵەشاخ(الحجامة)ی دەگرت، عەبدوڵڵای کوڕی زوبەیر لە خوێنی پێغەمبەری ﷺ بۆ پیرۆزی خواردەوە و ڕۆی نەکردەوە، پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمووە: "ويل للناس منك، وويل لك من الناس"[٦]. بەمەش ئەوەی ڕاگەیاند کە: عەبدوڵڵا بە ئازایەتییەکی بێ وێنە کاروباری خەڵکی دەخاتە ئەستۆی خۆیەوە و هێرشێکی سەختی دەکرێتەسەر و، بەهۆی

(١) بڕوانە: زاد المعاد بتحقيق الأرناؤوط (٣/٣٨٥).
(٢) صحيح، رواه أحمد والترمذي والدارمي وأبو يعلى وابن حبان.
(٣) صحيح، رواه أحمد والبزار والطبراني في الأوسط.
(٤) صحيح، بڕوانە: "فضائل الصحابة" للإمام أحمد ١/٥٠١ الحديث رقم ٨١٧.
(٥) صحيح، رواه الترمذي وابن ماجه.
(٦) حديث حسن، رواه الطبراني وأبو يعلى والبزار والحاكم.

ئەوەوە بەڵا و موسیبەت تووشی خەڵکی دێت.. لە پاشە ڕۆژدا، بەو جۆرەی پێغەمبەر ﷺ هەواڵی دابوو، هاتەدی. ئەوە بوو لە سەردەمی ئەمەوییەکاندا، عەبدوڵڵای کوڕی زوبەیر لە شاری مەککەدا جێنشینیی خۆی ڕاگەیاند و، حەججاجی کوڕی یووسفی ستەمکاریش بە سوپایەکی زۆر گەورەوە ئابلۆقەی شاری مەککەی دا، لە پاش چەند شەڕێکی سەخت و چەند جەنگێکی خوێناوی و پاش دەرخستنی ئازایەتییەکی بێ وێنە، عەبدوڵڵا شەهید کرا.

* هەروەها پێغەمبەر ﷺ هەواڵی پەیدابوونی دەوڵەتی ئەمەوی و سەرکارچوونی معاویەی ڕاگەیاندووە و، وەسیەتیشی بۆ کردووە و فەرموویەتی[1]: "ئەگەر حوکمڕانیت گرتە دەست، نەرمونیان و لێبوردە بە و، ئامۆژگاریی باش بکە"..

هەروەها هەواڵی ئەوەشی داوە کە ئەمەوییەکان ماڵی خوا لەناو خۆیاندا دەستاودەست پێ دەکەن[2] و، پادشا و سەرکردەکانیان ستەمکار دەبن و، چەند کەسێکی وەك "یەزید" و "وەلید"یان تێدا پەیدا دەبێت[3].

* هەروەها هەواڵی ئەوەشی داوە کە "عەبباسییەکان بە ئاڵای ڕەشەوە پەیدا دەبن و، موڵکیان چەندین ئەوەندەی ئەوانەی پێش خۆیان زیاد دەکات"[4]. بەمەش ڕایگەیاند کە عەبباسییەکان دوای ئەمەوییەکان پەیدا دەبن و لە ئەمەوییەکانیش زیاتر لە حوکمدا دەمێننەوە. هەر بەو جۆرەش هاتەدی کە پێغەمبەر ﷺ هەواڵی دابوو.

* بە فەرموودەی صەحیح چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: "ویل للعرب من شرٍّ قد اقترب"[5]. ئەمەش هەواڵدانی ئاشووبەکانی جەنگیزخان و هۆلاکۆ بوو، کە دەوڵەتی عەبباسیی عەرەب لەناودەبەن. چۆنیشی فەرموو، هەر بەو جۆرە هاتەدی.

---

(١) رواه أحمد مرسلاً ورجاله رجال الصحيح، ورواه أبو يعلى موصلاً ورجاله رجال الصحيح.

(٢) رواه الترمذي والحاكم والبيهقي. لە واتای ئەم فەرموودەیەدا بڕوانە: (صحيح الجامع الصغير ٤١٢).

(٣) حديث حسن، رواه أبو يعلى. بڕوانە: (صحيح الجامع الصغير ٢٧٥٩)، (المطالب العالية لابن حجر ٤٥٢٨-٤٥٢٩).

(٤) رواه أحمد والطبراني والحاكم. وصحح إسناده العلامة أحمد شاكر في المسند.

(٥) صحيح، رواه البخاري ومسلم. واتە: بەدبەختی بۆ عەرەب، لەبەر ئەو شەڕ و ئاشووبەی لێیان نزیك بووەتەوە.

* ڕیوایـەتێکی صـەحیح دەڵێـت: لـە کـاتێکدا سـەعدی کـوڕی ئەبوو وەققـاص لـە نەخۆشییەکی سەختدا بووە، پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمووە: "لعلّك تُخلّفُ حتى ينتفع بــك أقوام ويستضرّ بك آخرون"[(١)]. ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەر ﷺ ڕایدەگەیەنێت کە: سەعد دەبێـت بـە پێشـەوایەکی گـەورە و، خواوەنـد لەسـەر دەستی ئـەودا چـەندین وڵات فـەتح دەکـات و، چـەنـدین تیرە و دەسـتـە و کـۆمەڵیش بەهـۆی ئـەوەوە دێنـە ڕیـزی ئـایینی ئیسـلامەوە و بەمـەش سـوودێکی زۆریـان دەسـت دەکـەوێت، هـەروەها چـەند تـاقمێکی تریش بەهۆی سەعدەوە زیانیان پێ دەگات و دەوڵەتەکەیان تیادەچێت.

لە ڕاستیدا هەر بەو جۆرە ڕووی دا کە پێغەمبـەر ﷺ هـەواڵی دابـوو. ئـەوەبوو سـەعد بوو بە پێشەوای سوپای ئیسلام و، دەوڵەتی فارسەکانی لـەناوبرد و، بـوو بـەهۆی ئـەوەی کە چەندین تیرە و نەتەوەی زۆر موسڵمان بین.

* هەروەها چەسپاوە کە لەو ڕۆژەدا نەجاشیی پادشای حەبەشە لـە سـاڵی حـەوتـەمی کۆچیدا، کۆچی دوایی کـرد، هـەر لـەو ڕۆژەدا پێغەمبـەر ﷺ هـەواڵی مردنـی ئـەوی بـە خەڵك ڕاگەیاند[(٢)] و، نوێژی مردووشـی، لـە دوورەوە، لەسـەر کـرد.. پـاش تێپـەڕبوونی حەفتەیەك لەو هەواڵدانـەی پێغەمبـەر ﷺ، دەنگوبـاس گەیشـتە مەدینـە، کـە نەجاشـی لـەو ڕۆژەدا پێغەمبەر ﷺ فەرمووبووی کۆچی دوایی کردووە!

* هەروەها لەو کاتەدا کە پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ چەند هاوەڵێکی هەڵبژاردەی خۆیدا، لەسـەر چیـای ئوحـود ڕاوەسـتابوون (یـان لەسـەر ئەشـکەوتی حـیراء، وەك لـە هـەندێ ڕیوایەتدا هەیە) چیاکە کەوتە جموجووڵ. پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: "أثبت، فإنما عليك نبيٌّ وصدّيق وشهيد"[(٣)]. بەمەش ئەوەی ڕاگەیاند کە حەزرەتی عومەر و عوسمان و عـەلی، شەهید دەکرێن. کۆتایی ژیانی ئەو سیانە بەو جۆرە بوو کە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی.

ئەی ئەو مرۆڤە لاوازەی کە دڵی مردووە! ئەی سەر لێ شێواو!

---

(١) صحیح، رواه البخاري ومسلم. واتە: "لەوانەیە بمێنیتەوە تاکو چەند قەومێك سوودت لـێ وەردەگرن و چەند قەومێکی تریش لە تۆوە تووشی زیان دەبن".

(٢) صحیح، رواه البخاري ومسلم وأبو داود ومالك والشافعي وأحمد والبيهقي.

(٣) صحیح، رواه البخاري وأبو داود والترمذي وأحـمـد وأبو يعلى وابن حبان. واتە: "ئەی چیای ئوحود! جێگربە و مەجووڵێ، چونکە ئێستا ئەوانەی لە سەرت ڕاوەستاون، پێغەمبەر و صیددیق و شەهیدن".

لەوانەیە بڵێت: محەممەد ﷺ مرۆڤێکی بلیمەت(عبقري) بـووە و بـەو هۆیـەوە ئـەم شتە غەیبی‌یانەی زانیوە. لەوانەیە ئەمە بڵێت و ئیتر لە ئاستی ڕاستیی "پێغەمبەریتی"ی ئەودا - کە وەك خۆر دەدرەوشێتەوە - چاوت بنووقێنیت!

ئەی داماوی هەژار!

باش بزانە ئەوەی کە بیستت، تەنـها بەشێکە لـە پازدە جۆر لـە جۆرە گشتی‌یەکانی موعجیزاتی ئەو پێغەمبەرە ﷺ. خۆ بە باشی زانیت کە بە چەندین ڕیوایەتی صەحیح و بە تەواتوری مەعنەوی هەموویان چەسپاون. کەواتە هێشتا بەشێکی کـەم نـەبێت لــەو موعجیزانەی کە پەیوەندی‌یان بە شتە غەیبی‌یەکانەوە هەیە، هیچی ترت نەبیستووە.. جا ئایا ئیتر دوای ئـەوەی کـە مرۆڤ ئەم موعجیزانـە دەبیستێت، هـەر بـە خـاوەنی ئـەو موعجیزانە دەڵێت: (ئەمە مرۆڤێکی بلیمەت بووە و بەو بۆنەیـەوە توانیویـەتی ئاینـدەی بۆ دەربکەوێت و ڕووداوەکانی بزانێت)؟!

گریمان ئێمەش وەك تۆ وتمان: بەڵێ بلیمەتە. بەڵام ئایا کەسێك خاوەنی زیرەکی‌یەکی ئاوا پیرۆز و بلیمەتی‌یەکی بەرزی سەدان جارەی کەسانی تر بێت، وەکـو ئەو پێغەمبـەرە ﷺ، هەرگیز سەری لێ تێکدەچێت و ئەو شتانەی دەیـانبینێت لێـی دەئـاڵۆزێن؟ یـان ئایا لەو ئاستە بـەرزەی خۆی دادەبەزێتە خـوارەوە کـە چـەندین هـەواڵی وا ڕابگەیـەنێت لـە ڕاستی‌یەوە دوور بن؟

ئایا ئەوپەڕی شێتی و گەمژەیی نی‌یە کە ئێمە پشت لـەو هەواڵانـە هەڵبکەین، کە ئـەم مرۆڤە (بلیمەتە) سەبارەت بە بەختەوەریی هەردوو دنیا پێمان ڕادەگەیەنێت؟!

ئاماژەی ڕەوانی شەشەم

* چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ بە فاتیمەی کچی ڕاگەیاندووە کە ئەو: "أول أهله لحوقاً به"(1). واتە: کـە حەزرەتی فاتیمە یەکەم کەس دەبێت لە ئالی بەیت لە دوای پێغەمبـەر ﷺ کۆچی دوایی دەکات.

پاش تێپەڕبوونی شەش مـانگ بەسـەر کۆچی دوایی پێغەمبـەردا ﷺ حـەزرەتی فاتیمـە وەفاتی کرد.

(1) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحـمد والترمذي.

* هەروەها چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ هەواڵی بە "ئەبوو‌ذەڕ" داوە، کە ڕۆژێـك دێـت ئەبووذەڕ لە مەدینە نەفی دەکرێت و بە تـەنیایی دەژی و لـە تەنیاییشـدا دەمرێـت[1].. پاش بیست ساڵ فەرموودەکەی پێغەمبەر ﷺ وەك چۆنی فەرمووبوو، وەها هاتەدی.

* هـەروەها چەسپاوە کـە جارێکیـان پێغەمبـەر ﷺ لـە مـاڵی "ئوم‌حـەرامی" پـووری ئەنەسی کوڕی مالیکدا نوستبوو، بە زەردەخەنەوە هەڵسا و فەرمووی: "ناسٌ من أمـــتي عُرِضوا عَلَيَّ غُزاةً في سبيلِ اللهِ يركبون ثَبَجَ هذا البحر ملوكاً على الأســـرة"[2]. واتـە: "چـەند کەسێکیان لـە نەتەوەکـەم پیشـان دام کـە لـە پێنـاوی خـوادا غـەزایان دەکـرد و سواری پشتی(کەشتیی) ئەم دەریایە دەبـوون و پادشـای سـەر تـەخت بـوون". ئوم‌حـەرام وتی: "ادع يا رسولَ اللهِ أنْ أكون معهم. فدعا لــها"[3].. چل ساڵ پاش ئـەم ڕووداوە، ئوم‌حەرام لەگـەڵ "عوبـادەی کـوڕی صـامیت"ی مێردیدا ڕۆشـتن بـۆ فـەتحی دوورگـەی "قوبرص" و لەوێ کۆچی دوایی کرد. تا ئێستاش گۆڕەکەی لەوێ ئاشـکرایە و خـەڵکی زیارەتی دەکەن.

* هەروەها چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: "إنَّ في ثقيفَ كذاباً ومُبـــيراً"[4]. ئەمـش هـەواڵـدان بـوو بۆ پەیدا بوونی "موختاری ئەقەفی" کـە لافی پێغـەمبـەرێتیی لـێ دەدا و، "حەججاجی خوێنڕێژی ستەمکار"یش کە سەد هەزار کەسی کوشت.

* هەروەها چەسـپاوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: "لَتُفْتَحَنَّ الْقُسْطنطينية، فَلَنِعْـــمَ الأميرُ أميرُها ولَنِعْمَ الْجَيْشُ ذلك الجيش"[5].

بەم هەواڵدانە ئەوەی ڕاگەیاند کە شاری ئەسـتەمبوڵ موسـڵمانان فـەتحی دەکـەن و، "محەممەدی فاتیح"یش پلەیەکی بەرزی دەبێت: "نعم الأمـــير". هـەروەهاش دەرچـوو کـە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی.

---

(١) حسن، رواه أحـــمد والبيهقي وغيرهما.

(٢) صحيح، رواه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وأبو داود وابن ماجه وأحمد ومالك والدارمي.

(٣) تەواوکەری فەرموودەکەیە کە لە پەراوێزی پێشوودا تەخریج کرا. واتە: ئـەی پێغەمبـەری خـوا! لـە خـوا داوا بکە منیش یەکێك بم لەوانە. پێغەمبەریش ﷺ دوعای بۆ کرد.

(٤) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحـــمد واللفظ لمسلم. واتە: هـۆزی سـەقیف درۆزنێك و بەیاوکوژێکی تێدا هەیە.

(٥) صحيح، رواه أحـــمد والحاكم وقال صحيح الإسناد والبخـــاري في التـــأريخ الصغـــير. واتە: شـاری قوستەنتینیە (ئەستەمبوڵی ئێستا) فەتح دەکرێت و، چاکترین میر و سوپا ئەو میر و سوپایەن کە فەتحی دەکەن.

* هەروەها چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: "إن الدِّينَ لو كان منوطاً بالثريـا لتناولَه رجالٌ من أبناءِ فارس"(١). ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەو زانا و ئەولیا و پیاوچاکانەی هاوچەشنی "ئیمامی ئەبوحەنیفە: نوعمانی کوڕی ثابت"، کە خەڵکی وڵاتی "فارس"ە.

* هەروەها فەرموویەتی: "عالِمُ قُرَيْشٍ يَمْلأُ طباقَ الأرضِ عِلْماً"(٢).. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئیمامی شافیعی.

* هەروەها هەواڵی داوە کە:

"إن الأمة ستفترق إلى ثلاث وسبعين فرقة وإن الناجية منها أهل السنة والجماعة"(٣).

* هەروەها فەرموویەتی: "القَدَرية مجوسُ هذه الأمة"(٤).

ئەمەش ئاماژەیە بۆ کۆمەڵی "قەدەرییە" کە ئینکاریی قەدەری خوایان دەکرد و لەناو خۆیاندا چەند تاقم و کۆمەڵێك بوون.

* هەروەها هەواڵی پەیدابوونی چەند کۆمەڵ و تاقمێکی زۆری داوە، چونکە چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ لە فەرموودەیەکیدا (کە ئەمە واتاکەیەتی) بە حەزرەتی عەلیی فەرمووە:

"تۆ وەك عیسا وایت، دەبێت بەهۆی تیاچوونی دوو کۆمەڵ، یەکێکیان لە زیادە خۆشەویستیدا و ئەوی تریان لە زیادە دوژمنایەتیدا. چونکە گاورەکان ئەوەندە لە خۆشەویستیی عیسادا لە سنوور دەرچووبوون، دەیانوت: "عیسا کوڕی خوایە"! جوولەکەکانیش ئەوەندە دوژمنایەتییان کرد کە ئینکاریی پێغەمبەرێتیی و پلەی بەرزی ئەویان کرد.. هەروەها کۆمەڵێکیش ئەوەندە لە خۆشەویستیی تۆدا ڕۆدەچن کە سنوور دەشکێنن و تیادەچن. چونکە پێغەمبەر ﷺ لە بارەی ئەمانەوە فەرمووی: "لهم نبزٌ يقـــال

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم والترمذي وأحمـــد. واتە: ئەگەر ئاینی ئیسلام تەنانەت بە ئەستێرەی کۆ(ثریا)یشەوە هەڵبواسرابێت، چەند پیاوێکی خەڵکی وڵاتی فارس دەستی خۆیانی دەخەن.

(٢) ضعيف، لكن الترمذي حسنه. وقال البيهقي وابن حجر: طرق هذا الحديث إذا ضُمت بعضها إلى بعض أفادت قوة وعُلم أنَّ للحديث أصلاً. واتە: زاناکەی تیرەی قورەیش سەر زەوی لە زانست پڕ دەکات.

(٣) هەموو ئەو فەرموودانەی کە لە بارەی دابەشبوونی نەتەوەی ئیسلامەوە بۆ حەفتا و سێ بەش دەدوێن، هەموویان صەحیحن، وەك پێشتر باسمان کرد. واتە: نەتەوەی ئیسلام دەبن بە حەفتا و سێ بەشەوە، تەنها ئەوەیان لە سزای خوای گەورە ڕزگاری دەبێت، کە شوێن پێی سوننەتی پێغەمبەر ﷺ هەڵدەگرن و لە کۆمەڵی موسڵمانان لا نادەن.

(٤) حسن، رواه أبو داود والحاكم.واتە: دەستە و پێڕی "قەدەرییە" مەجووسی ئەم نەتەوەیەن.

لهم الرافضة"(١).. کۆمەڵێکی تریش لە ڕادەبەدەر دوژمنایەتیت دەکەن، کە بریتین لە "خەواریج" و هەندێ لەو کەسانەی لە ڕادەبەدەر پشتگیری ئەمەویەکانیان دەکرد کە پێیان دەوترێت: "الناصبة".

ئەگەر بوترێت:

قورئانی پیرۆز فەرمانی بە خۆشویستنی ئالی بەیت داوە و پێغەمبەریش ﷺ خەڵکیی بۆ ئەم کارە هان داوە، لەوانیە ئەمە ببێت بە بەهانەیەك بۆ هەندێ کەس و بڵێن : ئەم خۆشەویستی‌یە خوا فەرمانی پێداوە و، ئەهلی خۆشەویستیش وەك مەست وان و ئاگایان لە واقیع نی‌یە. کەواتە بۆچی ئەو کەسانە سوود لەم خۆشەویستی‌یە وەرناگرن و لە سزای خوا ڕزگاریان ناکات؟ بەڵکو بە پێچەوانەوە، وەك فەرموودەکە ئاماژەی بۆ کردووە، ئەم خۆشەویستی‌یە لەڕادەبەدەرە زیانیان پێدەگەیەنێت و تووشی ئازاریان دەکات؟!

وەڵام:

خۆشەویستی دوو جۆرە:

یەکێکیان: خۆشەویستی‌یەکە بە (واتای حەرفی). کە ئەمەش بریتی‌یە لەوەی ئەو کەسە حەزرەتی عەلی و حەسەن و حسەین و ئالی بەیتی تەنها لەبەر خوا و پێغەمبەر و لە پێناوی ڕەزامەندیی خوا و پێغەمبەردا ﷺ خۆش بوێت. ئەم جۆرە خۆشەویستی‌یە، لە خۆشەویستیی پێغەمبەر ﷺ زیاد دەکات و دەبێتە هۆی خۆشەویستیی خوای گەورە. کەواتە ئەم خۆشەویستی‌یە شتێکی ڕەوایە و هیچ زیانێك لە زۆربوونیدا نی‌یە ، چونکە لە سنووری خۆی تێپەڕ نابێت و داخوازی زەمکردن و دوژمنایەتیی غەیری خۆشەویستەکە نابێت.

دووهەمیان: خۆشەویستی‌یەکە بە (واتای ئیسمی). واتە ئەو کەسە هەموو ئەو زاتانەی لەبەر خودی خۆیان خۆش بوێت! وەك ئەوەی حەزرەتی عەلیی لەبەر ئازایەتی و کەماڵی خۆش بوێت. یان حەزرەتی حەسەن و حسەینی تەنها لەبەر ڕەوشتە بەرزەکانیان خۆش بوێت، بە بێ یادکرنەوەی پێغەمبەر ﷺ ، تەنانەت هی وا هەیە خوا و پێغەمبەریش ﷺ ناناسێت، کەچی ئەوانی خۆش دەوێت! دیارە ئەم جۆرە خۆشەویستی‌یە نابێتە مایەی

---

(١) جزء من حديث رواه الطبراني واسناده حسن. واتە: ئەوانە نازناوێکیان هەیە و پێیان دەوترێت ڕافزی‌یەکان.

خۆشەویستیی خوا و پێغەمبەر ﷺ. جا ئەگەر لەم خۆشەویستییەدا زیادەڕەوی بکرێت، ئەوا دەبێتە هۆی زەمکردن و دوژمنایەتیی غەیری خۆشەویستەکە.

بەم جۆرە - وەك لە فەرموودەکەدا باس کرا - دەرکەوت کە:

هەندێ لەوانەی زیادەڕەوییان لە خۆشەویستیی حەزرەتی عەلیدا نواند و خۆیان لە حەزرەتی ئەبووبەکر و عومەر بەری کرد، گرفتاری زەرەرمەندییەکی یەکجار گەورە بوون و، ئەم خۆشەویستییە سەلبییە - نائیجابییە - بوو بەهۆی زەرەرمەندییان.

* هەروەها بە چەشنێکی ڕاست و بێ گومان پێمان گەیشتووە، کە پێغەمبەر ﷺ نەتەوەی ئیسلامی بێدار کردووەتەوە کە: "إذا مشوا المطيطاء، وخدمتهم بنات فـــارس والروم، ردَّ اللهُ بأسَهم بينهم وسلَّط شرارَهم على خيارهم"[١]. لە پاش سی ساڵ چۆنی فەرموو، وەها هاتەدی.

* هەروەها چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ هاوەڵەکانی خۆی ئاگادار کردووەتەوە کە "قەڵای خەیبەر لەسەر دەستی حەزرەتی عەلیدا - خوای لێ ڕازی بێت - فەتح دەکرێت"[٢]. یەك ڕۆژ دوای ئەو فەرموودەیە، موعجیزەکەی پێغەمبەر ﷺ زیاتر لەوەی چاوەڕوان دەکرا، هاتەدی. ئەوەبوو حەزرەتی عەلی - خوای لێ ڕازی بێت - دەرگای قەڵاکەی بە دەستەوە گرت و کردی بە قەڵغانی خۆی هەتا فەتحی خەیبەر تەواو بوو، پاشان فڕێی دا. هێندەش ئەو دەرگایە گەورە بوو کە لە دوایدا هەشت کەس، لە ڕیوایەتێکی تردا: چل کەس، نەیانتوانی بەرزی بکەنەوە[٣].

* هەروەها پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: "لاتقوم الساعةُ حتى تقتتلَ فئتـــان دعواهمـــا واحدة"[٤]. بەمە هەواڵی ئەو جەنگەی ڕاگەیاند کە لە (صِفّـــين) لە نێوان حەزرەتی عەلی و معاویەدا ڕووی دا، خوایان لێ ڕازی بێت.

---

(١) صحيح، رواه الترمذي. بڕوانە: (صحيح الجامع الصغير ٨١٣). واتە: هەر کات موسڵمانان وایان لێ هات کە بە فیز و دەمارەوە بە ڕێگادا بڕۆن و کچانی فارس و ڕۆم خزمەتیان بکەن، ئەوا خوا دەیانکات بە دوژمنی یەکتر و خراپکارانیان بەسەر چاکەکارانیاندا زاڵ دەکات.

(٢) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحـــمد.

(٣) ضعيف، بڕوانە: (كشف الخفاء ١١٦٨).

(٤) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي وأحـــمد. واتە: تاکو دوو کۆمەڵ کە بانگەشە بۆ یەك شت دەکەن، لەگەڵ یەکدا نەجەنگن، قیامەت بەرپا نابێت.

* هەروەها یەکێکی تر لـەو شتانەی کە پێغەمبەر ﷺ پێش ڕوودانی هەواڵی داوە، ئەوەیە کە فەرموویەتی: "إن عماراً تقتله الفئة الباغيـــة"(١). لەوەبوو پاشان لە جەنگی (صِفّين)دا کوژرا و حەزرەتی عەلیش فەرموودەکەی پێغەمبەر ﷺ و کوشتنی عەمماری لـەم جەنگـەدا کـرد بـە بەڵگـە لەسـەر ئـەوەی کـە شـوێنکەوتووانی معاویـە پـێرە یاخیبووەکەن. معاویەش حەدیثەکەی تەئویل کرد و، عەمری کوڕی عاصیش وتی: یاخیبووەکان تەنها ئەوانەن کە عەمماریان کوشتووە و هەموومان ناگرێتەوە.

* هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: "إن الفتن لا تظهر مادام عمر حيـــاً"(٢). هەر بەو جۆرەش بوو کە فەرمووی.

* هەروەها لە ڕۆژی غەزای "بەدر"دا کە سوهەیلی کوڕی عمر دیـل کـرا و هێشتا موسڵمان نەبووبوو، حەزرەتی عومەر - خوای لێ ڕازی بێت - عەرزی پێغەمبـەری ﷺ کرد: "ئەمە پیاوێکی قسەزان و زۆربڵێیە، ڕوخسەتم بدە با هەردوو کەڵبەی خوارەوەی هەڵبکێشم، تاکو لەمڕۆ بە دواوە نەتوانێت قسەت پێ بڵێت"! پێغەمبـەر ﷺ فەرمووی: "وعسى أن يقوم مقاماً يسرّك يا عمر"(٣). لەوەبوو فەرموودەکەی پێغەمبەر ﷺ هاتـەدی، چونکـە کاتێ کارەســاتی گـەورە و دڵتەزێنی کـۆچی دوایی پێغەمبــەر ﷺ ڕووی دا، صەبر و ئارام لە لای موسڵمانان نەما. حەزرەتی ئەبووبەکر - خوای لـێ ڕازی بێت - لە شاری مەدینە موسڵمانانی کۆکردەوە و وتارێکی ڕەوان و جوانی بۆ خوێندنەوە و تیایدا سەرەخۆشـیی لـێ کردن و هـەوڵی دا دڵی هـاوەڵانی پێغەمبـەر ﷺ بهێنێتـەوە جێی خۆی و ئارامی بە دڵانیان بدات. لە هـەمان کـاتدا "سوهەیلی کوڕی عـەمر" لـە شاری مەککەدا هەمان ڕۆڵی حەزرەتی ئەبووبەکری بینـی و، وتارێکی هاوچەشنی وتارەکەی ئەوی بۆ خوێندنەوە، تەنانەت تا ڕادەیەکیش وشەکانی هەردوو وتارەکە یەك مەبەست و واتایان ڕادەگەیاند!

---

(١) صحيح، رواه مسلم وأحـمد ورواه البخاري بغير الألفاظ السابقة. واتە: "عەممار کـۆمەڵی یاخیبووان دەیکوژن".

(٢)صحيح، رواه البخاري ومسلم والترمذي وغيرهم. واتە: "هەتا عومەر لە ژیاندا مـابێت، فیتنە و ئاشووب هەڵناگیرسێت و سەرهەڵنادات.

(٣) رواه البيهقي وشيخه الحاكم عن الحسن بن محمد مُرسلاً. واتە: "ئەی عومـەر! بەشکو ڕۆژێك بێت هەر ئەم پیاوە هەڵوێستێکی وای بێت کە دڵی تۆی پێ شاد بێت".

* هەروەها پێغەمبەر ﷺ بە "سوراقە"ی فەرموو: "كيف بك إذا أُلبِسْتَ سِوارَي كسرى"[١]! ئەوەبوو لە سەردەمی حەزرەتی عومەردا - خوای لێ ڕازی بێت - دەوڵەتی کیسرا تەفروتوونا کرا و، بەرگ و پۆشاك و گەنجینە و بازنەکانی کیسرایان بۆ لای حەزرەتی عومەر هێنا. ئەویش کردنیە دەستی "سوراقە" و فەرمووی: "الحمد لله الذي سلبهما كسرى وألبسهما سراقة"[٢]. ئەمەی وت بۆ ئەوەی تەسدیقی هەواڵەکەی پێغەمبەر ﷺ بکات کە زووتر فەرموو بووی.

* هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: "إذا هَلَكَ كِسْرى فلا كسرى بعده"[٣]. لە ڕاستیشدا هەروەها بوو کە فەرمووی.

* هەروەها پێغەمبەر ﷺ بە نێرراوەکەی کیسرای وت: "خواوەند شێرۆیەی کوڕی کیسرای بەسەر کیسرادا زاڵ کرد و لە فلان کاتدا کوشتی"[٤]. پاشان کە ئەم نێرراوە لە کاتی کوشتنی کیسرای کۆڵیەوە، بۆی دەرکەوت: لەو کاتەدا کوژراوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموو بووی! ئیتر بەهۆی ئەمەوە موسڵمان بوو. هەندێ ڕیوایەت دەڵێن ئەم نێرراوە ناوی: "فەیرووز" بووە.

* هەروەها پێغەمبەر ﷺ هەواڵی ئەو نامەیەی بە هاوەڵەکانی گەیاند کە "حاتەبی کوڕی ئەبوو بەلتەعە" بە نهێنییەوە بۆ کافرانی قورەیشی ناردبوو. ئنجا حەزرەتی عەلی و میقدادی نارد و پێی وتن: لە فلان شوێندا ئافرەتێکی لێیە و نامەیەکی پێیە، نامەکەی لێ بسێنن و بۆم بهێنن. کە هاتنەوە نامەکەیان لەو جێگایەوە هێنا کە پێغەمبەر ﷺ فەرموو بووی و، ئنجا دایانە دەستی. پێغەمبەریش ﷺ ناردی بە دوای حاتەبدا و لێی پرسی: بۆ وات کردووە؟ ئەویش عوزر و بەهانەی هێنایەوە و، پێغەمبەر ﷺ عوزرەکەی لێ قبووڵ کرد[٥]. ئەمەش ڕیوایەتێکی صەحیح و چەسپاوە.

---

(١) رواه البيهقي. واتە: "دەبێ حاڵت چۆن بێت کاتێ کە بازنەکانی کیسرا دەکرێنە دەستت؟"!

(٢) واتە: سوپاس بۆ ئەو خوایەی کە ئەمانەی لە کیسرا سەندەوە و کردنیە دەستی سوراقە. بڕوانە: (الشفا ٣٤٤/١).

(٣) صحيح، رواه البخاري ومسلم والترمذي. واتە: "کە ئەم کیسرایە لەناوچوو، ئیتر کیسرای تری بە دوادا نایەت".

(٤) صحيح، رواه البيهقي.

(٥) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي وأحمد.

* هەروەها چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ لە بارەی عوتبەی کوڕی ئەبولەهەبەوە فەرموویەتی: "یأكلـه كلـبُ الله"[١]. بەمەش هەواڵی دواڕۆژێکی دژواری بۆ عوتبە ڕاگەیاند. پاش ماوەیەك "عوتبە" ڕۆشت بۆ یەمەن و، لە ڕێگادا درندەیەك(شێرێك) هەڵمەتی بۆ برد و خواردی و، بەمەش تەسدیقی هەواڵ و دوعاکەی پێغەمبەری ﷺ لە بارەی عوتبەوە کرد.

* هەروەها بە جۆرێکی صەحیح پێمان گەیشتووە کە لەو کاتەدا پێغەمبەر ﷺ فەتحی مەککەی کرد، فەرمانی بە بیلال دا - خوای لێ ڕازی بێت - بچێتە سەربانی کەعبە و بانگ بدات. لەو کاتەشدا "ئەبوسوفیانی کوڕی حەرب" و "عەتتابی کوڕی ئوسەید و حاریسی کوڕی هیشام" - کە لە سەرکردە و پیاوماقووڵانی قورەیش بوون - لە نزیکی کەعبە و دەورووبەری دانیشتبوون. عەتتاب وتی: "خوا بەزەیی بە ئوسەید(واتە باوکی)دا هاتەوە، کە ئەم ڕۆژەی نەدی"! حاریسیش وتی: "محەممەد کەسی نەدۆزییەوە جگە لەم قەلە ڕەشە"؟! ئەبوو سوفیانیش وتی: "من هیچ ناڵێم، چونکە ئەگەر هەرچییەك بڵێم ئەم بەردە وردانە بۆ محەممەدی دەگێڕنەوە"! کتوپڕ پێغەمبەر ﷺ بەرەو ڕوویان هات و، فەرمووی: دەزانم چیتان وت، ئاوا و ئاواتان وت، چییان وتبوو هەمووی بۆ گێڕانەوە! حاریس و عەتتاب کە ئەمەیان بیست، یەکسەر وتیان: شایەتی دەدەین کە تۆ پێغەمبەری خوایت. چونکە هیچ کەسێکی ترمان لەگەڵدا نەبووە تاکو بڵێین ئەو بۆی گێڕاویتەوە[٢].

* * *

دەسا ئەی ئەو مولحیدەی کە باوەڕ بەم پێغەمبەرە ﷺ ناکات!

سەرنج لەم دوو سەرۆکە سەرسەختانەی قورەیش بدە کە چۆن تەنها بە یەك هەواڵی غەیبیی پێغەمبەر ﷺ لەو سەرسەختییە دابەزینە خوارەوە و ئیمانیان هێنا. دەبێ دڵی تۆ چەندە لە کەڵك کەوتبێت کە هەزاران موعجیزەی هاوچەشنی ئەمە دەبیستێت، کە هەموویان لە ڕێگای تەواتوری مەعنەوییەوە چەسپاون، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا دڵت لەسەر ئیمان دانامەزرێت و سەقامگیر نابێت..

با بگەڕێینەوە سەر باسەکەمان:

---

(١) رواه الحاكم والبيهقي وغيرهما من طرق صحيحة. واتە: "یەکێك لە سەگەکانی خوا دەیخوات"!
(٢) بڕوانە: زاد المعاد (المحقق): (٣/٤٠٩-٤١٠)، ابن هشام: (٢/٤١٣).

* هەروەها چەسپاوە کە دوای ئەوەی عەبباسی مامی پێغەمبەر ﷺ ئینکاریی ئەوەی کرد هیچ پارە و پوولێك شك ببات، پێغەمبەر ﷺ هەواڵی ئەو پارەیەی پێ دا کە مامی بە نهێنی لای (أم الفضل)ی خێزانی دایناوبو[1]! ئەوەبوو عەبباسی مامی (کە هێشتا موسڵمان نەبووبوو) لە غەزای بەدردا دیل کرا و، پێغەمبەر ﷺ داوای لێ کرد بە پارە خۆی لە دیلی ڕزگار بکات. ئەویش وتی: پارە شك نابەم. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "ئەی ئەو ماڵ و سامانەی لای دایکی فەزڵ دات نا، چیی لێ هات"؟ عەبباس وتی: جگە لە من و ئەو کەسی تر بەو پارەیەی نەزانیوە! ئەمەش بوو بەهۆی ئەوەی عەبباس موسڵمان ببێت[2].

* هەروەها چەسپاوە کە جوولەکەیەکی سیحربازی چەپەڵ کە ناوی: "لوبەیدی یەهوودی" بووە، بۆ ئەوەی ئازاری پێغەمبەر ﷺ بدات، سیحری لە پێغەمبەر ﷺ کرد و، تاڵە مووی بە شانەیەکەوە بەستبوو و خستبوویە ناو بیرێکەوە. پێغەمبەری خۆشەویستیش ﷺ فەرمانی بە حەزرەتی عەلی و هاوەڵەکانی دا کە بڕۆن بۆ فڵانە بیر و ئەو ئامێرانەی سیحرەکەیان پێ کراوە بیانهێنن. ئەوانیش ڕۆشتن هێنایانن. جا هەر کە گرێیەکیان لێ دەکردەوە، کەمێك لە ئازارەکەی پێغەمبەر ﷺ کەم دەبوو.. تا هەموویان کردەوە[3].

* هەروەها چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ بە کۆمەڵێکی فەرموو، کە ئەبوو هورەیرە و حوزەیفەشیان تێدا بوو: "ضِرسُ أحدِكُم فِي النارِ مثلُ أُحُدٍ"[4]. بەمە، پێغەمبەر ﷺ هەواڵی پاشگەزبوونەوەی یەکێکی لەوانە ڕاگەیاند و، پاشەڕۆژی سامناکی ئەوی دەرخست. ئەبوو هورەیرە دەفەرموێ: "ئەو کۆمەڵە هەموویان مردن و من و پیاوێك ماینەوە، ئەویش لە جەنگی یەمامەدا بە مورتەددی کوژرا"[5]. بەم جۆرە، هەواڵدانەکەی پێغەمبەر ﷺ دەرکەوت و هاتەدی.

---

(١) رواه أحمد والحاكم وصححه، والبيهقي بسند صحيح.

(٢) بڕوانە: (الشفا للقاضي عياض ٣٤٣/١). مەرج نییە بەکەسەر موسڵمان بووبێت، بەڵکو مەبەست ئەوەیە کە ڕووداوەکە هۆکارێکی سەرەکی بووە لە موسڵمان بوونی حەزرەتی عەبباسدا.

(٣) صحيح، رواه البخاري ومسلم وابن ماجه وأحمد.

(٤) رواه الطبراني بسند صحيح. واتە: خرێی یەکێکتان لە دۆزەخدا هێندەی چیای ئوحود دەبێت.

(٥) بڕوانە: (الشفا) ٣٤٢/١. کاتێ ئەبوو هورەیرە دەفەرموێت: "من و پیاوێك ماینەوە" واتە جگە لە حوزەیفەش. لەبەر ئەوەی حوزەیفە لە کاتی جەنگی یەمامەدا مابوو، چونکە لە ساڵی سی و شەشی کۆچیدا وەفاتی کردووە.

* هەروەها بەسەرهاتەکەی نێوان (عومەیری کوڕی وەهب) و (صەفوانی کوڕی ئومەییە)ش چەسپاوە، کە دەگێڕنەوە صەفوان بە دزییەوە مەرجی لەگەڵ عومەیردا کرد لەسەر ئەوەی کە ئەگەر عومەیر پێغەمبەر ﷺ بکوژێت، ئەم ئەندازەیەکی زۆری لە ماڵ و سامانی خۆی بداتێ. کاتێ لەسەر ئەمە ڕێك دەکەون، عومەیر دێت (بۆ مەدینە) بۆ کوشتنی پێغەمبەر ﷺ. پێغەمبەریش ﷺ هەموو بەسەرهاتەکەی نێوانی صەفوان و عومەیر، بۆ عومەیر دەگێڕێتەوە و دەستی پیرۆزی بەسەر سنگی عومەیردا دەهێنێت و، ئەویش موسڵمان دەبێت[1]!

سەرەڕای ئەمانە، چەندین ڕووداوی تری هاوچەشنی ئەم هەواڵدانە غەیبییە ڕاستانە، ڕوویان داوە و، شەش کتێبە صەحیحە بەناوبانگەکان - بە سەنەدەوە - باسیان کردوون. زۆربەی ئەوانەی لەم پەیامەدا هێنراون، لە حوکمی تەواتوری مەعنەویدان و بە قەتعی و دڵنیایی چەسپاون و، صەحیحی ئیمامی بوخاری و موسلیم، کە بەپێی باوەڕی زانایان و لێکۆڵەران، ڕاسترین کتێبن لە دوای قورئانی پیرۆز، گێڕاویانەتەوە. ئەمە جگە لەوەی کە لە کتێبە صەحیحەکانی تردا، کە پێیان دەوترێت: (السُنن) باس کراون. وەك سونەنی تیرمذی و نەسسائی و ئەبوداوود و موستەدرەکی حاکم و موسنەدی ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل و دەلائیلی بەیهەقی، کە هەر هەموویان بە سەنەدەوە باسیان دەکەن.

کەواتە ئەی مولحیدی بێ ئاگا!

هەروا بە گۆترە قسە فڕێ مەدە و مەڵێ:

محەممەد پیاوێکی ژیر و زیرەك بووە! ئەمە بڵێیت و ئیتر هەر وا بڕۆیت..

نەخێر.. چونکە ئەم هەواڵدانە غەیبییە ڕاستانە لە دوو شت بەدەر نین:

یان ئەوەیە دەڵێیت: ئەم پیاوە خاوەنی بلیمەتییەکی فراوان و وردبین بووە. واتە: چاوێکی ئەوتۆی هەیە کە دەتوانێت ڕابوردوو و ئاییندە و هەموو دنیا بە یەکەوە ببینێت و، هەموو شت و هەموو ڕووداوێك دەزانێت و، هەموو لایەنێکی زەوی و جیهانی - بە خۆرهەڵات و خۆرئاوایەوە - لە بەرچاودایە و، ئەوەندە وریایە کە دەتوانێت هەرچی شت و کاروباری ئاییندە و ڕابوردوو هەیە دەریان بخات..

(١) رواه الطبراني ورجاله رجال الصحيح. وللحديث شواهد أخرى من حديث محمد بن جعفر بن الزبير رواه الطبراني مرسلاً وإسناده جيد، وروي عن عروة بن الزبير بإسناد حسن مرسل.

ئەگەر وا دەڵێیت، ئەوا بزانە ئەم چەشنە حاڵەتە - وەك لـە بەرچاودایـە - هـەرگیز لـە توانای هیچ مرۆڤێکدا نی‌یە. خۆ ئەگەر لە هەر تاکێکی مرۆڤدا بێت و ڕوو بـدات، ئـەوا دیارە شتێکی لە عادەت بەدەرە و بەهرەیەکی بەرزە خواوەند پێـی بەخشیوە. کـە ئەمـەش لە خۆیدا موعجیزەیەکی گەورەیە..

یان ئەوەیە دەبێ باوەڕ بهێنیت کـە ئەم مرۆڤە: قـوتابی و کـار پێ سـپێرراوێکـە؛ ڕێنمـایی و ئامۆژگاریی لە لایەن کەسێکەوە پێ دەگات کە چاوی لـە هـەموو شتێکە و، توانای بەسەر هەموو شوێنێکی گەردوون و سەرجەم کاتەکاندا هەیە و، هـەر شتێك لـە لەوحی پارێزراوی ئەودا تۆمار کرابێت، لە هەر کاتێکدا و بە هەر ئەندازەیـەك بیـەوێت، بە قوتابی‌یە خۆشەویستەکەی دەڵێت و فێری دەکات.

کەواتـە بۆمـان چەسـپا کـە: حـەزرەتی محەمـەد ﷺ وانـەکانی لـە لای مامۆسـتا ئەزەلی‌یەکەی خۆی دەخوێنێت و لەو مامۆستایەوە بە خەڵکیان ڕادەگەیەنێت.

* هەروەها چەسپاوە کە کاتێ پێغەمبەر ﷺ خالیدی کوڕی وەلیدی نارد بۆ جـەنگ کردن لەگەڵ "ئوکەیدەر"ی سەرۆکی "دومة الجندل"دا، پێی فەرموو: "إنك سـتجده یصید البقر"[1]. هەروەها هەواڵی پێ دا کە بە بێ هیچ بـەرگری‌کردنێك دیلـی دەکات و دەیـهێنێت، کـە خـالید ڕۆشـت و گەیشتە ئـەوێ، بینیی وەك پێغەمبـەر ﷺ هـەواڵی دا، خەریکی ڕاو بوو. یەکسەر دیلی کرد و هێنای بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ!

* هـەروەها پێغەمبـەر ﷺ قورەیشـی‌یەکانی ئاگـادار کردەوە کـە ئـەو لاپەڕەیـەی دەنگدابڕینی خۆیانیان لەگەڵ بەنی هاشمدا تێدا تۆمار کرد و لە کەعبەدا هەڵیانواسیبوو، هەواڵی پێ دان کە "مۆرانە" هەمووی خواردووە جگە لەو جێگایانەی کە نـاوی خـوای گـەورەی تێدایـە! کـە ڕۆشتن بۆ سەیر کردنی، بینییـان بـەو جۆرە بـوو کـە پێغەمبـەر ﷺ فەرمووبووی[2]!

* هـەروەها چەسپاوە کـە پێغەمبـەر ﷺ هـەواڵی داوە: کاتێ "بەیتولمـەقدیس" فـەتح دەکرێت، تاعوون پەیدا دەبێت. ئەوە بوو لە سەردەمی حەزرەتی عومـەردا - خـوای لـێ

(١) رواه ابو اسحاق والبيهقي. بڕوانە: (الشفا ١/٣٤٤)، (زاد المعـاد المحقـق ٥/٥٦٨-٦٣٩). واتە: کە دەگەیتە لای، دەبینیت خەریکی ڕاوی گاکێوی‌یە.

(٢) رواه البيهقي. بڕوانە: الشفا ١/٣٤٥، البداية والنهاية: ٣/٩٦-٩٧.

ڕازی بێت - لـه کـاتی فـەتحی "بەیتولـمەقدیس"دا تـاعوون بـه شـێوەیەکی سـامناك بـڵاو بووبووەوە. بە ڕادەیەکی ئەوتۆ کە بەهۆی ئەو نەخۆشییەوە حەفتا هەزار کەس لە ماوەی سێ ڕۆژدا مردن.

* هـەروەها چەسـپاوە کـە پێغەمبـەر ﷺ هـەواڵی پـەیدابوونی شـاری "بەصرە"[1] و"بەغدا"ی[2] داوە، پێش ئەوەی دروست بکرێن. هەروەها هـەواڵی ئەوەشی داوە کە گەنجینەی سەرزەوی بۆ شاری بەغدا دەبرێت.

* هـەروەها پێغەمبـەر ﷺ هـەواڵی بـە هاوەڵـەکانی داوە کـە لەگـەڵ "تـورك"[3] و نەتەوەکانی دەوروبەری دەریای "قـەزوێن"دا دەجـەنگن و، پاشـان زۆربـەی ئـەو نەتەوانـه موسڵمان دەبن و حوکمی عەرەب دەکەن، فەرموویەتی: "یوشِكُ أن یكثرَ فیكم العجمُ، یأكلون فیئَكُم ویضربون رقابَكم"[4].

* هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: "هلاكُ أمتي على یدي أُغَیلمةٍ من قریـش"[5]. بـەم چەشنە هـەواڵی (یـەزید) و (وەلیـد) و هاوچەشنی ئـەوانی لـە سـەرۆکە خراپکـار و زیانبەخشە ئەمەوییەکان داوە.

* هەروەها هەواڵی داوە کـە پاشـگەزبوونەوە لـە ئیسـلام لـە چـەند جێگایـەکی وەك یەمامەدا ڕوودەدات[6].

* هەروەها لە غەزای "خەندەق"دا لـە بارەی قورەیش و ئەحزابـەوە فـەرمووی: "الآن نغزوهم ولایغزوننا، نحن نسیر إلیهم"[7].

هەروەهایش بوو کە هەواڵی دا.

---

(١) صحیح، رواه أبو داود واللفظ له، وابن حبان.

(٢) الشفا ٣٤٤/١ رواه أبو نعیم وضعفه ابن كثیر.

(٣) صحیح، رواه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي وابن ماجه.

(٤) صحیح، رواه أحمد والبزار والطبراني بسند صحیح. واتە: نزیکـە عەجـەمتان تێدا زۆر ببێت، باجتـان لـێ دەسێنن و لە گەردنتان دەدەن.

(٥) صحیح، رواه البخاري وأحـمد. واتە: نەتەوەکەم لەسەر دەستی چەند هەرزەیەکی قورەیشـدا تیـادەچن (تووشی لەشکەنجە دەبن).

(٦) صحیح، رواه البخاري ومسلم.

(٧) صحیح، رواه البخاري وأحمد. واتە: "ئیتر لەمەولا قورەیـش و ئەو تیرانەی لەگەڵیدان، نایەنـە سـەرمان و غەزامان ناکەن. بەڵکو ئێمە غەزای ئەوان دەکەین".

* هەروەها چەسپاوە کە دوو مانگ پێش وەفاتی، هەواڵی کۆچی دوایی خۆی ڕاگەیاندووە و فەرموویەتی:

"إن عبداً خُيِّرَ فاختارَ ما عند الله"(١).

* هەروەها لە بارەی "زەیدی کوڕی صووحان"ەوە فەرموویەتی:

"يسبقه عضوٌ إلى الجنـة"(٢). ئەوەبوو لە جەنگی نەهاوەندا دەستی قرتا و شەهید بوو. بەم جۆرە دەستی پێش خۆی ڕۆشت بۆ بەهەشت.

* * *

تا ئێستا هەرچییەکمان لە بارەی هەواڵدانە غەیبییەکانەوە باس کردووە، تەنها جۆرێکە لە نێوان "دە" جۆری موعجیزەکانی پێغەمبەردا ﷺ. کەواتە ئێمە هێشتا یەك لە دەی ئەم جۆرەمان نەزانیوە. لە وتەی بیست و پێنجەمدا، کە تایبەتە بە ئیعجازی قورئانەوە، بە کورتی چوار جۆرمان لە هەواڵدانە غەیبییەکان باس کردووە.

جا تۆیش ئێستا سەرنج لەم جۆرە بدە و بیخەرە سەر ئەو چوار جۆرەی کە پێغەمبەر ﷺ بە زمانی قورئانەوە ڕایگەیاندوون. ئیتر سەیر بکە و بزانە چۆن دەبێتە بەڵگەیەکی بێ گومان و پرشنگدار لەسەر پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ بە چەشنێ کە هەر کەسێك ژیری و دڵی تێك نەچووبێت، سەری بۆ دادەنەوێنێت و، تەسدیقی ئەوە دەکات کە ئەم پێغەمبەرە بەڕێزە ﷺ ڕەوانەکراوی خوایە و، لە لای زانای پەنهان و بەدیهێنەری هەموو شتێکەوە، ئەم هەواڵانە ڕادەگەیەنێت.

ئاماژەی ڕەوانی حەوتەم

ئاماژە بۆ چەند نموونەیەك دەکەین کە بە چەند ڕیوایەتێکی صەحیح و بە جۆرێکی قەتعی و بە "تەواتوری مەعنەوی" چەسپاون و، لەو موعجیزانەی پێغەمبەر ﷺ دەدوێن کە لە بارەی بەرەکەت پەیدابوون لە خواردندا ڕوویان داوە. جا وا بە باش دەزانین کە لە پێشدا پێشەکییەك لەو بارەوە باس بکەین:

---

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم والترمذي. واتە: "بەندەیەکی خوا سەرپشك کراوە، ئەویش لای خوای هەڵبژاردووە".

(٢) الشفا ١/٣٤٣ واتە: ئەندامێکی پێش خۆی دەچێتە بەهەشت.

پێشەکی

هەریەك لـەو نموونانـەی کـە لـە بـارەی موعجیزەی زۆربوون و بەرەکەت تێکەوتنی خواردنەوە باسیان دەکەین، بە چەند ڕێگایەکی جیا جیا چەسپاون. تەنانـەت هـەندێکیان لە شازدە ڕێگاوە ڕیوایەت کراون. کەواتـە زۆربـەی ئـەو نموونانـەی باسیان دەکـەین لـە بـەردەم کۆمـەڵێکی زۆر لـە هاوەڵـە بـەڕێزەکاندا ڕوویـان داوە و لـە دەمـی ئەوانـەوە بیستراونەتەوە، کە ئەوانیش خاوەنی پلەیەکی تایبەتی بەرز بوون و، لە ڕاستی و ئەمانـەتدا ناوازە بوون.

نموونەیەك بۆ ڕوونکردنەوە:

یەکێك لەوانە دەگێڕێتەوە و دەفەرموێ: "حەفتا کەس لە یەك "صاع"[1] خواردەمەنی تێریان خواردووە".

ئەو حەفتا کەسەش کە ئەم موعجیزەیەیان دیـوە، کاتێ دەبیستنەوە یـەکێکیان ئەمـەی گێڕاوەتـەوە، هیچ کامیـان گێڕانەوەکـەی ئـەو کەسـە بـە درۆ ناخاتـەوە. واتـە ئـەوان بـەم بێدەنگ بوونەیان تەسدیقی گێڕانەوەکەی ئەو دەکەن.

دەبێ ئـەوەش بزانـین کـە ئـەو هاوەڵـە بەڕێزانـەی پێغەمبـەر ﷺ لـە چلەپۆپـەی حـەق و ڕاستیدا بوون و، لە چاکترین سەدە و سەردەمدا ژیاون و هەرگیز چاوپۆشییان لـە شتی ناڕەوا نەکردووە، بە چەشنێ کـە ئەگـەر - خوانەخواستە - هـەر کامێکیان هەستیان بـە درۆیەك بکردایە، با بچووکیش بوایـە، بێ دەنـگ دانەدەنیشـت و بـە بێ هیـچ گومـانێك بەرپەرچی دەدایەوە.

جا ئەو ڕیوایەتانەی کە لەمەولا باسیان دەکەین، سەرەڕای ئەوەی لە چەندین ڕێگـای جیاجیاوە پێمان گەیشتوون، چەندین ڕێگای تریش لێیـان بێ دەنـگ بـوون، کـە ئەمـەش تەسدیقی ئەو ڕێگایانە دەگەیەنێت و دەری دەخات ئەوان بەم بێ دەنگییـەیان ڕیوایـەتیان کردووە! کەواتە وەکو تەواتوری مەعنەوی - بە قەتعی - چەسپاون.

مێژووی ئیسلام، بە تایبەت مێژووی بەسەرهات و ژیـانی پێغەمبـەر ﷺ شایەتە لەسـەر ئەوەی کـە هـاوەڵانی پێغەمبـەر ﷺ دوای پاراستنی قورئـانی پیرۆز، خۆیـان بۆ پاراستنی سوننەت و فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ تەرخان کردووە. واتە هەموو حاڵەت و کـردار و

---

(١) صاع: پێوەرێکە چوار مشت دەگرێت.

گوفتارێکی پێغەمبەر ﷺ. ئیتر ئەو سـوننەتانە پەیوەندی‌یان بـە ئەحکامـە شـەرعی‌یەکانەوە بوویێت، یـان بـە موعجیزاتـەوە، ئـەوان، بـێ جیـاوازی، پاراسـتوویانن. هـاوەڵان لـەم کارەیـاندا – خوا پاداشتیان بداتـەوە – هیـچ ڕەفتـارێکی پیرۆزی پێغەمبـەریان ﷺ – بـا بچوو کیش بوویێت – پشتگوێ نەخستووە. بەڵکو بایەخیان پێ داوە و گێڕاویانەتەوە و لـە لای خۆیشیان نووسـیویانەتەوە. بە تایبـەت حەوت "عـەبدوڵلا" ناوەکـان کـە بـە: (العبادلة الســـبعة) بەناوبانگـن و، لـەناو ئەوانیشـدا بـە تایبـەت "عـەبدوڵڵای کـوڕی عەبباس" و "عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص" چونکە لای خۆیان ئەو فـەرموودە پیرۆزانەیان نووسیوەتەوە.

بەم جۆرە لە سەردەمی هاوەڵە بـەڕێزەکاندا فـەرموودەکان پـارێزران. ئنجـا سـی چـل ساڵ دوای ئـەوان هـەزاران کـەس لـە زانـا لێکۆڵـەرەکانی "تـابعین" هـاتن و لـەوانیان وەرگرتن و ئەم کارەیـان بەوپـەڕی ئیخـلاس و ئەمانەتـەوە گرتەئەسـتۆ و فـەرموودەکانیان پاراسـت و نووسـی‌یانەوە. پـاش ئـەوانیش پێشـەوا موجتـەهیدەکان و هـەزاران زانـای لێکۆڵەر و زانایانی "فەرموودە" لەوانیان وەرگرتن و، لە ڕێی نووسینەوە و تۆمارکرنـەوە ئەو فەرموودانـەیان پاراسـت. ئنجـا پـاش تێپـەڕبوونی دوو سـەد سـاڵ بەسـەر کۆچـی پێغەمبەردا ﷺ لـە مەککەوە بۆ مەدینـە، خاوەنـانی هـەر شـەش کتێبـە صـەحیح و سـونەنە بەناوبانگەکانی فەرموودە کە لە پێش هەموویانەوە ئیمامی "بوخاری" و "موسلیم"ن، ئەو فەرموودە و موعجیزانەیان لـەوانی پێش خۆیان وەرگـرت و ئـەرکی پاراسـتنی سـوننەتیان خستە ئەستۆی خۆیان.

پـاش ئـەمان دەوری زانایـانی ڕەخنەسـازی و (جـەرح و تـەعدیل) هاتـە پێشـەوە، کـە ئـەوانیش زانـای توندوتیژی وەك "ئیبنوئەلجەوزی"یـان تێـدا هەڵکـەوت و، توانی‌یـان ئـەو گوفتارانـەی هەڵبەسـتراو(مـەوضوع)ن و چـەند موڵحیـد و نـەزانێك تێکـەڵی فـەرموودە پیرۆزە "صەحیحەکان"یان کردوون، جیا بکەنەوە و فەرموودەیان لـێ پاڵفتە بکـەن. پـاش ئـەمانیش چــەند زانایــەکی لــەخواترس و خــاوەن وەرع و هەڵکــەوتوو هــاتن، وەك "جەلالـەددینی سیووتی" کـە – وەك پیاوچاکەکانی ئەهلی کەشف دەڵێـن – هـەر لـە حاڵەتی بێداریدا، حەفتا جار بە بینینی پێغەمبەر ﷺ شـادبووە. ئەم زاتـە و چـەندین زانـای تـری وەك ئـەم، هـاتن و گەوهـەر و مروارییـی "فـەرموودە صەحیحەکان"یـان لـە هـەموو

وتەیەکی درۆ و دەست هەڵبەست کە بە دەمی پێغەمبەرەوە ﷺ کرابێت، یان هەر قسەیەك درابێتە پاڵ ئەو، جیا کردەوە.

بەم جۆرە، دەبینیت ئەو فەرموودە و موعجیزانەی باسیان دەکەین، هەموویان لە ڕێگای چەندین دەستی خاوێن و ئەمینی لەژمارەبەدەرەوە، بە پاکی و ڕاستی، بە دەستمان گەیشتوون. کەواتە هەزاران سوپاس بۆ خوا لەسەر ئەم نیعمەتە و، پڕ بە دەم دەڵێین: "هذا من فضل ربـــي".

ئەمەش تێمان دەگەیەنێت کە ئیتر نابێ مرۆڤ ئەوەی بە دڵدا بێت و بڵێت: ئایا چۆن دەزانین ئەم ڕووداوانەی کە لە سەردەمێکی زۆر کۆندا ڕوویان داوە، بە سەلامەتی بە دەستمان گەیشتوون و دەستکاری نەکراون؟ بەڵێ، نابێ وا بڵێت، چونکە بۆمان دەرکەوت کە چۆن بە دەستمان گەیشتوون.

چەند نموونەیەك لە بارەی موعجیزاتی بەرەکەتی خواردەمەنییەوە

○ نموونەی یەکەم:

هەر شەش کتێبە صەحیحەکانی فەرموودە، لە پێش هەموویانەوە کتێبەکانی ئیمامی بوخاری و موسلیم، لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە دەگێڕنەوە کە دەفەرموێ:

"پێغەمبەر ﷺ ژنی هێنا و، دایکم(أم سليم) خواردنێکی بەم بۆنەیەوە دروست کرد کە پێی دەڵێن: "حەیس" (خواردنێکە لە خورما و ڕۆن و کەشك دروست دەکرێت) ئنجا خستیە ناو دەفرێکەوە و، وتی: بڕۆ ئەمە ببە بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و عەرزی بکە: دایکم سەلامی لێ دەکردیت و ئەمەی بۆ ناردیت و، عەرزیشی بکە: ئەمەی کە ئێمە هێناومانە زۆر کەمە.

ئەنس دەفەرموێ:

بردم بۆ پێغەمبەر ﷺ ئەویش فەرمووی: بڕۆ فڵان و فڵان و فڵان و هەر کەسێکی تریشت لە ڕێگادا پێ گەیشت بانگیان بکە. منیش ڕۆشتم ئەوانەی پێغەمبەر ﷺ ناوی بردن و هەرکەسێکی ترم بینی، بانگم کردن. کاتێ گەڕامەوە بینیمماڵەکە پڕبووە.

لەم کاتەدا یەکێك لە ئەنەسی پرسی ژمارەیان چەند بوو؟ وتی: نزیکەی سێ سەد کەس دەبوون. پاشان وتی: چاوم لێ بوو پێغەمبەر ﷺ دەستی پیرۆزی لەسەر خواردنەکە دانا و چی خوا حەز بکات خوێندی بەسەریدا و ، پاشان دە کەس دە کەس بانگی دەکردن بۆ خواردن و، پێی دەفەرموون: ناوی خوا بهێنن و هەر کەس لە بەردەمی

خۆیەوە بخوات. ئەوانیش ئەوەندەیان خوارد هەتا تێر بوون. بەم جۆرە دەستەیەك دەهات و دەستەیەك دەڕۆشت تا هەموویان تێر بوون. ئنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "ئەنس! وەرە هەڵی بگرە" .

ئەنس دەفەرموێ: نازانم کە یەکەم جار دامنا زیاتر بوو یان کە هەڵمگرت[1]!

○ نموونەی دووەم:

کاتێ پێغەمبەر ﷺ کۆچی بۆ مەدینە کرد، میوانی ئەبوو ئەییوبی ئەنصاری بوو، خوای لێ ڕازی بێت. ڕۆژێکیان ئەبوو ئەییوب خواردنێکی بۆ پێغەمبەر ﷺ و حەزرەتی ئەبووبەکر دروست کرد، ئەوەندەی بەشیان بکات. پێغەمبەر ﷺ بە ئەبوو ئەییوبی فەرموو: "أدعُ ثلاثین من أشراف الأنصار". واتە: سی کەسم لە پیاوماقووڵانی یاریدەدەران بۆ بانگ بکە. ئەویش بانگی کردن و هاتن و تێریان خوارد و لێیان مایەوە. ئنجا فەرمووی: "ادعُ ستین". واتە: شەست کەسی ترم بۆ بانگ بکە. ئەوانیش تێریان خوارد و لێیان مایەوە. پاشان فەرمووی: "ادعُ سبعین". واتە حەفتا کەس بانگ بکە. ئەوانیش بە هەمان جۆر تێریان خوارد و لێشیان مایەوە.. هەموو ئەوانەی کە هاتن و لەو خواردنەیان خوارد، موسڵمان بوون و بەیعەتیان لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ کرد. جا ئەبوو ئەییوب - خوای لێ ڕازی بێت - دەفەرموێ: "سەد و هەشتا کەس لەو خواردنەی منیان خوارد"[2].

○ نموونەی سێهەم:

ئەو ڕووداوەیە کە سەلەمەی کوڕی ئەکوەع و ئەبوو هورەیرە و عومەری کوڕی خەتتاب - خوایان لێ ڕازی بێت - دەیگێڕنەوە. ئەوەتا دەفەرموون:

لە یەکێك لە غەزاکانی پێغەمبەردا ﷺ برسێتی ڕووی کردە ئەو خەڵکەی کە لە خزمەتیدا بوون. پێغەمبەر ﷺ داوای لێ کردن هەرچی خواردنیان پێ ماوە بیهێنن. جا هی وا بوو مشتێك یان زیاتری پێ مابوو، دەیهێنا. ئەوەی کە زۆری پێ مابوو صاعێك خورمای پێ مابوو دەیهێنا.. بەم جۆرە تا هەمووی هێنرا و ئامادە کرا. ئنجا لەسەر پارچەیەك کۆی کردنەوە..

---

(١) صحیح، رواه البخاري ومسلم وغیرهما.

(٢) رواه الطبراني والبیهقي. بڕوانە: (الشفا) ١/٢٩٢.

"سەلەمە" دەفەرموێ: قەبارەی بزنێك بەچۆكدا هاتبێت چەندە جێ دەگرێت، ئەو خورما و خواردەمەنی‌یەش هێندە جێ‌یان گرتبوو. ئنجا پێغەمبەر ﷺ داوای لە سوپاکەی کرد دەفرەکانیانی لێ پڕ بکەن، بە ڕادەیەك کە هیچ توورەکە و دەفرێك لە سوپاکەدا نەما پڕ نەکرێت. سەرەڕای ئەمەش، بە ئەندازەی ئەوەی یەکەم جار کۆ کرایەوە یان زیاتری لێ مابووەوە. خۆ ئەگەر هەموو خەڵکی سەر زەویش بهاتنایە بەشی دەکردن[1]!

○ نموونەی چوارەم:

لە کتێبە صەحیحەکانی فەرموودەدا، لە پێش هەموویانەوە صەحیحی بوخاری و موسلیم، ئەم ڕووداوە چەسپاوە کە عەبدورڕەحمانی کوڕی حەزرەتی ئەبووبەکر دەیگێڕێتەوە. دەڵێت:

لە سەفەرێکدا سەد و سی کەس لەگەڵ پێغەمبەردا بووین ﷺ. پاشان دەڵێت: چوار مشت ئاردیان شێلا و مەڕێکیشیان سەربڕی و جگەرەکەیان برژاند.. سوێند بە خوا هەر یەکە لەو سەد و سی کەسە بەشی خۆی بە چەقۆ لەو جگەرە کردەوە و خواردی. پاشان خواردنەکە لە دوو قاپی گەورەدا دانرا و هەموومان لێمان خوارد و لێشمان مایەوە و، ئەو زیادەیەشم لە حوشترەکەم بارکرد[2].

○ نموونەی پێنجەم:

ئەو ڕووداوەیە کە جابیر - خوای لێ ڕازی بێت - دەیگێڕێتەوە: کە لە ڕۆژی غەزای خەندەقدا پێغەمبەر ﷺ هەزار کەسی لە یەك صاع ئاردی جۆ و گۆشتی کارژەلەیەك تێر کرد. جابیر دەفەرموێ: بە خوا ئەو هەزار کەسە تێریان لێ خوارد و لێشیان مایەوە و هێشتا مەنجەڵەکەمان هەر وەکو خۆی بە پڕی مابوو، هەویرەکەشمان هەر نانی لێ دەکرا[3]! هۆکەیشی ئەوەبوو کە پێغەمبەر ﷺ هەندێك لە ئاوی پیرۆزی دەمی خۆی کردبووە ناو قازان و هەویرەکەوە و دوعای بەرەکەتی بەسەردا خوێندبوون.

جا کاتێ جابیر لە بەردەم هەزار کەس لەو هاوەڵانەدا سوێند دەخوات و دەری دەخات کە ئەم موعجیزەیە پەیوەندیی بە هەموویانەوە بووە، ئەوا ئەم ڕیوایەتە شتێکی بێ گومانە و وەك ئەوە وایە کە ئەو هەزار کەسە هەموویان ڕیوایەتیان کردبێت.

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

(٢) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحـمد.

(٣) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

○ نموونەی شەشەم:

هـەروەها لـە کتێبە صەحیحە کانی فـەرموودەدا چەسپاوە کە ئەبوو تەلحـەی مـامی ئەنەسی خزمەتگوزاری پێغەمبەر ﷺ دە گێڕێتەوە و دەفەرموێ:

ئەو نەختە نانەی کە لە ئاردی جۆ دروست کرابوو، ئەنەس لـە بنبـاڵی خۆیدا هـەڵی گرت و هێنای بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ، پێغەمبەریش ﷺ هەشتا کەسی لـێ تێر کرد. لـە پێشدا فەرمانی دا ئەو نانە لەت لەت بکرێت و ئنجا دوعای بەرەکەتی بە سەردا خوێند. پاشان ئەوەندە خەڵکی لـێ کۆبوونەوە کە لە خانووەکەدا جێیان نەدەبووەوە، ناچار دە کـەس دە کـەس لێیـان دەخـوارد، بەم جۆرە دەهاتنە ژوورەوە هـەتا هـەموویان بـە تـێری دەگەڕانەوە[1].

○ نموونەی حەوتەم:

لە صەحیحی موسلیم و کتێبی (الشفا) و غـەیری ئەمانەشدا چەسپاوە کە جابیری ئەنصاری دە گێڕێتـەوە کـە: جارێکیـان پیـاوێك هاتـە خزمـەتی پێغەمبـەر ﷺ و داوای خواردنی لـێ کرد. ئەویش نیو بار جۆی پێ دا. ئەم پیاوە خۆی و ژن و میوانی ماوەیەکی زۆر لێیان دەخوارد. هەتا جارێك بۆ ئەوەی بزانن چـەندەی کـەم کـردووە پێوایـان. پـاش پێوانە کە، دەرکەوت بەرەکەتەکەی نەما و وردە وردە کـەم بووەوە. ئنجـا هاتـە خزمـەتی پێغەمبەر ﷺ و بۆی گێڕایەوە. ئەویش فەرمووی: "لو لم تكله لأكلتم منه ولقام بكم"[2].

○ نموونەی هەشتەم:

کتێبە صەحیحـە کانی فـەرموودە، وەك: تیرمیذی و، نەسـائی و، بەیهـەقی و، کتێبـی (الشفا)، لـە "سـەمورەی کـوڕی جونـدوب"ەوە دەگێڕنـەوە، کـە: "جارێکیـان قـاپێك خواردنیـان بۆ خزمـەتی پێغەمبـەر ﷺ هێنـا کـە هـەندێ گۆشتی تێدابوو، ئنجـا هـەر لـە بەیانییەوە تا شەو دەستە بە دەستە خەڵك دەهاتن لێیان دەخوارد و دەڕۆشتن"[3].

جا هەروەك لە پێشە کییە کەدا باسمان کرد، ئەم ڕووداوەی کە لە بـارەی بەرەکەتـەوە دەیگێڕنەوە، بە تەنها ڕیوایەتی سەمورە نییە. بەڵکو سەمورە وەك نوێنەرێکی ئەو کۆمەڵـە زۆرانە وایە کە لەو خواردنەیان خواردووە و، ئەم لـە بریی هـەموو ئەوانە دەیگێڕێتـەوە و ڕایدە گەیەنێت.

---

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحـمد.

(٢) صحيح، رواه مسلم. واتە: ئەگەر نەتپێوایە هەر لێتان دەخوارد و بەشیشی دەکردن.

(٣) صحيح، رواه الترمذي.

○ نموونەی نۆهەم:

چەند پیاوێکی بڕوا پێ کراوی وەك: خاوەنی کتێبی (الشفا) و "ئیـبن ئەبی شـەیبە" و "تەبەرانی" و چەند زانایەکی لێکۆڵەری تر، بە سـەنەدێکی باشـەوە دەگێڕنـەوە کـە ئـەبوو هورەیرە دەفەرموێ: "پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێ دام هـەموو ئـەهلی (صوففـە)ی بۆ بـانگ بکەم. ئەهلی صوففەش هەزارە کۆچ کردووەکان بوون کە لە سەد کەس زیاتر دەبـوون و لـە صوففـەدا – کـە سـەکۆیەکی مزگـەوت بـوو – نیشتەجێ بووبوون. ئـەبوو هورەیـرە دەفەرموێ: یەکە یەکە بە شوێنیاندا گەڕام تا هەموویانم کۆکردەوە و هێنامن. ئنجا قاپێك خواردنمان لە بەردەمدا دانرا. ئێمەش هەتا توانیمان لێمـان خـوارد، کـە لێبووینـەوە، وەك چۆن یەکەم جار دانرابوو، هەر وەهابوو، ئەوەندە نەبێت کە جێگـا پەنجەکانی تێـدا دیـار بوون"[1]!

کە ئەبوو هورەیرە – خوای لـێ ڕازی بێـت – ئەم هەواڵە دەگێڕێتـەوە، ئـەوا بـە نـاوی هەموو ئەهلی صوففەوە دەیگێڕێتەوە و پشـت بـە تەسـدیقی ئـەوان دەبەسـتێت. وەك بڵێـی هەموو ئەهلی صوففە گێڕاێتیانـەوە. جـا ئایـا دەگونجێ ئـەم هەواڵـە پێچەوانـەی حـەق و ڕاستی بێت و، ئەو مرۆڤە کامڵ و ڕاستگۆیانەش لـە ئاستیدا بێ دەنـگ بن و بەرپـەرچی نەدەنەوە؟

○ نموونەی دەهەم:

بە ڕیوایەتی صەحیح چەسپاوە کە ئیمامی عەلی فەرموویەتی:

"پێغەمبەر ﷺ هۆزی "بەنی عەبدولموتەلیب"ی کۆکردەوە، کە چل کـەس دەبـوون و، ئەمانەش هەندێ کەسانی وایان تێدا بـوو کـە بەچکـە حوشـترێکی نۆبـەرەیان دەخـوارد و چـوار ئۆقییـەش شـیریان دەخـواردەوە. ئنجـا یـەك مشـت خـواردنی بۆ دروسـت کـردن. ئەوانیش تا تێربوون لێـان خـوارد و، پاشـان وەکـو خۆی مایەوە. ئنجـا داوای کـرد لـە قاپێکی وەهادا کە بەشی سێ چوار کەس بکات، شیری بۆ بهێنن. کە هێنایـان هـەموویان تێریان لـێ خواردەوە و، ئەوەشی مایەوە، وەك بڵێی هیچی لـێ نەخوراێتەوە وابوو"[2].

---

(١) رواه الطبراني باسناد حسن.

(٢) (الشفا) ١/٢٩٣ (فضائل الصحابة) ١٢٢٠.

ئەمە تەنها یەك نموونەیە لە موعجیزەی بەرەکەتی خواردن و، بە ئەندازەی ئازایەتی و ڕاستگۆیی ئیمامی عەلی - خوای لێ ڕازی بێت - قەتعی و بێ گومانە.

○ نموونەی یازدەهەم:

بە ڕیوایەتێکی صەحیح چەسپاوە کە: کاتێ پێغەمبەر ﷺ فاتیمەی کچی لە ئیمامی عەلی مارە کرد، فەرمانی بە بیلال دا بچێت چوار پێنج مشت خۆراك لە قاپێکدا ئامادە بکات و، یەك سەر حوشتریش بهێنێت تا سەری ببڕێت بۆ ئاهەنگ و زەماوەندەکەیان. بیلال دەفەرموێ: هێنامن و، پێغەمبەر ﷺ حوشترەکەی سەربڕی و، پاشان فەرمانی دا میوانەکانی دەستە دەستە بێنە ژوورەوە. ئەوانیش هاتن و، لەو خواردنەیان خوارد هەتا تێربوون. ئنجا بەشێکیشی لێ زیاد بوو، پێغەمبەر ﷺ دوعای بەرەکەتی بەسەردا خوێند و، فەرمانی دا ببرێت بۆ خێزانەکانی و پێی فەرموون: "خۆتان و ئەوانەش دێن بۆ لاتان لێی بخۆن"[(١)].

بەڵێ، ئەم ژنهێنانە بەفەڕ و پیرۆزە، بە ڕاستی شایانی ئەم موعجیزە پڕ پیت و بەرەکەتەیە!

○ نموونەی دوازدەهەم:

ئیمام جەعفەری صادق، لە ئیمام محەممەد باقری باوکیەوە، ئەویش لە ئیمام زەینولعابیدینی باوکیەوە، ئەویش لە ئیمامی عەلیەوە - خوا لە هەموویان ڕازی بێت - دەگێڕێتەوە کە:

"حەزرەتی فاتیمە - خوای لێ ڕازی بێت - قازانێك خواردنی بۆ خۆی و حەزرەتی عەلی لێنابوو. پاشان داوای لە ئیمامی عەلی کرد بچێت بە دوای پێغەمبەردا ﷺ تاکو ئەویش بەشداریی ئەو خواردنەیان بکات. کاتێ کە پێغەمبەر ﷺ تەشریفی هێنا، فەرمانی بە فاتیمە دا بۆ هەریەکە لە خێزانەکانی قاپێك تێبکات. ئنجا بۆ خۆی و حەزرەتی عەلی و بۆ فاتیمە خۆیشی. پاشان کە خواردنەکە هەڵگیرا، قازانەکە هەر لێوان بوو. فاتیمە - خوای لێ ڕازی بێت - دەفەرموێ: تا خوا حەز بکات لێمان خوارد"[(٢)].

---

(١) (الشفا) ١/٢٩٧.
(٢) (الشفا) ١/٢٩٤.

جا ئەی ئادەمیزاد!

تۆ مرۆڤێکی گەلـێ سەیریت! دەنا بۆچـی بـاوەڕ بـەم موعجیزەیـە ناکـەیت، کـە موعجیزەیەکە وەك بە چاو ببینرێت ئاشکرا و ڕوونە. بە تایبەت دوای ئەوەی کە زنجیرەی پاك و خاوێنی ڕیوایەتەکەت بیست؟ تەنانەت خودی شەیتانیش هیچ ڕێگایـەکی بـۆ ئینکاریی ئەم موعجیزەیە لە بەردەمدا نی‌یە!

○ نموونەی سیازدەهەم:

پێشەوایانی وەك: ئەبوو داوود و ئەحـمەدی کوڕی حەنبەل و بەیهەقی، لـە "دوکـەینی ئەحـمەسیی کوڕی سەعیدی موزەین"ەوە و، لە نوعمانی کوڕی موقـەڕڕینی ئەحـمەسیی موزەینـەوە – کـە خۆی و هەر شـەش براکـەی بـە هـاوەڵێتیی پێغەمبـەر ﷺ شـەرەفمەند بوون – هەروەها لە ڕیوایەتی جورەیر و چەند ڕێیەکی ترەوە دەگێڕنەوە کە:

"پێغەمبەر ﷺ فەرمانی بە حەزرەتی عومەری کوڕی خەتتاب دا تێشوو بـە چـوار سـەد سوارەی تیرەی ئەحـمەس بدات. حەزرەتی عومەر عەرزی کرد: ئـەی پێغەمبـەری خـوا! هەرچی‌یەك هەیە تەنها چەند صاعێکە. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بڕۆ بـیـاندەرێ. حـەزرەتی عومەر ڕۆشت و لەو خورمایەی کە بە ئەندازەی جێی بەچکـە حوشـترێك (یەخ بوویێـت) جێی گرتبوو، بەشی هەموویانی دا و، پاشان وەك خۆیشی مایەوە"[1]!

ڕووداوی ئەم بەرەکەتە، بەم جۆرە ڕووی داوە کە پـەیوەندیی بـە چـوار سـەد کەسـەوە هەیە، بە تایبـەت حـەزرەتی عومـەر، خـوای لـێ ڕازی بێـت. ئـەو چـوار سـەد کەسـە هەموویان بە گێڕەرەوەی ڕووداوی ئەم بەرەکەتە دەژمێررێن. چونکـە بـێ دەنـگ بوونیـان لە بەرامبەر گێڕانەوەی ئەم ڕووداوە، تەسدیقە بۆ ڕووداوی.

هـەرگیز مـەڵێ: چـەند کەسێکی کـەم ڕیوایـەتیان کـردووە و "خەبـەری ئاحـاد"ە و، پاشـان بڕۆیـت و ئـاوڕ نەدەیتـەوە.. نـەخێر، ئـەم ڕووداوە و ڕووداوەکـانی هاوچەشـنی، هەرچەند خەبەری ئاحادیش بن، هەر دڵنیایی بە دڵی مرۆڤ دەبەخشن. چونکە لـە جێـی "تەواتوری مەعنەوی"دان.

---

(١) رواه أحـمد والطبراني، ورجاله رجال الصحيح.

○ نموونەی چواردەهەم:

لە کتێبە صەحیحەکانی فەرموودەدا و لە پێش هەموویانەوە لە صەحیحی بوخاری و موسلیمدا، ئەو حەدیثـەی جابیر - خوای لـێ ڕازی بێـت - لـە بـارەی قەرزەکـەی باوکیەوە، ڕیوایەت کراوە کە:

"پاش مردنی باوکی جابیر، هەرچی مولـك و مـاڵێك کە باوکی بەجێی هێشتبوو هەموویانی دا بە خاوەن قەرزەکانی باوکی، بەڵام ئەوان قبووڵیان نەکرد. خۆ بەروبوومی دوو ساڵی باخەکەش قەرزەکـەی ئەوانی پڕ نـەدەکردەوە. پێغەمبەریش ﷺ تەشریفی بۆ لای جابیر هێنا و فـەرمانی پێ دا کە بەروبوومەکە ببڕێت و لـە جێی خۆیـدا بیکات بـە خـەرمان. ئنجا پێغەمبـەر ﷺ بە نـاو خەرمانەکـەدا هـاتوچۆی کـرد و دوعـای بەسـەردا خوێند. پاشان جابیر قـەرزی هـەموو خاوەن قـەرزەکانی بـاوکی لـێ دایـەوە و هێشتا بـە ئەندازەی بەری هـەموو ساڵێکیشی لـێ مایـەوە. لـە ڕیوایـەتێکدا دەڵێـت: بـە ئـەندازەی ئەوەی لـێ مایەوە کە دایەوە بە خاوەن قەرزەکان.

جابـیر دەفــەرموێ: خــاوەن قــەرزەکان جوولەکــە بــوون، زۆر ســەریان لــەوە سووڕمابوو"[(١)]!

بەم چەشنە، ئەم موعجیزە ڕوونەی کە لـە بـارەی "بەرەکەتی خواردن"ەوە لەسەر دەستی پێغەمبـەردا ﷺ ڕووی داوە، تەنـها یـەك ڕیوایـەت نی‌یـە کە تەنـها جابیر و چـەند کەسێکی کەم بیگێڕنەوە، بەڵکو لە واتا و ناوەڕۆکدا ڕووداوێکی موتەواتیرە و وەك ئەوە وایە کە هەموو ڕاوی‌یەکان گێڕابێتیانەوە و، جابیر لەم گێڕانەوەیەدا نوێنەری هەموو ئەو کەسانەیە کە ئەم ڕیوایەتە پەیوەندیی پێیانەوە هەیە.

○ نموونەی پازدەهەم:

زانـا لێکۆڵـەرەکان، لـە پێـش هەموویـانـەوە ئیمـامی تیرمیذی و ئیمـامی بەیهـەقی بـە ڕیوایەتێکی "صەحیح" لە ئـەبوو هورەیرەوە - خـوای لـێ ڕازی بێـت - دەگێڕنـەوە کـە فەرموویەتی:

"لە غەزایەکدا - لە ڕیوایەتێکدا: لـە غـەزای تـەبووکدا - برسێتی زۆری بۆ خـەڵك هێنابوو. پێغەمبەر ﷺ لێی پرسیم: "هل من شيء"؟ واتە: هیچ شتێکت لە لا هەیە؟ عەرزم

---

(١) صحيح، رواه البخاري وأحـمد.

کرد: بەڵێ، نەختێك خورما - لە ڕیوایەتێكدا پازدە دەنك خورما - لە توێشەبەرەكەدا هەیە. فەرمووی: بۆم بهێنە. منیش بۆم هێنا و، ئەویش دەستی پیادا كرد و مشتێكی لێ دەرهێنا و بڵاوی كردەوە و دوعای بەرەكەتی بەسەردا خوێند. ئنجا فەرمووی: دە كەسم بۆ بانگ بكە. منیش بانگم كردن، ئەوانیش هاتن و تێریان لێ خوارد. پاشان دە كەسی تر.. بەم چەشنە تا هەموو سوپاكە تێریان لێ خوارد. پاشان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "خُذْ ما جئتَ به، وأدخِلْ يدكَ واقبض منه ولا تكبه"(1).

ئەبوو هورەیرە دەفەرموێ: كە لێم وەرگرت زیاتر بوو لەو ئەندازەیەی هێنابووم و، لە ژیانی پێغەمبەر ﷺ و ئەبووبەكر و عومەریشدا هەر لێم دەخوارد و تەواو نەدەبوو. تا ئەو كاتەی عوسمان كوژرا ئەو تێشووەم لێ دزرا. لە ڕیوایەتێكدا دەفەرموێ: ئەوەندە و ئەوەندە (وەسق)م(2) لەو خورمایە لە ڕێی خوادا كرد بە خێر"(3).

بەم جۆرە، ئەم موعجیزەی بەرەكەتە كە ئەبوو هورەیرە دەیگێڕێتەوە، ئەو ئەبوو هورەیرەیەی كە قوتابیی سەردار و مامۆستای گەردوون: حەزرەتی محەممەد ﷺ بووە و، بەوپەڕی چوست و چالاكی و لێبڕانەوە لە قوتابخانەی صوففەدا دەوامی كردووە و، بە بۆنەی دوعای پێغەمبەرەوە ﷺ بۆ لەبەركردن(الحفظ) پێش هاوەڵانی كەوتبووەوە.. ئەم هاوەڵە گەورە و بەڕێزەی پێغەمبەر ﷺ ئەم ڕیوایەتە لەناو كۆمەڵێكی زۆری خەڵكدا - وەك جەنگاوەرانی غەزای تەبووك - دەگێڕێتەوە. كەواتە دەبێ ئەم ڕیوایەتە لە ناوەڕۆكدا موتەواتیر بێت و، بە ئەندازەی هێزی هەموو سوپاكە خاوەنی هێز بێت. واتە وەكو ئەوە وایە كە هەموو یەكێكی ناو ئەو سوپایە گێڕابێتیانەوە.

○ نموونەی شازدەهەم:

لە صەحیحی بوخاری و صەحیحەكانی تردا چەسپاوە كە: "جارێكیان برسێتی زۆر بۆ ئەبوو هورەیرە دەهێنێت، پێغەمبەریش ﷺ دەیخاتە شوێن خۆی تا لە ماڵەوە دەبینێت پەرداخێك شیری بە دیاری پێشكەش كراوە. ئنجا پێغەمبەر ﷺ داوای لێ دەكات كە هەموو ئەهلی صوففە بانگ بكات. ئەبوو هورەیرە دەفەرموێ: لە بەرخۆمەوە وتم: ئەم نەختە شیرە چی بۆ ئەوان دەكات؟ باش وابوو من قومێكم لێ بخواردایەتەوە تا نەختێ

(1) واتە: ئەوەی هێنات بیبەرەوە، كاتێ كە لێت خوارد دەستی پێدا بكە و لێی دەربهێنە و مەیڕژێنەرە دەرەوە.
(2) وەسق: شەست صاعە كە باری حوشترێكە.
(3) (الشفا) ١/٢٩٥.

هێزم دەهاتەوەبەر! پاشان بانگم کـردن، کە ئەوانیش لـە سـەد کـەس زیـاتر بـوون، ئنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێ دام بەسەریاندا بیگێڕم، منیش یەك بە یەك پەرداخەکەم دەدانێ و هەر کەسەش پەرداخەکەم دەدایە دەست تا تێر دەبوو لێی دەخـواردەوە. پاشـان یـەکێکی تر وەری دەگرت.. بەم جۆرە تـا هـەموویان تێریـان لـێ خـواردەوە. ئنجـا پێغەمبـەر ﷺ پەرداخەکەی وەرگرت و فەرمووی: بەس من و تۆ ماوین، دانیشە بخـۆرەوە. منیـش خواردمەوە. پاشـان فـەرمووی: بخۆرەوە، دیسـان خـواردمـەوە. ئـەو هـەر دەیفـەرموو: بخۆرەوە، منیش دەمخواردەوە تا تێرم لـێ خواردەوە و وتم: بەو کەسەی کە تۆی بە حەق کردووە بە پێغەمبەر تێرم خواردووەتەوە و جێ نەماوە تێی بکەم! ئنجا پەرداخەکـەی لـێ وەرگرتم و، سوپاسی خوای کرد و، ناوی خوای هێنا و، پاشماوەکەی خواردەوە"[1].

سەد هەزار جار نۆشی گیانت بێت ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ!

ئەم موعجیزەیەی کە لـە هـەموو گومانێکـەوە دوورە و وەکـو شـیر خاوێنـە، کتێبـە صەحیحەکان ڕیوایەتیان کردووە، بە تایبەت صەحیحی ئیمـامی بوخـاری کـە پێنـج سـەد هـەزار فەرموودەی لەبەر بووە. کەواتە ڕیوایەتێکی ڕاسـت و چەسپاوە و هیـچ جـۆرە گومانێکی تێدا نییە و وەك بە چاو ببینرێت وایە. هـەروەك قوتـابیی قوتابخانەی پیرۆزی ئەحـمەدی، قوتابخانەی "صوففە"، حەزرەتی ئـەبوو هورەیرەی باوەڕپێ کراو(ثقـة) و (حافظ)، بە ناوی کـۆمەڵی "صـوففە"وە، گێڕاویـەتەوە و ئەوانی کـردووە بـە شـایەت لەسەری.

جا ئەو کەسـەی کـە ئـەم هەواڵـە دەبیستێ، وەك بـە چـاو ببینێـت ئـاوا بـاوەڕی پـێ نەکات، دەبێ یان دڵی تێکچوبێت و مردبێت، یان ژیریی لەدەست دابێت.

ئاخۆ دەگونجێ هاوەڵێکی گەورە و بەڕێز و ڕاستگۆی وەك ئەبوو هورەیرە - خـوای لـێ ڕازی بێت - کە هەموو تەمەنی خۆی لە پێناوی پاراستنی فەرموودەی پێغەمبەردا ﷺ بردووەتە سەر، لە ڕێزی فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ کەم بکاتەوە و شتێك بـهێنێت جێی گومان بێت و، بە پێچەوانەی حەق و واقیعەوە قسە بکـات؟ ئەو ئەبوو هورەیرەیەی کە هەرخۆی لە پێغەمبەری ﷺ بیستووە کە دەفەرموێ: "من كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّـداً فَلْيَتَبَـوَّأْ مقعَدَهُ مِن النار"؟[2] نەخێر.. هەرگیز شتی وا ڕوو نادات.

(١) صحيح، رواه البخاري والترمذي.

(٢) واتا و پلەی ئەم فەرموودەیە لە پەراوێزی لاپەڕە (٢٦)دا ڕابورد.

دەسا ئەی پەروەردگارا لەبەر خاتری بەرەکەتی ئەم پێغەمبەرە بەرێزە ﷺ بەرەکەت بخەرە ناو ئەو ڕۆزییە ماددی و مەعنەوییانەی کە خۆت پێت بەخشیوین.

سەرنجێکی گرنگ:

شتێکی ڕوون و بەڵگەنەویستە کە هەرکات چەند شتێکی لاواز کۆ بینەوە، ئەوا بەهێز دەبن و، هەرکات چەند تاڵێك دەزوو بە یەکەوە بەسترێن و یەکبگرن، ئەوا دەبن بە پەت و، ئەگەر چەند پەتێکیش یەکبگرن، ئەوا هیچ کەسێك ناتوانێت بیپچڕێنێت.

ئێمەش لێرەدا شازدە نموونەمان بۆ بەشێك لە پازدە بەشی (یەکێك) لە جۆرەکانی بەرەکەت باس کرد، کە ئەویش یەکێکە لە (پازدە) جۆری موعجیزاتی پێغەمبەر ﷺ. هەریەك لەو نموونانەش لە خۆیدا تابلێی بەهێزە و سەروزیادە بۆ چەسپاندنی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ. خۆ ئەگەر بە فەرزی "مەحاڵ"یش وا دابنرێت کە هەندێکیان لە خۆیاندا لاواز بن، ئەوا ناتوانرێت بوترێت: ئەو نموونەیە نابێت بە بەڵگەی موعجیزەکە. چونکە بە بۆنەی یەکگرتنیەوە لەگەڵ نموونە بەهێزەکاندا، ئەمیش هێز بەدەست دەهێنێت.

پاشان کۆبوونەوەی ئەم شازدە نموونەیەی کە لە پلەی "تەواتوری مەعنەوی"دان، بەڵگەی موعجیزەیەکی گەورەی مەحکەم و بەهێزە. خۆ ئەگەر ئەم موعجیزە بەهێزە لەگەڵ چواردە بەشەکەی تری موعجیزەی بەرەکەتدا - کە لێرەدا باس نەکراون - تێکەڵ بکرێن، ئەوا دەبێتە موعجیزەیەکی گەورەی وەك ئەوەی کە چەند پەتێك وەها یەکیان گرتبێت کەس نەتوانێت بیپچڕێنێت..

ئنجا گەر ئەم موعجیزە گەورە و بەهێزە لەگەڵ (چواردە) جۆرەکانی تری موعجیزاتدا ڕیز بکرێن، دەبێت بە بەڵگەیەکی گەلێ ڕوون و بەهێز و توندوتۆڵ لەسەر پێغەمبەرێتی و ڕاستیی پێغەمبەر ﷺ، کە هەرگیز لە جێی خۆیدا نابزوێت.

بەم جۆرە دەرکەوت کە سنووری پێغەمبەرێتیی پێغەمبەری سەروەرمان ﷺ وەك چیایەکی بڵندی گەورە وایە، کە لەم هەموو موعجیزانە پێکهاتووە.

خوێنەری بەڕێزا

بێ گومان ئێستا ڕادەی گەوجی و گەمژەیی ئەو کەسەت بۆ دەرکەوت کە ئەم کۆشکە بەرز و ئاوەدانەی پێغەمبەرێتی دەبینێت، کەچی پێی وایە بە چەند گومانێکی لاواز کە لە چەند نموونەیەکی جوزئییەوە بە زەینیدا دێت، ئەم کۆشکە دەڕووخێت و نامێنێت!

بەڵێ، ئەو موعجیزانەی کە تایبەتن بە بەرەکەتی "خواردن"ەوە، بەڵگەیەکی گومان لێ نەکراون لەسەر پێغەمبەرێتیی حەزرەتی محەممەد ﷺ هەروەك بەڵگەن لەسەر ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ کار پێ سپێرراوێکی خۆشەویستە لە لایەن خواوەندی میهرەبان و بەخشندەوە. ئەو خوایەی کە ڕۆزی دروست دەکات و دەیبەخشێت.. ئەم پێغەمبەرە ﷺ ئەوەندە بەندەیەکی بەرێزە لە لای کە - بە پێچەوانەی عادەتەوە - لە "نەبوون"ەوە و لە گەنجینە بێ کۆتاییەکانی غەیبەوە، چەندین سفرە و خوانی میوانداری بۆ خۆشەویستەکەی دەنێرێت.

ئاشکرایە کە نیوە دوورگەی عەرەب شوێنێکی بێ کشتوکاڵ و کەم ئاوە، بە چەشنێ کە دانیشتووانی بە تایبەت لە سەرەتای ئیسلامدا، لە ژیانێکی کولەمەرگی و بێ ئاوی و تینوێتی و برسێتیدا دەژیان. جا لەسەر بناغەی ئەم حیکمەتە، گرنگترین موعجیزە ڕوون و ئاشکراکانی پێغەمبەر ﷺ لە بواری "خواردن" و "ئاو"دا دەرکەوتوون.

ئەم موعجیزانە وەك ڕێزلێنانێکی پەروەردگاری و بەخششێکی خوایی و میوانداریەکی میهرەبانیی خوای گەورە وان بۆ پێغەمبەر ﷺ کە لە کاتی پێویستیدا بەو موعجیزانە ڕێزی لێ دەگرێت. کەواتە ئەم موعجیزانە زیاتر ڕێزلێنانن تا ئەوەی بەڵگەی پێغەمبەرێتیی ئەو بن. چونکە ئەوانەی کە ئەو موعجیزانەیان بینیوە، تابلێی ئیمانیان بە پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ بەهێز و دامەزراو بووە. دیارە موعجیزەش هەتا زیاد بکات ئیمانیش پتر زیاد دەبێت. بەم جۆرە، ئەو موعجیزانە نوور و ڕووناکیی زیاتریان بەو ئیماندارانە بەخشیوە.

ئاماژەی هەشتەم

(ئەم ئاماژەیە، بەشێك لەو موعجیزانە ڕوون دەکاتەوە کە پەیوەندیان بە "ئاو"ەوە هەیە)

پێشەکی:

ئەگەر ئەو ڕووداوانەی کە لە بەرچاوی خەڵکی و لە ناویاندا ڕوودەدەن، لە ڕێی "ئاحاد" واتە: یەکە یەکەوە، بە دەستمان بگەن و کەسیش بە درۆیان نەخستبنەوە، ئەوا ئەم بەدرۆنەخستنەوەیە بەڵگەیە لەسەر ڕاستیی ڕوودانیان. چونکە سروشتی مرۆڤ وایە کە ئەگەر درۆ ببیستێت ئاشکرای دەکات و دەری دەخات. بە تایبەت ئەوانەی کە

هەرگیز لە ئاستی درۆدا بێ دەنگ نابن کە هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبەری سەروەرن ﷺ بە تایبەتیش کە ڕووداوەکان پەیوەندییان بە خودی پێغەمبەرەوە ﷺ بێت. هەروەها بە تایبەتی ئەگەر گێڕەرەوەی ڕووداوەکان لە هاوەڵە بەناوبانگەکان بن. لە کاتێکی وادا گێڕەرەوەی ڕووداوەکە وەك نوێنەری هەموو ئەوانە وایە کە بە چاوی خۆیان بینیویانە.

دەبێ ئەوەش بزانین کە هەریەك لە نموونەکانی ئەو موعجیزانەی پەیوەندییان بە "ئاو"ەوە هەیە و لەمولا باسیان دەکەین، لە چەند ڕێیەکی جیاجیا و لە زۆر هاوەڵی پێغەمبەرەوە ﷺ ڕیوایەت کراون. ئنجا ئیمام و زانایانی "تابعین" وەریانگرتوون و پاراستوونیان و، هەموو یەکێك لە ڕیوایەتەکانی ئەو ڕووداوانەیان بەوپەڕی ئەمانەتەوە تەسلیمی کەسانی تری سەردەمی دوای خۆیان کردووە. پاشان چەرخ و سەردەمەکەی دوای ئەوان، بەوپەڕی ئەمانەت و لێبڕانەوە وەریانگرتوون و، ئنجا ئەوانیش تەسلیمی زانایانی سەردەمی دوای خۆیان کردوون.. بەم جۆرە، هەزاران زانا، لە هەموو سەردەم و چینێکی زانایان، یەك لە دوای یەك، ئەو ڕیوایەتانەیان هێناوە تا سەردەمی ئێستامان.

ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە چەندین کتێبی "صەحیح" هەر لە سەردەمی پێغەمبەرەوە ﷺ نووسراونەتەوە و، دەستاودەست هاتوون تا کەوتوونەتە دەستی زانایان و پێشەوایانی فەرموودە، وەك ئیمامی بوخاری و موسلیم. ئەوانیش بە تەواوی لێیان تێگەیشتوون و، پاشان هەموو ئەو ڕیوایەتانەیان بە گوێرەی پلەکانیان لە یەکتر جیا کردووەتەوە و، هەرکامێکیان "صەحیح" بووە و هیچ جۆرە گومانێکی تێدا نەبووە، لە کتێبە صەحیحەکانیاندا تۆماریان کردوون. بەم کارەشیان ئێمەیان بۆ فەرموودە و ڕووداوە ڕاستەکان ڕێنمایی کردووە، خوا پاداشتی چاکەیان بداتەوە.

نموونەیەك بۆ ئەمە: وەك هەڵقوڵانی ئاو لە نێوان پەنجەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ و خواردنەوەی زۆر کەس لەو ئاوە. ئەمە ڕووداوێکی موتەواتیرە، کۆمەڵێکی زۆر لەوانەی کە هەرگیز ناگونجێ لەسەر درۆکردن یەکیان گرتبێت، بەڵکو هەر مەحاڵە درۆ بکەن، گێڕاویانەتەوە. کەواتە ئەم موعجیزەیە بێ گومان و چەسپاوە. سەرەڕای ئەوەی کە سێ جار لە بەردەم سێ کۆمەڵی زۆر گەورەدا دووپات بووەتەوە.

ئەم ڕووداوە، کۆمەڵێك لە هاوەڵە بەناوبانگەکان، کە لە پێش هەموویانەوە "ئەنس"ی خزمەتگوزاری پێغەمبەر ﷺ و "جابیر" و "ئیبن مەسعوود"ن، بە ڕیوایەتێکی

صەحیح گێڕاویانەتەوە. پاشان لە چەند زنجیرە رێگایەکەوە پێشەوایانی فەرموودە وەك: ئیمامی بوخاری و موسلیم و ئیمامی مالیك و ئیبن شوعەیب و قەتادە - خوایان لێ رازی بێت - گێڕاویانەتەوە.

وا تەنها (نۆ) نموونە باس دەکەین، لەو موعجیزانەی کە پەیوەندییان بە "ئاو"ەوە هەیە:

❖ نموونەی یەکەم:

لە صەحیحی بوخاری و موسلیم و غەیری ئەوانیشدا چەسپاوە کە: ئەنەسی کوڕی مالیك دەفەرموێ:

"جارێك لە کاتی نوێژی عەسردا خەڵك بۆ ئاوی دەستنوێژ دەگەڕان و دەستیان نەدەکەوت. چاوم لە پێغەمبەر بوو ﷺ ئاویان بۆ هێنا کە دەستنوێژی پێ بگرێت. لەو کاتەشدا لە بازاڕ لە لای "زەوراء"دا بوو. پێغەمبەر ﷺ دەستی خستە ناو ئاوەکە و فەرمانی بە خەڵکەکە دا پێن دەستنوێژی لێ بگرن. ئەنەس دەفەرموێ: ئاو لە نێوان پەنجەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ هەڵدەقوڵا و ئەو هەموو خەڵکە دەستنوێژیان لەو ئاوە گرت.

قەتادە دەڵێت: لە ئەنەسم پرسی چەند کەس بوون؟ وتی: "سێ سەد یان لەو نزیکەدا بووین"[(١)].

دەبینیت ئەنەس - خوای لێ ڕازی بێت - کە ئەم ڕووداوە دەگێڕێتەوە، وەك نوێنەری ئەو سێ سەد کەسە وایە. چونکە ئایا دەگونجێ، لە ناوەڕۆکدا، ئەم سێ سەد کەسە بەشداریی گێڕانەوەی ئەم هەواڵە نەبن لەگەڵ ئەنەسدا؟ یان ئایا دەگونجێ، گەر ئەمە ڕووی نەدابێت، بە درۆی نەخەنەوە؟

❖ نموونەی دووهەم:

لە صەحیحی بوخاری و موسلیمدا چەسپاوە کە: "سالیمی کوڕی ئەبولجوعد لە جابیری کوڕی عەبدوڵڵاوە دەگێڕێتەوە دەفەرموێ:

لە ڕۆژی حودەیبییەدا خەڵك زۆریان تینوو بوو، پێغەمبەریش ﷺ کوندەیەك ئاوی لە بەردەستدا بوو دەستنوێژی لێ گرت، ئنجا خەڵکەکە هەموو بەرەو ڕووی پێغەمبەر ﷺ

---

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم والنسائي والترمذي وأحمد.

ڕۆشتن. ئەویش فەرمووی: چی ڕووی داوە؟ وتیان: ئاومان لە لا نی‌یە چ بۆ دەستنوێژ چ بۆ خواردنەوە مەگەر ئەوەی بەردەستت! پێغەمبەریش ﷺ دەستی خستە ناو کوندەکەوە، یەکسەر ئاو لە نێوان پەنجەکانیەوە وەك کانی هەڵقولا. ئێمەش تێرمان لێ خواردەوە و دەستنوێژمان لێ گرت.

سالم دەڵێت لە جابیرم پرسی: چەند کەس بوون؟ لە وەڵامدا وتی: ئەگەر سەد هەزار کەسیش بووینایە بەشی دەکردین، هەزار و پێنج سەد کەس بووین"[1].

وا بۆت دەرکەوت کە ئەوانەی ئەم موعجیزەیان – لە مەعنادا – گێڕاوەتەوە، دەگەنە هەزار و پێنج سەد کەس. چونکە سروشتی مرۆڤ وایە کە درۆ دەردەخات و دەڵێت: "ئەمە درۆیە". نەخوازەڵا ئەو هاوەڵە بەڕێزانەی کە گیان و سامان و باوك و کوڕ و خزم و هۆزی خۆیان لە پێناوی حەق و ڕاستیدا بەخت کرد. چ جای ئەوەی کە لە ئاستی درۆدا بێ دەنگ بن، بە تایبەت دوای ئەو هەڕەشە ترسناکەی لە پێغەمبەریان ﷺ بیستووە کە فەرموویەتی: "هەرکەسێ بە ئەنقەست درۆم بە دەمەوە بکات، با جێیەك بۆ خۆی لە ئاگری دۆزەخدا ساز بکات"!

جا مادەم ئەوان بەم هەواڵدانەی جابیر ڕازی بوون و بە درۆیان نەخستەوە، ئەوا هەموویان لە ناوەرۆکدا بەشداری ئەم ڕیوایەتەن و تەسدیقیان کردووە.

❖ نموونەی سێهەم:

صەحیحی بوخاری و موسلیم و صەحیحەکانی تر لە باسی غەزای "بـــواط"دا دەگێڕنەوە کە: جابیر وتوویەتی: "پێغەمبەر ﷺ بە منی فەرموو: "ناد بِوَضُوءٍ" واتە: داوای ئاوی دەستنوێژ لە خەڵك بکە. عەرزم کرد: ئاو دەست ناکەوێ. پێغەمبەریش ﷺ داوای ئاوێکی زۆر کەمی کرد. بۆیان هێنا و دەستی خستە ناوی و شتێکی لەبەر خۆیەوە فەرموو نازانم چی بوو. پاشان فەرمووی: "نـاد بجفنـة الركـب". واتە: داوا بکە "جەفنە"(تەشت)ێك[2] بهێنن. منیش هێنام و لە بەردەستیدا دامنا. جابیر دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ دەستی خستە ناو تەشتەکەوە و پەنجەکانی تێدا بڵاوکردەوە، ئنجا جابیر ئاوەکەی کرد بەسەر دەستی پێغەمبەردا ﷺ و پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: "بسم الله".

---

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

(٢) جەفنە: قاپێکی گەورەیە، خواردنی دە کەس دەگرێت.

جابیر دەفەرموێ: دەمبینی ئاو لە نێوان پەنجە پیرۆزەکانیەوە هەڵدەقوڵا هەتا تەشتەکەی پڕ کرد. ئنجا فەرمانی دا کە خەڵکەکە بێن ئاو ببەن. ئەوانیش تا تێراوبوون لێیان خواردەوە، منیش وتم: ئایا کەس نەماوە پێویستیی بە ئاو بێت؟ ئنجا پێغەمبەر ﷺ دەستی لە تەشتەکە هەڵگرت، هێشتا هەر پڕبوو"[1].

جا ئەم موعجیزە ئاشکرایە: موتەواتیری مەعنەوییە. چونکە لەبەر ئەوەی جابیر لە پێشەنگی بینەرانی ئەم موعجیزەیەوە بووە، مافی خۆیەتی کە بە ناوی بینەرانەوە و لە بریی ئەوان بیگێڕێتەوە و ڕایبگەیەنێت. چونکە لەو کاتەدا ئەو خزمەتی پێغەمبەری ﷺ دەکرد.

لە ڕیوایەتەکەی (ئیبن مەسعوود)دا[2] - کە لە صەحیحی بوخاریدایە - دەفەرموێ: "بە چاوی خۆم دەمبینی کە ئاو لە نێوان پەنجەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ هەڵدەقوڵا".

ئایا ئەگەر چەند هاوەڵێکی بەڕێز و باوەڕ پێ کراوی وەك "جابیر" و "ئەنەس" و "ئیبن مەسعود" بڵێن: "بە چاوی خۆمان بینیمان" ئایا دەگونجێ کە بە چاوی خۆیان نەیانبینیبێت؟

پاشان ئەم نموونانە بە یەکەوە ببەستە و یەکیان بخە، با بۆت دەربکەوێت کە ئەم موعجیزە گەورە و ئاشکرایە چەندە بەهێز و تۆندوتۆڵە. چونکە ئەگەر هەر سێ ڕێگاکە یەك بگرن، ئەوا ڕیوایەتەکە دەبێت بە "تەواتوری مەعنەوی" و بە بێ گومانی دەچەسپێت کە: ئاو لە نێوان پەنجەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ هەڵدەقوڵا.

ئەم موعجیزەیە گەلێ لە موعجیزەکەی حەزرەتی مووسا - درووودی لەسەر بێت - گەورەتر و بەرزترە، کە دوازدە کانیی لەناو بەردا هەڵقوڵاند، چونکە تەقینی کانیاو لەناو بەردا شتێکی مومکینە و بە گوێرەی عادەت هاوچەشنی هەیە. بەڵام هەڵقوڵانی ئاو، بە وێنەی کەوسەر و سەلسەبیل، لەناو گۆشت و ئێسکدا، شتێکە هاوچەشنی نییە.

❖ نموونەی چوارەم:

ئیمامی مالیك لە کتێبە بەنرخەکەیدا: "الموطأ"[3] لە هاوەڵی بەڕێزی وەك "موعاذی کوڕی جەبەل"ەوە، دەگێڕێتەوە کە: "لە غەزای تەبووکدا ڕۆشتنە سەر کانییەك ئاوێکی یەکجار کەمی تێدا بوو کە بە ئەندازەی بنی پێڵاو جێی گرتبوو. پێغەمبەر ﷺ فەرمانی دا هەندێك لە ئاوەکەی کۆ بکەنەوە. ئەوانیش بە دەست نەختێکیان لە شتێکدا کۆ کردەوە.

---

(١) صحيح، رواه مسلم في حديث طويل.

(٢) صحيح، رواه البخاري والترمذي والنسائي.

(٣) صحيح، رواه مسلم وأحمد أيضا.

ئنجا پێغەمبەر ﷺ دەست و دەموچاوی لەو ئاوەدا شۆرد و پاشان ڕژی کردە ناو کانییەکە. ئیتر ئەو کانییە ئاوەکەی تەقییەوە و زۆر بوو، خەڵکەکەش لە ئاوەکەیان بەکارهێنا.

تەنانەت لە ڕیوایەتەکەی "ئیبن ئیسحاق"دا دەڵێت: ئاوەکە ئەوەندە بە هوروژم بوو کە دەنگێکی وەك دەنگی هەورە بروسکەی لێ بەرز بووەوە.

پاشان پێغەمبەر ﷺ بە موعاذی فەرموو:

"یوشك یا معاذ إن طالت بك حیاة أن ترى ما هاهنا قد مُلِئ جناناً"(١).

هەر وەهایش بوو کە ئەو فەرمووی.

❖ نموونەی پێنجەم:

ئیمامی بوخاری لە "بەرڕاء" و "سەلەمەی کوڕی ئەکوەع"ەوە و، کتێبە صەحیحەکانی تریش لە چەند ڕێیەکی ترەوە، دەگێڕنەوە کە ئەو هاوەڵانە دەفەرموون: "لە ڕۆژی حودەیبییەدا هەزار و چوار سەد کەس دەبووین. حودەیبییەش بیرێکە هەڵمان گۆزی و دڵۆپێك ئاومان تێدا نەهێشت. ئنجا پێغەمبەر ﷺ لەسەر لێواری بیرەکە دانیشت و داوای ئاوی کرد، بۆیان هێنا. پاشان دەمی پیرۆزی بە ئاوەکە تەڕ کرد و، ئنجا کردیەوە ناو بیرەکە. ئێمەش زۆرمان پێ نەچوو ئاومان لێ هەڵگۆزی، بە جۆرێ کە خۆمان و وڵاخەکانمان تێراو بووین"(٢).

"بەرڕاء" دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمانی دا دۆڵچەیەك ئاوی بۆ بهێنین. ئێمەش بۆمان هێنا. ئەویش ئاوی دەمی پیرۆزی خۆی تێکرد و دوعای بەسەردا خوێند. پاشان دۆڵچە ئاوەکەی کردە ناو بیرەکەوە. ئیتر بیرەکە تەقییەوە و تا لێواری پڕ بوو لە ئاو. خەڵکەکەش تێریان لێخواردەوە و وڵاخەکانیشیان لێ ئاودا.

❖ نموونەی شەشەم:

پێشەوایانی فەرموودە، وەك ئیمامی موسلیم و ئیبن جەریری تەبەری و غەیری ئەوانیش، لە ئەبوو قەتادەوە دەگێڕنەوە کە دەفەرموێ:

"پاش ئەوەی هەواڵی کوشتنی میرەکانی سوپای موسڵمانان لە غەزای "موئتە"دا بە پێغەمبەر ﷺ گەیشت، پێغەمبەر ﷺ ئێمەی بۆ یارمەتیدانی ئەو سوپایە برد کە لە "موئتە"دا

---

(١) واتە: ئەی موعاذ! ئەگەر تەمەنت درێژ بێت، نزیکە ئەم دەوروبەرە ببینیت پڕبووبێت لە باخ و بێستان.

(٢) رواه البخاري ومسلم وأحمد.

بوو. منیش "میضەئە"یەکەم[1] پێ بوو. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "إحفظ علينا ميضـــأتك فسيكون لها نبأ"[2] پاش ئەوە تینوێتی تەنگی پێ هەڵچنیین، ژمارەشمان حەفتا و دوو کەس – لە ڕیوایەتەکەی تەبەریدا: نزیکەی سێ سەد کەس – دەبووین، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "میضەئەکەت بهێنە". کە هێنام پێغەمبەر ﷺ دەمی پیرۆزی نا بە دەمی دەفرەکەوە، ئیتر نازانم فووی پێدا کرد یان نا؟ پاش ئەوە حەفتا و دوو پیاو هاتن لێیان خواردەوە و دەفرەکانیشیان لێ پڕ کرد. ئنجا میضەئەکەم هەڵگرتەوە وەکو یەکەم جار پڕ بوو"[3]. دەسا تۆیش سەرنج لەم موعجیزەیە بدە و بڵێ:

"اللهم صلّ وسلم عليه وعلى آله بعدد قطرات الماء".

❖ نموونەی حەوتەم:

ئیمامی بوخاری و موسلیم، لە باسی گێڕانەوەی ئەو تینوێتییەی کە لە هەندێ سەفەردا تووشی پێغەمبەر ﷺ و هاوەڵانی بووە، لە "عیمرانی کوڕی حوصەین"ەوە – خوا لێی ڕازی بێت و لە ئێمەش خۆش بێت – دەگێڕنەوە کە دەفەرموێ:

لە سەفەرێکدا لەگەڵ پێغەمبەردا بووین ﷺ خەڵکەکەش هانای تینوێتییان بردە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ. ئەویش دابەزییە خوارەوە. پاشان من و عەلیی بانگ کرد و فەرمووی بڕۆن لە فلانە شوێندا ئافرەتێك دوو کوندە ئاوی لە ئاژەڵێك بار کردووە بیهێنن بۆ ئێرە. کە ڕۆشتین لەو شوێنەدا ئافرەتێکمان بینی دوو کوندەی پڕ لە ئاوی پێ بوو، هێنامان بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ. پێغەمبەریش ﷺ داوای کرد شتێك بهێنن ئاوەکەی تێ بکەن. کە هێنایان دەمی هەردوو کوندەکەی کرایە سەر و دوعای بەسەردا خوێند و ئنجا بانگ لە خەڵکەکە کرا کە بێن بخۆنەوە و پڕ بکەن. دوای ئەوە لامان وابوو ئەو دوو کوندەیە لە یەکەم جاریان پڕتر بوون. ئنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: خواردنی بۆ کۆ بکەنەوە. ئەوانیش خواردنیان بۆ کۆ کردەوە و خستیانە ناو پارچەیەکەوە و، لەسەر حوشترەکەی خۆی بۆیان بار کرد. ئنجا پێغەمبەر ﷺ بە ئافرەتەکەی فەرموو: "تعلمـــين مارَزِئْنا من مائك شيئاً ولكن الله هو الذي أسقانا"[4]. تا کۆتایی فەرموودەکە.

---

(١) میضەئە: جۆرە دەفرێکە بۆ دەستنوێژ گرتن ئاوی تێدە کرێت. بە شوێنی دەستنوێژگرتنیش دەوترێت.

(٢) واتە میضەئەکەمان بۆ هەڵبگرە، چونکە دوایی بەسەرهاتێکی دەبێت.

(٣) صحيح، رواه مسلم وأبو داود.

(٤) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحمد. واتە: دەزانیت هیچمان لە ئاوەکەی تۆ کەم نەکردەوە، بەڵکو خواوەند خۆی تێراوی کردین.

❖ نموونەی هەشتەم:

"ئیبن خوزەیمـە" حەدیثەکەی ئیمامی عومەر - خوای لـێ ڕازی بێت - لـە بـارەی (جیش العُسـرة)وە، دەگێڕێتـەوە و باسـی ئەوە دەکـات کـە ئەوەندە تینوێتی تـەنگی پێ هەڵچنیبوون پیـاوی وا هـەبوو لـە ناچـاریدا حوشترەکەی سـەردەبڕی و ئاوەکـەی نـاو گەدەی دەخـواردەوە. لەو کاتەدا حەزرەتی ئەبووبەکر - خوای لێ ڕازی بێت - داوای لە پێغەمبەر ﷺ کرد دوعا بکات. پێغەمبەریش ﷺ دەستەکانی بەرز کردەوە و دانیـەنان تـا هـەور ڕووی ئاسمـانی گرت و ئەوەندە بـاری تـا دەفرەکانیـان لـێ پـڕ کـرد.. لـە سـەر سوپاکەش بەولاوە نەباری[1]!

ئەمە موعجیزەیەکی تایبەتیی ئەحـمەدییە و هـەرگیز "ڕێکـەوت" پـەیوەندیی پێـوە نەبووە.

❖ نموونەی نۆهەم:

عەمری کوڕی شوعەیب، کە کوڕەزای عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کـوڕی عاصـە و هەر چوار پێشـەوایانی خـاوەن "سـونەنەکان" لـە گێڕانـەوەی فـەرموودەدا بـە "بـاوەڕ پێ کراو" دایاننـاوە، دەگێڕێتەوە کە:

"جارێکیان پێغەمبەر ﷺ لە (ذي مجـــاز)دا[2] لـە پشـت ئەبوو تـالیبی مامیـەوە سـوار بووبوو. ئەبوو تالیب وتی: تینوومە و ئاویشم لـەلا نییـە. پێغەمبـەر ﷺ دابەزی و پێی بە زەویدا دا و ئاو هاتە دەرەوە، ئنجا بە ئەبوو تالیبی فەرموو: "بخۆرەوە"[3]".

یەکێك لە زانا لێکۆڵەرەکان دەڵێت:

ئەم ڕووداوە هی پێش پێغەمبەرێتییە. کەواتە بە (ئیرهاص)[4] دادەنرێت.

هـەڵقوڵانی ئـاوی عەرەفە بـە بـەردەوامی تـاکو دوای هـەزار سـاڵ، یەکێکـە لـەو ڕێزلێنانەی کە خوای گەورە لە پێغەمبەری ناوە ﷺ.

---

(١) حديث صحيح أو حسن. رواه البزار والطبراني وابن خزيمه وابن حبان والحاكم والبيهقي.

(٢) ذي مجاز: بازاڕێکی وەرزی بووە لە نزیك عەرەفەی سەر بە شاری مەککە.

(٣) رواه ابن سعد. بڕوانە: الشفا ١/٢٩٠.

(٤) ئیرهاص: بـەو ڕووداوە لـە عـادەت بەدەرانـەی ژیانی پێغەمبـەر ﷺ دەوترێـت کـە لـە پێش پێغەمبـەرێتییدا ڕوویان داوە، بەڵام موعجیزە هی کاتی پێغەمبەرێتییەتی.

ئەو موعجیزانەی کە پەیوەندییان بە ئاوەوە هەیـە، ئەگـەر نەشگەنە (نـەوەد) نموونـە، خۆ بە (نەوەد) ڕێگای جۆرا و جۆر ڕیوایەت کراون.

حەوت نموونـەکانی یەکـەم، گەلـێ بـەهێزن و وەك "تـەواتوری مەعنـەوی" وان. دوو نموونەکـەی دوایـیـش، هەرچـەندە ڕێگاکانیـان بـەهێز و زۆر نـین و ئەوانـەش کـە گێڕاویانەتەوە کەمن، بەڵام پێشەوایانی فەرموودە، چەشنی: ئیمامی بەیهەقی و حاکم، موعجیزەیەکی تریان لە بارەی هەورەوە لە ئیمامی عومەرەوە گێڕاوەتەوە کە پشتی ئەو موعجیزەیەی نموونەی هەشتەم دەگرێت، کە ئـەویش هـەر لـە حـەزرەتی عومـەرەوە ڕیوایەت کرابوو.

ڕیوایـەتی ئەو موعجیزەیەی تر کە هەر لـە حەزرەتی عومەرەوە دەیگێڕنـەوە، بـەم جۆرەیە:

"لە غەزایەکی پێغەمبەردا ﷺ خەڵکە کە تینوویان بـوو، ئیمـامی عومـەریش داوای لـە پێغەمبـەر ﷺ کرد دوعـا بکات، ئەویش دوعای کرد. ئنجا پەڵە هەورێك هات و تێراوی کردن و پێویستیی نەهێشتن، پاشان لە باران‌بارین کەوت"[(١)].

وەك‌بڵێی هەورە کە فەرمانی پێ درابوو تەنها سوپاکە تێراو بکات.

جا هـەروەك ئـەم ڕووداوە پشـتی نموونـەی هەشـتەم دەگرێـت و بـەهێزی دەکـات و دەیکـات بـە ڕیوایـەتێکی قـەتعی و چەسپاو، هـەروەها (ئیبنولجـەوزی)ش کـە تـابڵێی لـە بەرامبـەر وەرگرتنـی فـەرموودەوە توندوتیژیی نوانـدووە، تەنانـەت هـەندێ فـەرموودەی صەحیحیشی وەرنەگرتووە و بە "مەوضووع"ی لە قەڵەم داوە.. دەڵێت: ئەو ڕووداوە لـە غەزای بەدردا بووە و، ئەم ئایەتەش لە بارەی ئەم ڕووداوەوە نازڵ بووە کە دەفەرموێ:

﴿وَيُنَـــزِّلُ عليكم مِنَ السَّماءِ ماءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ﴾ (الأنفال:١١).

جا مادەم ئەم ئایەتە لە بارەی ئەو موعجیزەیەوە نازڵ بوویێت، ئەوا هیچ گومـانێك لـە ڕوودانیدا نامێنێت.

زۆر جـار ڕووی داوە کـە بـە بۆنـەی پاڕانـەوەی پێغەمبـەرەوە ﷺ و پێـش ئـەوەی دەستەکانی لە پاڕانەوە داگرتبێت، باران باریوە. ئەمەش خۆی لە خۆیـدا موعجیزەیەکی

(١) رواه البيهقي والحاكم وصححه.

سەربەخۆیە. جاری وا بووە کـە پێغەمبـەر ﷺ لەسـەر مینبـەر بۆ بـاران لـە خـوای گـەورە پاڕاوەتـەوە، پێش ئـەوەی دەستەکانی دابگرێت، بـاران بـاریوە. ئەمـەش لـە ڕێگایـەکی موتەواتیرەوە چەسپاوە.

ئاماژەی نۆهەم

یەکێك لە جۆرەکانی موعجیزاتی پێغەمبەر ﷺ بریتییە لە گوێڕایەڵیی درەخـت – بـە وێنەی مـرۆڤ – بۆ فـەرمانی پێغەمبـەر ﷺ و جووڵانیـان لـە جێی خۆیـان و هاتنیـان بـۆ خزمەتی.

ئەم موعجیزەیەش کە پەیوەندیی بە درەختەوە هەیـە، وەك موعجیزەی هـەڵقوڵانی ئـاو لە نێوان پەنجە پیرۆزەکانیەوە، بە "تەواتوری مەعنەوی" لـە قەڵـەم دەدرێـت و، بـە چـەند شێوەیەك ڕووی داوە و، لە چەند ڕێیەکی جیاجیاوە ڕیوایەت کراوە.

بەڵێ، دەتوانرێـت بـوترێ: هـەواڵی هـەڵکەندن و دەرچـوونی درەخـت لـە جێـی خۆیدا و هاتنی بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و گوێڕایەڵیی بۆ فەرمانەکانی ئەو، "موتـەواتیری صەریح"ە، چونکە لـە ڕێی چـەند هـاوەڵێکی بـەڕێز و ڕاستگۆ و ناسـراوەوە ڕیوایـەت کراون. وەك: "ئیمامی عـەلی و ئیبن عـەبباس و ئیبن مەسعوود و ئیبن عومـەر و یـەعلای کوڕی مورڕە و جابیر و ئەنەسی کـوڕی مـالیك و بورەیدە و ئوسـامەی کـوڕی زەیـد و غەیلانی کوڕی سەلەمە" و هاوەڵانی جگە لەمانیش..

جا هەریەك لەم هاوەڵانەی پێغەمبەر ﷺ بە چەشـنێکی بێ گومـان و چەسـپاو هـەواڵی ئەم موعجیزەیـەی ڕاگەیاندووە کـە پەیوەندیی بـە درەختـەوە هەیـە. سـەدان کەسـیش لـە پێشـەوایانی "تابعین" بە چەند ڕێیەکی جیا جیا لەوانیان وەرگرتووە و، لە سەرەتای هـەر ڕێگایەکیشدا ناوی یەکێك لە هاوەڵە گەورە و بەڕێزەکانی تێدایە. واتـە: وەك ئـەوە وایـە بە تەواتوری چەندجارەکی پێمان گەیشتبێت. کەواتە هیـچ شـوبهە و گومـانێك ئاوێتـەی ئەم موعجیزەیە نابێت. چونکە لە حوکمی موتەواتیری مەعنەویی بێ گوماندایە.

جا هەرچەندە ئەم موعجیزەیە گەلـێ جار دووپات بووەتەوە، بەڵام ئێمە چەند دانەیەك لە وێنە زۆر و صەحیحەکانی لە نێوان چەند نموونەیەکدا باس دەکەین:

○ نموونەی یەکەم:

ئیبن ماجە و دارەمی و بەیهەقی لە ئەنەسی کوڕی مالیك و ئیمامی عەلی‌یەوە و، بەززار و بەیهەقیش لە ئیمامی عومەرەوە - خوا لە هەموویان ڕازی بێت - دەگێڕنەوە کە: سێ کەس لە هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبەر ﷺ فەرموویانە:

پێغەمبەر ﷺ لەوەی کە کافران بەدرۆیان خستبووەوە زۆر خەفەتبار و دڵگران بوو. لەبەر ئەوە، لە خوا پاڕایەوە و فەرمووی: "اللهمّ أرني آية لا أبالي من كذّبني بعدها"[١].

لە ڕیوایەتەکەی ئەنەسدا دەڵێت: حەزرەتی جیبریل - درورودی لەسەر بێت - کە پێغەمبەری ﷺ بە خەفەتباری بینی، وتی: حەز دەکەیت نیشانەیەکت پیشان بدەم؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بەڵێ.. ئنجا پێغەمبەر ﷺ بۆ درەختێکی ڕوانی کە لە پشتی شیوەکەوە بوو، حەزرەتی جیبریل فەرمووی: ئەو درەختە بانگ بکە. کە بانگی کرد، درەختەکە کەوتەڕێ و هاتە بەردەمی پێغەمبەر ﷺ. جیبریل فەرمووی: فەرمان بدە بچێتەوە شوێنی خۆی، کە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێ دا، گەڕایەوە بۆ جێی خۆی[٢].

○ نموونەی دووەم:

"قازی عەیاز"ی زانای هەرە گەورەی مەغریب، لە کتێبی (الشفا)دا بە سەنەدێکی بڵند و صەحیحەوە، لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەرەوە - خوایان لێ ڕازی بێت - دەگێڕێتەوە کە:

"لە سەفەرێکدا لە خزمەتی پێغەمبەردا بووین ﷺ. پیاوێکی دەشتەکی لێی نزیك بووەوە. پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموو: "أين تريد"؟ واتە: بۆ کوێ دەڕۆیت؟ پیاوەکە وتی: بۆ لای خێزان و منالم. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "هل لك إلى خير"؟ واتە: حەز دەکەی خێرێکت دەست بکەوێت؟ ئەویش وتی: کام خێر؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "تشهد أن لا إله إلاّ الله وحده لاشريك له وأن محمداً عبده ورسوله". واتە: شایەتمان بهێنیت کە تەنها خوای گەورە خوایە و هاوبەشی نییە و، محەممەدیش بەندە و نێرراوی ئەوە. پیاوەکە وتی: جا ئایا کێ شایەتە لەسەر ئەوەی کە تۆ دەیڵێیت؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "هـــذه

---

(١) واتە: خوایە! نیشانەیەکی وەهام پیشان بدە کە ئیتر گوێ بە هیچ کەسێك نەدەم بە درۆم بخاتەوە.

(٢) حديث حسن، رواه البزار وأبو يعلى والبيهقي.

الشحرة السمرة". واتە: ئەو درەختـی سـەمورەیە(١). درەختەکەش لـە لێـواری شیوەکەدا بوو. ئنجا درەختەکە ڕێگای بڕی و هاتە بەردەستی پێغەمبـەر ﷺ. پێغەمبـەر ﷺ سـێ جار داوای لـێ کرد شایەتی بـدات، درەختەکەش بەو جۆرەی کە پێغەمبـەر ﷺ فـەرمووی، شایەتیی دا، ئنجا ڕۆشتەوە بۆ جێی خۆی(٢).

لـە ڕێی: "ئیـبن صـاحیبی ئەسـەلەمی"یشـەوە بە نەقلێکی صـەحیح لــە "بورەیـدە"وە دەگێڕنەوە کە دەڵێت: دەشتەکی‌یەك داوای نیشانەی لە پێغەمبـەر ﷺ کـرد. پێغەمبـەر ﷺ پێی فەرموو: "قل لتلك الشجرة رســـولُ الله ﷺ يدعـوك". واتـە: "بەو درەختـە بڵـێ: پێغەمبەری خـوا بـانگت دەکـات". کە پێی وت، درەختەکە بە لای ڕاسـت و چـەپ و بەردەم و پشتەوەی خۆیدا تەکانی دا و ڕەگەکانی قرتا و کەوتەڕێ و ڕەگەکانی بە دوای خۆیدا کێش کرد تا هاتە بەردەمی پێغەمبەر ﷺ ڕاوەستا و وتی: "السلام عليك يا رســـول الله". پیاوە دەشتەکی‌یەکە وتی: فەرمانی پێ بدە بگەڕێتەوە شوێنی خۆی. کە فەرمانی پـێ دا، گەڕایـەوە و، ڕەگەکانی شۆڕ کردنەوە بۆ نـاو زەوی و، لـە جێی خۆیـدا ڕاوەسـتا و جێگیر بووەوە. ئنجا پیاوە دەشتەکی‌یەکە بە پێغەمبەری ﷺ وت: ڕوخسەتم بدە سوژدەت بۆ ببەم. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەگەر فەرمانم بە سوژدە بردنی کەسێك بـۆ کەسـێکی تـر بدایە، فەرمانم بە ژن دەدا سوژدە بۆ مێردەکەی ببات. دەشتەکی‌یەکە وتـی: کەواتـە ڕێـم بدە هەردوو دەست و هەردوو قاچت ماچ بکەم. ئەویش ڕێی پێ دا(٣).

○ نموونەی سێهەم:

ئیمامی موسلیم و خاوەنی صەحیحەکانی تر لە جابیرەوە - خوای لـێ ڕازی بێـت - دەگێڕنەوە کە دەفەرموێ: لە سەفەرێکدا لە خزمەتی پێغەمبەردا بوویـن ﷺ. پێغەمبـەر ﷺ ڕۆشت دەست بە ئاو بگەیەنێت، هیچی دەســت نەکـەوت تـاکو خۆی پێ پـەنا بـدات و دەرنەکەوێت. لە لێواری شیوەکەشـدا دوو درەخـت هـەبوون. پێغەمبـەر ﷺ ڕۆشـت بـۆ لای یەکێکیان پەلێك لە پەلەکانی گرت و فەرمووی: "انقادي عليّ باذن الله". واتـە: "بـە

(١) سەمورە: درەختێکی دڕکاویی گەورەیە و لە جۆری درەختی مۆزە.

(٢) صحيح، رواه ابو يعلى بسند صحيح والبزار والطبراني وابن حبان في صحيحه.

(٣) أورده الهيثمي في المجمع (٩/١٠) وليس فيه ذكر السجود. وقال الخفاجي: رواه البزار مُســنداً. بڕوانە: "نسيم الرياض في شرح الشفا للقاضي عياض" ٣/٤٩.

ئیزن و فەرمانی خوا جلەوت بدەرە دەستم و شوێنم بکەوە". درەختەکەش وەکو ئەو حوشترە لەغاوکراوەی کە شوێن جلەوبەدەستەکەی دەکەوێت ئاوا شوێنی کەوت. جابیر دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ وای لە درەختەکەی تریش کرد تا هەردوو کیانی لە ناوەڕاستی ماوەی نێوانیاندا ڕاگرت، ئنجا پێی فەرموون: "التئما عليّ باذن الله". واتە "بە ئیزن و فەرمانی خوا یەکبگرن بۆم". ئەوانیش یەکیان گرت[1] و پێغەمبەر ﷺ لە پشتیانەوە دانیشت. ئنجا کە هەڵسا، فەرمانی پێ دان هەریەکەیان بڕواتەوە بۆ جێی خۆی.

لە ڕیوایەتێکی تردا دەڵێت: "پێغەمبەر ﷺ بە جابیری فەرموو: "یاجابر! قل لهذه الشجرة: یقول لك رسول الله إلحقي بصاحبتك حتى أجلس خلفكما". واتە: "جابیر! بەو درەختە بڵێ: پێغەمبەری خوا پێت دەڵێت بڕۆ بۆ لای هاوەڵەکەت تا لە پشتتانەوە دابنیشم". کە جابیر ئەمەی پێ وت، درەختەکە ڕۆشتە تەنیشتی ئەوی ترەوە و پێغەمبەر ﷺ لە پشتیانەوە دانیشت. جابیر دەفەرموێ: ئیتر من بە ڕاکردن گەڕامەوە و دانیشتم و لەبەر خۆمەوە بۆ خۆم دەدوام، کە ئاوڕم دایەوە پێغەمبەر ﷺ بەرەو ڕووم دەگەڕایەوە و دوو درەختەکەش لە یەك جیا بوونەوە و لەسەر پێ ڕاوەستان، ئنجا پێغەمبەر ﷺ ڕاوەستا و بەسەر ئاماژەی بۆ لای ڕاست و چەپ بۆ کردن"[2].

○ نموونەی چوارەم:

ئوسامەی کوڕی زەید - خوای لێ ڕازی بێت - کە خزمەتگوزارێکی ئەمینی پێغەمبەرە ﷺ و یەکێکە لە فەرماندە سوپاییەکانی، دەگێڕێتەوە و دەفەرموێ:

"لە سەفەرێك لەگەڵ پێغەمبەردا بووین ﷺ، جێگایەکی وا چۆڵیش نەبوو کە لە کەسەوە دیار نەبێت و بۆ ئەوە دەست بدات بکرێت بە شوێنی دەست بە ئاو گەیاندن. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "هل ترى من نخل أو حجارة"؟ واتە: "هیچ دارخورما و بەردێك دەبینیت"؟ وتم: بەڵێ چەند دارخورمایەك دەبینم لە یەکەوە نزیکن. فەرمووی: "انطلق وقل لهن: إن رسول الله ﷺ يأمركن أن تأتين لمخرج رسول الله وقل للحجارة مثل ذلك". واتە: "بڕۆ پێیان بڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانتان پێ دەدات کە بڕۆن بۆ ئەو جێگایەی

(١) صحيح، رواه مسلم في حديث طويل.
(٢) الشفا ١/٢٩٩، نسيم الرياض ٣/٥١.

دەستی تێدا بە ئاو دەگەیەنێت، بە بەردەکانیش هەروەها بڵێ". منیش ئەوەم پێ وتن. بەو خوایەی پێغەمبەری ﷺ بە حەق ڕەوانە کردووە، بە چاوی خۆم بینیم کە دارخورماکان لە یەکتر نزیك بوونەوە هەتا کۆبوونەوە و، بەردەکانیش یەك لەسەر یەك کەڵەکە بوون لە پشتی دارخورماکانەوە. کاتێ پێغەمبەر ﷺ گەڕایەوە، فەرمووی: "قل لهن یفترقن". واتە: "پێیان بڵێ: لە یەك جیا ببنەوە". بەو خوایەی گیانی منی بە دەستە، بە چاوی خۆم دەمبینی درەخت و بەردەکان بڵاوەیان کرد و هەریەکەیان ڕۆشتەوە بۆ جێی خۆی"[١].

ئەم دوو ڕووداوەی کە جابیر و ئوسامە گێڕایانەوە، یەعلای کوڕی موڕڕە و غەیلانی کوڕی سەلەمەی سەقەفی و ئیبن مەسعوودیش لە باسی غەزای حونەیندا گێڕاویانەتەوە.

○ نموونەی پێنجەم:

ئیمامی ئیبن فەورەك(ابن فـورك) کە زانای هەرەگەورەی چەرخی خۆی بووە و، لەبەر ئەوەی کە خاوەنی فەزڵی زۆر و ئیجتیهادی تەواو بووە بە "شافیعیی دووهەم" ناویان بردووە[٢]. ئەم ئیمامە مەزنە دەگێڕێتەوە و دەفەرموێ:

"لە شەوێك لە شەوەکانی غەزای تائیفدا، پێغەمبەر ﷺ بە وەنەوزەوە بە ڕێگادا دەڕۆشت، درەختێك هاتە ڕێی. بەکەسەر درەختەکە دوو کەرت بوو، پێغەمبەریش ﷺ لە نێوانیانەوە تێپەڕی و، تا ئێستاش ئەم درەختە هەر بە دوولەتی ماوەتەوە"[٣].

○ نموونەی شەشەم:

یەعلای کوڕی سەییابە دەگێڕێتەوە کە: "جارێکیان، یان درەختی "تەلح" یان "سەمورە" بوو، هات و یەك جار بە دەوری پێغەمبەردا ﷺ گەڕا و پاشان ڕۆشتەوە بۆ جێگاکەی خۆی. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "إنـها استأذنت أن تُسلّم علـيّ". واتە: ئەم درەختە ڕوخسەتی وەرگرت بێت سڵاوم لێ بکات"[٤].

---

(١) حدیث حسن، رواه أحـمد باسنادین والطبراني بنحوه. وأحد إسنادي أحمد رجاله رجال الصحیح.

(٢) "ابن فـورك": ناوی ئەبووبەکر محەممەدی کوڕی حەسەنی کوڕی فەورەکی ئەنصارییە و، لە ساڵی (٤٠٦ك) لە نیسابوور کۆچی دوایی کردووە. یەکێکە لە گەورە زانایانی زانستەکانی ئوصوول و کەلام و فیقهی شافیعی. لە بەصرە خوێندوویەتی و لە نیسابووریش قوتابخانەی دامەزراندووە و وانەکانی تێدا وتووەتەوە. "ئیبن عەساکر" لە بارەیەوە دەڵێت: ئەم زانایە نزیکی سەد کتێبی لە واتاکانی قورئان و ئوصوولی دین و ئوصوولی فیقهدا داناوە. بڕوانە: الأعلام للزركلي ٨٣/٦.

(٣) الشفا ٣٠١/١، نسیم الریاض ٥٧/٣.

(٤) صحیح رواه أحـمد والبیهقي والطبراني.

○ نموونەی حەوتەم:

ئیمامی بوخاری و موسلیم لە ئیبن مەسعوودەوە دەگێڕنەوە، دەفەرموێ: "ئەو شەوەی کە جنۆکەکان هاتن گوێیان لە پێغەمبەر ﷺ ڕاگرت، درەختێك هەواڵی بە پێغەمبەر ﷺ دا کە جنۆکەکان دەیانەوێت بێنە خزمەتت. ئەمەش لەو شەوەدا بوو کە جنۆکەکانی "نوصەیبین" لە "بطن نخلة"دا[1] هاتنە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ تاکو موسڵمان بن. جا درەختێك بوو هات هەواڵی هاتنی ئەو جنۆکانەی بە پێغەمبەر ﷺ ڕاگەیاند. موجاهید لە ئیبن مەسعوودەوە، لە بارەی ئەم فەرموودەیەوە دەگێڕێتەوە و دەڵێت: جنۆکەکان عەرزی پێغەمبەریان ﷺ کرد: کێ شایەتیت بۆ دەدات؟ (واتە لەسەر پێغەمبەرێتی) پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "ئەم درەختە". ئنجا بە درەختەکەی فەرموو: "درەختەکە وەرە"! ئەویش ڕەگەکانی لەگەڵ خۆیدا کێش کرد و، دەنگە دەنگێکی وەك دەنگی "چەك"ی لێ دەهات و، هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ"[2].

بەم جۆرە (بۆمان دەرکەوت کە) تەنها یەك موعجیزە سەروزیادی کۆمەڵی "جیننی" بوو تاکو ئیمان بە پێغەمبەر ﷺ بهێنن. جا ئایا ئەو کەسەی کە هەزار موعجیزەی وەك ئەمانە دەبیستێ و پاشان هەر لە دۆخی ملنەدان و سەرسەختیدا دەمێنێتەوە و سەرپێچی دەکات و ئیمان ناهێنێت، ئایا ئەو شەیتانە سەر لێ شێواوتر نییە کە قورئان لەسەر زمانی جنۆکەکانەوە لە بارەیەوە دەفەرموێ:

﴿يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللهِ شَطَطًا﴾؟ (الجن:٤)[3].

○ نموونەی هەشتەم:

ئیمامی تیرمیذی لە "ئیبن عەبباس"ەوە - خوای لێ ڕازی بێت - دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: "پێغەمبەر ﷺ بە پیاوێکی دەشتەکیی وت: "أرأيتَ إن دعوتُ هذا العـذق من هذه النخلة أتشهد أني رسـول الله"؟ واتە: "ئەگەر بەو هێشووە خورمایە بڵێم: وەرە و

---

(١) ناوی جێگایەکە لە باکووری خۆرئاوای مەککە ڕۆژە ڕێیەك لێیەوە دوورە.

(٢) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

(٣) واتە: (هەرزەی ئێمە درۆی نالەباری لە بارەی خواوە هەڵدەبەست). تەفسیری خاڵ جزمی بیست و نۆهەم ل ١٦٨.

ئەویش بێت، ئایا شایەتمان دەهێنیت کە من پێغەمبەری خوام"؟ وتی: بەڵێ. پێغەمبەر ﷺ بانگی کرد. هێشووەکەش بە تەکاندان هاتە خزمەتی. ئنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "بگەڕێرەوە". ئەویش گەڕایەوە جێی خۆی"[١].

* * *

بەم جۆرە، بۆمان دەرکەوت کە چەندین نموونەی زۆر هەن، وەك ئەوانەی باسمان کردن، هەموویان لە چەند ڕێیەکی جیاجیاوە ڕیوایەت کراون. دەشزانین کە ئەگەر چەند تاڵە دەزوویەکی باریك یەك بگرن، پەتێکی ئەستوور پێکدەهێنن. جا ئەم موعجیزەیە و هاوچەشنی کە پەیوەندییان بە درەختەوە هەیە و، لە چەند ڕێیەکی جیاجیا و، لە هاوەڵە بەناوبانگە بەڕێزەکانەوە ڕیوایەت کراون، دەبێ لە هێزی تەواتوری مەعنەویدا بن. بەڵکو لە ڕاستیدا موتەواتیری ڕاستەقینەن. چونکە بێ گومان کاتێ گەیشتوونەتە دەستی "تابیعین" بوون بە "موتەواتیر" بە تایبەت ئەو ڕێگایانەی کە خاوەنی صەحیحەکانی وەك: "بوخاری و موسلیم و ئیبن حیببان و تیرمیذی" و غەیری ئەمانیش بۆ وەرگرتنی فەرموودە گرتوویانەتەبەر، چەند ڕێگایەکی صەحیحن و هیچ گومانێکیان تێدا نییە. تەنانەت بینینی هەر فەرموودەیەك لە بوخاریدا، وەك ئەوە وایە کە ڕاستەوخۆ لە هاوەڵەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ بیبیستێت.

لە کاتێکدا کە درەختەکان - وەك نموونەکانی پێشوو بۆیان دەرخستین - پێغەمبەر ﷺ بناسن و، بە غەیری خۆیانی بناسێنن و، پێغەمبەرێتییەکەی بسەلمێنن و، سڵاوی لێ بکەن و، بێن بۆ زیارەت و خزمەتی و، گوێڕایەڵی فەرمانەکانی بن..

لە کاتێکدا درەختەکان ئاوا بن، ئیتر چۆن ئەو بێ گیانەی کە خۆی ناونا وە "مرۆڤ"، نایناسێت و باوەڕی پێ ناهێنێت؟

ئایا ئەو کەسە لە "دڵ" و "ژیری" بێ بەش نییە؟ ئایا لەو درەختە وشك و تەختە ڕەقانەی کە تەنها شایستەی سووتاندنن، بێ بایەختر نییە؟!

---

(١) صحيح، رواه الترمذي وغيره.

ئاماژەی دەهەم

ئەو شتەی کە پشتی ئەم موعجیزانەی لەمەڕ درەخت دەگرێت، موعجیزەی "حنین الجذع" واتە: "تاسە و بێتاقەتیی بنەدارەکە"یە، کە بە چەشنێکی "موتەواتیر" پێمان گەیشتووە.

بەڵێ، بێتاقەتیی ئەو بنەدارە وشکەی کە لە مزگەوتەکەی پێغەمبەردا بوو ﷺ لەتاو ئەو جیابوونەوە کاتییەی لە پێغەمبەر ﷺ.. هەروەها نالە و گریانی لە بەردەم کۆمەڵێکی زۆری هاوەڵە بەڕێزەکاندا، پشتی ئەو موعجیزانە دەگرێت کە سەبارەت بە درەخت باسمان کردن. چونکە ئەو بنەدارە لە ڕەگەزی درەختە و ڕەگەزیان یەکێکە. ئەوەندە هەیە کە خودی ئەم موعجیزەیە بە "تەواتور" چەسپاوە، بەڵام بەشەکانی تر جۆرە تەواتورێکیان تێدایە کە ناگەنە تەواتوری تەواو، چونکە زۆربەی جوزئییات و نموونەکانی ناگەنە ئاستی تەواتوری صەریح.

(موعجیزەکەش بەم جۆرەیە):

مزگەوتەکەی پێغەمبەر ﷺ لە مەدینەدا لەسەر چەند بنەدارێکی وشکی دارخورما سەری گیرابوو. جا هەرکات پێغەمبەر ﷺ پێویستیایە وتاریان بۆ بدات، پاڵی بە یەکێك لەو بنەدارانەوە دەدا. بەڵام کاتێ کە دوانگە(منبر)یان بۆ دروست کرد و وتاری لەسەر خوێندەوە، دەنگێکی وەك دەنگی حوشتری ئاوس لەو بنەدارە بیسترا کە دەیناڵاند و دەگریا! لەم گریانەشیدا بەردەوام بوو هەتا پێغەمبەر ﷺ تەشریفی هات و دەستی خستە سەری و قسەی لەگەڵ کرد و دڵی دایەوە، ئنجا بنەدارەکە بێ دەنگ بوو.

ئەم موعجیزەیە، لە چەند ڕێیەکی جیاجیای گەلێ زۆر و بە "تەواتور" پێمان گەیشتووە و بۆمان نەقڵ کراوە.

بەڵێ، موعجیزەی تاسە و بێتاقەتیی ئەم بنەدارە مەشهوور و بڵاوە و، هەواڵێکە بە "تەواتوری صەریح"[1] پێمان گەیشتووە. چونکە سەدان کەس لە پێشەوایانی "تابیعین" لە پازدە ڕێگاوە، لە هاوەڵە بەڕێزەکانەوە گێڕاویانەتەوە و، پاشان ئەوانیش بە بەرەی دوای خۆیان گەیاندووە. هەندێ لەو هاوەڵانەی گێڕاویانەتەوە ئەمانەن:

(ئەنەسی کوڕی مالیك - کە خزمەتگوزاری پێغەمبەر ﷺ بووە - جابیری کوڕی عەبدوڵڵای ئەنصاری، عەبدوڵڵای کوڕی عومەر، عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس، سەهلی

(١) بڕوانە: النظم المتناثر في الحديث المتواتر، الإدريسي الكتاني ص ١٣٤- ١٣٥.

کوڕی سەعد، ئەبوو سەعیدی خودری، ئوبەیی کوڕی کەعب، بورەیدە، ئوم سـەلـەمەی دایکی ئیمانداران، خوایان لـێ ڕازی بێت). هەر یەك لەم هاوەڵـە بەڕێزانە لـە سـەرەتای یەکێك لەو ڕیوایەتانەی ئەم فەرموودەیەوە ناویان هاتووە.

ئیمامی بوخاری و موسلیم و غەیری ئەوانیش لـە خـاوەنی کتێبـە صەحیحـەکانی فەرموودە، ئەم موعجیزە گەورە موتەواتیرەیان ڕیوایەت کردووە.

جابیر - خوا لێی ڕازی بێت - دەفەرموێ: "کاتێ پێغەمبەر ﷺ وتـاری بخوێندایەتـەوە پاڵی بە یەکێك لەو بنەدارانەوە دەدا کە بنمیچی مزگەوتەکـەیان لەسـەر دانرابوو. کاتێ کە دوانگەکـەیان بـۆ دروسـت کـرد و پێغەمبـەر ﷺ بـۆ وتـار خوێندنـەوە ڕۆشتە سـەری، دەنگێکی وەك دەنگی حوشتری ئاوسمان لەو بنەدارە بیست، هـەتا پێغەمبـەر ﷺ تەشریفی هات و دەستی لەسەر دانا، ئنجا بێ دەنگ بوو"[1]. نەیتوانی لە پێغەمبەر ﷺ جیا ببێتەوە.

ئەنس دەفەرموێ: "بە ڕادەیەکی وابوو کە مزگەوتەکـە لەبەر نالـەنالی ئەو بنـەدارە، کەوتە لەرینەوە"[2].

سەهلی کوڕی سـەعدیش دەفـەرموێ: "خەڵکەکەش کـە ئـەم گریـان و بێتاقەتیـیـەی بنەدارەکەیان دی و بیست، زۆر گریان"[3].

ئوبەیی کوڕی کەعبیش دەفەرموێ: "ئەوەندە گریا تا لەت و پەت بوو"[4].

یـەکێکی تـری غــەیری ئـەمان شـتێکی زیـاتر دەگێڕێتـەوە، دەڵێــت: "پێغەمبـەر ﷺ فەرمووی: "إن هذا بكى لما فقد من الذكر"[5].

یەکێکی تر لەمەش زیاتر دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "والذي نفسي بيده لو لم ألتزمه لم يزل هكذا الى يوم القيامة"[6]. واتە لـە خەفەتی پێغەمبەردا ﷺ.

حەدیثەکەی بورەیدە، دەڵێت: کاتـێ بنەدارەکـە گریـا، پێغەمبـەر ﷺ دەسـتی پیرۆزی لەسەر دانا و فەرمووی: "إن شئتِ أردُّكِ إلى الحائط الذي كنتِ فيه، ينبت لك عروقـــك ويكمل خلقك ويجدد لك خوص وثمرة. وإن شئت أغرسك في الجنة فيأكل أولياء الله مـــن

---

(١) صحيح، رواه البخاري والترمذي وابن ماجه وأحمد والدارمي.

(٢) أخرجه الضياء في المختارة ٣٥٧/٤ ورواه أحمد والدارمي.

(٣) أخرجه ابن سعد في الطبقات الكبرى: (٢٥٠/١). وقد عزا الخفاجي (٦٢/٣) روايته إلى الشيخين.

(٤) صحيح، رواه ابن ماجه والضياء في المختارة ٣٩٣/٣ والشافعي وأحمد والدارمي.

(٥) صحيح، رواه البخاري وأحـــمد وابن أبي شيبة. واتە: ئەمە لەبەر ئەو زیکرە گریا کە لە دەستی چوو.

(٦) رواه الدارمي عن أنس بن مالك، وفي رواية ابن عباس: (فأتاه فاحتضنه فسكن، قال: ولو لم أحتضنه لحن إلى يوم القيامة). قال العلامة أحمد شاكر في تحقيق المسند: إسناده صحيح. واتە: بەو کەسەی کـە گیـانی منی بەدەستە ئەگەر باوەشم پێدا نەکردایە و دڵم نەدایەتەوە تا ڕۆژی قیامەت ئاوا دەگریا.

ئمرك"[١]. ئنجا پێغەمبەر ﷺ گوێی بۆ ڕاگرت تاکو بزانێ چی دەڵێت. ئەویش لە وەڵامدا وتی: "بل تغرسني في الجنة فيأكل مني أولياء الله وأكون في مكان لا أبلى فيـــه"[٢]. هەموو ئەوانەی کە لێی نزیك بوون گوێیان لەم وەڵامە بوو. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "قـــد فعلت"[٣]. پاشان فەرمووی: "إختار دار البقاء على دار الفناء"[٤].

ئیمام ئەبوو ئیسحاقی ئیسفراینی، کە یەکێکە لە پێشەوایانی "زانستی کەلام"، فەرموویەتی:

پێغەمبەر ﷺ خۆی نەڕۆشتووە بۆ لای بنەدارەکە، بەڵکو بانگی کرد. ئەویش ڕێگای بڕی و هاتە خزمەتی و، پێغەمبەر ﷺ باوەشی پێدا کرد. ئنجا فەرمانی پێ دا بگەڕێتەوە بۆ جێگای خۆی، ئەویش گەڕایەوە[٥].

ئوبەیی کوڕی کەعب دەفەرموێ: "دوای دەرکەوتنی ئەم موعجیزەیە، پێغەمبەر ﷺ فەرمانی دا لە ژێر دوانگە(منبر)کەدا ناشتیان". جا هەرکات پێغەمبەر ﷺ نوێژی بکردایە، ئەو جێگایەی بنەدارەکەی تێدا نێژرابوو، دەکەوتە بەردەمیەوە. کاتێك مزگەوتەکەیان ڕووخاند بۆ ئەوەی تازەی بکەنەوە، ئوبەی ئەو بنەدارەی بردە لای خۆی و تا زەوی خواردی و هەڵپرتووکا، لای ئەو مایەوە[٦].

لەو کاتەدا کە "حەسەنی بەصری" - ڕەحمەتی خوای لێ بێت - ئەمەی بۆ قوتابییەکانی دەگێڕایەوە، دەگریا و دەیفەرموو: "ئەی بەندەکانی خوا! تەختەدار لە تاسەی پێغەمبەردا ﷺ تاقەتی دەچێت و بۆی دەگری.. بەڵام خۆ ئێوە زیاتر شیاوی ئەوەن تامەزرۆی دیدار و بەخزمەت گەیشتنی بن"[٧]!

---

(١) واتە: ئەگەر دەتەوێ دەتنێرمەوە بۆ ئەو باخەی تیایدا بوویت، بە چەشنێ کە ڕەگەکانت بڕوێنەوە و بە تەواوی دروست بکرێنەوە و لق و پەل و بەرەکەشت نوێ بێنەوە. ئەگەر دەشتەوێ لە بەهەشتدا دەتنێژم، تاکو ئەولیاکانی خوا لە بەروبوومت بخۆن.

(٢) واتە: بەڵکو دەمەوێ لە بەهەشتدا بمنێژیت، تاکو ئەولیاکانی خوا لە بەروبوومم بخۆن و لە جێگایەکدا م هەرگیز دانەڕزێم.

(٣) واتە: وا جێبەجێم کرد.

(٤) رواه ابن ماجه والشافعي وأحـمد والدارمي. بڕوانە: الفتح الرباني، أحـمد عبدالرحمن البنـا ٤٩/٢٢ واتە: خانەی هەمیشەیی بەسەر خانەی فانیی دنیادا هەڵبژارد.

(٥) الشفا ٣٠٤/١.

(٦) الشفا ٣٠٤/١ رواه عبدالله بن الإمام أحـمد في زوائده.

(٧) رواه ابن حبان٤٦٧/١٤ برقم (٦٥٠٧) تحقيق شعيب الأرناؤوط. هەروەها بڕوانە: الشفا ٣٠٥/١.

ئێمەش دەڵێین: بەڵێ! تاقەت چوون بۆ پێغەمبەر ﷺ و خۆشویستنی، تەنها بە شوێنکەوتنی سوننەتی بەرز و شەریعەتی پیرۆزی ئەو دەبێت.

سەرنجێکی گرنگ:

ئەگەر پرسیار بکرێت و بوترێ: ئایا بۆچی ئەو موعجیزانەی کە پەیوەندییان بە بەرەکەتی خواردنەوە هەیە، وەك ئەوەی کە لە غەزای خەندەقدا هەزار کەس لە چوار مشت خواردەمەنی تێریان خوارد.. هەروەها ئەو موعجیزانەش پەیوەندییان بەو ئاوەوە هەیە کە لە نێوان پەنجە پیرۆزەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ هەڵقوڵا و هەزار کەسی لێ تێراو بوون.. ئەگەر بوترێ: بۆچی ئەم موعجیزانە وەك موعجیزەی "پێتاقەتیی بنەدارەکە" لە چەند رێیەکی زۆرەوە نەقڵ نەکراون، لە کاتێکدا کۆمەڵی ئەو هاوەڵانەی کە ئەو موعجیزانە لە بەرچاویاندا رووی داوە، زۆر زیاتر بوون لەو کۆمەڵەی کە موعجیزەی بنەدارەکەیان دیوە؟

لە وەڵامدا دەڵێین:

ئەو موعجیزانەی کە لە سەر دەستی پێغەمبەردا ﷺ دەرکەوتوون، دوو بەشن:

بەشێکیان ئەوەیە کە بۆ "تەسدیقی دەعوای پێغەمبەرێتی" لەسەر دەستی پێغەمبەردا ﷺ دەردەکەون و دەبن بە بەڵگەی پێغەمبەرێتی. ئەم بەشەیان دەبێت بەهۆی زیادبوونی باوەڕی باوەڕداران و، پاڵ بە ئەهلی نیفاقیشەوە دەنێت کە بەرەو ئیمان و ئیخلاس بڕۆن و، داوا لە کافرانیش دەکات باوەڕ بهێنن. جا موعجیزەی بنەدارەکە لەم بەشەیانە، هەر لەبەر ئەوەشە کە چ عەوام و چ تایبەتمەندان دیویانە و، لە موعجیزەکانی تر زیاتر بایەخ بە بڵاوکردنەوەی دراوە.

بەڵام موعجیزاتی "بەرەکەتی خواردن و ئاو" زیاتر رێزلێنان(کەرامەت)ن تا ئەوەی موعجیزە بن. بەڵکو زیاتر رێزلێنانێکی خواین تا ئەوەی کەرامەت و رێزی ئاسایی بن. تەنانەت ئەم موعجیزەیە لەوەش زیاترە، چونکە میواندارییەکی میهرەبانیی خواوەندە و بەپێی پێویست رووی داوە.

جا هەرچەند ئەم دوو موعجیزەیە (واتە بەرەکەتی خواردن و ئاو) دەبن بە موعجیزە و بەڵگەی پێغەمبەرێتی، بەڵام مەبەستی سەرەکی تیایاندا بریتییە لەوەی کە ئەو سوپایەی نزیکەی هەزار کەس دەبوون، زۆر پێویستیان بە خواردن و خواردنەوە دەبوو، خواوەندیش لە گەنجینەی غەیبەوە یارمەتیی بۆ دەناردن و، هەروەك لە یەك دەنکە خورما هەزار "رەتڵ"[1] خورما دروست دەکات، هەر بەو جۆرە لە یەك "صاع" خواردەمەنی

(١) رەتڵ وریتڵ: بریتییە لە ٢٥٦٤ گم.

هەزار کەسی تێر کرد. هەر بەو جۆرەش نزیکەی هەزار کەسی لەوانەی کە لە پێناوی خوادا جیهادیان کردووە، بە ئاوێکی پیرۆزی وەك کەوسەر تێراو کردووە کە لە نێوان پەنجەکانی پێشەوا هەرە مەزنەکەمانەوە هەڵی قوڵاند. لەبەر ئەمە، پلەی نموونەکانی موعجیزەی "خواردەمەنی و ئاوەکان" نەگەیشتوونەتە ئاستی پلەی موعجیزەی "بنەدارەکە". بەڵام ئەگەر بە شێوەیەکی هەمەکی سەیری ئەو دوو موعجیزەیە بکەین، ئەوا رەگەزی ئەوانیش - وەك ئەم - موتەواتیر دەردەچن.

لە لایەکی تریشەوە: هەموو کەسێك بەرەکەتی خواردن و تەقینەوەی کانیاو لە نێوان پەنجەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ بە چاو نابینێت، بەڵکو تەنها ئاسەوارەکانی ئەو موعجیزانە دەبینێت. بەڵام هەموو ئەوانەی کە لە مزگەوتەکەی پێغەمبەردا بوون ﷺ، گوێیان لە گریانی ئەو بنەدارەوە بوو. بۆیە ئەم موعجیزەیە زیاتر بڵاو بووەتەوە.

ئەگەر بوترێ:

هاوەڵە بەرێزەکانی پێغەمبەر ﷺ گەلێ بایەخیان بە رەچاوکردنی هەموو هەڵسوکەوت و حاڵەتێکی پێغەمبەر ﷺ داوە، پاشان بەوپەڕی گوێ پێدان و ئەمانەتەوە نەقڵیان کردوون و بە ئێمەیان گەیاندوون.. جا ئایا بۆچی ئەم موعجیزە گەورەیە و هاوچەشنی ئەمە، تەنها لە بیست رێگاوە ریوایەت کراون و بە لای کەمەوە لە سەد رێگاوە نەقڵ و ریوایەت نەکراون؟ پاشان بۆچی زۆربەی ریوایەتەکان لە رێی جابیر و ئەنەس و ئەبوو هورەیرەوەن و، لە رێی ئەبووبەکر و عومەرەوە نین، چەند ریوایەتێکی کەم نەبێت؟

وەڵام:

وەڵامی بەشی یەکەمی پرسیارەکەت، لە بنچینەی سێهەمی ئاماژەی چوارەمدا، رابورد. سەر لەوێ بدە بۆ وەڵامەکەی.

وەڵامی بەشی دووهەمیش بریتییە لەوەی کە:

هەروەك مرۆڤ کاتێ پێویستی بە دەرمان دەبێت دەچێت بۆ لای "پزیشك" و.. هەرکاتیش پێویستی بە خانووکردنەوە بوو، دەڕوات بۆ لای "ئەندازیار" و.. هەر کاتێکیش پێویستی بە فێربوونی لایەنێکی شەریعەت بوو، ئەوا بۆ پرسیارکردن سەردانی "موفتی" دەکات..

هەر بەم جۆرەش، ئەرکی سەرشانی هەندێ لە زانایانی ناو هاوەڵەکان لەوەدا بووە

کە فەرموودەکان هەڵبگرن و بیانگەیەنن بە سەردەمەکانی دوای خۆیان. ئەو هاوەڵانە بەوپەڕی ئەو هێزەی کە خوای گەورە پێی بەخشیبوون، بۆ ئەم مەبەستە تێدە کۆشان..

زانایەکی وەك ئەبوو هورەیرە - خوای لێ ڕازی بێت - هەموو ژیانی خۆی بۆ پاراستنی فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ تەرخان کردبوو. لەو کاتەدا کە ئیمامی عومەر - خوای لێ ڕازی بێت - سەرگەرمی هەڵگرتنی ئەرکی جێنشینی و سیاسەتی دەوڵەت بوو. لەبەر ئەوە، یەکێکی وەك ئیمامی عومەر لە ڕاگەیاندن و نەقڵ کردنی فەرموودەکانی پێغەمبەردا ﷺ پشتی بەو هاوەڵانەی وەك ئەنەس و جابیر و ئەبوو هورەیرە دەبەست، بۆیە ڕیوایەتی کەمی هەیە. ئەمە لە لایەکەوە.. لە لایەکی تریشەوە: ئەگەر کەسێك خۆی لە خۆیدا ڕاستگۆ بێت و شتێك بگێڕێتەوە کە ڕاستگۆیانی تر تەسدیقی بکەن، ئەوا تەنها ڕیوایەتەکەی ئەو سەروزیادە و پێویست ناکات هاوەڵانی تریش ڕیوایەتی بکەن. هەر لەبەر ئەوەشە کە هەندێ ڕووداوی گرنگ هەن تەنها لە دوو ڕێگا یان سیانەوە ڕیوایەت کراون.

ئاماژەی یازدەهەم

هەروەك ئاماژەی دەهەم پەنجەی بۆ موعجیزەی پێغەمبەر ﷺ سەبارەت بە "درەخت" ڕاکێشا، ئەم ئاماژەیەش موعجیزەی پێغەمبەر ﷺ سەبارەت بە بێ گیانەکانی وەك: "بەرد" و "چیاکان" دەردەخات.

وا لە نێوان نموونە زۆرەکانی ئەم موعجیزەیەدا، هەشت نموونە باس دەکەین.

نموونەی یەکەم:

* ئیمامی بوخاری و قازی عەیازی کەڵەزانای مەغریب لە "ئیبن مەسعوود"ی خزمەتگوزاری پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕنەوە کە فەرموویەتی: "ئێمە گوێمان لە تەسبیحات کردنی خواردن دەبوو لە کاتێکدا کە دەخورا"[1]. واتە: کاتێ کە لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ بۆ خواردن دادەنیشتین.

نموونەی دووهەم:

* هەروەها لە ئەنەس و ئەبوزەڕەوە چەسپاوە، کە ئەنەس - خوای لێ ڕازی بێت - دەفەرموێ: "پێغەمبەر ﷺ دەستی لە بەردە وردە پڕ کرد و ئەم بەردانەش لەناو دەستیدا تەسبیحاتیان دەکرد بە جۆرێ کە ئێمە گوێمان لەو تەسبیحاتانە بوو. پاشان کردنیە

(١) صحیح، رواه البخاري والترمذي.

دەستی ئەبووبەکرەوە - خوای لێ ڕازی بێت - لە دەستی ئەویشدا تەسبیحاتیان کرد.. پاشان کردنیە دەستی ئێمەوە، نەیان کرد"[١].

* ئەبووزەڕیش - خوای لێ ڕازی بێت - هەر بەو جۆرە دەگێڕێتەوە و، ئەوەش دەفەرموێ: پاشان (واتە پاش ئەبووبەکر) کردنیە دەستی عومەرەوە - خوای لێ ڕازی بێت - لە دەستی ئەویشدا تەسبیحاتیان کرد. ئنجا لەسەر زەوی دایانان، بێ دەنگ بوون. پاشان کردنیە دەستی عوسمانەوە لە دەستی ئەویشدا تەسبیحاتیان کرد. پاشان کردنیە دەستی ئێمەوە، بێ دەنگ بوون[٢].

نموونەی سێهەم:

* بە گێڕانەوەی "صەحیح" چەسپاوە، کە ئیمامی عەلی و جابیر و عائیشە فەرموویانە: پێغەمبەر ﷺ بە لای هەر چیا و بەردێکدا تەشریفی بڕۆشتایە، یەکسەر ئەو چیایە یان ئەو بەردە دەیوت: "السلام علیك یارسول الله"! لە ڕیوایەتەکەی ئیمامی عەلیدا - خوای لێ ڕازی بێت - دەفەرموێ: "لە مەککە لەگەڵ پێغەمبەردا بووین ﷺ، تەشریفی برد بۆ هەندێ شوێنی دەوروبەری مەککە، هەرچی چیا و درەخت لەو ناوەدا بوون هەموویان وتیان: "السلام علیك یارسول الله""[٣].

* ڕیوایەتەکەی جابیریش دەفەرموێ: "پێغەمبەر ﷺ بە لای هەر بەرد و درەختێکدا تەشریفی بڕۆشتایە، ئەو بەردە، یان ئەو درەختە، سوژدەی بۆ دەبرد"[٤]. واتە: هەریەکەیان ملکەچ دەبوو بۆی و دەیوت: "السلام علیك یارسول الله".

* لە ڕیوایەتێکی تردا کە لە جابیری کوڕی سەمورەوە - خوای لێ ڕازی بێت - دەیگێڕنەوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: "إني لأعرف حجراً بمكة كان يسلّم عليّ"[٥]. ئەمەش لە پێش پێغەمبەرێتیدا. دەڵێن: ئەمە ئاماژەیە بۆ "الحجر الأسود".

* حەزرەتی عائیشەش - خوای لێ ڕازی بێت - دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ

---

(١) رواه الطبراني والبزار عن أنس. وذكر العراقي أنه ضعيف. بڕوانە: الشفا ١/٣٠٦.

(٢) الشفا ١/٣٠٦. حەدیثی تەسبیحات کردنی بەرد لە زۆر ڕێگاوە ڕیوایەت کراوە و پشتی یەکتری دەگرن و ئیسنادی هەندێکیان "صەحیح"ە.

(٣) رواه الترمذي والدارمي والطبراني والحاكم والبيهقي.

(٤) رواه البيهقي. بڕوانە: الشفا ١/٣٠٧.

(٥) صحيح، رواه مسلم والترمذي وأحمد. واتە: بەردێك لە مەککەدا دەناسمەوە کە لە پێش پێغەمبەرێتیدا سەلامی لێ دەکردم.

فەرموویەتی: "لما استقبلني جبريل بالرسالة، جعلتُ لا أمرُّ بحجر ولا شجر إلاّ قال: الســلام عليك يارسول الله"(١).

نموونەی چوارەم:

❋ لە حەدیثی "عەبباس"دا دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر ﷺ حەزرەتی عەبباسی مامی و هەر چـوار کوڕەکـەی: (عـەبدوڵلا و عوبـەیدوڵلا و فـەضل و قـەثم)ی کۆکـردەوە و بـە "چارۆکە"یەك لەگەڵ خۆیدا داپیۆشین و، دوعای بۆ کـردن کـە خـوا لـە ئـاگری دۆزەخ بیانپارێزێت و فەرمووی: "يارب هذا عمي صنو أبي وهؤلاء بنوه فاسترهم من النار كستري إياهم بملاءتي"(٢). کە ئەم دوعایەی بۆ کردن، هەموو دیوارەکان و چوارچێوە و لاشیپانی دەرگاکەش وتیان: "ئامین.. ئامین". بەم جۆرە ئەوانیش لەو دوعایەدا بەشدارییان کرد.

نموونەی پێنجەم:

❋ کتێبە صەحیحەکانی فەرموودە، لە پێش هەموویانـەوە: بوخـاری و ئیـبن حیبـان و ئەبوداوود و تیرمیذی، هەموویان لە ئەنەس(٣) و ئەبوو هورەیرە(٤) و ئیمامی عوسمـان(٥) و سەعیدی کوڕی زەیدەوە(٦) (کە یەکێکە لـەو دە کەسەی مژدەی بەهەشتیان دراوەتێ) دەگێڕنەوە کە: جارێکیان پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ حەزرەتی ئەبووبەکر و عومەر و عوسمـاندا پێکەوە بۆ سـەر چیـای ئوحـود سـەرکەوتن. ئوحودیش - چ لـە سامی ئەواندا و چ لـە خۆشیدا - کەوتە لەرینەوە. پێغەمبەر ﷺ بە ئوحودی فەرموو: "اثبت أُحد، فانما عليك نبيٌّ وصدّيقٌ وشهيدان"(٧). پێغەمبەر ﷺ بەم فەرموودەیەی خۆی هـەواڵێکی غـەیبیی سـەبارەت بە شەهیدبوونی حەزرەتی "عومەر و عوسمان" ڕادەگەیەنێت.

---

(١) حديث صحيح رواه البزار. بڕوانە: الشفا ١/٣٠٧ واتە: دوای ئەوەی جیبریل پێغەمبەرێتیی بۆ هێنام، بە لای هەر بەرد و درەختێکدا تێدەپەڕیم، دەیانوت: "السـلام علیـك یارسـول الله". واتـە: ئـەی پێغەمـبەری خـوا! سڵاوت لـێ بێت.

(٢) رواه الطـبراني وإسـناده حسـن. واتە: ئەی پەروەردگارم! ئەمـە مامـە، بـرای باوکمـە.. ئەوانـەش کوڕەکانیەتی. خوایە! چۆن من بەم چارۆکەیە دامپۆشین، تۆیش ئاوا لە ئاگری دۆزەخ بیانپارێزە و بیانپۆشە.

(٣) صحيح، رواه البخاري وأبو داود، والترمذي.

(٤) صحيح، رواه مسلم والترمذي.

(٥) صحيح، رواه الترمذي والنسائي والدارقطني وذكره البخاري في صحيحه تعليقاً.

(٦) حسن، رواه الترمذي وأحـمد وأبو داود والنسائي وابن ماجه والحاكم وابن حبان وصححه. والحديث صحيح بشواهده.

(٧) واتە: ئوحود! مەجووڵێ! چونکە پێغەمبەرێك و صیددیقێك و دوو شەهیدت لەسەر ڕاوەستاون. تەخریجی ئەم فەرموودەیە ڕابورد. بڕوانە: پەراوێزی (٣)ی ل (٣٩).

* بۆ تـەواو کردنی ئـەم نموونەیە، دەگێڕنـەوە کـە: کاتێ پێغەمبـەر ﷺ لـە مەککـەوە کۆچی کـرد و کافرەکانی قورەیش بـە دوایدا دەگـەڕان، بەسـەر چیـای "ثوبـەیر"دا[1] سـەرکەوت. "ثوبەیر" عـەرزی پێغەمبەری ﷺ کرد: "ئـەی پێغەمبـەری خـوا! دابـەزە! دەترسم لەسەر پشتی مندا بتکوژن و پاشان خوا سزام بدات. لەم کاتـەدا "حـەراء" وتـی: "إليّ يارسول الله ﷺ" واتە: "ئەی پێغەمبەری خوا! ﷺ وەرە بۆ لای من".

ئا لەمەوەیە کە پیاوچاکان و "ئەهلی دڵ" لەسەر چیای ثوبـەیردا هەست بـە ترسـویم دەکەن، بەڵام لە حەرائدا هەست بە هێمنی و ئارامی دەکەن.

لە کۆی هـەموو ئەم نموونانـەوە تێدەگـەین کە: چیا گـەورەکان، وەك هـەر تـاکێکی مرۆڤ، کار پێ سپێرراو و بەندە و بەدیـهێنراوی خـوای گـەورەن و، تەسـبیحاتی خـوای خۆیـان دەکـەن و، هەریەکـەیان فەرمانبەرییـەکی تایبـەتی خۆی هەیـە و، پێغەمبـەر ﷺ دەناسێت و خۆشی دەوێت. کەواتە بە هەڕەمەکی و ناڕەوا دروست نەکراوە.

نموونەی شەشەم:

* عەبدوڵڵای کوڕی ئیمامی عومەر – خوایـان لـێ ڕازی بێـت – دەگێڕێتـەوە کـە: "پێغەمبەر ﷺ لەسەر مینبەر ئایەتی: ﴿وَما قَدَرُوا اللهَ حَقَّ قَـدْرِهِ﴾ی[2] خوێنـدەوە. پاشـان فەرمووی: "يمجّد الجبار نفسه، يقول: أنا الجبار.. أنا الجبار.. أنا الكبـير المتعـال"[3]. کـە ئەمەی فەرموو، یەکسەر مینبەرەکە کەوتـە لەرینـەوە و تـەکاندان، بـە ڕادەیـەك کـە وتمـان هەر ئێستا پێغەمبەر ﷺ لەسەر مینبەرەکە دەکەوێتە خوارەوە"[4]!

نموونەی حەوتەم:

* کەڵـەزانای ئوممـەتی ئیسـلام و ڕوونکـەرەوەی قورئـان کـە حـەزرەتی عـەبدوڵڵای کوڕی عەبباسە.. هەروەها ئیبن مەسعوود[5] کە یەکێکـە لـە زانایـانی هـاوەڵانی پێغەمبـەر

---

(١) ثوبەیر: ناوی چیایەکی موزدەلیفەیە و، دەکەوێتە دەستە ڕاستی ئەو ڕێوارەی کـە بۆ "مینا" دەڕوات. ئەم ڕووداوە پێش ئەوە بوو کە پێغەمبەر ﷺ تەشریفی ڕووە و ئەشکەوتی ثور – لە کاتی کۆچدا – بـڕوات، تـاکو خۆی تێدا بشارێتەوە.

(٢) (الأنعام: ٩١) واتە: وەك پێویست خوایان نەناسی.

(٣) صحیح، رواه مسلم والنسائي وأحـــمد. واتە: خواوەنـد تـەمجیدی خۆی دەکات و دەفەرموێت: منم خواوەندی خاوەن زەبر و دەسـتەڵاتی زۆر.. منم خواوەندی خاوەن زەبر و دەسـتەڵاتی زۆر.. منم گـەورەی لـە هەموو شتێك گەورە و بەرزتر.

(٤) صحیح، رواه مسلم والنسائي وأحمد واللفظ له.

(٥) حديث ابن مسعود صحيح رواه البخاري ومسلم والترمذي وابن حبان.

ﷺ دەگێڕنەوە کە: "لە دەوروبەری کەعبەدا سێ سەد و شەست بت هـەبوون قاچیـان بـە قوڕقوشم لەناو بەرددا قایم کرابوو. کاتێ لە سالی فەتحی مەککـەدا پێغەمبـەر ﷺ ڕۆشتە ناو مزگـەوتەکەوە، بە دارێك - کە بە دەسـتیەوە بـوو، بێ ئـەوەش دەسـت لـە بتـەکان بدات - ئاماژەی بۆ ئەو بتانە دەکرد و دەیفەرموو: "جاءَ الحق وزهق الباطل، إن البـاطِل كان زهوقاً"[1]. ئاماژەی بۆ ڕووی هەر بتێك دەکـرد یەکسـەر بـە پشتدا دەکـەوت و، بۆ پشتی هەر کامێکیشیانی دەکرد بە ڕوودا دەکەوت، تا هیچ بتێك لە کەعبەدا نەما[2].

نموونەی هەشتەم:

* ئەم نموونەیە بریتی‌یە لە چیرۆکی بەناوبانگی "بوحەیرای ڕەبەن"[3] کە بەم جۆرەیە: "پێغەمبەر ﷺ لـە پێش پێغەمبـەرێتیدا لەگـەڵ ئـەبووتالیبی مـامی و کۆمـەڵێکی قورەیشـدا ڕۆشتن بۆ ناوچەکانی شام. کە گەیشتنە تەنیشتی کلیسـای ئەو ڕەبەنە، دانیشتن.

ئەم ڕەبەنەش نەدەهاتە دەرەوە بۆ لای کەس، بەڵام ئەم جارە هاتە دەرەوە و بـە ناویـاندا گـەڕا و یەکە یەکە سـەیری دەکردن، تـا دەستی پێغەمبـەری ﷺ گـرت و وتـی: "ئەمـە گەورەی هەموو جیهانە و خوای گەورە دەیکات بە ڕەحـمەت بـۆ هـەموو جیهانـەکان".

چەند ڕیش‌سپی‌یەکی قورەیش پێیان وت: بـە چیـدا دەزانیـت؟ وتـی: "دار و بـەرد نـەما سوژدەی بۆ نەبەن، خۆ بۆ پێغەمبەر نەبێت سوژدە بۆ هیچ کەسێکی تر نابەن".

پاشان ڕاوی‌یەکە دەڵێت:

"پێغەمبەر ﷺ تەشریفی هات و پەڵە هەورێکی بەسەرەوە بوو سـێبەری بۆ دەکـرد. کـە نزیکی خەڵکەکـە بـووەوە، سـەیری کـرد ئـەوان پێش ئەم لـە ژێر سێبەری درەختەکـەدا دانیشتوون. هەر کە ئەم دانیشت سێبەرەکە هات بۆ لای"[4].

* * *

هەشتا نموونەی وەك ئەم هەشت نموونەیە هەن.

جا ئەگەر ئەم هەشـت نموونەیە پێکەوە یەك‌بگرن، هێندە هێز بەدەست دەهێنن کە هیـچ گومانێك نەتوانێت کاریان تێ بکات.

---

(١) (الاسراء: ٨١) واتە: حەق هات و ناحەق بەتاڵ بووەوە و هەر دەشبێت بـەتاڵ بێتەوە. ئەم فەرموودەیە تا ئێرە بوخاری و موسلیم و ترمیذی ڕیوایەتیان کردووە، لەمە بەولاوەش غەیری ئەوان.

(٢) حديث ابن عباس رواه الطبراني ورجاله ثقات. والبزار باختصار.

(٣) حديث الراهب صحيح رواه الترمذي.

(٤) الشفا ١/٣٠٨.

ئەم جۆرە موعجیزانە (واتە: قسەکردنی بێ گیانەکان) دەبێتە بەڵگەیەکی بەهێز و توندوتۆڵ بۆ چەسپاندنی دەعوای پێغەمبەرێتی و، لە حوکمی تەواتوری مەعنەویدایە و، هەر نموونەیەکی - جگە لە هێزی خۆی - هێزێکی تر لە هێزی هەموانەوە وەردەگرێت کە لە هێزە تایبەتی‌یەکەی خۆی زیاتر بێت.

ئەم نموونەیە، لەمەدا، وەك ئەو پیاوە لاوازە وایە کە دەچێتە ڕیزی سوپاوە و لەم ڕێگایەوە هێز پەیدا دەکات. بە ڕادەیەك کە دەتوانێت سنگ لە هەزار پیاو دەرپەڕێنێت.. یان وەك ستوونێکی لاواز وایە، کە لەگەڵ چەند ستوونێکی تردا یەکبگرێت، بەهێز دەبێت. ئەی ئەگەر هەموو ڕیوایەتەکان صەحیح و توندوتۆڵ بن؟!

ئاماژەی دوازدەهەم

سێ نموونەی گرنگ کە پەیوەندی‌یان بە ئاماژەی یازدەهەمەوە هەیە:

نموونەی یەکەم:

* بەپێی دەقی ڕوون و ئاشکرای ئایەتی پیرۆزی: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾(الانفال:١٧)[(١)].. هەروەها بەپێی لێکۆڵینەوەی هەموو تەفسیرنووسان و پێشەوایانی فەرموودە، چەسپاوە کە:

لە غەزای بەدردا پێغەمبەر ﷺ مشتێك گڵ و بەردە وردەی هەڵگرت و بە دەموچاوی سوپای کافراندا وەشاندی و فەرمووی: "شاهت الوجوه"[(٢)]. جا هەروەك وشەی: "شاهت الوجوه" ڕۆشتە گوێی هەموو یەکێك لەو کافرانەوە، لەو مشتە گڵەش ڕۆشتە چاوی هەموویانەوە و دەستیان بە پاککردنەوەی چاویان کرد و ناچار بوون هەڵبێن، کە لە پێش ئەمەدا ئەوان لە هێرشدا بوون بۆ سەر موسڵمانان!

* ئیمامی موسلیمیش - خوای لێ ڕازی بێت - دەگێڕێتەوە کە: ئەو کاتەی کافران لە غەزای "حونەین"دا هێرشیان بۆ سەر موسڵمانان دەبرد، پێغەمبەر ﷺ مشتێك خاکی هەڵگرت و بە سەروچاوی بتپەرستاندا وەشاندی و فەرمووی: "شاهت الوجوه".

---

(١) واتە: ئەوەی کە تۆ هاویشتت، لە ڕاستیدا تۆ نەتهاویشت، بەڵکو خوای گەورە هاویشتی.

(٢) حسن، رواه الطبراني. قال الهيثمي: ورجاله رجال الصحيح. واتە: ئەو دەموچاوانە تێکچن و ناشیرین بن.

ئیتر بە فەرمانی خوا، هەموو یەکێکی ئەو سوپایە لەو مشتە خاکە ڕۆشتە چاویەوە و، ئەو وشەیەشی بە گوێدا چوو. ئنجا هەموویان هەڵهاتن[١].

جا ئەم ڕووداوە لەعادەتبەدەرەی کە لە "بەدر" و لە "حونەین"دا ڕووی داوە، زۆر لە سەرووی توانای مرۆڤەوەیە. هەروەك ناشتوانرێت بدرێتە پاڵ هۆکارە ماددییەکان. هەر لەبەر ئەوەشە کە خواوەند دەفەرموێ:

﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾.

کەواتە ڕووداوێکە تەنها لە توانستی خوای گەورەوە سەرچاوەی گرتووە.

نموونەی دووهەم:

* کتێبەکانی پێشەوایانی فەرموودە، لە پێش هەموویانەوە هی ئیمامی بوخاری و موسلیم، دەگێڕنەوە کە:

"ئافرەتێکی جوولەکە - کە ناوی زەینەبی کچی حەرث بوو - مەڕێکی برژاوی ژەهراویی لە خەیبەردا پێشکەش بە پێغەمبەر ﷺ کرد. پێغەمبەر ﷺ و ئەوانەی لە خزمەتیدا بوون لێیان خوارد. پاشان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "ارفعوا أيديكم، فإنها أخبرتني أنها مسمومة"[٢]. خەڵکەکەش دەستیان لێ هەڵگرت، بەڵام "بیشری کوڕی بەڕڕاء" بە کاریگەریی ژەهرەکە مرد. پێغەمبەر ﷺ ژنە جوولەکەکەی بانگ کرد و پێی فەرموو: "چی هانی دایت ئەم کارە ئەنجام بدەیت"؟ ئەویش وتی: "ئەگەر پێغەمبەر بیت، ئەوا ئەم کارەی من هیچ زیانێکت پێ ناگەیەنێت. خۆ ئەگەر پادشایش بیت، بەم کارەم خەڵکی لە دەستت ڕزگار دەکەم". ئنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمانی دا بیکوژن"[٣].

هەندێ ڕیوایەت دەڵێت: فەرمانی بە کوشتنی نەدا. زانا لێکۆڵەرەکان دەڵێن: فەرمانی بە کوشتنی نەدا، بەڵکو تەسلیمی خزم و کەسانی بیشری کوڕی بەڕڕائیان کرد، ئەوانیش کوشتیانەوە[٤].

ئێستاش گوێ لەم سێ خاڵە ڕابگرە، با لایەنی موعجیزەت لەم ڕووداوەدا بۆ دەربکەوێت:

---

(١) صحيح، رواه مسلم.

(٢) واتە: دەستتان هەڵگرن. ئەم مەڕە هەواڵی پێ دام کە ژەهراوییە!

(٣) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأبو داود وأحمد والدارمي.

(٤) حسن، أخرجه الحاكم والبيهقي. واتە: لە پێشدا پێغەمبەر ﷺ فەرمانی بە کوشتنی نەدا، بەڵام کە "بیشر" مرد، فەرمانی دا بیکوژنەوە.

● خاڵی یەکەم:

لە هەندێ ڕیوایەتدا دەڵێت: هەندێ لە هاوەڵان گوێیان لەو مەڕە بووە کە هەواڵی ژەهراویبوونی خۆی بە پێغەمبەر ﷺ داوە[1].

● خاڵی دووهەم:

لە ڕیوایەتێکی تردا دەڵێت دوای ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ هەواڵەکەی پێ ڕاگەیاندن، فەرمووی: بڵێن "بسم الله" و بخۆن، کە ناوی خواتان هێنا ژەهرەکە زیانی نایێت.

ئەم ڕیوایەتە هەرچەند "ئیبن حەجەری عەسقەلانی" وەری نەگرتووە، بەڵام چەند زانایەکی تر قبووڵیان کردووە.

● خاڵی سێهەم:

هەموو یەکێك لەو کەسانەی ئەو هەواڵەیان لە پێغەمبەر ﷺ بیست کە: ئەو مەڕە ژەهراوییە، یەکسەر دڵنیایی پەیداکرد و وەك ئەوەی خۆی ئەو هەواڵەی لێ بیستبێت ئاوا باوەڕی پێ کرد. چونکە هیچ وتەیەکی پێچەوانەی واقیعی لێ نەبیستراوە، کە ئەمەش یەکێکە لەوانە. جا لەو کاتەدا کە جوولەکەکان پیلانیان بۆ لەناوبردنی پێغەمبەر ﷺ و هاوەڵانی ساز دەکرد، لە هەمان کاتدا و بەهۆی هەواڵێك لە غەیبەوە پیلانەکەیان ئاشکرا بوو، هەروەك فروفێڵە چەپەڵەکەشیان بەتاڵ بووەوە، هەواڵەکەی پێغەمبەریش ﷺ چۆنی ڕاگەیاند وەها دەرچوو!

نموونەی سێهەم

ئەم نموونەیەش موعجیزەیەکی تری پێغەمبەرە ﷺ لە سێ ڕووداودا، کە لە موعجیزەی "دەستی سپی"(الید البیضاء) و "عەسا"کەی حەزرەتی مووسا دەچێت:

(ڕووداوی یەکەم):

* ئیمامی ئەحمەد لەم فەرموودە صەحیحەی لە "ئەبوو سەعیدی خودرییەوە" - خوای لێ ڕازی بێت - گێڕاوەتەوە کە:

"لە شەوێکی بارانی تاریکدا قەتادەی کوڕی نوعمان نوێژی خەوتنانی لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ ئەدا کرد. پاشان پێغەمبەر ﷺ دارعەسایەکی کورتی بە نوعمان دا و فەرمووی: بڕۆ ئەم دارعەسایە دە گەز لە پێش خۆتەوە و دە گەزیش لە پشتەوە ڕووناك دەکاتەوە. کاتێکیش گەیشتیتەماڵەوە شتێکی ڕەش دەبینیت، ئەوە شەیتانە و هەر بەم دارە لێی بدە تا دەڕواتە دەرەوە.

---

(١) ورد في تكلم الذراع حديث صحيح، رواه أبو داود والدارمي عن جابر.

قەتادەش ڕۆشت و تا گەیشتە ماڵەوە شتە ڕەشەکەی بینی و، بە دارەکەی دەستی لێی دا تاکو ڕۆشتە دەرەوە"[١].

(ڕووداوی دووهەم):

✱ لە غەزای گەورەی بەدردا - کە سەرچاوەی چەندین شتی سەیر و سەرسووڕهێنەرە - شمشێرەکەی (عەکاشەی کوڕی مەحصەنی ئەسەدی) شکا. پێغەمبەر ﷺ دارێکی ئەستووری دایە دەستی و فەرمووی: شەڕی پێ بکە. ئەم دارە لە دەستی عەکاشەدا بوو بە شمشێرێکی تیژی درێژی سپی و ئەستوور و، جەنگی پێ کرد. ئیتر لە هەموو غەزایەکدا ئەم شمشێرەی لا بوو بەکاری دەهێنا، تا لە جەنگی "یەمامە" - کە لەگەڵ پاشگەزبووواندا کرا - شەهید بوو[٢].

ئەم ڕووداوە ڕووداوێکە بە قەتعی چەسپاوە و، عەکاشە بە درێژایی تەمەنی شانازیی بەم شمشێرەوە دەکرد و، بە شمشێری "العون" واتە: "یارمەتی" ناوبانگی دەرکردبوو. جا ناوبانگ دەرکردنی ئەم شمشێرە و، شانازی کردنی عەکاشە پێیەوە، دوو بەڵگەی ترن کە ڕووداوەکە دەچەسپێنن.

(ڕووداوی سێهەم):

✱ "ابن عبدالبرّ" کە یەکێکە لە زانا لێکۆڵەر و هەڵکەوتووەکانی چەرخی خۆی، لە "عەبدوڵڵای کوڕی جەحش"ەوە کە کوڕی پووری پێغەمبەرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە[٣]: (عەبدوڵڵا لە غەزای "ئوحود" و لەو کاتەدا کە خەریکی جەنگ بوو شمشێرەکەی لە دەست چوو، پێغەمبەر ﷺ پەلە دارخورمایەکی دایە دەستی و لە دەستی "عەبدوڵڵا"دا بوو بە شمشێر). "ابن سید الناس" لە کتێبەکەیدا دەڵێت: ماوەیەکی زۆر ئەم شمشێرە لای عەبدوڵڵا مایەوە، تا لە دواییدا بە دووسەد دینار فرۆشرا بە یەکێك کە ناوی "بغاء التركي" بوو[٤].

جا ئەم دوو شمشێرە، دوو موعجیزەن وەك موعجیزەی "عەسای مووسا" وان. ئەوەندە هەیە دوای وەفاتی حەزرەتی مووسا - دروودی لەسەر بێت - ئەو موعجیزەیە لە عەساکەیدا نەما، کەچی ئەم دوو شمشێرە دوای وەفاتی پێغەمبەریش ﷺ هەر مانەوە.

---

(١) رواه أحمد وابن خزيمة والحاكم، وقال: صحيح الإسناد على شرط الشيخين و لم يخرجاه ووافقه الذهبي.

(٢) رواه البيهقي مسنداً. بڕوانە: نسيم الرياض ١٥٦/٣.

(٣) رواه البيهقي في حديث مُسند: الإستيعاب، القسم الثالث ٨٧٩. هەروەها الشفا: ٣٣٣/١.

(٤) عيون الأثر لابن سيد الناس: ٢٠/٢ ، الإصابة لابن حجر: برقم: (٤٥٨٣).

ئاماژەی سیازدەهەم

جۆرێك لـە جۆرەكـانی موعجـیزاتی پێغەمبـەر ﷺ بریتی‌یـە لـە شـیفای نـەخۆش و زامداران بەهۆی ئاوی دەم و فووی پیرۆزی پێغەمبەرەوە ﷺ.

ئەم جۆرە موعجیزاتە، ئەگەر وەكو "جۆر"ێك تەماشـایان بكـەین، ئـەوا "موتـەواتیری مەعنـەوی"ن. كـەچی دانـە دانـە و تـاك تاكـەكانی هـەندێكیان لـە حوكمـی تـەواتوری مەعنـەویدان و، هـەندێكی تریشـیان "خەبەری ئاحـاد"ن. بەڵام لەبەر ئـەوەی زانایـان و پێشـەوایانی فـەرمووده باوەڕیـان پێ كـردوون و بـە صـەحیحیان لـە قەڵـەم داون، ئـەوا قەناعەتی زانستی‌یانە و دڵنیایی بە مرۆڤ دەبەخشن.

وا لە نێوان نموونە زۆرەكـانی ئـەم جۆرە موعجیزەیەدا، تەنـها چەند نموونەیەك بـاس دەكەین:

نموونەی یەكەم:

* قازی عەیاز لە "سەعدی كوڕی ئـەبوو وەققاص"ەوە دەگێڕێتەوە[1]، كـە یـەكێك بووە لەو دە كەسەی مزدەی بەهەشتیان دراوەتێ و، خزمـەتی پێغەمبـەری ﷺ كـردووە و، یەكێك بـووە لـە پێشـەوایانی سوپاكانی و، لـە سـەردەمی ئیـمامی عومـەردا سـەركردەی سوپای ئیسلام بووە، ئەم سەعدە دەگێڕێتەوە و دەفەرموێ: "لە غەزای ئوحوددا پێغەمبـەر ﷺ تیری بێ نووكی دەدامێ و دەیفەرموو: "تێیان بگـرە". هـەر ئەو ڕۆژە پێغەمبـەر ﷺ بـە كەوانەكەی خۆی ئەوەندە تیری تێگرتن تا كەوانەكەی شكا". ئەو تیرانەش كە نووكیـان نەبوو، وەك ئـەوەی باڵیـان گرتبێـت لـە كـەوان دەردەچوون و، لـە جەسـتەی كـافراندا جێگیر دەبوون.

* هەروەها قازی عەیاز دەفەرموێ[2]:

لەو ڕۆژەدا چاوی " قەتادەی كوڕی نوعمـان " برینـدار كـرا و بەسـەر گۆنـایدا شـۆڕ بوومەوە. پێغەمبەر ﷺ بـە دەستی پیرۆزی شیفابەخشـی خۆی، چـاوی قـەتادەی خسـتەوە جێگاكەی بە جۆرێك كە لە چاوەكەی تری جوانتر بوو.

ئەم ڕووداوەش ئەوەندە ناوبانگی دەركرد كە یەكێك لە نەوەكانی ئەم قەتادەیـە كـاتێ هات بۆ لای عومەری كوڕی عەبدولعەزیز بەم شیعرانەی خوارەوە خۆی پێ ناساند:

---

(١) الشفا ١/٣٢٢.

(٢) رواه أبو يعلى والطبراني وابن أبي شيبة. بڕوانە: الشفا ١/٣٢٢، زاد المعاد بتحقيق الأرنـاؤوط ٣/١٨٦-١٨٧.

أنا ابن الذي سالَتْ على الخدّ عينُه فرُدَّتْ بكفِّ المصطفى أحسنَ الردِّ
فعـادتْ كما كانت لأول أمرها فياحسن ما عينٍ وياحسن ما ردِّ[(١)]

* هەروەها چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ ئاوی دەمی خۆی خستە سەر ئەو برینەی کە تیرێك لە جەنگی "ذی قەرەد"دا[(٢)] لە دەموچاوی قەتادەدا دروستی کردبوو. قەتادە دەفەرموێ: "لە دوای ئەوە، برینەکەم نە ئازاری دام، نە کێمیشی کرد"[(٣)]، چونکە پێغەمبەر ﷺ دەستی پیرۆزی بەسەردا هێنابوو.

نموونەی دووەمم:

* بوخاری و موسلیم و غەیری ئەوانیش دەگێڕنەوە کە: "لە ڕۆژی خەیبەردا پێغەمبەر ﷺ ئالاکەی دا بە "عەلی"، ئەویش لەو کاتەدا گرفتاری چاوئێشە بوو. هەر کە پێغەمبەر ﷺ تفی بۆ تێکرد، یەکسەر - بە ئیزنی خوا - بوو بە شیفا بۆی و چاوی چاك بووەوە"[(٤)].

بۆ بەیانی حەزرەتی عەلی دەرگای قەلاکەی - کە لە ئاسن دروست کرابوو - وەك قەلغان بە دەستەوە گرت و قەلاکەی فەتح کرد.

* هەر لە غەزای خەیبەردا فووی بە ڕانی "سەلەمەی کوڕی ئەکوەع"دا کرد کە بریندار بوو، یەکسەر چاك بووەوە[(٥)].

نموونەی سێهەم:

* ئیمامی نەسسائی لە "عوسمانی کوڕی حونەیف"ەوە دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: "نابینایەك عەرزی پێغەمبەری ﷺ کرد: ئەی پێغەمبەری خوا! لە خوا داوا بکە چاوم چاك بکاتەوە و دەری بخات. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئاوا؟ یان وازت لێ بهێنم؟ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا! ئەم کوێرییەم زۆر بێزاری کردووم. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "انطلق فتوضأ ثم صلِّ ركعتين، ثم قل: اللهم إني أسألك وأتوجه إليك بنبيي محمدٍ نبي الرحمة، يا محمد إني أتوجه إلى ربك بك، أن يكشف لي عن بصري، اللّهم شفعّه

---

(١) واتە: من کوڕی ئەو کەسەم کە چاوی بەسەر گۆنایدا هاتە خوارەوە، بەڵام بە دەستی پێغەمبەر ﷺ زۆر بە جوانی خرایەوە جێگای خۆی و وەکو یەکەم جاری لێ هاتەوە. ئای چ چاوێکی جوان بوو! چ گێڕانەوەیەکی جوان بوو! (وەرگێڕ)

(٢) "ذی قەرەد": غەزایەکە دوای ڕێککەوتنەکەی حودەیبیە لە نزیکی مەدینە و لە باکوورییەوە ڕووی داوە.

(٣) صحيح، رواه الترمذي والحاكم والبيهقي.

(٤) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

(٥) صحيح، رواه البخاري وأبو داود وأحمد.

فيّ، وشفّعني في نفسي. فرجع وقد كشف الله عن بصره"(١).

واته: بڕۆ دەستنوێژ بگرە و، دوو ڕكات نوێژ بكە و، پاشان بڵێ: خوایە! داوات لێ دەكەم و رووت تێدەكەم، بەهۆی پێغەمبەرەكەمەوە كە محەممەدە و پێغەمبەری میهرەبانییە.. ئەی محەممەد ﷺ! من بەهۆی تۆوە ڕوو لە خوا دەكەم كە پەردە لەسەر چاوم لابدات.. خوایە! شەفاعەتی ئەوم لێ وەربگرە و هی خۆیشم.

عوسمان دەفەرموێ: كە گەڕایەوە، خوا چاوی چاك كردبوومەوە.

نموونەی چوارەم:

❋ لە غەزای بەدردا ئەبوو جەهل دەستی "موعەووەذی كوڕی عەفراء"ی بڕی، كە یەكێكە لەو چواردە كەسەی لە بەدردا شەهید بوون. موعەووەذ دەستە قرتاوەكەی هێنایە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ، ئەویش تفی بەسەردا كرد و لكاندیەوە بە جێگاكەی خۆیەوە و، جێی خۆی گرتەوە و لكایەوە، پاشان گەڕایەوە بۆ جەنگ، تا شەهید كرا هەر شەڕی كرد.

ئەم ڕووداوە پێشەوای پایەبەرز "ئیبن وەهب" كە یەكێكە لە پێشەوایانی فەرموودە، ڕیوایەتی كردووە(٢).

❋ هەر بە ڕیوایەتی ئەم ئیمامە "خوبەیبی كوڕی یەساف" لە غەزای بەدر لەگەڵ پێغەمبەردا بوو ﷺ. شمشێر دابووی لە سەرشانی بە ڕادەیەك كە ئەو لایەی لار بووبووەوە. پێغەمبەر ﷺ خستیەوە جێی خۆی و فووی پێدا كرد هەتا چاك بووەوە(٣).

هەرچەند ئەم دوو ڕووداوە "خەبەری ئاحاد"ن، بەڵام لەبەر ئەوەی ئیمامی پایەبەرز: "ئیبن وەهب" بە صەحیحی داناون و، لەبەر ئەوەی كە لە كانگای موعجیزات(بەدر)دا ڕوویان داوە و، لەبەر ئەوەش چەندین ڕووداوی تری وەك ئەمانە هەن و، دەبن بە شایەت بۆیان..

هەموو ئەمانە، وا دەكەن كە هیچ كەسێك گومانی لە ڕوودانیاندا نەبێت.

بەم جۆرە، هەزار و یەك نموونە هەن و هەموویان بە حەدیثی صەحیح چەسپاون كە دەستی پیرۆزی پێغەمبەر ﷺ بووە بە شیفابەخش و دەرمانی زامدار و دەردەداران.

---

(١) صحيح، رواه النسائي واللفظ له، والترمذي وقال: حسن صحيح غريب، وابن ماجه وابن خزيمة والحاكم وقال: صحيح الإسناد على شرط الشيخين و لم يخرجاه، والإمام أحمد والطبراني وابن السني.

(٢) بڕوانە: الشفا ٣٢٤/١، الإصابة ١٩٣/٦.

(٣) رواه ابن وهب والأصبهاني في دلائل النبوة والبيهقي وأحمد. بڕوانە: الشفا ٣٢٤/١.

ئەم پارچەیە شایانی ئەوەیە بە ئاوی زێڕ بنووسرێت و بە ئەڵماسیش برازێنرێتەوە

لە ڕاستیدا وەك باسمان کرد:

تەسبیحات کردن و خشووعی بەردە وردە لەناو دەستی پێغەمبەردا ﷺ و، گۆڕانی خاك و بەردە وردە لەو دەستەدا بە شتێکی وەك بۆمبا و گوللە لە ڕووی دوژمناندا، بە چەشنێ کە هەموویان بە بۆنەی نهێنیی ئایەتی: ﴿وما رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللهَ رَمَى﴾ هەڵهاتن..

لەت بوونی مانگ و بوونی بە دوو کەرتەوە بە تەنها یەك پەنجەی هەمان دەست، وەك قورئانی پیرۆز دەفەرموێ: ﴿وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾..

هەڵقوڵانی ئاو وەك کانی لە نێوان پەنجەکانیەوە و تێراوبوونی سوپا لەو ئاوە..

شیفا بەخشینی ئەو دەستە بە زامدار و بیمار و دەردەداران..

ئەمانە بە جوانی: ڕادەی بەرەکەتی ئەو دەستە پیرۆزە و.. ڕادەی ئەوەی کە چ موعجیزەیەکی گەورەی خواوەندە، دەردەخەن.

وەك بڵێی ناولەپی ئەو دەستە: گۆشەیەکی بچووکی زیکر یێت لە نێوان هاوەڵان و خۆشەویستانیدا، بە چەشنێ کە ئەگەر بەردیشی تێ بڕوات، ئەوا ئەویش دەست بە زیکر و تەسبیحات دەکات..

وەك سەنگەرێکی بچووکی پەروەردگارییانە وایە لە بەرامبەر دوژمنانەوە، بە ڕادەیەکی وا کە ئەگەر خاکیش بڕواتە نێوی، ئەوا وەك گوللە و بۆمبا بەم لاو ئەو لادا دەتەقێتەوە و بڵاو دەبێتەوە.

دەشبێتەوە بە دەرمانخانەیەکی بچووکی میهرەبانی بۆ زامداران و بیماران و، ئەگەر بەر هەر دەردێك بکەوێت شیفای پێ دەبەخشێت.

خۆ ئەگەر هەرکاتێ ئەم دەستە تەکانێك بدات، ئەوا بەوپەڕی شکۆمەندییەوە ڕادەپەڕێت و، بە تەنها یەك پەنجەی "مانگ" دوولەت دەکات.

هەرکاتیش ئاوڕی جوانی بداتەوە، ئەوا سەرچاوەیەکی وا دەتەقێنێتەوە کە لە دە کانیاوەوە وەکو ئاوی ڕەوانی کەوسەر، "میهرەبانی" هەڵدەقوڵێت.

جا لە کاتێکدا کە دەستی ئەم پێغەمبەرە بەڕێزە ﷺ تا ئەم ڕادەیە جێی پیشاندانی موعجیزاتی ڕوون و ئاشکرا بێت، ئایا ئیتر بە ڕوونی دەرناکەوێت کە ئەم پێغەمبەرە ﷺ :

تا چەندە لە بانگەوازەکەیدا ڕاستە و..

تا چەندەش لە لای پەروەردگاری بەڕێزە و..

چ ڕێز و بەختەوەرییەکی گەورەش دەستی ئەو کەسانە دەکەوێت کە بەیعەت بەو دەستە پیرۆزە دەکەن؟

پرسيارێك:

تۆ لە بارەى زۆربەى ڕیوایەتەکانەوە دەڵێیت: "ئەمە موتەواتیرە". کەچی ئێستا نەبێت ئێمە نەمانبیستووە، ئایا "تەواتور" تا ئەم ڕادەیە شتێکی نەزانراو دەبێت؟

وەڵام:

گەلێ ڕیوایەت هەن لای زانایانی شەرع موتەواتیرن، بەڵام لای غەیری ئەوان نەزانراون. ئەوەتا زانایانی فەرموودە ئەوەندە حەدیثی موتەواتیریان لە لایە مەگەر خوا بزانێت، بەڵام لای غەیری خۆیان بە "ئاحاد" دانراون.

بەم جۆرە بۆمان دەردەکەوێت کە ئەو شتانەی لە هەر زانستێکدا بە بەدیهی و نەزەری دادەنرێن، ئەوا بەپێی دەستوور و ڕێبازی پسپۆڕانی ئەو زانستە ڕوون دەکرێنەوە و باس دەکرێن. بەڵام ئەو کەسانەی کە پسپۆڕی ئەو بابەتانە نین، لەم بارەیەوە پشت بە زانایانی ئەو بابەت و زانستە دەبەستن. جا یان ئەوەیە بە وتەی ئەو زانایانە قایل دەبن، یان دەچن خۆیان دەست بە لێکۆڵینەوەی ئەو زانستانە دەکەن تاکو ئەوانیش بە هەمان ئەنجام بگەن کە ئەو زانایانە زووتر پێی گەیشتبوون.

هەموو ئەو ڕیوایەتانەش کە ئێمە لە بارەیانەوە وتوومانە: موتەواتیری حەقیقی یان مەعنەوین، یان لە حوکمی موتەواتیرە مەعنەوییەکاندان، هەموو ئەمانە، زانایانی فەرموودە و، شەریعەت و، ئوصوول و، زۆربەی زانایانی تریش، حوکمەکانیان ڕوون کردوونەتەوە. جا ئەگەر عەوامە بێ ئاگاکان یان ئەو نەزانانەی کە چاویان لە ئاستی زانستدا نووقاندووە، نەیانزانن، ئەوا تەنها خۆیان لۆمە و سەرزەنشت دەکرێن.

نموونەی پێنجەم:

* ئیمامی بەغەوی دەگێڕێتەوە کە: (لە غەزای خەندەقدا پێی "عەلیی کوڕی حەکەم" پێکرا و شکا. پێغەمبەر ﷺ دەستی پیرۆزی بەسەر شوێنی شکانەکەیدا هێنا و یەکسەر چاك بووەوە، بێ ئەوەی لە ئەسپەکەشی دابەزێت)[1].

نموونەی شەشەم:

* ئیمامی بەیهەقی و غەیری ئەویش دەگێڕنەوە کە: "جارێکیان حەزرەتی عەلیی کوڕی ئەبوو تالیب ئازارێکی هەبوو، دەستی بە پاڕانەوە کرد، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: "اللّهم اشفه" یان "عافه" [2]. پاشان پێغەمبەر ﷺ بەپێی خۆی لێی دا، ئیتر لە دوای ئەوە ئەو ئێش و ئازارەی نەما"[3].

---

(١) أخرجه البغوي والطبراني. بڕوانە: الإصابة ٥٦٢/٤، الشفا ٣٢٣/١، نسيم الرياض ١١٨/٣.

(٢) واتە: خوایە! شیفای بدەیت و چاکی بکەیتەوە.

(٣) رواه الترمذي وقال: حسن صحيح، والنسائي في الكبرى، ورواه الإمام أحمد والحاكم وابن حبان.

نموونەی حەوتەم:

* "لوو"یەك لە ناولەپی "شورەحبیلی جوعفی"دا هەبوو، بەو هۆیەوە نەیدەتوانی دەسکی شمشێر و جڵەوی وڵاخەکەی بە دەستەوە بگرێت. ناچار سکاڵای دەستی بردە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ. ئەویش بەردەوام دەستی پیرۆزی خۆی پیادا دەهێنا، تا ئەو لووەی هەڵگرت و هیچ شوێنەوارێکی نەما"(١).

نموونەی هەشتەم:

ئەم نموونەیە بریتییە لە شەش منالّ، کە هەریەکەیان بە جیا جیا موعجیزەیەکی پێغەمبەریان ﷺ تێدا دەرکەوتووە:

(یەکەم):

"ئیبن ئەبی شەیبە" کە یەکێکە لە پێشەوایانی زانستی فەرموودە، دەگێڕێتەوە کە: "جارێکیان ئافرەتێك لە تیرەی (خَثْعَم) هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و منالێکیشی پێ بوو کە تووشی بەڵایەکی وەها بووبوو نەیدەتوانی قسە بکات. پێغەمبەر ﷺ ئاوی لە دەمی ڕادا و دەستی شۆرد و پاشان ئەو ئاوەی دا بە ئافرەتەکە و، فەرمانی پێ دا کە دەرخواردی منالەکەی بدات و پێی بهەنوێت. ئیتر منالەکە چاك بووەوە و لە پاشاندا مرۆڤێکی هێندە ژیر دەرچوو کە لە خەڵکی ژیرتر بوو"(٢).

(دووهەم):

"ئیبن عەباس" دەفەرموێ: "ژنێك کوڕێکی شێتی خۆی هێنایە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ. ئەویش دەستی پیرۆزی بەسەر سنگی منداڵەکەدا هێنا و منالەکەش یەکسەر ڕشایەوە و شتێکی ڕەشی بە ئەندازەی خەیارێکی بچووکی لە سك هاتە دەرەوە"(٣). ئیتر منالەکە بەمە چاك بووەوە.

(سێهەم):

ئیمامی بەیهەقی و نەسسائی دەگێڕنەوە، دەڵێن: "محەممەدی کوڕی حاتەب منالّ بوو، جارێکیان مەنجەڵێك ئاوی گەرم بەسەر دەستیدا ڕژا. پێغەمبەر ﷺ دەستی بەسەردا هێنا و دوعای بۆ کرد"(٤) و فوویەکی تەڕی بە برینەکەیدا کرد کە ئاوی پیرۆزی دەمی پێوە بوو، یەکسەر چاك بووەوە.

---

(١) رواه الطبراني والبخاري في التأريخ الكبير واللفظ له. بڕوانە: الشفا ١/٣٢٤، الإصابة ٣/٣٣١.

(٢) أخرجه ابن أبي شيبة ومن طريقه ابن ماجه ورواه الطبراني. بڕوانە: الشفا ١/٣٢٤.

(٣) ضعیف. بڕوانە: الشفا ١/٣٢٤ بەڵام فەرموودەیەکی "صەحیح" لە بارەی چاکبوونەوەی منالی شێت لە موسنەدی ئیمامی ئەحمەددا هەیە. بڕوانە: المسند للإمام أحمد ٤/١٧٥.

(٤) رواه النسائي وابن حبان وابن أبي شيبة والطبراني. بڕوانە: الشفا ١/٣٢٤.

(چوارەم):

"منالێکیـان هێنایە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ کە گـەورە بووبـوو بـەڵام هێشتا زمـانی نەگرتبوو. پێغەمبەر ﷺ بە مندالەکەی فەرموو: مـن کێـم؟ یەکسـەر وتـی: "رسـول الله" واتە: تۆ پێغەمبەری خوایت!" [1] بەم جۆرە خوای گەورە زمانی بەردا.

(پێنجەم):

جەلالەددینی سیووتی، کە ئیمامی چـەرخی خۆی بووە و هـەر لـە حالـەتی بێداریـدا چەندین جـار بـە خزمـەتی پێغەمبـەر ﷺ شـەرەفمەند بـووە، دەگێڕێتـەوە کـە: "پیـاوێکی خەڵکی (یەمامە) منالێکی خۆی - هەر ئەو ڕۆژەی کە تیایدا لـە دایـك بووبـوو - هێنایـە خزمەتی پێغەمبـەر ﷺ. پێغەمبـەر ﷺ بـە منالەکـەی فـەرموو: "منـاڵ! مـن کێـم"؟ یەکسـەر منالەکە هاتە زمان و وتی: "أنت رسولُ الله". فەرمووی: "صدقت بـارك الله فيـك". پاشان ئەم منالە نەهاتەوە زمان تا گەورەبوو. خەڵکی پێیان دەوت: "مبـارَكُ اليمامـة" چونکە پێغەمبەر ﷺ دوعای بەرەکەتی بۆ کردبوو"[2].

(شەشەم):

جارێکیان منالێکی لاسـار نوێژی بە پێغەمبـەر ﷺ بڕیـوو. پێغەمبـەر ﷺ دوعـای لـێ کرد کە خوا شوێنەواری ببڕێت. ئیـتر منالەکە ئیفلیـج بـوو[3] و، سزای لاسارییەکەی وەرگرت.

(حەوتەم):

لە کاتێکدا پێغەمبەر ﷺ خەریکی خواردن بوو، کچێك داوای خواردنـی لـێ کـرد. پێغەمبەریش ﷺ ئەوەی پێ دا کە لە بەردەستیدا بوو. ئەم کچەش کـەم شـەرم بـوو، وتـی: ئـەوەم دەوێـت کـە لـەناو دەمتدایـە! خۆ پێغەمبـەریش ﷺ هـەر شتێکی لـێ داوا بکرایـە دەیبەخشی.. لەبەر ئەوە، هەرچێکی لە دەمدا بوو دای بەو کچە. هەر هێندەی پاروەکە لە گەدەی ئەو کچـەدا جێگیر بـوو، ئـەوەندە شـەرمن و بـە حـەیا دەرچـوو کـە لـە شـاری مەدینەدا هیچ ئافرەتێکی تر نەبوو هێندەی ئەو بەشەرم و حەیا بێت[4].

* * *

---

(١) رواه البيهقي في الخصائص الكبرى. بڕوانە: نسيم الرياض ٣/١٠٥.

(٢) بڕوانە: الشفا ١/٣١٩، الإصابة ٦/١٨، ابن عساكر ٤/٣٧٨. ئیمامی سیووتی لـە بـارەی ئەم فـەرموودە پیرۆزەوە فەرموویەتی: "حديث حسن".

(٣) رواه أبو داود وأحمد والبيهقي وابن حبان. بڕوانە: نسيم الرياض ٣/١٣٧.

(٤) رواه الطبراني. بڕوانە: الشفا ١/٣٢٥.

بەم جۆرەی کە لە پێشەوە باسمان کرد و وەك ئەم نموونانەی هێنامانەوە، ئەوەندە نموونە هەن کە لە هەشتا بەڵکو لە هەشت سەدیش تێدەپەڕن. کتێبەکانی فەرموودە و مێژووی ژیانی پێغەمبەر ﷺ زۆربەیان باس کردوون.

بەڵێ، لەبەر ئەوەی دەستی پیرۆزی ئەو ﷺ وەکو دەرمانخانەکەی لوقمانی حەکیم و، ئاوی دەمیشی بە وێنەی ئاوی کانیاوی "ژیان"ی حەزرەتی خضر دروودی لەسەر بێت و، فووەکەشی لە شیفا بەخشیندا وەك فووی حەزرەتی عیسا وایە، دروودی خوای لەسەر بێت..

مادەم ئادەمیزادیش - لە لایەکی ترەوە - گرفتاری چەندین جۆری بەلاّ و موسیبەت دێن..

ئەوا گومان لەوەدا نابێت کە چەندین نەخۆش و منداڵ و شێتی لە ژمارەبەدەر، دێنە خزمەتی. گومانیش لەوەدا نییە کە هەر هەموویان لە نەخۆشی و ناتەواویی خۆیان چاك دەبنەوە و ڕزگاریان دەبێت.

تەنانەت "تاوسی یەمانی" کە یەکێکە لە پێشەوایانی تابیعین و بە "زوهد" و "تەقوا" ناوبانگی دەرکردووە، چونکە چل جار حەجی کردووە و چل ساڵی ڕەبەقیش بە دەستنوێژی نوێژی خەوتنان نوێژی بەیانیی کردووە و، بە خزمەتی چەندین هاوەڵی بەڕێزی پێغەمبەر ﷺ گەیشتووە.. ئەم زانا گەورەیە، هەواڵێکی بێ گومانمان دەداتێ و دەفەرموێ: هەر شێتێك هاتبێتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و ئەویش دەستی پیرۆزی لەسەر سنگی ئەو شێتە دانابێت، ئەوا لەو نەخۆشییەی چاك بووەتەوە.

جا لە کاتێکدا ئیمامێکی وەك "تاوسی یەمانی" کە بە خزمەتی هاوەڵە بەڕێزەکان گەیشتووە، هەواڵێکی ئاوا بێ گومانمان بداتێ، ئەوا هیچ گومانێك لەوەدا نابێت کە ژمارەیەکی زۆری دەردەداران، کە لەوانەیە بگەنە هەزار، هاتوونەتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و هەمووشیان لەو دەرد و نەخۆشییانەیان چاك بوونەتەوە.

ئاماژەی چواردەهەم

جۆرێکی گەورە و گرنگی موعجیزاتی پێغەمبەر ﷺ بریتییە لەو شتە لە عادەت بەدەرانەی کە بە بۆنەی دوعاکانیەوە هاتوونەتەدی.

جا ئەم جۆرە موعجیزانە هیچ گومانێکیان تێدا نییە و موتەواتیری ڕاستەقینەن. نموونە و یەکە یەکەی ڕووداوەکانیشی ئەوەندە زۆرن کە لە ژمارە نایەن. زۆر لەو

نموونانە گەیشتوونەتە پلەی موتەواتیر، بەڵکو ئەو نموونانە ئەوەندە بەناوبانگن کە لە تەواتورەوە نزیکن. هەندێکی تریشیان چەند پێشەوایەکی گەورە نەقڵیان کردوون، بەمەش وایان لێ هاتووە کە وەك موتەواتیری بەناوبانگ بێ گومان بن.

ئێمەش لێرەدا و لە نێوان نموونە زۆرەکانی ئەم جۆرەدا چەند دانەیەك بۆ نموونە باس دەکەین کە لە "تەواتور"ەوە نزیکن، یان لە پلەی "مەشهوور"دان. هەروەها لە هەر نموونەیەکیش چەند شتێکی جوزئی باس دەکەین.

نموونەی یەکەم:

* پێشەوایانی فەرموودە، لە پێشەکییانەوە ئیمامی بوخاری و موسلیم، دەگێڕنەوە کە: دوعای پێغەمبەر ﷺ بۆ باران بارین بەکسەر گیرا بووە. ئەمەش گەلێ جار ڕووی داوە، بە ڕادەیەك کە کاتی وا دەبوو لەسەر مینبەر دەستی بەرز دەکردەوە و دوعای بۆ باران دەکرد، پێش ئەوەی دەستی دابگرێت دوعاکەی گیرا دەبوو. ئەو ڕیوایەتانەش کە ئەمە دەگێڕنەوە، هەموو چەسپاون و گەیشتوونەتە ڕادەی تەواتور. پێشتر باسی ئەوەمان کرد کە: لە سەفەرێکدا ئەو هەزردووەی لەگەڵیدا بوون زۆریان تینوو بوو، (هەموو جارێ بە بۆنەی دوعای پێغەمبەرەوە ﷺ) هەورەکە پەڵەی دەکرد و دەباری، ئەوانیش تێراو دەبوون، ئنجا لە بارین دەکەوت و دەڕۆشت.

* تەنانەت لە پێش پێغەمبەرێتیشیدا، دوعای پێغەمبەر ﷺ هەر گیرابووە(1). ئەوەبوو لەو کاتەدا کە منداڵ بوو هەرکات بێ بارانی ببوایە، "عەبدولموتەللیب"ی باپیری لە خوا دەپاڕایەوە کە لەبەر خاتری ڕووی محەممەد ﷺ باران بیارێنێت! ئیتر باران دەباری. ئەم ڕووداوەش ئەوەندە بەناوبانگە، کە "عەبدولموتەللیب"لە هەندێ شیعری خۆیدا باسی کردووە(2).

* ئیمامی عومەری کوڕی خەتتاب - خوای لێ ڕازی بێت - لە دوای کۆچی دوایی پێغەمبەر ﷺ بەهۆی عەبباسی مامی پێغەمبەرەوە ﷺ لە خوا دەپاڕایەوە بۆ باران و دەیوت: "خوایە! تاکو پێغەمبەر ﷺ مابوو، ئێمە بەهۆی خۆیەوە داوای بارانمان لێ دەکردیت و تۆش بۆت دەبارانلین، وا ئێستا بەهۆی مامی پێغەمبەرەکەمانەوە ﷺ داوای بارانت لێ دەکەین"(3). بەمە بارانیان بۆ دەباری.

---

(١) رواه الطبراني واللفظ له، وابن عساكر.

(٢) ئەبووتالیبی مامیشی لە شیعرێکی خۆیدا باسی ئەمەی کردووە.

(٣) صحيح، رواه البخاري.

* ئیمامی بوخاری و موسلیم - خوایان لێ ڕازی بێت - دەگێڕنەوە کە: داوا لە پێغەمبەر ﷺ کرا دوعای بارانیان بۆ بکات و خواوەند بە هانایانەوە بێت، ئەویش لە نوێژە بارانێدا داوای بارانی لە خوا کرد، یەکسەر بارانیان بۆ باری. ئەوەندەش باری کە ناچار هاتنەوە لای و سکاڵایان لە دەست باران کرد. ئەویش دوعای کرد، بارانەکە ڕاوەستا[١].

نموونەی دووهەم:

* بە ڕیوایەتێکی مەشهووری نزیك لە تەواتورەوە، دەگێڕنەوە کە: لەو کاتەدا ئیمانداران کەم بوون و باوەڕ و پەرستشەکانیان ئاشکرا نەدەکرد، پێغەمبەر ﷺ لە خوا پاڕایەوە کە یان بەهۆی موسڵمان بوونی "عومەری کوڕی خەتتاب"ەوە، یان بەهۆی موسڵمان بوونی ئەبووجەهلەوە، ئایینی ئیسلام سەربەرز بکات. ئەوەبوو دوعاکەی لە بارەی عومەرەوە گیرا بوو. دوعاکەش ئەوە بوو کە فەرمووی: "اللّهم أعز الإسلام بأبي جهل بن هشام أو بعمر بن الخطاب". کە ڕۆژ بووەوە، عومەری کوڕی خەتتاب هاتە خزمەتی و موسڵمان بوو[٢]، ئەم موسڵمان بوونەشی بوو بەهۆی سەربەرزیی ئایینی ئیسلام. هەر لەبەر ئەمەش بە "الفاروق" ناو دەبرا.

نموونەی سێهەم:

* پێغەمبەر ﷺ بۆ هەندێ مەبەست دوعای بۆ هەندێ لە هاوەڵانی خۆی کردووە. ئەم دوعایانەش بە جۆرێکی لەعادەتبەدەر گیرا بوون، بە ڕادەیەك کە گەیشتوونەتە پلەی ئیعجاز.

یەکێك لەوانە ئەوەیە کە ئیمامی بوخاری و موسلیم و غەیری ئەوانیش، دەگێڕنەوە: پێغەمبەر ﷺ دوعای بۆ عەبدوڵڵای کوڕی عەبباسی مامی کرد و فەرمووی: "اللّهم فقهه في الدين وعلّمه التأويل"[٣]. ئەوەبوو لە دوای ئەم دوعایە پێی دەوترا: "حبر الأمة" و "ترجمان القرآن". واتە: زانای نەتەوەی ئیسلام و ڕوونکەرەوەی قورئان.. ئنجا لە زانایدا گەیشتە پلەیەك کە هەرچەندەش هێشتا منداڵ بوو، کەچی ئیمامی عومەری کوڕی خەتتاب - خوای لێ ڕازی بێت - ڕوخسەتی دا لە کۆڕی زانا گەورەکانی هاوەڵانی پێغەمبەردا دابنیشێت.

---

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

(٢) صحيح، رواه الترمذي وأحمد والحاكم.

(٣) صحيح، رواه أحمد بهذا السياق وابن حبان وأورده الحاكم في المستدرك وقال: صحيح الإسناد و لم يخرجاه (أي بهذا اللفظ). ورواه الشيخان والأئمة الآخرون بألفاظ متقاربة. واتە: خوایە! لە ئایین و تەفسیری قورئاندا شارەزای بکە.

* بوخاری و غەیری بوخاری لە ئەنەسەوە دەگێڕنەوە کە دەفەرموێ: دایکم عەرزی پێغەمبەری ﷺ کرد: ئەی پێغەمبەری خوا! دوعا بۆ ئەنەسی خزمەتکارت بکە. ئەویش فەرمووی: "اللّهم أكثِرْ مالَهُ وولدَه وبارك له فيما آتيتَه" (١). لە ڕیوایەتەکەی عیکریمەدا ئەنەس دەفەرموێ: بە خوا سامانم تابڵێی زۆرە و، منداڵ و نەوەکانیشم نزیکی سەد کەس دەبن. لە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێ: کەس شك نابەم بە ئەندازەی من خۆش گوزەرانیی دەست کەوتبێت. بەم دوو دەستەی خۆم سەد کەسم لە منداڵەکانی خۆم ئەسپەردەی خاك کردووە. ناڵێم منداڵی منداڵم، یان ئەوەی لەبارچووە و بە مردوویی لە دایك بووە(٢). هەموو ئەمانەش بەهۆی بەرەکەتی دوعای پێغەمبەرەوە بووە ﷺ.

* هەروەها ئیمامی بەیهەقی و غەیری ئەویش لە پێشەوایانی فەرموودە، دەگێڕنەوە کە: پێغەمبەر ﷺ دوعای بەرەکەتی بۆ "عەبدورڕەحمانی کوڕی عەوف" کرد(٣)- کە یەکێکە لەو دە کەسەی مژدەی بەهەشتیان پێ درا - بە بەرەکەتی ئەو دوعایە ماڵ و سامانێکی زۆری دەست کەوت. بە ڕادەیەکی وا کە جارێکیان کاروانێکی حەوت سەد حوشتریی، بە خۆیان و سوارە و بارەکانیانەوە، لە ڕێگای خوادا بەخشی(٤)! جا فەرموون سەیری بەرەکەتی دوعای پێغەمبەر ﷺ بکەن و "ماشاء الله" بڵێن.

* بوخاری و غەیری ئەویش دەگێڕنەوە کە: پێغەمبەر ﷺ دوعای بەرەکەتی بۆ "عوروەی کوڕی ئەبولجوعد" کرد. جا عوروە دەفەرموێ: (لە بازاڕی "الكناسة"ی کووفەدا ڕادەوەستام، تا دەگەڕامەوە بۆ ماڵەوە چل هەزارم قازانج دەکرد). ئیمامی بوخاری دەفەرموێ: ئەگەر گڵیشی بکڕیایە، کە دەیفرۆشتەوە قازانجی لێ دەکرد(٥).

* هەروەها دوعای بۆ "عەبدوڵڵای کوڕی جەعفەر" کرد کە بەرەکەت بکەوێتە کەسابەتەکەیەوە. ئەوەبوو وای لێ هات هەرچییەکی دەکڕی قازانجی لێ دەکرد(٦)، بە چەشنێك کە لە سەردەمی خۆیدا، هەروەك بە سەخاوەتمەند و دەستڕەنگینی بەناوبانگ بوو، هەروەها بە خاوەن سەروەت و سامانیش ناوبانگی دەرکردبوو.

ئەم جۆرە موعجیزانە، گەلێ نموونەی زۆریان هەیە و، ئەم چوارەمان تەنها بۆ نموونە هێنایەوە.

---

(١) واتە: خوایە! ماڵ و منداڵی زۆر بکە و، پیت و بەرەکەت بخەرە ئەوەی پێت بەخشیوە.

(٢) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحـمد.

(٣) صحيح، رواه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه وأحمد.

(٤) الشفا ٣٢٦/١.

(٥) صحيح، رواه البخاري وأحـمد والبيهقي.

(٦) صحيح، رواه أحـمد والنسائي وأبو داود وأبو يعلى والطبراني مختصراً.

* ئیمامی تیرمیذی دەگێڕێتەوە کە: پێغەمبەر ﷺ دوعای بۆ "سەعدی کوڕی ئەبوو وەققاص" کرد و فەرمووی: "اللّهم استجب لسعدٍ إذا دعاك"(١). بەم بۆنەیەوە دوعای سەعد هەمیشە گیرابووە، بەم دوعا گیرابوونەش هێندە بەناوبانگ بووە کە خەڵکی دەترسان سەعد دوعایان لێ بکات!

* هەروەها پێغەمبەر ﷺ بە "ئەبوو قەتادە"ی فەرموو: "أفلحَ وجهُك، اللّهم باركْ له في شَعْرِه وبَشَرِه"(٢). کە لە تەمەنی حەفتا ساڵیدا مرد، دەتوت تەمەنی پازدە ساڵ بووە(٣)!

* کاتێك شاعیری بەناوبانگ: "النابغة الجعدي" لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ ئەم شیعرەی وت:

بلغنا السّما في مجدنا وسنائنا   وإنا نريدُ فوق ذلك مظهرا(٤)

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "إلى أين يا أبا ليلى"؟ واتە: بۆ کوێ ئەبوو لەیلا؟ ئەویش وتی: "إلى الجنة يا رسول الله". واتە: ئەی پێغەمبەری خوا! بۆ بەهەشت.

پاشان پارچە شیعرێکی خوێندەوە کە پڕ بوو لە واتای گەورە و بەرز و بڵند. ئنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "لا فَضَّ اللهُ فاك". واتە: خوا دەمت هەڵنەوەشێنێت. ئەوەبوو دەموددانی لە هی هەموو کەسێك جوانتر بوو، دانیشی دانەدەکەوت، خۆ ئەگەر داشبکەوتایە لە جێگایدا یەکێکی تر دەردەهات. سەد و بیست ساڵیش ژیا. هەندێك دەڵێن: زیاتریش ژیاوە(٥).

* ڕیوایەتێکی صەحیح دەڵێت: پێغەمبەر ﷺ دوعای بۆ ئیمامی عەلی کرد و فەرمووی: "اللّهم اكفه الحرّ والقرّ". واتە: "خوایە گیان! سەرما و گەرمای لە کۆڵ بکەرەوە". ئەوەبوو هەرگیز نە سەرمای دەبوو، نە گەرما. لە زستاندا بەرگی هاوینە و، لە هاوینیشدا بەرگی زستانەی دەپۆشی(٦).

---

(١) صحيح، رواه الترمذي واللفظ له، وابن حبان والحاكم وقال: صحيح الإسناد و لم يخرجاه. واتە: خوایە! هەرکات سەعد لێت پاڕایەوە، دوعای گیرا بکە.

(٢)صحيح، رواه الحاكم. واتە: دەموچاوت سەرفراز بێت. خوایە! بەرەکەت بخەرە پێست و موویەوە.

(٣) رواه البيهقي. بڕوانە: نسيم الرياض ١٢٨/٣.

(٤) واتە: لە سەربەرزیدا گەیشتووینەتە ئاسمان، چاوەڕوانی لەوەش بەرزتر دەکەین پێی بگەین!

(٥) بڕوانە: شرح الشفا لعلي القاري ٦٦/١.

(٦) رواه ابن ماجه واللفظ له، والطبراني في الأوسط واسناده جيد، وابن أبي شيبة، ورواه الإمام أحمد، ضعفه محقق فضائل الصحابة، وحسنه محقق المسند للإمام أحمد ١٢٠/٢.

❋ (دوعای بۆ حەزرەتی "فاتیمە"ی کچی کرد کە: هـەرگیز خـوا برسیێتیی بەسـەردا نەهێنێت. حەزرەتی "فاتیمە" دەفەرموێ: پاش ئەوە هەرگیز برسیم نەبووە)[1].

❋ (توفەیلی کوڕی عمر داوای لە پێغەمبـەر ﷺ کرد نیشـانە و بەڵگەیەکی بداتێ، تاکو هۆزەکەی باوەڕی پێ بکەن. پێغەمبەر ﷺ دوعای بۆ کرد و فەرمووی: "اللَّهمَّ نَـوِّرْ لَهُ". پاش ئەم دوعایە نوورێك لە نێوان هەردوو چاویدا دەرکەوت و درەوشایەوە. پاشـان وتی: خوایە! دەترسـم خـەڵکی بڵێن: ئەنگی‌یە! ئنجا ئـەو نووره ڕۆشتە سـەر نووکـی دارەکـەی دەستی، لـە شـەوی تـاریکدا دەدرەوشـایەوە. لەبەر ئەوە، پێیـان دەوت: "ذو النور". واتە: خاوەن ڕووناکی)[2].

ئەم ڕووداوانە هەرگیز گومان لە ڕیوایەتەکانیاندا نی‌یە.

❋ ئەبوو هورەیرە دەفـەرموێ: عـەرزی پێغەمبـەرم ﷺ کرد: فـەرموودەی زۆرت لـێ دەبیستم کەچی لە بیرم دەچنەوە. فـەرمووی بەرگەکـەت ڕابخە. کـە ڕامخسـت، دەستی پیرۆزی پیادا هێنا و پاشان فەرمووی: هەڵی بگرەوە، منیش هەڵمگرتەوە. ئیتر پاش ئەمە هیچ شتێکم لە بیرنەچووەتەوە[3].

ئەم ڕووداوانە، هەموویان حەدیثی "مەشهوور"ن.

نموونەی چوارەم:

چەند نموونەیەك لە بارەی گیرابوونی چەند دوعایەکەوە باس دەکەین کە پێغەمبـەر ﷺ لـە چەند کەسێکی کردوون:

❋ یەکەم: هەواڵ بـۆ پێغەمبـەر ﷺ هـات، کـە: "پـەروێز"ی پادشـای فـارس نامەکـەی پێغەمبەری ﷺ لەتوپەت کردووە. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "اللّهم مَزِّقْــهُ". واتـە: خوایـە لەتوپەتی بکـە. ئەوەبوو لەتوپـەت کـرا. چونکە خواوەنـد "شیرۆیە"ی کـوڕی پادشـای بەسەر باوکیدا زاڵ کرد و بە خەنجەر کوشتی. ئنجـا سـەعدی کـوڕی ئـەبوو وەققـاصیش موڵـك و دەسـتەڵاتدارییەکەی لەتوپـەت کـرد و، بـەم جـۆرە هیـچ شـوێنەوارێکی ئـەو پادشایە و سەرۆکایەتیی فارس لە دنیادا نەما[4]. بـەڵام قەیسـەر و پادشـاکانی تر موڵـك و پادشایەتی‌یان مایەوە، چونکە ڕێزی نامەکانی پێغەمبەریان ﷺ گرت.

---

(١) رواه الطبراني والبيهقي. بڕوانە: الشفا ١/٣٢٨.

(٢)بڕوانە: الشفا ١/٣٢٨، الإستيعاب ٢/٧٥٩.

(٣) صحيح، رواه البخاري والترمذي. ورواه غيرهما بسياقات أخرى.

(٤) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحمد والبيهقي.

* دووهەم: بە حەدیثی "مەشهوور"ی نزیك لـە "موتـەواتورەوە" و بەوەش کە ئایەت هێمای بۆ دەکات، چەسپاوە کە: جارێکیان سەرکردەکانی قورەیش لـە "المسجد الحرام"دا کۆبوونەوە و ڕەفتاری ناشیرینیان بەرامبەر پێغەمبەر ﷺ نواند. ئەویش دوعای لێ کردن و لە دوعاکەشیدا ناوی هێنان. "ئیبن مەسعوود" دەفەرموێ: "بـە چاوی خۆم لە غەزای بەدردا بینیم هەموویان کوژران"(١).

* سێهەم: دوعای لە "مُضَـرْ" کـرد - کـە هۆزێکـی گـەورە بـوون - چونکـە پێغەمبەریان ﷺ بە درۆ خستبووەوە. ئەوە بوو گرانی و بێ بارانی تـەنگیان پێ هـەڵچنین، ناچار قورەیشەکان لە پێغەمبەر ﷺ پاڕانەوە دوعای ڕزگاربوونیان بۆ بکات، کە دوعای بۆ کردن، خوا بارانی بۆ ناردن(٢).

ئەم ڕیوایەتە لە تەواتورەوە نزیکە.

نموونەی پێنجەم:

ئەم نموونەیە بریتییە لە گیرابوونی دوعای پێغەمبەر ﷺ کـە لـە چـەند پیـاوێکی دیـاری کراوی کردوون. وا لە نێوان نموونە زۆرەکانیدا سیانیان باس دەکەین:

* یەکەم: دوعای لە "عوتبەی کوڕی ئەبولەهەب" کرد و فەرمووی: "اللّهم سَـلِّطْ عليه كلباً مِن كلابـكَ"(٣). لـە پاش ئەم دوعایە عوتبە سـەفەرێکی کـرد، لـەم سـەفەرەدا شێرێك هات بە دوایدا دەگەڕا تا لەناو کاروانەکەدا هەڵی گرت و خواردی.

ئـەم ڕووداوە بەناوبانگـە و، زانایــانی فـەرموودە گێڕاویانەتـەوە و، بـە صـەحیح لـە قەڵەمیان داوە.

* دووهەم: پێغەمبەر ﷺ "سریە"یەکی بە سەرکردایەتیی "عامیری کوڕی ئەزبەت" بۆ جێیەك نارد و، "موحەللیمی کوڕی جەثامە"شی لەگەڵدا بوو. لە ڕێگادا موحەللیم بـە غـەدر عامیری کوشـت. کـە هـەواڵ گەیشتەوە پێغەمبـەر ﷺ، تووڕە بـوو و فـەرمووی: "اللّهم لا تغفِرْ لمحلّـــم". واتـە: "خوایەا لـە موحەللیم خۆش مەبە". پاش حەوت ڕۆژ موحەللیم مرد(٤) و ناشتیان، کەچی زەوی (واتە: گۆڕەکەی) فڕێی دایـە دەرەوە، پاشـان ناشتیانەوە، دیسـان چەند جارێکی تر فڕێی دایە دەرەوە. تـا لـە ئەنجامدا خستیانە نـاو شیوێکەوە و، بە بەرد شیوەکەیان لەسەر پڕ کردەوە(٥)!

---

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحـمد.

(٢) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

(٣) رواه الحاكم والبيهقي وغيرهما من طرق صحيحة.

(٤) رواه أبو داود وابن ماجه وأحمد والبيهقي.

(٥) رواه أبو القاسم الأصفهاني في دلائل النبوة.

* سێهەم: جارێکیان پێغەمبەر ﷺ پیاوێکی بینی بە دەستی چەپ پارووی دەخستە دەمیەوە. پێی فەرموو: "کُل بیمینك". واتە: "بە دەستی ڕاستت بخۆ". پیاوەکە وتی: "لا أستطیع". واتە: ناتوانم. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "لا استطعت". واتە: "دەسا یاخوا هەر نەتوانیت". دوای ئەمە دەستی ڕاستی بۆ دەمی بەرز نەکردەوە[1].

نموونەی شەشەم:

وا چەند ڕووداوێکی لە عادەت بەدەری بێ گومان و چەسپاو باس دەکەین، کە بەهۆی دوعای پێغەمبەرەوە ﷺ ڕوویان داوە.

* یەکەم: پێغەمبەر ﷺ چەند تاڵێکی مووی سەری خۆی بە خالیدی کوڕی وەلیدی "شمشێری خوا" دا و، دوعای سەرکەوتنی بۆ کرد. خالیدیش ئەو تاڵە موانەی لەناو سەرپێچەکەیدا دانا. پاش ئەوە لە هەر جەنگێکدا لەگەڵ خۆی هەڵی بگرتایە، سەرکەوتنی پێ دەبەخشرا[2].

* دووهەم: "سەلمانی فارسی" کۆیلەی جوولەکەکان بوو. ئاغاکانی پەیمانیان بۆ نووسی لە کۆیلەیی ئازادی بکەن، بە مەرجێ سێ سەد شەتڵ خورمایان بۆ بڕوێنێت و سەوز ببن و بەریان دەربکەوێت و بخورێت و، ئنجا چل "ئۆقیە"ش[3] ئاڵتوونیان بداتێ.. پێغەمبەر ﷺ هەڵسا و هەموو ئەو شەتڵانەی بە دەستی پیرۆزی خۆی بۆ ناشت، یەکێکیان نەبێت - کە یەکێکی تر ناشتی - هەموویان سەوز بوون ئەو یەکە نەبێت. پێغەمبەر ﷺ هەڵی کێشا و لە جێی خۆیدا سەرلەنوێ ناشتیەوە، ئنجا ئەویش سەوز بوو. "بەززار" لە کتێبەکەیدا دەگێڕێتەوە کە هەر ئەو ساڵە دارخورماکان بەرەکەیان دەرکەوت، یەکێکیان نەبێت، ئەویش پێغەمبەر ﷺ هەڵی کێشا و ناشتیەوە، هەر لەو ساڵەدا ئەویش بەرەکەی دەرکەوت.. ئنجا بە ئەندازەی هێلکەیەك ئاڵتوونی بە سەلمان دا، دوای ئەوەی کە هێنای بەسەر زمانی خۆیدا، تاکو بیبات بۆ ئاغاکانی. کە بۆی بردن، چل ئۆقیەی لەو ئاڵتوونە بۆ کێشان و، هێشتا بە ئەندازەی ئەوەی دای بەوان لەو ئاڵتوونە مایەوە![4]

ئەم ڕووداوە، یەکێکە لەو ڕووداوە لەعادەتبەدەر و هەرە گرنگانەی کە بەسەر ژیانی حەزرەتی سەلمانی فارسیدا - خوای لێ ڕازی بێت - هاتووە و، پێشەوایانی باوەڕ پێ کراوی فەرموودە ڕیوایەتیان کردووە.

---

(١) صحیح، رواه مسلم واللفظ له، وابن حبان والدارمي.

(٢) صحیح، رواه الحاكم واللفظ له، والطبراني وأبو یعلی.

(٣) یەك "ئۆقیە" یەکسانە بە یەك "ئۆنس" کە دەکاتە: ٣١,١٠٠ (سی و یەك گرام و سەد سەنت). (وەرگێڕ)

(٤) حدیث حسن، رواه أحمد واللفظ له، والبزار والطبراني والبیهقي.

* سێهەم: "ئوم مالیك" کە یەکێکە لە "هاوەڵان"، هیزەیەکی بوو ڕۆنی تێدەکرد و بە دیاری بۆ پێغەمبەری ﷺ دەبرد. پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێ دا کە هەڵی بگرێت و نەیگوشێت. ئنجا هیزەکەی دایەوە بە "ئوم مالیك". سەیری کرد هێشتا هەر پڕە لە ڕۆن. جا هەرکات منالەکانی داوای پێخۆریان لێ دەکرد، ئەگەر هیچیان نەبوایە، دەچوو بۆ لای هیزەکە و ڕۆنی لێ دەردەهێنا. بەم جۆرە مایەوە لایان، تا جارێکیان هیزەکەیان گوشی[1]، ئیتر پاش ئەوە ڕۆنیان تێدا نەبینییەوە.

نموونەی حەوتەم:

ئەم نموونەیە بریتییە لەوەی کە ئاوی تاڵ، بە بەرەکەتی دوعای پێغەمبەر ﷺ و دەست لێدانی، بووە بە ئاوی سازگار و شیرین و بۆنی خۆشی لێ هاتووە. وا لەم بارەیەوە چەند نموونەیەك دەهێنینەوە:

* یەکەم: ئیمامی بەیهەقی و پێشەوایانی تری حەدیث دەگێڕنەوە کە: هەندێ جار بیری "قەبا" ئاوەکەی کەمی دەکرد تا هیچی تێدا نەدەما. پێغەمبەر ﷺ لە پاشماوەی دەستنوێژی خۆی کردە ناوی. لە پاش ئەوە، ئیتر وای لێ نەهاتەوە[2].

* دووهەم: ئەبوو نەعیم لە "دلائل النبوة"دا و، پیاوانی تری فەرمووده، دەگێڕنەوە کە: بیرێك لە ماڵی ئەنەسدا بوو، پێغەمبەر ﷺ ئاوی دەمی خۆی ڕۆ کردە ناو ئەو بیرە و دوعای کرد. پاش ئەوە هیچ بیرێك لە مەدینەدا بە ئەندازەی ئەو بیرە ئاوەکەی خۆش و سازگار نەبوو[3].

* سێهەم: "ئیبن ماجە" دەگێڕێتەوە کە: "دۆڵچەیەك ئاوی زەمزەمیان هێنایە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ ئەویش ئاوی لە دەمی ڕادا و کردیەوە ناوی. لە پاش ئەمە، بۆنی ئەو ئاوە لە بۆنی میسك خۆشتر بوو"[4].

* چوارەم: ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل دەگێڕێتەوە کە: جارێکیان دۆڵچەیەك ئاویان لە بیرێکەوە بۆ هێنا، ئەویش ئاوی لە دەمی وەردا و کردیەوە ناوی. ئنجا ئەو دۆڵچە ئاوە کرایەوە ناو بیرەکە. لە پاش ئەوە، بۆنی ئاوی ئەو بیرە لە هی میسك خۆشتر بوو[5].

---

(١) صحيح، رواه مسلم واللفظ له، وأحمد.

(٢) رواه البيهقي. بروانه: الشفا ٣٣١/١.

(٣) الشفا ٣٣١/١.

(٤) حديث صحيح بالحديث الآتي بعده. رواه ابن ماجه وأحمد.

(٥) صحيح رواه الإمام أحـــمد.

* پێنجەم: "حەممادی کـوڕی سـەلەمە" کە یەکێکە لـە پیاوە باوەڕپێ کراوەکـان و ئیمامی موسـلیم حـەدیثی لـێ وەردەگرێت، دەگێڕێتەوە کە: جارێکیـان پێغەمبـەر ﷺ کوندەیەکی لـە ئـاو پڕ کـرد و دوعـای بەسـەردا خوێنـد و بەستی، ئنجـا دای بـە چـەند کەسێك لە هاوەڵە بەڕێزەکانی و داوای لـێ کردن نەیکەنەوە تا کـاتی دەستنوێژ. کە لـە ڕێگادا کاتی نوێژ هات، دابەزین و دەمی کوندەکەیان کـردەوە، سەیریان کـرد دۆیـەکی خۆشی تێدایە و دەمەکەشی کەرەی لەسەرە[1]!

ئـەم پێنج نموونـە هەندەکیـەی باسمان کـردن: هـەندێکیان "مەشـهوور"ن و چـەند پێشەوایەکی گەورە گێڕاویانەتەوە. جا ئەم نموونانەی باسمان کردن، لەگەڵ ئەوانەی کـە لێرەدا باسمان نەکردوون، بە یەکەوە و، بە تەواتوری مەعنەوی و، بە شێوەیەکی ڕەها، ئەم موعجیزەیە دەچەسپێنن.

نموونەی هەشتەم:

ئەم نموونەیە بریتیـیە لـەو مەڕانەی کـە گوانیـان وشـك ببوبوو، پاشـان بـە بەرەکـەتی دوعای پێغەمبەر ﷺ و دەستدانی لـە گوانیـان، لـە شیر پڕبوون. ئەمـەش گەلـێ نموونـەی زۆری لەسەر هەیە. وا ئێمەش سێ نموونەی بەناوبانگ و چەسپاویان لـێ باس دەکەین.

* یەکـەم: کتێبـە بـاوەڕ پـێ کراوەکـانی باسـی ژیـانی پێغەمبـەر ﷺ ئـەم ڕووداوە دەگێڕنـەوە کـە: لـەو کاتـەی پێغەمبـەر ﷺ لەگـەڵ ئەبوبـەکری صیددیقـدا کۆچیـان بـۆ مەدینـە کـرد، لـە ڕێگـادا ڕێیـان کەوتـە لای ڕەشماڵەکـەی "عاتیکـەی کچـی خـالیدی خوزاعی" کە بە "ئوم مەعبەد" بەناوبانگ بوو. کە گەیشتنە ئەوێ، لای ئوم مەعبـەد لایـان دا. ئوم مەعبەدیش مەڕێکی لاوازی بێ شیری هەبوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "ئایا شیری تێدا نییە"؟ ئوم مەعبەد وتی: خوێنی تێـدا نییـە ئیـتر شـیری لـە کـوێ بـوو؟! پێغەمبـەر ﷺ دەستی پیرۆزی بەسەر پشـت و گوانـەکانی مەڕەکـەدا هێنـا و پاشـان فـەرمووی: "قـاپێك بهێنن و بیدۆشن". کە دۆشییان ئەوەندە شیری لـێهات، کە پێغەمبەر خۆی و حەزرەتی ئەبوبەکر لێیان خواردەوە و، ئەوەندەشیان لـێ مایەوە کـە خـاوخێزانی ئـەو ماڵـە تـا تێر بوون لێیان خواردەوە. ئەم مەڕەش هەتا ما هەر بەو جۆرە بەهێز و بەپیت بوو[2].

* دووهەم: بەسەرهاتی مەڕەکەی ئیبن مەسعوودە، کە بەم جۆرە بووە:

---

(١) الشفا ١/٣٣٤.

(٢) روي الحديث بطرق عديدة، وهو صحيح بطرقه.

ئیبن مەسعوود دەفەرموێ: شوانی ڕانە مەڕی "عوقبەی کوڕی ئەبوو موعەیت" بووم. جارێك پێغەمبەر ﷺ و ئەبووبەکـر بە لامدا تێپەڕ بوون. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: شیرت لە لا هەیە؟ وتم: بەڵێ، بەڵام کراوم بە ئەمیندار لەسەری. پێغەمبەر ﷺ فـەرمووی: ئایا مێیەکیش نییە نێر توخنی نەکەوتبێت؟ ئیبن مەسعوود دەفەرموێ: شەکەمێیەکم بۆ هێنا، پێغەمبەریش ﷺ دەستی بە سەر گوانیدا هێنا و دوعای کرد، ئیتر شیری لێ هاتە خوارەوە و شیرەکەی دۆشییە ناو دەفرێکەوە. ئنجا لە شیرەکەی خواردەوە و، دەرخواردی ئەبووبەکریشی دا[1]..

ئەم ڕووداوە بوو بە هۆی موسڵمان بوونی "ئیبن مەسعوود"، خوای لێ ڕازی بێت.

❋ سێهەم: بەسەرهاتی مەڕەکانی "حەلیمەی سەعدیە"یە[2]، کە دایکی شیریی پێغەمبەرە ﷺ.

ئەم بەسەرهاتەش گەلێ بەناوبانگە و، بەم جۆرە بووە:

ئەو ساڵەی کە پێغەمبەریان ﷺ بە منالی ناردە لای "حەلیمە" بۆ ئەوەی شیری بداتێ و خزمەتی بکات، ساڵێکی بێ بارانی بوو، زەوی و زاری ئەو ناوچەیەش وشك ببووبوون. بەم بۆنەیەوە مەڕوماڵاتیان لاواز بوون و گوانیشیان وشکی کردبوو. بەڵام هەر کە پێغەمبەر ﷺ لەو ساڵەدا نێرایە لای حەلیمە، مەڕەکانیان بە باشی لەوەڕیان دەست دەکەوت و دەلەوەڕان و ئنجا شیری زۆریشیان دەبوو. کەچی لە هەمان کاتدا مەڕوماڵاتی کەسانی تری هۆزەکەی و ناوچەکەی بە پێچەوانەوە بوون. ئەمەش تەنها بەهۆی بەرەکەتی پێغەمبەرەوە بوو ﷺ.

جگە لەمانەی باسمان کردن، گەلێ نموونەی تر هەن لە کتێبەکانی مێژووی ژیانی پێغەمبەردا ﷺ. بەڵام ئەمانەی باس کران، سەروزیادن بۆ نموونە و ڕوونکردنەوەی مەبەستەکەمان.

نموونەی نۆهەم:

وا چەند نموونەیەك باس دەکەین لە نێوان ئەو نموونە زۆر و بەناوبانگانەی کە هەموویان لە عادەت بەدەرن و لەو کاتانەدا ڕوویان داوە کە پێغەمبەر ﷺ دەستی پیرۆزی بە سەر ڕوخسار و دەموچاوی هەندێکدا هێناوە و دوعای بۆ کردوون:

---

(١) صحيح، رواه أحـــمد.

(٢) أخرجه ابن حبان واللفظ له، ورواه ابن اسحاق وابن راهويه وابو يعلى والطبراني والبيهقي وأبو نعيـــم. ورمز محقق: "المطالب العالية" لابن حجر لحسنه.

* یەكەم: پێغەمبەر ﷺ دەستی پیرۆزی بەسەری "عومەیری كوڕی سەعد"دا هێنا و دوعای بەرەكەتی بۆ كرد. كاتێ كە عومەیر كۆچی دوایی كرد تەمەنی هەشتا ساڵ بوو، كەچی هێشتا نیشانەی پیری لێ دەرنەكەوتبوو[1].

* دووهەم: پێغەمبەر ﷺ دەستی پیرۆزی بەسەری "قەیسی كوڕی زەیدی جوزامی"دا هێنا و دوعای بۆ كرد. كاتێ قەیس لە تەمەنی سەد ساڵیدا كۆچی دوایی كرد، سەری سپی بووبوو، بەڵام جێ دەستەكەی پێغەمبەر ﷺ هەر بە ڕەشی مابووەوە. لەبەر ئەوە پێیان دەوت: "الأغرّ" واتە: سەر ماشوبرنج[2].

* سێهەم: "عەبدوڕڕەحمانی كوڕی زەیدی كوڕی خەتتاب" بە منالی ناشیرین بوو. پێغەمبەر ﷺ دەستی پیرۆزی بەسەر سەریدا هێنا و دوعای بەرەكەتی بۆ كرد. كە گەورە بوو، بوو بە پیاوێكی كەڵەگەت و جوانچاس[3].

* چوارەم: ڕوخساری "عائیذی كوڕی عەمر" لە ڕۆژی غەزای حونەیندا برینداربوو، خوێنی پێدا هاتە خوارەوە. پێغەمبەر ﷺ خوێنەكەی لە ڕوخساری سڕی و دوعای بۆ كرد. ئیتر ئەو جێ دەستەی وەك ناوچاوی ئەسپ سپی و دیار بوو[4].

* پێنجەم: جارێكیان پێغەمبەر ﷺ دەستی پیرۆزی بەسەر دەموچاوی "قەتادەی كوڕی میلحان"دا هێنا. لە پاش ئەوە ڕوخساری قەتادە بریقەی لێوە دەهات بە چەشنێ كە چۆن سەیری ئاوێنە دەكرێت بەو جۆرەش سەیری دەموچاوی ئەو دەكرا[5].

* شەشەم: جارێكیان پێغەمبەر ﷺ دەستنوێژی دەگرت، لە ئاوی دەستنوێژەكەی بە دەموچاوی "زەینەبی كچی ئوم سەلەمە"دا پرژاند كە هێشتا منال بوو. لە پاش ئەوە هێندە جوان بوو، دەیانوت هیچ ئافرەتێك نەبینراوە دەموچاوی ئەوەندە جوان بێت[6].

* * *

چەندین نموونەی تری هەندەكی هەن وەك ئەم نموونانەی باسمان كردن، كە پێشەوایانی فەرمودە گێڕاویانەتەوە و، بە گشتی تەواتوری مەعنەوی دەبەخشن، ڕوونی دەكەنەوە كە ئەم موعجیزە ئەحمەدییە بە بێ هیچ گومانێك ڕووی داوە. تەنانەت گەر بە فەرزی

---

(١) الشفا ١/٣٣٤.

(٢) الشفا ١/٣٣٤.

(٣) الشفا ١/٣٣٥، الإستيعاب ٢/٨٣٣، الإصابة ٥/٣٦.

(٤) أخرجه الحاكم واللفظ له، والطبراني. بڕوانە: الشفا ١/٣٣٤.

(٥) الشفا ١/٣٣٤ ورواه الامام أحمد بغير هذا السند، ورجاله رجال الصحيح.

(٦) رواه الطبراني. بڕوانە: الشفا ١/٣٣٤.

مەحالیش وا دابنێین کە هەریەك لەم نموونانە بە تەنها "خەبەرێکی ئاحاد" و لاوازە، ئەوا هەموویان بە یەکەوە و بە کۆمەڵی لە حوکمی تەواتوری مەعنەویدان. چونکە ئەگەر هەر ڕووداوێك لە چەند ڕێگایەکی جیاجیا و، بە چەند شێوەیەکی جۆراوجۆر بگێڕرێتەوە، ئەوە دەگەیەنێت کە خودی ڕووداوەکە - بە بێ هیچ گومانێك - ڕووی داوە. ئەوەندە هەیە ڕیوایەتەکان و شێوەی گێڕانەوەکەیان جیاجیایە یان لاوازە.

بۆ نموونە: لە مەجلیسێکدا گوێیان لە زرمەیەك بوو. هەندێك لە ئامادەبووان وتیان: خانووی فلان کەس ڕووخا. یەکێکی تریان وتی: خانووی کەسێکی تر ڕووخاوە. یەکێکی تریش وتی: خانووی فلانە..

بەم جۆرە، دەردەکەوێت کە هەر یەك لەم ڕیوایەتانە هەرچەند بە یەکە یەکە ئاحادن، یان لاوازن، یان پێچەوانەی واقیعن، بەڵام خودی ڕووداوە سەرەکییەکە بێ گومانە، کە بریتییە لە ڕووخانی خانوویەك.

کەواتە هەموو ئەو ڕیوایەتانەی باسمان کردن، بە گشتی و کۆمەڵ، چەسپانی ڕووداوەکە بە یەکدەنگی ڕادەگەیەنن، با یەکە یەکەشیان ئاحاد و لاواز بێت. بەڵام خۆ ئەو نموونە هەندەکییانەی هێنامانن هەموویان ڕیوایەتی صەحیحن. بەڵکو هەندێکیشیان گەیشتوونەتە پلەی "مەشهوور". جا ئەگەر بە فەرزی مەحالیش وا دابنێین کە لاواز بن (کە وایش نییە) خۆ بە "تێکڕایی و کۆمەڵ" بەڵگەن لەسەر ڕوودان و بوونی ئەو موعجیزە ئەحمەدییەی باسیان کردووە، وەك لە نموونەکەدا ڕیوایەتەکان بوون بە بەڵگە لەسەر ڕووخانی خانوویەك.

هەروەها هەموو جۆرێك لە جۆرەکانی موعجیزاتی ڕوون و ئاشکرای پێغەمبەر ﷺ، چەسپاوە و هیچ گومانێکی تێدا نییە. ئنجا نموونە هەندەکییەکانیشی بریتین لە چەند وێنە و نموونەیەکی جۆراوجۆری ئەو موعجیزە ڕەهایەی کە ڕووی داوە.

جا هەروەك دەست و پەنجە و فوو و ئاوی دەم و دوعا و گوفتاری پیرۆزی پێغەمبەر ﷺ، سەرچاوەی گەلێ موعجیزەی زۆری ئەون، هەر بە هەمان جۆر: گشت "لطائف" و هەست و نەست و ئەندامەکانی تریشی، سەرچاوەی چەندین موعجیزە و کاری لە عادەت بەدەری تری زۆر و زەبەندەن.

کتێبەکانی باس و مێژووی ژیانی پێغەمبەر ﷺ سەرجەمی ئەو کارە لە عادەت بەدەر و موعجیزانەیان باس کردووە و، هەموو ئەو بەڵگانەشیان ڕوون کردووەتەوە کە لە ژیان و شێوە و هەڵسوکەوت و هەستەکانی پێغەمبەردا ﷺ هەن.

ئاماژەی پازدەھەم

هـەروەك دار و بەرد و خـۆر و مـانگ دەریانـبڕی و ڕایانگـەیاند كـە پێغـەمبەر ﷺ دەناسـن و تەسـدیقی پێغەمبەرێتی‌یەكـەی دەكـەن.. بـە هـەمان جـۆر ئاژەڵـەكان و، مـردوان و، جیننی و، مەلائیكەتانیش، ئەو پێغەمبەرە نازدارە ﷺ دەناسن و، بۆ مەبەستی ڕاگەیاندن و تەسدیق كردنی پێغەمبەرێتیی ئەو، چەند موعجیزەیەك دەنوێنن.

ئەم ئاماژەی پازدەھەمە، سێ لقی لێ دەبێتەوە:

لقی یەكەم

ئـەم لقـە بریتی‌یـە لـەوەی كـە "ڕەگـەزی زینـدەوەران" پێغەمبـەر ﷺ دەناسـن و موعجیزەكانی دەردەخەن. جـا ئـەم لقـە نموونـەی زۆری هەیـە، ئێـمەش لـێرەدا تەنـها ئـەو نموونە و ڕووداوانە باس دەكەین كە "مەشهوور"ن و بە "تەواتوری مەعنەوی" چەسپاون، یان لە لایەن زانا لێكۆڵەرە پێشەواكان و نەتەوەی ئیسلامەوە قبووڵ كراون.

ڕووداوی یەكەم:

ئەم ڕووداوە بریتی‌یە لـە ڕووداوی ئەشكەوتەكە، كـە تـا ڕادەی تـەواتوری مەعنـەوی بەناوبانگە و، بەم جۆرەیە:

* كاتێ پێغەمبـەر ﷺ لەگەڵ حـەزرەتی ئەبووبـەكری صیددیق لـە ئەشـكەوتەكەدا خۆیان حەشار دا تـاكو لـە دەسـت قورەیش، كـە بـە دوایاندا دەگـەڕان، خۆیـان ڕزگـار بكەن، لەم كاتەدا "خواوەنـد فـەرمانی بـە دوو كۆتـر دا كـە لـە دەرگـای ئەشـكەوتەكەدا ڕابووەستن"[1].

لە "حەدیث"ێكی تردا دەڵێت: جاڵجاڵۆكەش دەرگای ئەشكەوتەكەی تەنی[2]".

تـەنـانـەت ئوبەیی كـوڕی خەلەف - كە یەكێكە لە گـەورە ناودارەكـانی قورەیـش و پاشان بە دەستی پێغەمبەر ﷺ لە بەدردا كوژرا - كاتـێ كافرەكـانی قورەیـش پێیـان وت: بڕۆرە ناو ئەشكەوتەكەوە بزانە لەوێن یان نا؟ پێی وتن: "چ كارێكتان بەم ئەشكەوتەیە، لە كـاتێكدا هێنـدە تـانوپۆی جاڵجاڵۆكـەی پێوەیـە كـە مـن بـە هـی پێـش لـەدایكبوونی

(١) رواه الطبراني والأصبهاني والبزار.
(٢) الشفا ١/٣١٣.

محەممەدیشی دەزانم"؟! دوو کۆتریش لە دەرگای ئەشکەوتەکەدا ڕاوەستابوون، کۆمەڵی قورەیش وتیان: ئەگەر ئەم ئەشکەوتە کەسی تێدا بوایە، ئەم دوو کۆترە لە دەرگاکەیدا نەدەبوون"[١]. پێغەمبەریش ﷺ لەناو ئەشکەوتەکەوە گوێی لە دەنگیان بوو. تاکو لە ئەنجامدا ڕۆشتن.

* "ئیبن وەهب" دەگێڕێتەوە کە "لەو ڕۆژەدا فەتحی مەککە کرا، کۆترەکانی شاری مەککە سێبەریان بۆ پێغەمبەر ﷺ کرد، پێغەمبەریش ﷺ دوعای بەرەکەتی بۆ کردن"[٢].

* حەزرەتی عائیشە - خوای لێ ڕازی بێت - دەفەرموێ: "کۆترێکی مالیمان هەبوو، تا پێغەمبەر ﷺ لە ماڵەوە بوایە ئەو کۆترە بۆ خۆی لە جێی خۆیدا دەسرەوت؛ نە دەهات و نە دەڕۆشت، بەڵام هەرکە پێغەمبەر ﷺ لە ماڵ دەردەچوو، ئەو دەکەوتە هاتوچۆ و جموجووڵ"[٣]. واتە ئەو کۆترە گوێڕایەڵی پێغەمبەر ﷺ بووە و، هەتا پێغەمبەر ﷺ لە ماڵەوە بوایە، ئەو لە جموجووڵ کەوتووە.

ڕووداوی دووهەم:

* بریتییە لە بەسەرهاتی بەناوبانگی "گورگەکە". ئەم بەسەرهاتەش لە چەندین ڕێگاوە گێڕراوەتەوە، بە ڕادەیەك کە حوکمی تەواتوری وەرگرتووە. ئەم ڕووداوە سەیرە، لە گەلێ ڕێگای زۆر و لە هاوەڵە بەناوبانگەکانەوە وەرگیراوە، وەك: ئەبوو سەعیدی خودری[٤]، سەلەمەی کوڕی ئەکوەع[٥]، ئیبن ئەبی وەهب، ئەبوو هورەیرە[٦]، هەروەها ئەو هاوەڵەش کە بەسەرهاتەکەی بەسەردا هاتووە، کە ناوی: "ئوهبان"ی شوانە[٧].

هەموو ئەوانە، لە چەند ڕێگایەکی جیاجیاوە دەگێڕنەوە کە:

لەو کاتەدا شوانێك خەریکی لەوەڕاندنی مەڕەکانی بوو، گورگێك هەڵمەتی بۆ یەکێك لە مەڕەکانی برد. شوانەکەش مەڕەکەی لە دەست ئەو گورگە دەرباز کرد. ئنجا گورگەکە لەولاوە هەڵتروشکا و کەوتە قسەکردن و بە شوانەکەی وت: "ئایا لە خوا

(١) الشفا ١/٣١٣.
(٢) الشفا ١/٣١٣.
(٣) صحيح، رواه أحمد والبزار وأبو يعلى والبيهقي والطبراني.
(٤) رواه ابن حبان والحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم و لم يخرجاه.
(٥) رواه الأصبهاني في دلائل النبوة.
(٦) صحيح رواه البخاري ومسلم.
(٧) رواه البخاري في التأريخ الكبير والبيهقي وأبو نعيم.

ناترسیت وا نەتهێشت رۆزییەکەم بخۆم"؟ شوانەکەش وتی: "شتێکی سەیرە! گورگ وەك مرۆڤ قسە بکات". گورگەکەش وتی: "لەوە سەیرترت پێ بڵێم؟ لەوە سەیرتر ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە "مدینە"دا دەنگوباسی ئەوانەی پێشوو دەگێڕێتەوە و، دەرگاکانی بەهەشتی بۆ خراوەتە سەرپشت و، ئێوەی بۆ بانگ دەکات تاکو لێیانەوە بڕۆنە ژوورەوە".

جا هەرچەند هەموو ئەو رێگا و ڕیوایەتانەی کە لەم رووداوە دەگێڕنەوە، لەسەر قسەکردنی گورگەکە یەکدەنگن، بەڵام بەهێزترینیان ئەو ڕیوایەتەیە کە ئەبوو هورەیرە - خوای لێ رازی بێت - دەیگێڕێتەوە. لەم ڕیوایەتەدا دەفەرموێ: "لەو کاتەدا کە ئەو گورگە وای بە شوانەکە وت، شوانەکە وتی: جا کێ سەرپەرشتیی مەڕەکانم بۆ دەکات تا دەڕۆم و دێمەوە؟ گورگەکە وتی: من! شوانەش مەڕەکانی پێ سپارد و رۆشت. ئنجا لە ڕیوایەتەکەدا بە درێژی بەسەرهاتەکەی و موسڵمان بوونی و بە خزمەت گەیشتنی پێغەمبەری ﷺ لە کاتی جەنگدا، گێڕاوەتەوە"[1]. پاشان کە گەڕاوەتەوە بۆ لای مەڕەکانی، سەیری کردووە گورگەکە وەك شوانێکی دەستپاك سەرپەرشتیی مەڕەکانی کردووە و ژمارەیان کەمی نەکردووە، ئنجا لە پاداشتی رێنمایی کردنەکەیدا مەڕێکی بۆ گورگەکە سەربڕیوە.

❋ لە رێگایەکی ترەوە ڕیوایەت کراوە کە: جارێکیان ئەبووسوفیانی کوڕی حەرب و صەفوانی کوڕی ئومەییە، شتێکی سەیریان بەسەرهات، ئەوەبوو گورگێکیان دی کەوتبووە شوێن ئاسکێك، ئاسکەکەش خۆی کرد بە "حەرەم"دا و ئیتر بەمە گورگەکە وازی لێ هێنا! ئەوانیش سەریان لەم کارە سووڕما! گورگەکە هاتە زمان و وتی: "سەرتان سووڕ نەمێنێت، لەمە سەیرتر محەممەدی کوڕی عەبدوڵلایە ﷺ لە مەدینە، بانگتان دەکات بۆ بەهەشت".

ئەبووسوفیان بە صەفوانی وت: "سوێند بە (لات) و (عوززا) ئەگەر ئەمە لە مەککەدا باس بکەیت، کەسی تێدا نامێنێت و چۆڵ دەبێت"[2]!

لەمانەوە دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە بەسەرهاتی ئەم گورگە، وەك تەواتوری مەعنەوی، قەناعەت و دڵنیایی بە مرۆڤ دەبەخشێت.

---

(١) صحيح، رواه أحمد وغيره.

(٢) الشفا ١/٣١١، نسيم الرياض ٣/٨٤.

ڕووداوی سێهەم:

* ئەم ڕووداوە بریتییە لە بەسەرهاتی ئەو حوشترەی کە لە پێنج شەش ڕێگاوە لە هاوەڵە بەناوبانگەکانەوە گێڕراوەتەوە، وەك: ئەبووهورەیرە، ثەعلەبەی کوڕی مالیك، جابیری کوڕی ئەبووئەوفا و، چەند کەسێکی تریش لە هاوەڵانی وەك ئەمان. جا هەموو ئەم هاوەڵانە لەوەدا یەکدەنگن کە: حوشترەکە هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و سوژدەی ڕێزی لە بەردەمدا برد و قسەی لەگەڵ کرد.

هەر ئەم هاوەڵانە لە چەند ڕێگا و ڕیوایەتێکی تردا، دەگێڕنەوە کە: ئەو حوشترە لە باخێکدا هەڵچووبوو، هەر کەسیش بڕۆشتایەتە ناو باخەکە هەڵمەتی بۆ دەبرد، بەڵام کە پێغەمبەر ﷺ ڕۆشتە ناو ئەو باخە، حوشترەکەی بانگ کرد و دەمولمۆزی پێ نایە سەر زەوی و لەغاوی لە دەم کرد[1].

لە فەرموودەیەکی تردا دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر ﷺ لێی پرسین: بۆچی وا ئەو حوشترە هەڵچووە؟ لە وەڵامدا عەرزیان کرد: ویستمان سەری ببڕین[2].

ڕیوایەتێکی تر دەڵێت: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەم حوشترە سکاڵای ئەوەی لە لا کردم کە لەو کاتەوە بچووك بووە تا ئێستا لە ئیشوکاری قورسدا کارتان پێ کردووە و، ئێستاش ویستووتانە سەری ببڕن. لە وەڵامدا عەرزیان کرد: بەڵێ وایە.

* هەروەها حوشترەکەی پێغەمبەر ﷺ کە ناوی: "العضباء" بووە، لە پاش کۆچی دوایی پێغەمبەر ﷺ هیچی نەخوارد و نەخواردەوە هەتا مرد[3].

ئەبوو ئیسحاقی ئیسفرایینی، باسی ئەوە دەکات کە ئەم حوشترە(العضباء) لە کارێکی گرنگدا قسەی لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ کرد.

* لە ڕیوایەتێکی صەحیحدا[4] چەسپاوە کە: حوشترەکەی جابیری کوڕی عەبدوڵڵای ئەنصاری لە سەفەرێکدا ماندوو بوو نەیتوانی بڕوات. پێغەمبەریش ﷺ زۆر بە هێواشی چیلکەیەکی لێ دا، حوشترەکە یەکسەر کەوتەڕێ، بە ڕادەیەکی وا کە جڵەوەکەی لە دەست جابیر دەرچووبوو. ئەمەش بەهۆی ئەو هەڵسوکەوتە نەرمونیانەوە کە پێغەمبەر ﷺ لەگەڵیدا نواندی.

---

(١) أحاديث تكلم الجمل وردت بأسانيد صحيحة وجيدة.

(٢)صحيح، رواه أحمد بإسناد جيد، وأخرجه الحاكم وقال صحيح الإسناد و لم يخرجاه، ووافقه الذهبي.

(٣) الشفا ٣١٣/١.

(٤) صحيح، رواه الشيخان.

ڕووداوی چوارەم:

* ئیمامی بوخاری و پێشەوایانی تری فەرمووده دەگێڕنەوە کە: "شەوێك دانیشتووانی مەدینە لە دەنگێك ڕاچڵەکین، هەندێکیان ڕووەو دەنگەکە ڕۆشتن، لە ڕێگادا گەیشتن بە پێغەمبەر ﷺ کە لەوسەرەوە دەهاتەوە و پێش ئەوان بەرەو دەنگەکە ڕۆشتبوو، دەیفەرموو: مەترسن شتێکی ئەوتۆ نیيە مەترسیی بێت. پێغەمبەر ﷺ بە سواری ئەسپەکەی ئەبووتەلحە بەرەو دەنگەکە ڕۆشتبوو، کە ئەسپەکەش زینی لەسەر نەبوو شمشێرێکیش کرابووە ملی"[١]. پاشان بە ئەبووتەلحەی فەرموو: "إنا وجدنا فرسك بحراً". واتە: ئەسپەکەت زۆر تیژڕەوە. ئەم ئەسپەش زووتر لە ڕۆشتندا زۆر سست بوو، بەڵام پاش ڕووداوی ئەم شەوە، هیچ ئەسپێکی تری پێ نەدەگەیشتەوە.

* بە ڕیوایەتێکی صەحیح چەسپاوە کە: پێغەمبەر ﷺ لە سەفەرێکدا هەڵسا نوێژ بکات، بە ئەسپەکەی خۆی فەرموو: خوا فەڕ و بەرەکەتت پێ ببەخشێت، لە جێی خۆت مەجووڵێ هەتا نوێژەکمان دەکەین. ئەمەی فەرموو، ئنجا لە ڕووی قیبلەوە دایبنا. هەتا پێغەمبەر ﷺ لە نوێژ بووەوە ئەو ئەسپە هیچ ئەندامێکی خۆی نەجووڵاند[٢].

ڕووداوی پێنجەم:

* ئەویش بریتی یە لە ملکەچ بوونی شێرێك بۆ "سەفینە" کە بەندەی ئازادکراوی پێغەمبەرە ﷺ. ڕووداوەکەش بەم جۆرە بووە:

(پێغەمبەر ﷺ نامەیەکی بە سەفینەدا بۆ "موعاذ" نارد لە یەمەن. لە ڕێگادا شێرێك ڕێی پێ گرت. سەفینەش خۆی بە شێرەکە ناساند کە نێرراوی پێغەمبەرە و نامەی ئەوی پێیە. شێرەکەش دەنگێکی لێ هات و ڕێی بۆ چۆڵ کرد. لەو سەریشەوە کە گەڕایەوە، هەمان شتی بەسەرهات)[٣]. لە ڕیوایەتێکی تردا دەڵێت: سەفینە لە گەڕانەوەکەیدا ڕێی ون کرد، لەو کاتەدا شێرەکەی پێ گەیشتەوە. سەفینە دەڵێت: بە شان ئاماژەی بۆ دەکردم تا خستمیەوە سەر ڕێ.

* لە حەزرەتی عومەریشەوە ڕیوایەت کراوە کە جارێکیان پێغەمبەر ﷺ لەناو کۆمەڵێك لە هاوەڵانیدا بوو، پیاوێکی دەشتەکی بزنمژەیەکی گرتبوو، وتی: ئەوە کێیە؟ وتیان ئەوە پێغەمبەری خوایە ﷺ. ئەویش وتی: سوێند بە (لات) و (عوززا) باوەڕت پێ

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي وابن ماجه وأحمد.

(٢) الشفا ١/٣١٥، نسيم الرياض ٣/٩٥.

(٣) صحيح، رواه البزار والطبراني والحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم ولم يخرجاه.

ناکەم تا ئەم بزنمژەیە باوەڕت پێ نەهێنێت. ئەمەی وت و بزنمژەکەی خستە بەردەم پێغەمبەر ﷺ. پێغەمبەریش ﷺ پێی فەرموو: بزنمژەکە! من کێم؟، ئەویش هاتە زمان بە جۆرێ کە هەموو خەڵکەکە گوێیان لێ بوو، وەڵامی دایەوە وتی: بەڵێ، لە خزمەتتدام[1]! بەمە پیاوە دەشتەکییەکە ئیمانی هێنا.

* لە "ئوم سەلەمە"شەوە دەگێڕنەوە کە دەفەرموێ: "جارێکیان پێغەمبەر ﷺ لە بیابانێکدا بوو، لەو کاتەدا ئاسکێك بانگی کرد: ئەی پێغەمبەری خوا!" تا کۆتایی حەدیثەکە، کە تیایدا دەڵێت: "ئاسکەکە ڕای دەکرد و دەیوت: أشهد أن لا إلـه إلاّ الله، وأنك رسول الله"[2].

چەندین نموونەی تری زۆری هاوچەشنی ئەمانە هەن، ئێمە لێرەدا تەنها ئەوانەمان باس کردووە کە "مەشهوور" و بێ گومانن.

دەسا ئەی کاکی مرۆڤ! ئەی ئەو کەسەی کە ئەم پێغەمبەرە نازدارە ﷺ ناناسێت و گوێڕایەڵیی ناکات! پەند وەربگرە! هەوڵ بدە دانەبەزیتە پلەیەك کە لە هی گورگ و شێر نزمتر بێت، چونکە ئەو ئاژەڵانە پێغەمبەر ﷺ دەناسن و گوێڕایەڵیی دەکەن!

لقی دووەم

ئەم لقە بریتییە لەوەی کە "مردووان" و "جنۆکە" و "مەلائیکەتان" پێغەمبەر ﷺ دەناسن. لەم بارەیەوە گەلێ ڕووداوی زۆر هەیە، ئێمە چەند دانەیەکیان بۆ نموونە باس دەکەین، لەوانەی کە "مەشهوور"ن و، پێشەوا باوەڕ پێ کراوەکان بۆیان گێڕاوینەتەوە. وا لە پێشدا ئەو نموونانە دەهێنین کە پەیوەندییان بە" مردووان"ەوە هەیە. ئەوانەشیان پەیوەندییان بە جینئی و مەلائیکەتەوە هەیە، ئەوا گەلێ زۆر و موتەواتیرن.

نموونەی یەکەم:

ئیمام حەسەنی بەصری، کە پێشەوای زانایانی ئاشکرا و پەنهانە و ڕاستگۆترینی قوتابیانی ئیمامی عەلییە لە سەردەمی تابیعینەکاندا، دەگێڕێتەوە و دەفەرموێ: پیاوێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و عەرزی کرد کە کچێکی مردووە و لە فلان شیودا ناشتوویەتی. پێغەمبەر ﷺ دڵی بۆی نەرم بوو، لەگەڵیدا ڕۆشت بۆ ئەو شیوە. لەوێ

---

(١) رواه الطبراني. بڕوانە: نسيم الرياض ٣/٧٩.

(٢) رواه الطبراني والبيهقي، وصححه ابن حجر لوروده من طرائق أخر.

کچەکەی بە ناوی خۆیەوە بانگ کرد و فەرمووی: ئەی فلانە کەس! بە ئیزنی خوا وەلامم بدەرەوە. ئەویش هاتە دەرەوە و وتی: "لبيك وسعديك". پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: دایك و باوکت موسڵمان بوون، جا ئەگەر حەز دەکەیت دەتگێڕمەوە بۆ لایان. لە وەڵامدا وتی: هیچ ئیشێکم پێیان نییە، خوا باشترە بۆم تا ئەوان[1].

نموونەی دووهەم:

ئیمامی بەیهەقی و ئیبن عەدی، بە سەنەدەوە دەگێڕنەوە کە ئەنەسی کوڕی مالیك فەرموویەتی: (لاوێك کە تاقانەی دایکە پیرەژنە کوێرەکەی بوو، کۆچی دوایی کرد. ئێمەش بە پارچەیەك داماپۆشی و سەرەخۆشیمان لە دایکی کرد. پیرەژنە وتی: کوڕی من؟! وتمان: بەڵێ. وتی: "خوایە! ئەگەر خۆت دەزانیت من تەنها کۆچم بۆ لای خۆت و پێغەمبەرەکەت کردووە، بۆ ئەوەی لە هەموو تەنگ وچەڵەمەیەکی ژیاندا یارمەتیم بدەیت، ئەوا تووشی ئەم موسیبەتەم مەکە". ئەنەس دەفەرموێ: پێش ئەوەی هەڵبسین، کوڕەکە پارچەکەی لەسەر خۆی لابرد و هەڵسا و نانی خوارد و، ئێمەش بەشداریمان کرد)[2].

ئیمامی بوصیری - خوای لێ ڕازی بێت - لە قەسیدەی بوردەدا ئاماژەی بۆ ئەم ڕووداوە سەرسووڕهێنەرە کردووە، دەفەرموێ:

لو ناسبت قدرَه آياتُه عظماً أحيا اسمُه حين يُدعى دارسَ الرممِ

ڕووداوی سێهەم:

ئیمامی بەیهەقی و غەیری ئەویش، لە عەبدوڵڵای کوڕی عەبدوڵڵای ئەنصارییەوە دەگێڕنەوە دەفەرموێ: (من یەکێك بووم لەوانەی کە "ثابیتی کوڕی قەیس"یان ناشت، کە لە غەزای یەمامەدا شەهید بوو، لەو کاتەدا کە خستمانە ناو گۆڕەکەیەوە گوێمان لێ بوو دەیوت: "محمد رسول الله، أبوبكر الصديق، وعمر الشهيد، وعثمان البرّ الرحيم". کە سەیرمان کرد، بینیمان گیانی تێدا نییە)[3]. واتە پێش ئەوەی حەزرەتی عومەریش بێت بە جێنشین، ئەم هەواڵی شەهید بوونی ئەوی دا.

---

(١) بروانە: الشفا ١/٣٢٠، نسيم الرياض ٣/١٠٦.

(٢) ضعيف، رواه البيهقي والطبراني. بروانە: الشفا ١/٣٢٠.

(٣) رواه البخاري في التأريخ الكبير. بروانە: الشفا ١/٣٢٠.

ڕووداوی چوارەم:

"نوعمانی کوڕی بەشیر، دەگێڕێتەوە و دەفەرموێ: (زەیدی کوڕی خاریجە لە یەکێك لە کۆڵانەکانی مەدینەدا کەوت بەلادا و مرد، خەڵکەکەش هەڵیان گرت و دایانپۆشی. لە نێوان شێوان و خەوتناندا کە ژنان بەسەریدا دەگریان، گوێیان لێ بوو دەیوت: بێ دەنگ بن! بێ دەنگ بن! ئنجا سەری خۆی هەڵدایەوە و وتی: "محمد رسول الله". پاشان وتی: "السلام علیك یا رسول الله ورحمة الله وبركاته". پاشان مردەوە)[1].

جا ئەگەر مردووی بێ ژیان تەسدیقی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ بکات، دەبێ ئەوانەی کە گیانیان تێدایە و تەسدیقی ناکەن، چۆن بن؟ ئایا ئەو قوڕبەسەرە زیندووانە، لەو مردووانە بێ گیانتر نین؟!

* * *

سەبارەت بەوەی کە "مەلائیکەتان" خزمەتی پێغەمبەریان ﷺ کردووە و خۆیان پیشان داوە، هەروەها سەبارەت بەوەش کە "جینئی" ئیمانیان پێ هێناوە و گوێڕایەڵییان کردووە، ئەوا هەموو ئەمانە بە تەواتور چەسپاون. قورئانی پیرۆز لە زۆر ئایەتی پیرۆزیدا بە ڕاشکاوی باسی ئەمەی کردووە و، لە غەزای بەدردا - وەك قورئان دەفەرموێ - پێنج هەزار مەلائیکەت وەکو هاوەڵان لە ژێر فەرمانی ئەودا بوون. بە ڕادەیەك کە ئەو مەلائیکەتانە لەناو مەلائیکەتانی تردا، شەرەفمەندیی بەشداری کردنی غەزای بەدریان دەست کەوت، وەك ئەو هاوەڵانەی کە لە بەشداری کردنی ئەم غەزایەدا بەو پلەیە بەهرەوەر بوون.

جا لەم مەسەلەیەدا دوو لایەن هەیە:

یەکەم: بریتییە لە بوونی "جینئی" و "مەلائیکەت" و پەیوەندی بوونیان لەگەڵماندا. ئەمەش شتێکی قەتعییە و وەك بوونی مرۆڤ و زیندەوەرانی تر بێ گومان و چەسپاوە. ئەمەشمان بە یەقینێکی تەواوەتی و گومانبڕ لە "وتەی بیست و نۆهەم"دا باس کردووە. کەواتە بۆ لایەنی چەسپاندنی بوونیان داوا لە خوێنەری بەڕێز دەکەین سەر لەو وتەیە بدات.

---

(۱) صحیح، رواه الحاكم والبیهقي والطبراني بإسنادین رجال أحدهما ثقات وذكره البخـاري في التـأریخ الكبیر مختصراً.

لایەنی دووەمم: بریتی‌یـە لـە بینینی مەلائیکـەت و جینـنی و قسـە لەگـەڵ کردنیـان لـە لایـەن چـەند کەسێکی ئـەم نەتەوەیـەوە، بـەهۆی شـەرەفمەندبی پـەیوەندییان لەگـەڵ پێغەمبەری نازداردا ﷺ. کە ئەممش لایەنێکی شوێنەوارەکانی موعجیزاتی ئـەو پێغەمبـەرە ﷺ دەردەخات.

❋ ئـەوەتا بوخـاری و موسـلیم و پێشـەوایانی فەرمـوودە، هــەموویان، لــە حـەزرەتی عومەرەوە - خوای لـێ ڕازی بێـت - دەگێڕنەوە دەفەرموێ:

(ڕۆژێکیان کە لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ دانیشتبووین، لە پڕ پیاوێك کە بەرگـەکانی بەری یەکجار سپی و مووی جەستەی تـەواو ڕەش بـوو، هیـچ شـوێنەوارێکی سەفەریشـی پێوە دیار نەبوو، کەسیشمان نەماندەناسی، هـات لـە خزمـەتی پێغەمبـەردا ﷺ دانیشـت و پرسیاری لـە بـارەی: (ئیسـلام و ئیمـان و ئیحسـان)ەوە لـە پێغەمبـەر ﷺ کرد و، ئەویش وەڵامی هەموو پرسیارەکانی دایەوە. پاشان فەرمووی: عومەر! ئایا دەزانیـت لـەوە کێیـە ئـەو پرسیارانە دەکـات؟ وتم: خـوا و پێغەمبەرەکـەی باشـتر دەزانـن. فـەرمووی: لـەوە جیبریلە، بۆ ئەوە هات کە ئایینەکەتان فێر بکات)[1].

❋ هـەروەها بـە چـەند ڕیوایـەتێکی صـەحیح و بێ گومـان کـە لــە پلـەی تـەواتوری مەعنـەویدان و پێشـەوایانی حـەدیث ڕیوایـەتیان کـردوون، چەسـپاوە کـە: زۆر جــار هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ جیبریلیان لەسەر شێوەی هاوەڵی بەڕێز "دحية الكلـــي"دا دەبینـی کـە پیـاوێکی گەلـێ جوانخاس بووە[2]. هـەندێ لـەو هاوەڵانە، ئەمانە بـوون: ئیمـامی عومەر، ئیبن عەبباس، ئوسامەی کوڕی زەید، حاریث، عائیشە، ئوم سەلەمە، خوایان لـێ ڕازی بێت. هـەموو ئەمانـە دەفـەرموون: زۆر جـار جیبریلمـان لەسـەر شێوەی "دحيــة الكلبي"دا دیوە. جا ئایا دەگونجێ شتێکیان نەدیبێت، بلێن: دیومانە؟!

❋ بە سەنەدێکی صەحیح لە "سەعدی کوڕی ئەبوو وەققاص"ەوە، کە یەکێکە لەو دە کەسەی مژدەی بەهەشتیان پێ درا و فـاتیحی وڵاتی فارسـە، خـوای لـێ ڕازی بێـت، دەگێڕنەوە کە دەفەرموێ:

---

(١) صحيح، رواه مسلم.

(٢) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحـمد والحاكم والطبراني.

(لە غەزای ئوحوددا جیبریل و میکائیلمان لـە لای ڕاست و چـەپی پێغەمبـەرەوە ﷺ دەبینی، کە لەسەر شێوەی دوو پیاودا بوون و بـەرگ و پۆشاکی سپییان لەبەردا بوو، بەو شێوەیە پاسەوانی پێغەمبەر ﷺ بوون و، پارێزگارییان دەکرد)[1].

جا ئەگـەر پاڵـەوانێکی موسـڵمانی وەکو "سـەعد" بڵێـت: "دەمـانبینی" ئایا هـەرگیز دەگونجێ وا نەبێت و بە پێچەوانەوە بێت؟

* پاشـان ئەبوسـوفیانی کـوڕی حـاریثی کـوڕی عەبدولموتـەلیب کـە ئـامۆزای پێغەمبەرە ﷺ، لە ڕۆژی غەزای بەدردا، چەند پیاوێکی سـپیی لـە نێوان زەوی و ئاسمـاندا بینی، کە سواری چەند ئەسپێکی بەڵەك بووبوون[2].

* جارێکیان پێغەمبەر ﷺ لە کەعبەدا جیـبریلی پیشـانی حـەمزە دا، ئـەویش بەکـسـەر بووراپەوە[3].

کەواتە ئەو نموونانەی بینینی مەلائیکەمان بۆ ڕوون دەکەنەوە، گەلـێ زۆرن. هەروەك جۆرێکمـان لـە موعجـیزاتی پێغەمبـەر ﷺ بـۆ دەردەخـەن و، بەڵگـەی ئـەوەن کـە مەلائیکەتەکان وەکو پەپوولە بە دەوری نووری پێغەمبەرێتیی ئەودا دەخولێنەوە.

* * *

سـەبارەت بـە بینین و قسـە لەگـەڵ کردنی "جیننی"ش، ئەوا زۆر جـار ڕوو دەدات. تەنانـەت لەگـەڵ زۆربـەی خەڵکیشـدا، چ جـای هاوەڵـەکان، خوایـان لـێ ڕازی بێـت. ئەوەندە هەیە کە پێشەوایانی فەرمووده، ڕاسـترین هـەواڵ و چەسپاوترین ڕووداومـان بۆ دەگێڕنەوە.

* "عـەبدوڵڵای کوڕی مەسـعوود" لـەو شـەوەدا کـە "جیننـی" ئیمانیـان هێنـا، جیننیی بینی و قسـەیانی بیسـت و، دەیشوبهاندن بـە پیـاوانی (زەط)[4]، کـە تیرەیـەکی کەڵەگەتی خەڵکی سوودانن.

* پاشـان ڕووداوێکـی بـەناوبانگ هەیـە، کـە زانایـان و پێشـەوایانی فـەرموودە دەیگێڕنەوە و باوەڕی پێ دەکەن، کە بریتی یە لەوەی: "خالیدی کوڕی وەلیـد - خـوای لـێ ڕازی بێت - کاتێ کە بتی: "العُـزّى"ی ڕووخاند، ئافرەتێکی ڕووتی ڕەشی بینی

---

(١) صحيح، رواه الشيخان.

(٢) رواه البزار في مسنده: ٩/٣١٧-٣١٨.

(٣) رواه البيهقي مرسلاً وابن سعد في الطبقات ١٢/٣. بڕوانە: الشفا ٣٦٢/١.

(٤) صحيح، رواه الترمذي واللفظ له وقال: حسن صحيح غريب، ورواه أحمد والطبراني.

قژی بڵاو کردبووەوە و لەناو بتەکەوە هاتە دەرەوە، یەکسەر بە شمشێرەکەی لەتی کرد. پاشان ئەمەی بۆ پێغەمبەر ﷺ گێڕایەوە، ئەویش فەرمووی: "ئەوە عوززا بووە"[1] کە خەڵکی دەیانپەرست کاتێ لەناو بتەکەدا بوو، لە دوای ئەوە ئیتر ناپەرسترێت.

* لە حەزرەتی عومەری کوڕی خەتتابەوە – خوای لێ ڕازی بێت – دەگێڕنەوە دەفەرموێ: جارێك لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ دانیشتبووین، پیاوێکی پیر هات و دارعەسایەکی بە دەستەوە بوو، سەلامی لە پێغەمبەر ﷺ کرد و، ئەویش وەڵامی سەلامەکەی دایەوە و، فەرمووی: ئەم دەنگە لە دەنگی "جیننی" دەچێت، تۆ کێیت؟ وتی: من "هامە"م.. لە "حەدیث"ێکی درێژدا دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ چەند سوورەتێکیشی لە قورئانی پیرۆز فێر کرد[2].

ئەم ڕووداوە هەرچەند لە لایەن پیاوانی حەدیثەوە ڕەخنەی لێ گیراوە، بەڵام چەند پێشەوایەکی تر بە صەحیحیان داناوە[3]. هەرچۆن بێت بە پێویستی نازانین زۆری لەسەر برۆین، چونکە نموونەی ئەم بابەتە گەلێ زۆرە.

دەبێ ئەوەش بڵێین کە:

ئەو کەسانەی بە نووری پێغەمبەر ﷺ ڕووناك بوونەوە و لەسەر بەرنامەکەی ئەو پەروەردە بووبوون، کە لە هەزاران کەس تێپەڕ دەبن، لە ئەولیا و ئەقتاب و زانایان و پیاوچاکانی وەك شێخی گەیلانی، هەموو ئەمانە، بە "مەلائیکەت" و "جیننی" گەیشتوون و قسەیان لەگەڵدا کردوون. ئەم ڕیوایەتانەش کە لەم بارەیەوە هەن، تابڵێی موتەواتیر و زۆر و گومانبڕن.

بەڵێ، گەیشتنی ئوممەتی پێغەمبەر ﷺ بە "مەلائیکەت" و "جیننی" و قسەکردنیان لەگەڵیاندا، یەکێکە لە شوێنەوارەکانی پەروەردەی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ و ڕێنماییە بێ وێنەکەی.

---

(١) صحيح، رواه البيهقي والنسائي وأبو يعلى.

(٢) رواه البيهقي.

(٣) "ابن الجوزي" لە بارەی ئەم فەرموودەیەوە دەڵێت: "موضوع لا أصل له". بەڵام زانایانی تر دەڵێن: "تعدد طرقه يدل على صحته". بڕوانە: نسيم الرياض للخفاجي ٢٨٧/٣.

لقی سێهەم

پاراستن و پارێزگاری کردنی پێغەمبەر ﷺ لە لایەن خوای گەورەوە، موعجیزەیەکی ئاشکرا و ڕاستییەکی یەکجار ڕوونە و، لە دەقی ئەم ئایەتەی قورئاندا باس کراوە کە دەفەرموێ:

﴿واللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (المائدة:٦٧)!

جا لەم ئایەتە پیرۆزەدا موعجیزاتی زۆر هەیە، چونکە لەو کاتەدا کە پێغەمبەر ﷺ پێغەمبەرێتیی خۆی ڕاگەیاند، تەحەددای تەنها تاقمێك، یان نەتەوەیەك، یان چەند پێشەوایەکی ڕامیاری، یان چەند کاربەدەستێکی دیاری کراوی نەکردووە، بەڵکو تەحەددای هەموو دەسەڵاتداران و خاوەن ئایینەکانی بە گشتی کردووە، لە کاتێکدا کە جگە لە خوا هیچ پارێزگارێکی نەبووە، تەنانەت مام و خزم و کەسوکار و تیرەکەشی دوژمنی بوون. کەچی سەرەڕای ئەمەش، بیست و سێ سالی ڕەبەق، بە بێ هیچ پاسەوانێك، ژیانی بەسەر برد و چەندین ڕووداوی سامناکیشی لەو ماوەیەدا بەسەرهات، لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا، هەر تەنها خواوەند دەیپاراست و، تا ئەو دەمەی کۆچی دوایی کرد بەوپەڕی دڵنیایی و ئاسوودەییەوە ژیا. ئەمەش بە وێنەی ڕووناکیی خۆری گەشی ئاسمان، بەڵگەیەکی ڕوونە لەسەر دامەزراوی و بەهێزیی ئەو ڕاستییەی کە لەم ئایەتە پیرۆزەدا هەیە: ﴿واللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (المائدة:٦٧)!

لێرەدا – بۆ نموونە – چەند ڕووداوێك باس دەکەین، لەوانەی کە بە شێوەیەکی گومانبڕ چەسپاون:

ڕووداوی یەکەم:

✱ زانایانی فەرموودە و شارەزایانی ژیانی پێغەمبەر ﷺ بە یەکدەنگی دەگێڕنەوە کە: لەو کاتەدا قورەیش کۆبوونەوە و بڕیاری کوشتنی پێغەمبەریان ﷺ دا، شەیتان لە شێوەی پیاوێکی پیردا هات بۆ لایان و ڕێنمایی کردن کە: لە هەر تیرەیەکی قورەیش یەکێك بەشداریی کوشتنی بکات، بۆ ئەوەی لە پاشاندا ناکۆکی نەکەوێتە نێوانیان. ئەوەبوو نزیکەی دووسەد پیاو بە پێشەوایەتیی: "ئەبوو جەهل" و "ئەبوو لەهەب"، بەرەو ماڵی پێغەمبەر ﷺ ڕۆشتن. لەو کاتەشدا حەزرەتی عەلی لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ بوو. بە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ حەزرەتی عەلی لە جێی پێغەمبەردا ﷺ نوست و، پێغەمبەر ﷺ

خۆیشی چاوەڕوانی ئەوانی کرد، تا ئەو کۆمەڵەی قورەیش هاتن و دەوروپشتی ماڵەکەیان گرت. ئنجا پێغەمبەر ﷺ تەشریفی لە ماڵ هاتەدەرەوە و بەسەر سەریانەوە ڕاوەستا و، خواوەند چاوی ئەوانی لە ئاستیدا کوێر کرد. ئنجا پێغەمبەر ﷺ مشتێك خاکی بەسەر دەموچاویاندا وەشاند و خۆی دەرباز کرد(١).

* هەروەها خواوەند پێغەمبەرەکەی خۆی لەوە پاراست کە کافران لە ئەشکەوتەکەدا بیبینن، بە بۆنەی ئەو جاڵجاڵۆکەیەوە کە ناردی و دەرگای ئەشکەوتەکەی تەند و، ئەو دوو کۆترەش کە لە دەرگای ئەشکەوتەکەدا ڕاوەستان(٢).

ڕووداوی دووهەم:

* ئەم ڕووداوە بریتییە لە بەسەرهاتی "سوراقەی کوڕی مالیك" کە لە کاتی کۆچی پێغەمبەردا ﷺ بۆ مەدینە، ڕووی دا.. لەوەبوو هۆزی قورەیش خەڵات و بەخششی بۆ ئەو کەسە ڕاگەیاند کە هەواڵی پێغەمبەر و ئەبووبەکریان بداتێ، یان بیانکوژێت، یان بە زیندوویی بیانگرێت.

سوراقەش کە ئەم ڕاگەیاندنەی قورەیشی پێ گەیشت، یەکسەر بە سواری ئەسپەکەی شوێن پێی پێغەمبەری ﷺ هەڵگرت، تا نزیکی پێغەمبەر ﷺ بووەوە. لەو کاتەدا پێغەمبەر ﷺ دوعای لێ کرد، یەکسەر چوارپەلی ئەسپەکەی لە زەویدا ڕۆچوو و لەسەری کەوتە خوارەوە. پاشان سوار بووەوە و ڕۆشت تا ئەوەندە لێیان نزیك بووەوە، کە گوێی لە پێغەمبەر بوو ﷺ قورئانی دەخوێند و لاشی لێ نەدەکردەوە. بەڵام حەزرەتی ئەبووبەکر لای کردەوە و، عەرزی پێغەمبەری ﷺ کرد: وا گەیشتنە سەرمان. ئەویش، هەروەك لەناو ئەشکەوتەکەدا پێی وت، لێرەشدا فەرموویەوە: "لا تحزن إن الله معنا".

لەم کاتەدا هەر چوارپەلی ئەسپەکەی سوراقە بۆ جاری دووهەم تا ئەژنۆی ڕۆچوو بەناو زەویدا و لەسەری کەوتە خوارەوە. پاشان زۆری لێ کرد و هەڵی ساندەوە، سەیری کرد چوارپەلی ئەسپەکەی شتێکی وەك دووکەڵی لێ هەڵدەسا! ئنجا بانگی لە پێغەمبەر ﷺ و حەزرەتی ئەبووبەکر کرد و وتی: "الأمان"! پێغەمبەریش ﷺ

---

(١) صحيح، رواه الإمام أحمد.

(٢) رواه الطبراني والبزار والأصبهاني.

ئەماننامەیەکی بۆ نووسی و فەرمانی دایێ کە هەرکەسێکی دی ڕێی لێ ون بکات، تاکو نەکەوێتە شوێنیان. پاشان وازی لێ هێنان و ڕۆشت[1].

* لە خەبەرێکی تردا دەگێڕنەوە کە شوانێك دەنگوباسی پێغەمبەر ﷺ و ئەبووبەکری دەست کەوت، یەکسەر بە ڕاکردن ڕۆشت تاکو قورەیش ئاگادار بکاتەوە. کە گەیشتە مەککە، دڵی مۆر کرا و نەیدەزانی چی بکات و لە بیری برایەوە بۆچی هاتووە! تا گەڕایەوە جێی خۆی[2]. لە دوایدا بۆی دەرکەوت کە لە بیری براوەتەوە.

ڕووداوی سێهەم:

* پێشەوایانی فەرمووده لە چەند ڕێگایەکی جیاجیاوە دەگێڕنەوە کە: لە غەزای "غەتەفان و ئەنمار"دا سەرۆك هۆزەکەیان، کە ناوی: "غەورەثی کوڕی حاریثی موحاریبی" بووە، ویستی دەست لە پێغەمبەر ﷺ بووەشێنێت. ئەوەبوو پێغەمبەر ﷺ کاتێکی زانی ئەم کابرایە بە شمشێرەوە لەسەر سەری ڕاوەستاوە. فەرمووی: "اللهم اکفنیه بما شئت". واتە: خوایە! بەهەر شتێك کە خۆت ویستت لەسەری بێت، لە کۆڵمی بکەرەوە! هەر کە پێغەمبەر ﷺ ئەمەی فەرموو، یەکسەر ژانێك بە پشتی ئەو پیاوەدا هات کە لە جموجوڵی خست و، بە دەمدا کەوت و، شمشێرەکەشی لە دەست کەوتە خوارەوە[3]!

* هەروەها دەگێڕنەوە کە جارێك کابرایەکی دەشتەکی بە شمشێرەوە هاتە سەر پێغەمبەر ﷺ و پێی وت: ئێستا کێ لە دەستی من ڕزگارت دەکات؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: "الله". یەکسەر دەستی پیاوە دەشتەکییەکە کەوتە لەرزین و شمشێرەکەی لێ کەوتە خوارەوە[4]. ئنجا پێغەمبەر ﷺ هەڵی گرتەوە و فەرمووی: "ئەی ئێستا کێ تۆ لە دەستی من ڕزگارت دەکات"؟ هەر لەم ڕیوایەتەدا دەڵێت: لە ئەنجامدا پێغەمبەر ﷺ لێی خۆش بوو، ئەویش گەڕایەوە بۆ ناو هۆزەکەی خۆی و پێی وتن: لە لای باشترین مرۆڤەوە هاتوومەتەوە.

---

(١) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحمد.

(٢) الشفا ١/٣٥١.

(٣) ذكره القاضي عياض باللفظ المذكور، بروانه: الشفا ١/٣٤٨ والحديث أخرجه بنحوه البخاري وابن حبان والحاكم وأحمد وأبو يعلى والطبراني في الأوسط.

(٤) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

* بە هەمان چەشنی ئەم بەسەرهاتە، دەگێڕنەوە کە لە غەزای بەدریشدا بەسەری هاتووە. ئەویش ئەوەیە کە دەڵێن: لە ڕۆژی بەدردا بە نیازی دەست بەئاو گەیاندن لە هاوەڵانی دوور کەوتەوە. یەکێك لە مونافیقان شوێنی کەوت. وەکو ڕیوایەتەکەی پێشوو، ئەویش شمشێری لە پێغەمبەر ﷺ بەرز کردەوە، بەڵام کە پێغەمبەر ﷺ ئاوڕی لێ دایەوە، یەکسەر ئەو مونافیقە کەوتە لەرزین و شمشێرەکەی لە دەست داکەوت.

ڕووداوی چوارەم:

* بە ڕیوایەتێکی "مەشهوور"ی نزیك لە تەواتورەوە، لە پێشەوایانی حەدیثەوە دەگێڕنەوە، هەروەها زۆربەی زانایانی تەفسیریش لەوەدا لەگەڵیاندان کە هۆی هاتنەخوارەوەی ئایەتی: ﴿إِنَّا جعلنا في أعناقهم أغلالاً فهي إِلى الأذقان فهم مُقمَحُون ۝ وجَعَلْنا مِن بين أيديهم سداً ومن خلفهم سداً فأغشيناهم فهم لا يُبصرون﴾ (يس:٨-٩) ئەوەبوو کە: ئەبوو جەهل سوێندی خوارد: ئەگەر هەرکات محەممەد لە سوژدەدا ببینێت، ئەو بەردە گەورەیە بدات بە سەریدا. جارێك پێغەمبەر ﷺ لە سوژدەدا بوو، بەردێکی گەورەی هێنا تاکو بیدات بە سەریدا، لەم کاتەدا قورەیشیش سەیریان دەکرد. بەڵام بەردەکە لکا بە هەردوو دەستیەوە و، دەستەکانیشی تا ملی وشك بوون[1]، کە پێغەمبەر ﷺ لە نوێژەکەی بووەوە، ڕۆشت و دەستی ئەبوو جەهلیش بەربوو. ئیز ئەم دەست بەربوونەی یان لەبەر ئەوە بووە کە پێغەمبەر ﷺ دوعای کردووە بەربێت، یان لەبەر ئەوەی کە هیچ پێویستییەك نەما بەوەی بەردەکەی پێوە بلکێت.

* وەلیدی کوڕی موغیرە، هات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ بە نیازی ئەوەی بیکوژێت. بەڵام خواوەند چاوەکانی وا کوێر کرد کە گوێی لە دەنگی پێغەمبەر بوو، کەچی بە چاو نەیدەبینی. ناچار گەڕایەوە بۆ لای هاوڕێکانی، ئەوانیشی نەبینی تا بانگیان کرد[2]! هەر بەم جۆرە مایەوە هەتا پێغەمبەر ﷺ تەشریفی لە مزگەوتدا بوو. بەڵام کە لە مزگەوت ڕۆشتە دەرەوە، چاوی چاك بووەوە، چونکە هیچ پێویستییەك بە کوێریی ئەو نەما.

* هەروەها لە حەزرەتی ئەبووبەکری صیددیقەوە - خوای لێ ڕازی بێت - دەگێڕنەوە کە: دوای ئەوەی سوورەتی: ﴿تَبَّتْ يَدا أبي لَهَبٍ﴾ نازڵ بوو، "ئوم

(١) أخرجه ابن اسحاق وابن هشام والبيهقي وأبو نعيم بلفظ قريب، وأصله في البخاري والترمذي وأحمد وأبو يعلى.

(٢) الشفا ١/٣٥١.

جەمیل"ی ژنی ئەبو لەهەب، کە ئەم سوورەتە بە ﴿حَمَّالَةَ الْحَطَبِ﴾ ناوناتۆرەی لێ ناوە، دەستەکانی پڕ کرد لە بەرد و هات بۆ پێغەمبەر ﷺ لەو کاتەدا کە پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ ئەبووبەکر لە "مسجد الحرام"دا بوو. کاتێ گەیشتە سەریان تەنها ئەبووبەکری بینی و، خوای گەورە لە ئاستی پێغەمبەرەکەیدا ﷺ چاوی ئەوی کوێر کرد. ئەوەبوو بە ئەبووبەکری وت: کوا هاوڕێکەت؟ بیستوومە قسەم پێ دەڵێت، بە خوا ئەگەر ببینم ئەم بەردانەی بە دەمدا دەکێشم[1].

بێ گومان "ژنە دارکێشی دۆزەخ" ناتوانێت دەستەڵاتدارێکی هێندە گەورە و مەزن ببینێت کە خواوەند بە چەند پلەیەکی ئاوا بەرز لە کەسانی تر جیای کردووەتەوە.

ڕووداوی پێنجەم:

❋ بە نەقڵی ڕاست و دروست ئەو بەسەرهاتە چەسپاوە کە بەسەر "عامیری کوڕی توفەیل" و "ئەربەدی کوڕی قەیس"دا هاتووە، کە بەم جۆرەیە:

"ئەم دوانە بە نوێنەرایەتیی تیرەکەیان هاتنە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ. زووتر عامیر بە هاوڕێکەی وتبوو: من لە پێشەوە محەممەد بە قسە دەگرم، تۆیش لە کاتی قسەکردندا لێی بدە. لە پاشاندا نەیبینی هاوەڵەکەی هیچ کارێك بکات. کە دوایی لێی پرسی بۆ هیچت نەکرد؟ لە وەڵامدا وتی: بە خوا هەرکات دەمویست لێی بدەم، تۆم لە نێوان خۆم و ئەودا دەبینی، ئایا لە تۆ بدەم"[2]؟

ڕووداوی شەشەم:

❋ هەروەها بە نەقڵی صەحیح چەسپاوە کە: "شەیبەی کوڕی عوسمانی حەجەبی" لە ڕۆژی "حونەین" یان "ئوحود"دا گەیشتە سەر پێغەمبەر ﷺ. کاتی خۆیشی حەزرەتی (حەمزە) باوك و مامی ئەمی کوشتبوو. لەبەر خۆیەوە وتی: دەرفەتە، وا ئەمڕۆ تۆڵەی خۆم لە محەممەد دەسێنمەوە! کاتێ خەڵك لە جەنگەکەدا تێکەڵ بە یەکتر بووبوون، ئەم لە پشتەوە هات بۆ پێغەمبەر و شمشێرەکەی بەرز کردەوە بۆ ئەوەی دەستی خۆی بوەشێنێت.. خۆی دەیگێڕێتەوە، دەڵێت: لەم کاتەدا پێغەمبەر ﷺ پێی زانیم، بانگی کردم و دەستی خستە سەرسنگم، لەو کاتەشدا لە هەموو کەسێك زیاتر ڕقم لێی بوو. کە دەستی لەسەر سنگم هەڵگرت، لە هەرچی کەس هەیە زیاتر خۆشم دەویست. ئنجا پێی وتم: وەرە نزیك بەرەوە و لە دژی کافران بجەنگە. دەڵێت: نزیك بوومەوە و بە

(١) رواه البيهقي والحاكم وقال: صحيح الإسناد.

(٢) رواه ابن اسحاق والبيهقي وأبو نعيم والطبراني والأصبهاني واللفظ له.

شمشێرەکەم لەگەڵ کافراندا شەڕم دەکرد و، خۆم کرد بە قەڵغان بۆ پێغەمبەر ﷺ خۆ ئەگەر باو کیشم بهاتایەتە بەردەست، دەمکوشت و نەمدەهێشت نزیکی پێغەمبەر بێتەوە[1].

* "فوضالەی کوڕی عەمر"یش دەڵێت: لە ساڵی فەتحی مەککەدا کە پێغەمبەر ﷺ تەوافی کەعبەی دەکرد، ویستم بیکوژم. کە لێی نزیك بوومەوە، فەرمووی: "لەوە فوضالەیە"؟ وتم: "بەڵێ". فەرمووی: "ئەوە لە دڵی خۆتدا چیت دەوت"؟ وتم: "هیچ"! ئەویش پێکەنی و، داوای لێبوردنی لە خوا بۆ کردم و، دەستی خستە سەرسنگم و، بەوە دڵم دامرکایەوە. بە خوا هەر کە دەستی لەسەر سنگم لابرد، لە هەرچی شت هەیە کە خوا دروستی کردووە پێغەمبەرم ﷺ زیاتر خۆش دەویست[2].

ڕووداوی حەوتەم:

* بە نەقلی صەحیح چەسپاوە و دەگێڕنەوە کە: جارێك پێغەمبەر ﷺ پاڵی بە دیوارێکەوە دابوومەوە، جوولەکەکان پیلانیان لە دژی پێغەمبەر ﷺ سازکرد و، یەکێکیان ویستی بەردێکی گەورەی بە سەردا بکێشێت. پێش ئەوەی دەستی خۆی بووەشێنێت، پێغەمبەر ﷺ هەڵسا و ڕۆشت[3]. بەو جۆرە و بە بۆنەی پارێزگاریی خوای گەورەوە، پیلانەکەیان سەری نەگرت.

ڕووداوی تری هاوچەشنی ئەمە زۆرن. ئەوەتا ئیمامی بوخاری و موسلیم و پێشەوایانی تری حەدیث، لە حەزرەتی عائیشەوە دەگێڕنەوە، کە دەفەرموێت: تا ئەو کاتەی ئایەتی: ﴿واللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ نازڵ بوو، پێغەمبەر ﷺ پاسەوانی هەبوو. بەڵام کە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە، سەری لەماڵەوە هێنایە دەرەوە و فەرمووی: "يا أيها الناس! انصرفوا، فقد عصمني ربي عز وجل"[4]. واتە: خەڵکینە! فەرموون بڕۆن، وا خوا خۆی دەمپارێزێت.

* * *

(١) الشفا ٣٥٣/١. نسيم الرياض ٢٤٨/٣.

(٢) رواه ابن اسحاق وابن هشام وابن سيد الناس. بڕوانە: الشفا ٣٥٣/١، الإصابة ٣٧٢/٥.

(٣) رواه ابن اسحاق. بڕوانە: الشفا ٣٥٢/١.

(٤) رواه الترمذي وعبد بن حميد وابن جرير وأبو نعيم والحاكم وقال: صحيح الإسناد.

ئەم پەیامە، هەر لە سەرەتاوە تا ئێرە، ئەوەی ڕوون کردەوە کە:

هەرچی جۆر و هەرچی جیهانی ناو ئەم بوونەوەرە هەیە، هەموویان پێغەمبەر ﷺ دەناسن و پەیوەندییان لەگەڵیدا هەیە. چونکە ئەمانە موعجیزەکانی پێغەمبەر ﷺ لە هەموو جۆرێك لە جۆرەکانی بوونەوەراندا دەردەخەن. واتە دەری دەخەن کە ئەم پێغەمبەرە بەڕێز و نازدارە ﷺ ڕەوانەکراوی بەدیهێنەری گەردوون و نێرراوی پەروەردگاری هەموو جیهانەکانە.

بەڵێ، هەروەك فەرمانبەرێکی گەورەی دەوڵەت، یان پشکنیارێکی پایەبەرزی لای پادشا، هەموو فەرمانگەکانی دەوڵەت دەیناسن و، ئەگەر بڕواتە ناو هەرکام لەو فەرمانگەیانە، ئەوا ڕێزێکی گەرم و زۆری لێ دەگیرێت، چونکە لە لایەن پادشای مەزنەوە کاری پێ سپێرراوە. بەڵام ئەگەر وا دابنێین ئەم کار پێ سپێرراوە تەنها پشکنیاری "دادگەری" بێت، ئەوا تەنها فەرمانگەکانی "دادگەری" دەیناسن و ڕێزی لێ دەگرن و، فەرمانگەکانی تر بە باشی نایناسن. یان ئەگەر تەنها پشکنیاری گشتیی سوپا بێت، ئەوا فەرمانگە ڕەسمی‌یەکانی تری دەوڵەت نایناسن..

بەڵام خۆ لەو نموونانەی پێشوو تێدەگەین کە: هەموو فەرمانگەکانی دەستەڵاتداریی خواوەند، زۆر بە باشی ئەو پێغەمبەرە ﷺ دەناسن و، بە غەیری خۆشیانی دەناسێنن. هەر لە مەلائیکەتەوە تا دەگاتە جاڵجاڵۆکە و مێش..

کەواتە - بە بێ هیچ گومانێك - دواهەمین پێغەمبەرە ﷺ و، نێرراوی پەروەردگاری جیهانیانە و، پەیام و پێغەمبەرێتی‌یەکەشی وەك هی پێغەمبەرانی تر نییە، تا تەنها بۆ یەك نەتەوە بێت، بەڵکو بۆ هەموو بوونەوەرانە بە گشتی.

ئاماژەی شازدەهەم

ئەم ئاماژەیە بریتی‌یە لە "ئیرهاصات". واتە ئەو ڕووداوە لەعادەتبەدەرانەی کە لە پێش پێغەمبەرێتییدا دەرکەوتوون. جا لەبەر ئەوەی ئەم ڕووداوانە پەیوەندییان بە پێغەمبەرێتیی پێغەمبەرەوە ﷺ هەیە، ئەوا بە جۆرێك لە بەڵگەکانی پێغەمبەرێتیی ئەو دادەنرێن.. ئەمانەش سێ بەشن:

بەشی یەکەم

ئـەم بەشـە بریتییـە لـەو هەواڵانـەی کـە "تـەورات" و "ئینجیـل" و "زەبـوور" و "صوحوف"ی پێغەمبەران - درووديان لەسەر بێت - لـە بارەی پێغەمبەرێتیی حەزرەتی محەممەدەوە ﷺ رایانگەیاندوون. کە ئەمەش بە دەقی قورئانی پیرۆز چەسپاوە.

بەڵێ، مادەم ئەو کتێبانە "ئاسمانی"ن و خاوەنەکانیشیان (واتە ئەوانەی بۆیان هـاتوون) چەند پێغەمبەرێکی بەرێزن - درووديی خوایان لەسەر بێت - دەبێ ئـەو کتێبانـە بەوپەڕی بێ گومانی و بە جۆرێکی پێویست باسی ئـەو کەسـە بکـەن کە بـەهۆی ئـەو نـوورەی لـە لایەن خـواوە بـۆی دێـت نیـوەی رووی زەوی روونـاك دەکاتـەوە و ئـایینەکانـی تـر هەڵدەوەشێنێتەوە و روخساری گەردوونیش دەگۆڕێت..

چونکە ئەو کتێبانەی کـە رووداوە جوزئییەکان لـە بیر ناکـەن و تۆماریـان دەکـەن، هــەرگیز ناگونجــێ گرنگــترین و گــەورەترین رووداوی مێــژووی مرۆڤایــەتی، کــە پێغەمبەرێتیی حەزرەتی محەممەدە ﷺ، باس نەکەن.

جا مادەم باسی دەکەن، ئەوا باسکردنەکەیان یان بەدرۆخستنەوەی ئـەو دەبێـت تـاکو ئایینەکانی خۆیان لـە هەڵوەشـانەوە و تیـاچوون بپـارێزن، یـاخود بریتی دەبێـت لـە پشت راستکردنەوەی. واتـە بۆ ئـەوەی ئایینەکەیان لـە دەسـتکاری و تـەحریف و خورافـات بپـارێزن، تەسـدیقی ئـەو پێغەمبـەرە ﷺ دەکـەن. خۆ قسـەی هـەموو دۆسـتان و دوژمنـان لــەوەدا یــەکی گرتووە کـە هیـچ بەڵگـە و نیشـانەیەکی ئـەوتۆ لـەو کتێبانـەدا نییـە بەدرۆخستنەوەی ئەم پێغەمبەرە ﷺ رابگەیەنێت. کەواتە دەبێ بەڵگە و نیشانەی تەسدیقی ئەویان تێدا بێت.

ئێستاش مـادەم بـە شـێوەیەکی رەهـا "تەسـدیق کـردن" لـە ئارادایـە و هۆکـارێکی سەرەکیش هەیە کە داخوازی ئەم پشت راستکردنەوەیە بێت، ئەوا لێرەدا سێ بەڵگـەی بـەهێز و توندوتۆڵ لەسـەر بوونـی ئـەم تەسـدیق کردنەی پێغەمبـەرێتیی پێغەمبـەر ﷺ لـەو کتێبانەدا، دەهێنینەوە:

بەڵگەی یەکەم:

پێغەمبـەر ﷺ چەند ئایەتێکی بەسـەر شـوێنکەوتەی ئەو ئایینانـەدا خوێنـدەوە و، بـەو ئایەتانە تەحەددای کردن. وەك بڵێی بە زمانی قورئانی پیرۆزەوە پێیان دەفەرموێ:

(ئەوەتا کتێبەکانتان تەسـلیقی پێغەمبەرێتیم و ئـەو وەســـفانەی مـن دەکـەن کـە تیایـانـدایە و، لەو دەعوایەمدا کە بە هەموو جیهانەکانی ڕادەگەیەنم، بە ڕاستم دادەنێن).

ئەمانەش هەندێکن لەو ئایەتانەی کە ئەم تەحەددییەیان تێدایە:

﴿قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (آل عمران:٢٩٣).

﴿قُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ﴾ (آل عمران:٦١).

لەگەڵ ئەم تەحــەددا ڕوون و ئاشـکرایەشــدا، هیـچ کـام لـە زانـا و قەشــەکانی جـوولەکە و گاورەکان نەهاتن هیچ شتێك دەربخەن کە پێچەوانەی ئەو ڕاگەیاندنەی پێغەمبەر ﷺ بێت. خۆ ئەگەر هەرشتێکیان پێچەوانەی فەرموودەکەی پێغەمبەر ﷺ لـە بەردەستدا ببوایە - با زۆر کەمیش بێت - ئەوا ئەو جوولەکە و کافر و مونافیقە یـەکجار حەسوود و سەرسەختانەی کـە لـە هـەموو کـات و جێگایەکدا هـەن، دەریاندەخست و ئاشکرایان دەکرد.

نـاوەرۆکی ئـەم تەحەددایـەش بریتی بوو لـەوەی کـە: یـان دەبـێ بتوانـن شـتێك لـە کتێبەکانیاندا بدۆزنەوە پێچەوانەی ئەوە بێت کە ئێستا ئەم پێغەمبەرە ﷺ لە لایـەن خـواوە ڕایدەگەیەنێت.. یان پێغەمبەر ﷺ زۆر بە توندی جیـهادیان لەگەڵدا دەکـات. جـا لـەبەر ئەوەی نەیانتوانی شتێك بچەسـپێنن کە پێچەوانـەی ڕاگەیاندنەکەی پێغەمبـەر ﷺ بێـت، ناچـاربوون بـە جـەنگ و کاولـکاری و دەربـەدەری ڕازی ببن. واتـە شــتێکیان دەســت نەکەوت کە بیکەن بە بەڵگەی خۆیـان و پێغەمبـەری پێ بێدەنـگ بکـەن. چونکـە ئەگـەر شتێکی لەو جۆرەیان دەست بکەوتایە ئەوا ئاشکرا کردنی گەلـێ ئاسانتر بوو لـەو مـاڵ و سامان بەختکردن و کاولکاری و دەربەدەرییەی کە بەسەریاندا هات.

بەڵگەی دووهەم:

لەبەر ئەوەی "تەورات" و "ئینجیل" و "زەبوور" بۆ چەندین زمانی یـەك لـە دوای یـەك وەرگێڕراون و، قسەی ئەو کەسـانەیان تێکـەڵ بووە کـە تەفسـیریان کـردوون و بـە هەڵـە لێکیان داونەتەوە و، چەندین وشـەی نامۆیـان ئاوێتـە بـووە.. لەبەر ئەمانـە، دەبینیت ئـەو ئیعجـازەی کـە لـە ئایەتـەکانی قورئـاندا هەیـە، لـەواندا نییـە. ئەمـە جگـە لــەو دەستکارییانەش کـە نـەفامان و درۆزن چەپەڵان تیایاندا کـردوون و کـەموکووڕی و ناتەواوییەکانی ئەو کتێبانەی زیاتر کردووە. تەنانەت گەورە زانـای بـەناوبانگ: "شـێخ

رەحـمەتوڵڵای هینـدی"[1] هـەزاران دەستکاریی لــەو کتێبـە ناوبراوانـەدا دەستنیشـان کردووە و، زانایانی جوولەکە و گاوری پێ بۆڕداوە.

سـەرەڕای ئـەم هـەموو دەسـتکاریيانە، هـەر لـەم سـەردەمەی خۆشمـاندا زانـای بەناوبانگ: "حسین الجسر[2]" – خـوا لێـی خۆش بێـت – سـەد و دە بەڵگـەی لەسـەر پێغەمبەرێتیی پێغەمبەرمان ﷺ لـەو کتێبانـەدا دەرهێنـاوە و ئەمەشی لـە کتێبی "الرسـالة الحميديـة"دا چەسـپاندووە. خـوا لێخۆشـبووش "ئیسماعیل حـەققی مەناسـتەری" وەری گێڕاوە بۆ زمانی تورکی. هەر کەسێك دەیەوێت با سەیری بکات.

پاشـان بەشێکی زۆری زانایانی جوولەکـە و گـاور، دانیـان بـەم ڕاسـتییەدا نـاوە و وتوویانە: وەسفەکانی محەممەد پێغەمبەر ﷺ لە کتێبەکانماندا هەیە. وەك: "هەرقلی پادشای ڕۆم" کە دانی بـەم ڕاسـتییەدا نـا و وتی: "حەزرەتی عیسـا – دروودی خـوای لەسـەر بێـت – مژدەی هاتنی محەممەدی ﷺ داوە". هەر بەم جۆرە "موقەوقیسـی پادشـای میسـر" و "ئیبن صۆریا" و "ئیبن ئەختەب" و "کـەعبی کوڕی ئەسـەد"ی برای و "زوبەیری کوڕی باتیا" و، غەیری ئەمانەش لە زانایانی جوولەکە و سەرکردەکانیان دانیـان بەمـەدا نـاوە و، وتوویانە: وەسفەکانی ئەم پێغەمبەرە ﷺ لە کتێبەکاناندا هەن.

---

(١) (شێخ رەحـمەتوڵڵای هیندی) لە نێوان ساڵەکانی (١٨١٨ ـ ١٨٩١ز)دا ژیاوە. ئەم دەستکارییانەشی لە کتێبەکەیدا کە ناوی "إظهـار الحـق"ە، باس کردووە. ئەم کتێبە بۆ زۆر زمان وەرگێڕراوە و بە وردترین لێکۆڵینەوەی ڕەخنەیی دادەنرێت لە هەردوو کتێبی تەورات و ئینجیلی ئێستادا. هۆی دانانی ئەم کتێبەش ئـەوە بووە کە لە دەمی داگیرکردنی هیندستان لە لایەن ئینگلیزەوە، موبەششیرەکان زۆر بە توندی هێرشیان دەکردە سەر ئیسلام. بۆیە گەلێ کەس لە زانایان بە توندی بەرەنگاریان بوونەوە. یەکـەم موناز‌ەرەی ڕەسمی لـە نێوان دانـەری ئـەم کتێبـە و سـەرۆکی موبەششـیرەکان لـە بـەرواری ١٠/٣/١٨٥٤زدا سـازکرا و، سـەرجەمی گفتوگۆکانی ئەم موناز‌ەراتانـەش بـە ئامـادەبوونی گـەورە پیـاوانی هیندسـتان تۆمـار کـران. لـە ئـەنجامدا موبەششیرەکە بە بەڵگە بەزێنرا و پێش ئەوەی موناز‌ەرەکە کۆتایی پێ بێت شکسـتی هێنـا و لـە کـۆڕی موناز‌ەرەکە ڕۆشتە دەرەوە! بۆ زیادە ئاگاداری لە بارەی ئەم کتێبە و دانەرەکەی، بڕوانە کتێبی: "أكبر مجـاهد في التأريخ: الشيخ رحمة الله الهندي" دانراوی: محمد سليم محمد سعيد. وەرگێڕانی بۆ عەرەبی: فخرالديـن أحـمد و د. أحـمد حجازي السقا و سيد عبدالله محمد علام. الناشر: مكتبة الكليات الأزهرية – مصر – الطبعة الأولى ١٩٧٧. (وەرگێڕ)

(٢) حسين الجسر: لە (تەرابلوس)ی لوبنان لـەدایك بووە و هـەر لـەوێش کۆچی دوایی کردووە. لـە نێوان ساڵەکانی (١٢٦١-١٣٢٧ك/١٨٤٣-١٩٠٩ز)دا ژیـاوە. سـاڵی (١٢٨٤ك) خوێندنـی لـە ئەزهـەر تـەواو کردووە. کە گەڕاوەتەوە بۆ تەرابلوس یەکـە پیـاوی ئـەوێ و شـاعیر و زانـا و فەقیهێکی بەناوبانگی سـەردەمی خۆی بووە. چەند بەرهەمێکی هەیە، بەناوبانگترینیان: (الرسالة الحميدية) و (الحصون الحميديـة)یە. بڕوانە: (الأعلام)ی زەرکەلی ٢/٢٥٨. (وەرگێڕ)

هەروەها بەشێکی زۆری تر لە زانایانی گاور و جوولەکە، دوای ئەوەی وەسـفەکانی پێغەمبەریان ﷺ لـە کتێبـەکانی خۆیـاندا چـاو پێ کـەوت و بۆ زاناکـانی تریشـیان ڕوون کردەوە و بەڵگەیان بۆ هێنانەوە، باوەڕیان بە ئایینی ئیسلام هێنا و دەستیان لـە ئینکاری و سەرسەختی و دوژمنایەتی هەڵگرت. وەك: "عەبدوڵلای کوڕی سەلام و وەهەبی کوڕی مونەببیهـ و ئەبوو یاسر و شامووڵی هاوڕێی توبیەع" هـەروەك "توبیـەع" خۆیشـی لـە پێش هاتنی پێغەمبەردا ﷺ ئیمانی پێ هێنابوو. هەروەها "ئوسەید و ئەعلەبەی کـوڕی سـەعیە" ئیمانیان پێ هێنا. ئەوەبوو لەناو هۆزی "بـــنی النضـــیر"ی جوولەکەدا بە دەنگی بەرز ناڕەزایی خۆیان لەوە دەربڕی کە هۆزەکەیان لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ دەجەنگان و، وتیان: "والله هو الذي عهد إليكم فيه ابن هيبان".. واتە: "بە خوا ئەمە ئەو پێغەمبەرەیە کـە ئیبن هەیبان بۆی باس کردن". ئەم ئیبن هەیبانەش پیاوێکی خواناس بوو، کاتی خـۆی لـە پێش ئەوەی پێغەمبەر ﷺ ڕەوانـە بکرێـت، بووبـوو بـە میوانـی "بەنی نـەضیر" و پێـی وتبـوون: "قريبٌ ظهورُ نبيٍّ هذا دار هجرته". واتە: "پێغەمبەرێك بەم نزیکانە پەیدا دەبێت، کـە بۆ ئێرە کۆچ دەکات". بەڵام "بەنی نەضیر" هیچ گوێیەکیان بەم هەواڵەی ئەم دوانە نەدا و، لە ئەنجامدا ئەوەیان تووش بوو کە تووشیان بوو.

هـەروەها چـەندین زانـای جوولەکـەی تـری وەك: "ابـن یاسـین و، موخـەیریق و، کەعبولئەحبار" و غەیری ئەوانیش، پاش ئەوەی وەسفی پێغەمبەریان ﷺ لە کتێبـەکانیاندا بینی، ئیمانیان پێ هێنا.

یەکێك لە زانا گاورەکـان کـە ئیمـانی پێ هێنـا: "بوحـەیرای ڕەبەن" بـوو - وەك لـە پێشـدا باسمـان کـرد - ئەمـەش لـەو کاتـەدا کە پێغەمبـەر ﷺ لـە تەمـەنی دوازدە سـاڵیدا، لەگەڵ ئەبوو تالیبی مامی ڕۆشت بۆ شام. بوحەیرا لەبەر ڕێزنان لە پێغەمبەر ﷺ خواردنی بۆ کاروانەکەی قورەیش ئامادە کرد و بانگهێشتی بۆ کردن. پاشان سەیری کرد ئەو پەڵە هەورەی سێبەری بەسەر کاروانەکەوە کردبوو، هەر لە جێی خۆیدا ماوە. لەبەر خۆیـەوە وتی: وا دیارە ئەو کەسەی کە مـن مەبەستمە هـەر لـەوێ مـاوە و نەهاتووە! لەبـەر ئـەوە، یەکێکی نارد بە شوێنیدا تاکو لەگەڵ خۆیـدا بیـهێنێت. ئنجا بـە ئـەبووتالیبی مـامی وت: بیبەرەوە بۆ مەککە، چونکە جوولەکەکان زۆر حەسوودن و گـەر پێـی بزانـن بـە فرۆفێـڵ لەناوی دەبەن، چونکە ئێمە وەسفەکانی ئەم کوڕە لە تەوراتدا دەبینین.

"نەسـتووری حەبەشـە" و "نەجاشـی"ی پادشـایان دوای ئـەوەی کـە وەســفەکانی پێغەمبەریان ﷺ لە کتێبـەکانیاندا بینی، ئیمانیـان پێ هێنـا. هـەروەها "زەغاتیر"ی زانـای بەناوبانگی گاوریش وەسفەکانی پێغەمبەری ﷺ لەناو ڕۆمەکاندا ئاشکرا کـرد و لەسـەر

ئەمە شەهید کرا! هەروەها زانای دیانی بەناوبانگ و سەرگەورەی ڕۆحانیەکانی شـام: "حاریثی کوڕی ئەبوو شەمری غەسسانی" و، پادشاکانی ئیلیا و ناوچـەکانی تری شام، وەك: "هەرقل و ئیبن ناطوور و جـاروود" و هاوچەشنیان دوای ئەوەی کە وەسفەکانی پێغەمبەریان ﷺ لە کتێبەکانیاندا چاو پێ کەوت، ئیمانیان پێ هێنا. بـەڵام "هـەرقل" لەبـەر ئەوەی نەیدەویست فەرمانڕەواییەکەی لەدەست بدات، بە ڕەسمی ئیمانەکەی ئاشکرا نەکرد.

هاوچەشنی ئەمانە زۆرن، وەك "سـەلمانی فارسـی" کە پێشتر دیـان بـوو، وەسفەکانی پێغەمبەری ﷺ لە کتێبەکانیاندا دیبوو. لەبەر ئەوە، بە شوێن ئەو پێغەمبەرەدا ﷺ دەگەڕا و هەر کە چاوی پێ کەوت موسڵمان بـوو! هـەروەها وەك "تـەمیم" کە زانایـەکی بـەڕێز و گەورەیە و، نەجاشیی پادشای حەبەشە و قەشەکانی حەبەشـە و، ئوسقوفەکانی ناوچـەی "نەجران". هەموو ئەوانە بە یەك دەنگ دەڵێن: پاش ئەوەی ئەوسافی ئەم پێغەمبـەرەمان ﷺ لە کتێبەکانماندا بینی، ئیمانمان پێ هێنا.

بەڵگەی سێهەم:

وا بۆ نموونە چەند ئایـەتێك لـە تـەورات و ئینجیـل و زەبـوور[١] دەهێنین، کـە مژدەی هاتنی پێغەمبەر ﷺ دەدەن:

ئایەتێك لەزەبووردا دەڵێت:

"اللهم ابعث لنا مقيم السنة بعد الفترة"[٢].

خۆ "مقيم السنة"ش یەکێکە لە ناوەکانی پێغەمبەر ﷺ.

ئایەتێك لە "ئینجیل"دا دەڵێت:

"وقال المسيح: إنـــي ذاهب إلى أبـــي وأبيكم ليبعث فيكم الفارقليطا"[٣].

واتە: تاکو ئەحـمەدتان تێدا بنێرێت بە پێغەمبەر.

---

(١) زۆربەی ئایەتەکانی ئەم کتێبـە ناوبراوانـە مامۆسـتا نوورسـی لـە ئەسـڵەکەدا بـە عـەرەبی هێنـاونی و، هەندێکیشی بە تورکی. جا ئەوانەی کە ئەو بە عەرەبی هێناونی، هەر بە عەرەبی دامناونەوە و واتاکانیانم بە کوردی لـە پەراوێزدا لێك داوەتەوە. ئەوانەش کە لـە دەقەکەدا تورکین و وەرگێڕی عـەرەبی کردوونی بـە عەرەبی، من لە جێگای خۆیاندا کردوومن بـە کوردی. بۆ هـەردوو حاڵەتەکەش، لـە وەرگێڕانی ئایەتەکانی ئینجیلـدا پشتم بە دوو ئینجیلـی کوردی بەستووە، یەکەم: ئەوەی کە لـە سـاڵی ١٩١٩زدا لـە نیۆیۆرك لـە ئەمریکادا چاپ کراوە. دووهەم: ئەوەی کە لە ساڵی ١٩٧٤ز دا لە سلێمانی لە چاپخانەی ڕاپەڕین لـە چـاپ دراوە.

(٢) واتە: خوایە پاش ئەو ماوەیە، دامەزرێنەری سوننەتمان بۆ بنێرە.

(٣) واتە: من بۆ لای باوکی خۆم و ئێوە دەڕۆم، تاکو "فارەقلیت"تان تێدا بنێرێت.

ئایەتێکی تر لە "ئینجیل"دا دەڵێت:

"وإني أطلب من ربي فيعطيكم فارقليطاً يكون معكم إلى الأبد"(١).

"فارەقلیت" واتە: جیاکەرەوەی حەق لە ناحەق، ئەمەش ناوی پێغەمبەرە ﷺ لەو کتێبانەدا(٢).

ئایەتێکی تەوراتیش دەڵێت:

"إن الله قال لإبراهيم: إن هاجر تلد، ويكون مِن ولدها مَن يدُه فوق الجميع، ويد الجميع مبسوطة إليه بالخشوع"(٣).

ئایەتێکی تری تەورات دەڵێت:

"وقال يا موسى: إني مقيم لهم نبيّاً من بني إخوتهم مثلك وأجري قولي في فمه، والرجل الذي لايقبل قول النبي الذي يتكلم باسمي، فانا أنتقم منه"(٤).

ئایەتێکی تر لە تەوراتدا دەڵێت:

"قال موسى: ربّ! إني أجد في التوراة أمة هم خير أمة أخرجت للناس، يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر ويؤمنون بالله. فاجعلهم أمتي. قال: تلك أمة محمد"(٥).

---

(١) ئینجیلی یۆحەننا (١٤،١٦) واتە: لە پەروەردگارم داوا دەکەم "فارەقلیت"ێکتان بداتێ کە هەتا دنیا دنیایە لەگەڵتاندا بێت. ئینجیلی یۆحەننا دەڵێت: "لە باوکم داوا دەکەم".

(٢) وەرگێڕەکانی ئینجیل وشەی "فارەقلیت"یان لە زۆربەی وەرگێڕانەکاندا لابردووە و، وشەی تریان لە جێگەدا داناوە، چونکە دەزانن بۆ موسڵمانەکان دەرکەوتووە کە مەبەست لەو وشەیە "محەممەد"ە ﷺ. "شێخ ڕەحمەتوڵڵای هیندی" لە کتێبەکەیدا هەموو جیاوازییەکانی چاپە جیاجیاکانی ئینجیلی هەر لە کۆنەوە تا سەردەمی خۆی دەستنیشان کردووە. مامۆستا "عەبدولوەهاب نەججار"یش لە (قصص الأنبياء)ەکەیدا (ص٣٩٧ - ٣٩٨) باسی ئەوە دەکات کە پرسیاری لە خۆرهەڵاتناسی بەناوبانگی ئیتالی "دوکتۆر کارلۆ نلینۆ" لە بارەی ئەم وشەیەوە کردووە بەو سیفەتەی کە پسپۆڕی زمانە یۆنانییە کۆنەکانە. لە وەڵامدا وتوویەتی: "فارەقلیت" یەعنی ئەو کەسەی کە زۆر "حمد" بکرێت. واتە: کتومت وشەی: (محمد، أحمد) دەگرێتەوە!

(٣) سفر التكوين: ١٧ واتە: خوا بە ئیبراهیمی فەرموو: هاجەر منالی دەبێت و، لەو منالەش کەسێك دەکەوێتەوە، کە دەستی لەسەر هەموانەوە دەبێت و، دەستی هەموانیش بەوپەڕی ڕێزەوە لە بەردەمیدا بڵاو دەبنەوە.

(٤) سفر التثنية: ١٨ واتە: بە مووسای وت: من پێغەمبەرێکی وەك تۆیان لە برازایانی خۆیان بۆ دادەنێم و، وتەی خۆم لەسەر زاری ئەو دەردەبڕم، جا هەر کەس وتەی ئەو پێغەمبەرە وەرنەگرێت کە بە ناوی منەوە دەدوێت، خۆم تۆڵەی لێ دەسێنم.

(٥) واتە: مووسا وتی: ئەی پەروەردگارا دەبینم تەورات باسی ئەتەوەیەك دەکات کە باشترین ئەتەوەن لە مرۆڤدا هەڵکەوتون و فەرمان بە چاکە و نەهی لە خراپە دەکەن و باوەڕیان بە خوا هەیە. خوایە گیان! داواکارم ئەوانە بکەیت بە ئوممەتی من. خوا فەرمووی: ئەوە ئوممەتی محەممەدە.

ئاگاداری‌یەك:

ئەو کتێبانەی ناومان هێنان، ناوی "محەممەد"یان ﷺ بە چەند ناوێکی سوریانی و لە نێوان چەند ناوێکی عیبریدا دەربڕیوە. وەك: "موشەففەح، مونحمنا، حیاطـــا" و چەند ناوێکی تر، کە هەر هەموویان بە عەرەبی واتای: "محەممەد" دەگەیەنن. بەڵام ناوهێنانی "محەممەد" بە ڕاستەوخۆیی بە دەگمەن نەبێ نی‌یە. ئەوانش جوولەکەکان دەستکاری‌یان کردوون و گۆڕیویانن. وەك ئەو ئایەتەی زەبوور کە دەڵێت:

"یا داود! یأتي بعدك نبـــيٌ یسمی أحمد ومحمداً صادقاً، سیّداً، أمته مرحومة"[(١)].

چەند زانایەکی ئاگادار، لە پێش دەستکاری کردنی تەوراتدا، ئەم ئایەتەیان دەرخستووە. وەك: "عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص"، کە یەکێکە لە حەوت "عەبدوڵڵا" ناوە زاناکان و ئاگاداری‌یەکی فراوانیان لەو کتێبانەی زوودا بووە. هەروەها "عەبدوڵڵای کوڕی سەلام" کە پێش هاوەڵانی کەوت و موسڵمان بوو. هەروەها "کەعبولئەحبار" کە یەکێك بووە لە زانایانی جوولەکە. هەموو ئەمانە ئەو ڕاستی‌یەیان ئاشکرا کردووە.

یەکێکی تر لەوانە ئەم ئایەتەیە، کە پاش قسەکردن لەگەڵ حەزرەتی مووسادا – دروودی لەسەر بێت – ڕوو دەکاتە ئەو پێغەمبەرەی ﷺ کە لە دوای مووسا دێت و پێی دەڵێت:

"یا أیها النبي! إنّا أرسلناك شاهداً ومبشرًا ونذیراً وحرزاً للأمیین. أنـــت عبـــدي. سمیتُك المتوكل. لیس بفظ، ولاغلیظ، ولاسخّاب في الأسواق. ولایدفع السیئة بالسیئة، بل یعفو ویغفر. ولن یقبضه الله حتی یقیم به الملّة العوجاء بأن یقولوا: لا إله إلاّ الله"[(٢)].

---

(١) واتە: ئەی داوودا لە دوای تۆ پێغەمبەرێك دێت کە ڕاستگۆ و گەورەیە و ناوی: "محەممەد" و "ئەحمەد"ە و، ئومەتەکەشی ڕەحم پێ کراون.

(٢) سفر أشعیا: ٤٣، صحیح البخاري ٢٤١/٥ باب (إنا أرسلناك شاهداً ومبشـــراً ونذیـــراً)، هەروەها: المستدرك للحاكم ٦٧٨/٢ الأحادیث المختارة للمقدســـي ٤٦٠/٩. واتە: ئەی پێغەمبەر! وا تۆمان نارد و کردمانیت بە شایەت و مزگێنیدەر و ترسێنەر و دالـدەی نەخوێندەواران. تۆ بەندەی منیت و ناوم ناویت بە (پشت بە خوا بەست) تۆ تووڕە و تونلوتیژ و قرمقرکەری ناو بازارەکان نیت، پێغەمبەرێکی وەهایت کە لە تۆڵەی کاری خراپدا خراپە ناکاتەوە، بەڵکو لێبوردە دەبێت. خوا نایگێڕێتەوە بۆ لای خۆی هەتا میللەتە لارەکەی پێ ڕاست نەکاتەوە، بەوەی کە بڵێن: "لا إله إلاّ الله".

ئایەتێکی تری تەورات دەڵێت:

"محمد رسول الله. مولده بمكة، وهجرته بطيبة، وملكه بالشام، وأمته الحمادون"(١). وشەی "محەممەد" لەم ئایەتەی تەوراتدا بە ناوێکی سوریانی وتراوە کە واتای "محەممەد" دەگەیەنێت.

هەروەها ئایەتێکی تری تەورات دەڵێت:

"أنت عبدي ورسولي سميتُك المتوكل"(٢).

ئەم ئایەتە ڕووی قسەی لەو پێغەمبەرەیە، کە لە نەوەی ئیسماعیلی برازایانی ئیسحاقە و پاش مووسا خوای گەورە دەینێرێت و دەیکات بە پێغەمبەر.

ئایەتێکی تری تەورات دەڵێت:

"عبدي المختار ليس بفظٍ ولاغليظ"(٣).

"المختار" واتە: "المصطفى". کە بە واتای هەڵبژێرراوە و، یەکێکە لە ناوەکانی پێغەمبەر ﷺ.

لە "ئینجیل"دا چەند پێناسەیەکی جیا جیا سەبارەت بە "سەرگەورەی جیهان" هەیە، کە مژدە دراوە ئەو سەرگەورەیە پاش عیسا دێت. یەکێك لەوانە دەڵێت: "معه قضيب من حديد يقاتل به وأمته كذلك". واتە: "پارچە ئاسنێکی بە دەستەوەیە جەنگی پێ دەکات، هەروەها ئوممەتەکەشی". دیارە مەبەست لە پارچە ئاسنەکە: شمشێرە. واتە: پێغەمبەرێك دێت کە خاوەنی شمشێر دەبێت و نەتەوەکەشی فەرمانی "جیهاد"یان پێ دەدرێت. قورئانی پیرۆز لە کۆتایی سوورەتی "الفتح"دا دەفەرموێ:

﴿وَمَثَلُهُمْ فِي الإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْئَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ﴾ (الفتح:٢٩).

جگە لەمانە، چەندین ئایەتی تری هاوچەشنی ئەمانە لە ئینجیلدا هەیە.

لە بابی سی و سێهەمی کتێبی پێنجەمی تەوراتیشدا ئەم ئایەتە هەیە کە دەڵێت:

---

(١) ورواه الطبراني. بڕوانە: مجمع الزوائد للهيثمي ٢٧١/٨ وقال: فيه من لم أعرفهم. الفردوس للديلمي ٤٠٠/٢ ورمز لحسنه، وفيض القدير للمناوي ١٩٥/٤. واتە: محەممەد پێغەمبەری خوایە. لەدایکبوونی لە مەککەیە و، کۆچی بۆ (طيبه)یە و، موڵکی لە شامدایە و، ئوممەتەکەشی سوپاسگوزاری خوان.

(٢) ورد أيضاً في الحديث الصحيح الذي رواه البخاري وأحمد والبيهقي. واتە: تۆ بەندە و پێغەمبەری منیت و ناوم ناویت: (پشت بە خوا بەست).

(٣) واتە: بەندە هەڵبژاردەکەم تووڕە و توندوتیژ نییە.

(وتی: پەروەردگار لە "سیناء"ەوە هات و، لە "ساعیرا"وە هەڵهات و درەوشایەوە و، لە چیای "فاران"یش حەق ئاشکرا دەکرێت و لـە لای ڕاستیەوە هـەزاران مرۆڤی پاکی لەگەڵ دەبێت)[1].

ئەم ئایەتە هـەروەك بـە باسـی هـاتنی پـەروەردگار لـە لای "سـیناء"ەوە، هـەواڵی پێغەمبـەرێتیی حـەزرەتی مووسـا دەگەیـەنێت و، بـەوەی کـە دەڵێـت: لـە "سـاعیرا" درەوشایەوە، هەواڵی پێغەمبـەرێتیی حـەزرەتی عیسا ڕادەگەیـەنێت، لـە هـەمان کاتیشدا هەواڵی پێغەمبەرێتیی حەزرەتی محەممەدمان ﷺ دەداتێ، بەوەی کـە ڕایدەگەیەنێت: حـەق لە لای چیـای "فـاران"ەوە ئاشـكرا دەبێـت. چونكـە بـە یـەكدەنگیی هـەموو شـارەزایان: "فاران" ناوی چیاکانی ناوچەی حیجازە.

کەواتە ئەم ئایەتەی تەورات، بە بێ پێویسـت بـوون بـە هیـچ بەڵگەیـەکی تـر، هـەواڵی پێغەمبەرێتیی حەزرەت ﷺ ڕادەگەیـەنێت. ئنجـا ئـەوەش کـە دەڵێـت: "لـە لای ڕاستیەوە هەزاران مرۆڤی پاکی لەگەڵ دەبێت" تەسلیقی فەرمانی ئـەو ئایەتـەی کۆتـایی سـوورەتی "الفتح" دەکات کە دەفەرموێ: ﴿ذلك مَثَلُهُمْ فِي التَّـوْرَاةِ﴾ چونكـە ئایەتەکـەی تـەورات وەسـفی هـاوەڵانی پێغەمبـەر ﷺ بـە "پاکـان" و "قیددیسـان" دەکـات، کـە ئـەولیا و پیاوچاکانن.

ئەم ئایەتەش کە لە بابی چل و دووەمی "کتێبی ئەشعیا"دایە، دەڵێت:

"خوای حەق تەعالا لە ئاخر زەمـاندا هەڵبژاردەکەی خۆی ڕەوانـە دەکـات و (روح الأمین) کە جیبریلە، دەنێرێت بۆ لای و فێری دەکات. پاشان لـەویش جیـبریل چۆنـی فێـر کردووە هەر بەو جۆرە خەڵكی فێـر دەکاتـەوە و، بـە حـەق و ڕەوا حوکمڕانیـی نێوانیـان دەکات. ئەو هەڵبژاردەیەی خوای گەورە ڕووناکییەکی وەهایە کە خەڵكی لـە تـاریکی دەرباز دەکات و بەرەو ڕووناکی دەیانبات. خوای پەروەردگارم، هەموو ئەو شتانەی فێر کردووم کە ڕوو دەدات، وا منیش بە ئێوەی دەڵێم".

کەواتە ئەم ئایەتە بە تەواوی وەسفەکانی پێغەمبەر ﷺ ڕوون دەکاتەوە.

لە بابی چوارەمی کتێبی: "میخائیل پێغەمبەر"دا، ئەم ئایەتە هەیە:

"لە ئاخر زەماندا ئومەتێكی ڕەحم پێ کراو دەبن کە خواوەندی حەق دەپەرستن و لە لای چیـا پیرۆزەکـە خـەڵكێكی زۆر کۆدەبنـەوە کـە لـە هـەموو هەرێمێکـەوە دێـن و پەروەردگار دەپەرستن و هاوبەشی بۆ بڕیار نادەن".

---

(١) سفر التثنية: ٢/٣٣.

ئەم ئایەتە "عەرەفە" دەردەخات و، خەڵکە زۆرەکەش حاجیانن کە بەرەو ئەو چیا پیرۆزە دەچن و خواوەند دەپەرستن. ئوممەتە ڕەحم پێ کراوەکەش ئوممەتی حەزرەتی محەممەدە ﷺ. چونکە ئەم وەسفە - لە ڕاستیدا - دروشمی ئەوانە.

لە بابی حەفتا و دووهەمی زەبووریشدا ئەم ئایەتە هەیە، دەڵێت:

"لە دەریاوە تا دەریا و، لە ڕووبارەکانەوە تا ئەوپەڕی زەوی، موڵکی "ئەو" دەبێت و، لە یەمەن و دوورگەکانەوە دیاریی بۆ دێت و، پادشایان ملکەچی دەبن و شوێنی دەکەون و، لە هەموو کاتێکدا سڵاواتی لەسەر دەدرێت و، لە هەموو ڕۆژێکدا دوعای بەرەکەتی بۆ دەکرێت و، لە مەدینەوە ڕووناکییەکانی ئەو دەدرەوشێتەوە و، هەتا هەتایە ناوی هەر دەمێنێت و، پێش ئەوەی خۆر بەدی بهێنرێت ناوی ئەو بووە و، هەتا خۆریش بمێنێت ناوی ئەو هەر دەمێنێت".

ئەم ئایەتە بە ئاشکرا وەسفی پێغەمبەر ﷺ دەکات. چونکە دوای حەزرەتی داوود - دروودی خوای لەسەر بێت - جگە لە محەممەد پێغەمبەر ﷺ ئایا هیچ پێغەمبەرێك هاتووە کە بانگەوازی ئایینی ئاشکرا کردبێت و، بە خۆرهەڵات و خۆرئاوادا بڵاوی کردبێتەوە و، پادشایانی ملکەچ کردبێت کە باجی "جزیە"ی بدەنێ و، پادشا و دەستەڵاتدارەکان - بەوپەڕی خۆشەویستییەوە - سەری ملکەچیی بۆ دابنەوێنن و، هەرچی ڕۆژە لە پێنجیەکی مرۆڤایەتییەوە نزا و سڵاواتی پێشکەش بکرێت و، ڕووناکییەکانی لە مەدینەوە بدرەوشێتەوە.. ئایا جگە لە حەزرەتی محەممەد ﷺ کەسی تر هاتووە وەها بووبێت؟

ئایەتی بیستەمی بابی چواردەهەمی ئینجیلی یۆحەننا (کە بۆ زمانی تورکی وەرگێڕاوە)، دەڵێت:

"لە پاش ئەمە، قسەی زۆرتان لەگەڵ ناکەم، چونکە سەرگەورەی ئەم جیهانە دێت و، هیچی ئەو لە مندا نییە"(١).

دەستەواژەی: "سەرگەورەی جیهان" بریتییە لە "فەخری عالەم"، کە یەکێکە لە ناونیشانە بەناوبانگەکانی پێغەمبەر ﷺ.

هەروەها ئایەتی حەوتەمی بابی شازدەهەمی ئینجیلی یۆحەننا دەڵێت:

---

(١) ئەم ئایەتە لە ئینجیلە کوردییەکاندا بەر ئایەتی "سیهەم" دەکەوێت نەك "بیستەم". دوابڕگەی ئایەتەکەش لە چاپەکەی ١٩١٩دا بەم جۆرەیە: "دە مندا هیچی نییە" بەڵام لە چاپەکەی ١٩٧٤دا بەم جۆرەیە: "لە دژی من تانایی نییە".

"من ڕاستیتان پێ دەڵێم: بۆ ئێوە باشترە وایە کە من بڕۆم. چونکە ئەگەر نەڕۆم فارەقلیت (دڵدەرەوەکە.. یاریدەدەرەکە)[1] نایەت بۆ لاتان".

جا ئایا دوای حەزرەتی عیسا - دروودی لەسەر بێت - جگە لە حەزرەتی محەممەد ﷺ هیچ دڵدەرەوەیەکی تر هەیە؟ خۆ تەنها هەر ئەوە کە مرۆڤایەتی لە حوکمی نەمان و لەناوچوونی هەمیشەیی ڕزگار دەکات و، بەمەش دڵدانەوە بە مرۆڤایەتی دەبەخشێت و، هەر ئەویشە کە "سەرگەورە" و "مایەی شانازی"ی هەموو جیهان و بوونەوەران بێت.

ئایەتی هەشتەمی بابی شازدەهەمی هەمان ئینجیلی یۆحەننا، دەڵێت:

"کاتێ کە ئەو دێت، لەسەر گوناه و، چاکە و، دادوەری، سەرزەنشتی جیهان دەکات".

ئایا کێیە جگە لە حەزرەتی محەممەد پێغەمبەر ﷺ کە خراپە و گوناهی جیهانی گۆڕیوە و بەرەو چاکەی بردوون و، خەڵکی لە گوناه و تاوانکاری و بت پەرستی دەرباز کردووە و، بناغەی سیاسەت و دادوەریی لە دنیادا گۆڕیوە و، هی باشتری بۆ داناون؟ کێ هەیە جگە لەو؟

ئایەتی یازدەهەمی بابی شازدەش لە ئینجیلی یۆحەننادا، دەڵێت:

"کاتی هاتنی سەرگەورەی جیهان هاتووە".

یان دەڵێت:

"... وە لەسەر حوکم(داوەری) چونکە سەرگەورەی ئەم جیهانە حوکمڕانە".

کەواتە دەبێ مەبەست لە "سەرگەورەی جیهان"[2]، سەرداری مرۆڤایەتی: حەزرەتی محەممەد بێت ﷺ.

ئایەتی سیازدەهەمی بابی دووهەمی[3] ئینجیلی یۆحەننا، دەڵێت:

"کاتێ کە ئەو "گیانی ڕاستی"یە دێت، بۆ هەموو ڕاستییەك ڕێنماییتان دەکات. چونکە لە خۆیەوە نادوێت، بەڵکو هەرچییەك دەبیستێت پێتان دەڵێت و، هەواڵی ئەو شتانەشتان پێ ڕادەگەیەنێت کە لە داهاتوودا دەبن و ڕوو دەدەن".

---

(١) وشەی (فارەقلیت) کە لە چاپەکەی موسڵ ساڵی ١٨٧٦زدا هەیە، لە هەندێ چاپ و وەرگێڕاوی ئینجیلدا بە (دڵدەرەوە) و، لە هەندێکی تریشدا بە (یاریدەدەر) نووسراوە.

(٢) بەڵێ تابڵێی گەورەیە. چونکە وا ماوەی هەزار و سێسەد ساڵە لە هەموو سەردەمێکی ئەم ماوەیەدا سێ سەد و پەنجا ملیۆن کەس بەوپەڕی گوێڕایەڵی و خۆشەویستییەوە شوێنی دەکەون و، ملکەچی فەرمانەکانی دەبن و، هەموو ڕۆژێك بە سڵاو لێ کردنی، پەیمانی لەگەڵ نوێ دەکەنەوە. (دانەر)

(٣) ئەم ئایەتە لە ئینجیلە کوردییەکاندا بەر ئایەتی سیازدەی بابی شازدەهەمی ئینجیلی یۆحەننا دەکەوێت.

ئەم ئایەتە بە ڕوونی لە بارەی پێغەمبەرەوە ﷺ دەدوێت. چونکە ئایا کێیە جگە لەو کە هەموو خەڵکیی بۆ "ڕاستی" بانگ کردبێت و جگە لە "سرووش"ی خوای گەورە هیچی تر نەڵێت و، هەرچی حەزرەتی جیبریل - دروودی لەسەر بێت - پێی بڵێت ئەویش ڕایبگەیەنێت و، هەواڵی ڕووداوەکانی دوارۆژ و قیامەتی بە درێژی ڕاگەیاندبێت؟

پاشان لە "صوحوف"ی پێغەمبەراندا، چەند ناوێکی پێغەمبەر ﷺ هاتووە، کە بە زمانی سوریانی و عیبری واتای: "محمد" و "أحمد" و "المختار" و "مصطفى" دەگەیەنن.

لەوەتا لە صوحوفی حەزرەتی شوعەیبدا - دروودی لەسەر بێت - وشەی "موشەففەح" بە واتای: "محەممەد" و.. لە تەوراتیشدا "مونەحەمنا" بە هەمان واتا هاتووە و.. لە زەبووردا وشەی: "حمیاطـا" واتە: "پێغەمبەری حەرەم" هەیە، هەروەها "المختار"یشی تێدایە و.. لە تەوراتدا "الحاتم" و "الخاتم" و.. "مقیم السـنة"ش لە تەورات و زەبووردا و.. "مازمار" لە صوحوفی ئیبراهیم و تەوراتدا و.. "ئوحەید" لە تەوراتدا هەیە.

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: "اسمي في القرآن محمد وفي الإنجيل أحمد وفي التوراة أُحيد. وإنما سميت أُحيد لأني أُحيدُ عن أمتي نار جهنم"[1].

هەروەها لەو ناوانەی پێغەمبەر ﷺ کە لە "ئینجیل"دا هاتووە: "صـاحب القضيب والهراوة"یە. گومانیشی تێدا نییە کە پێغەمبەر ﷺ بە بۆنەی (جیهادی خۆی و جیهادی نەتەوەکەیەوە) گەورەی نێوان هەموو پێغەمبەرانە.

هەروەها یەکێکی تر لەو ناوانە بریتییە لە: "صاحب التاج". خۆ ئەم سیفەتە تایبەتە تەنها بە پێغەمبەرەوە ﷺ، چونکە تەنها عەرەبەکانن کە لە ناو هەموو نەتەوەکانی تردا بە مێزەر و عەگاڵ بەناوبانگ بن. دیارە تاج و مێزەریش یەك واتایان هەیە. کەواتە ئەو خاوەن تاجەی ئینجیل ناوی بردووە، جگە لە پێغەمبەر ﷺ کەسی تر نییە.

هەروەها لە "ئینجیل"دا ناوی (بارەقلیت) یان (فارەقلیت) هاتووە. واتاکەشی - وەك لە تەفسیری "ئینجیل"دا نووسراوە - بریتییە لە: جیاکەرەوەی حەق لە ناحەق. کە ناوی ئەو پێغەمبەرەیە ﷺ خەڵکی بۆ لای "حەق" بانگ دەکات. حەزرەتی عیساش

(١) بڕوانە: (الأنوار المحمدية من المواهب اللدنية) ص١٤٣ واتە: من ناوم لە قورئاندا "محەممەد"ە و لە ئینجیلدا "ئەحمەد"ە و لە تەوراتدا "ئوحەید"ە. بۆیە (ئوحەید)یشم ناونراوە چونکە ئاگری دۆزەخ لە ئوممەتەکەم دوور دەخەمەوە.

لە "ئینجیل"دا فەرموویەتی: "من دەڕۆم تاکو سەرگەورەی جیهان بێت". ئایا لە دوای حەزرەتی عیسا - دروودی لەسەر بێت - جگە لە حەزرەتی محەممەد ﷺ کەسی تر هاتووە کە سەرگەورەیی جیهانی کردبێت و حەق و ناحەقی لە یەك جیا کردبێتەوە و خەڵکی بۆ ڕێی خێر و چاکە ڕێنمایی کردبێت؟ واتە حەزرەتی عیسا - دروودی لەسەر بێت - هەمیشە مژدەی هاتنی پێغەمبەرێکی داوە کە لە دوای خۆی دێت و، ئیتر پێوست بەم نامێنێت و، ئەم تەنها پێشەکیی هاتنی ئەوە.

وەك قورئان ئەمە بە ڕوونی دەردەبڕێت کە دەفەرموێ:

﴿وإذْ قال عيسى ابنُ مريمَ يا بني اسرائيلَ إنـي رسولُ الله إليكُم مُصَدِّقاً لما بين يَـديَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّراً بِرَسُولٍ يَأْتِـي مِنْ بعدي اسْمُهُ أحْـمدُ﴾ (الصف:٦).

بەڵێ، زۆر جار حەزرەتی عیسا - دروودی لەسەر بێت - مژدەی بە ئوممەتەکەی دەدا کە وا سەر گەورەی جیهان[1] دێت و، بە چەند ناوێکی سوریانی و عیبری ناوی دەهێنا. زانا لێکۆڵەرەکانیش ئەو ناوانە بە واتای: "ئەحمەد، محەممەد، جیاکەرەوەی حەق لە ناحەق" لێك دەدەنەوە.

پرسیار:

بۆچی حەزرەتی عیسا - دروودی لەسەر بێت - لە هەموو پێغەمبەرانی تر زیاتر مژدەی هاتنی پێغەمبەری داوە، بەڵام پێغەمبەرانی تر تەنها هەواڵی هاتنی ئەویان داوە؟

وەڵام:

چونکە پێغەمبەری بەڕێزمان ﷺ حەزرەتی عیسای لە بەدرۆخستنەوەی جوولەکەکان و ئەو وتە نەشیاوانەی بە دەمیەوە هەڵیان دەبەست، ڕزگار کرد. هەروەك ئایینەکەشی لە دەستکاری کردنە ناشیرین و نارەواکانی ئەوان پاراست. ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ شەریعەتێکی لێبوردەی هێنا، لە بری ئەو شەریعەتەی کە نەوەی ئیسرائیلی ماندوو کردبوو، ئەو نەوەی ئیسرائیلەی کە ئیمانیان بە حەزرەتی عیسا

(١) گەشتیاری بەناوبانگی تورك: "ئەولیا چەلەبی" لە گۆڕستانی "شمعون الصفا"دا ئینجیلێکی دیوە کە لە پێستی ئاسکدا نووسراوەتەوە، ئەم ئایەتەی تێدا بووە: (لیتون) منداڵێك لەدایك دەبێت (ئازمریون) لە نەوەی ئیبراهیم (بروفتون) دەبێتە پێغەمبەر (لوغسلین) درۆزن نییە (بنت ئەغزولات) لە مەککە لەدایك دەبێت (کەکالوشیر) چاکە و ڕێنمایی بۆ خەڵك دەهێنێت (تونومنین) ناوی پیرۆزی (موامیت)(*) ئەحمەد، محەممەدە (ئیسفیلوس) ئەوانەی لەگەڵی دەبن و شوێنی دەکەون (تاکردیس) بناغەی ئەم دنیایەن (پیست پیث) خۆیشی سەرگەورەی ئەم جیهانەیە. (دانەر)

(*) وشەی (موامیت) دەستکاری کراوی وشەی: (محەممەد)ە. (دانەر)

نەدەهێنا. جا ئەم شەریعەتە بێگەردەی پێغەمبەر ﷺ پڕە لە ئەحکام و تەواوکەری شەریعەتەکەی حەزرەتی عیسایە - دروودی لەسەر بێت - ئیتر لەم ڕوانگەیەوە حەزرەتی عیسا - دروودی لەسەر بێت - ئەو مژدانەی سەبارەت بە هاتنی پێغەمبەرمان ﷺ ڕاگەیاندووە.

* * *

بەم جۆرە بینیمان کە چۆن تەورات و ئینجیل و زەبوور و صوحوفی پێغەمبەران - دروودیان لەسەر بێت - بایەخیان بە پێغەمبەری ئاخر زەمان ﷺ داوە.

ئەوەش بزانە کە ئێمە لێرەدا چەند نموونەیەکی کەممان باس کرد لە نێوانی چەندین ئایەتی زۆری تردا کە لەم بارەیەوە هەن. بۆیە بەمەندەش وازمان هێنا، چونکە ئەو ئایەت و وەسفانەی هێنامانن، سەرروزیادن بۆ چەسپاندنی ئەوەی کە پێغەمبەری ئاخر زەمان جگە لە حەزرەتی "محەممەد" ﷺ کەسی تر نییە.

بەشی دووهەم

بەشی دووهەمی ئیرهاص و بەڵگەکانی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ بریتییە لە هەواڵدانی کاهینان و ئەولیا و خواناسانی سەردەمی "فەترەت" (واتە: سەردەمی پێش پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ) لە بارەی هاتنی پێغەمبەرەوە ﷺ.

ئەوەبوو هەموو ئەوانە، بە ئاشکرا و لە بەرچاوی خەڵکدا هەواڵی هاتنی پێغەمبەریان ﷺ ڕاگەیاندووە. ئەم هەواڵدانەشیان لە شیعرەکانیاندا بۆ بەجێ هێشتووین. هەتا بێشلێی ئەم هەواڵانە زۆرن، بەڵام ئێمە لێرەدا ئەوانەیان باس دەکەین کە بەناوبانگ و بڵاون و، لە لای پیاوانی "سیرەت" و "مێژوو" باوەڕ پێ کراون[1].

(یەکەم): ئەوەیە کە شا توبەع - کە یەکێکە لە پادشاکانی یەمەن - لە بارەی وەسفی پێغەمبەرەوە ﷺ لە کتێبە کۆنەکاندا دیویەتی و، ئیمانی پێ هێناوە و، لە شیعرێکدا ئەمەی ڕاگەیاندووە، کە دەڵێت:

---

(١) ئەوەی جێی سەرنجە لێرەدا ئەوەیە کە مامۆستا نوورسی ئەم نموونانەی لێرەی لە کتێبەکانی سیرەت و مێژوو وەرگرتووە نەك لە کتێبەکانی فەرموودە، وەك ئەوەی لە ئاماژەکانی پێشوودا لەوان نەقلی دەکرد. ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە فەرموودە لە سەرچاوەی فەرموودە و مێژووش لە سەرچاوەی مێژوو وەردەگیرێت.

شـــهدتُ على أحمـــدَ أنّه رسولٌ من الله باري النسم
فلو مُدَّ عمـــري إلى عمره لكنتُ وزيراً له وابنَ عـــم

واتە وەکو حەزرەتی عەلی دەبوو بۆ پێغەمبەر ﷺ.

(دووهـەم): قوسسی کوڕی ساعیدەی ئەیادی، کـە بـە ڕەوانبێژترینـی وتارخوێنـە عەرەبەکان و یەکتاپەرست بەناوبانگە، لە پێش ئیسلامدا بەم بەیتانـەی خـوارەوە هـەواڵی پێغەمبەرێتیی حەزرەتی ڕاگەیاندووە:

أرســـلَ فينا أحمـــد خـــيرُ نبيٍّ قد بُعـــث
صلّى عليه اللهُ مـــا عجَّ له ركبٌ وحث

(سێهەم): کەعبی کوڕی لوئەی - کە یەکێکە لە باپیرانی پێغەمبەر ﷺ - لـە بـارەی پێغەمبەرێتیی حەزرەتی محەممەدەوە ﷺ ئەم بەیتەی ئیلهام کراوە:

على غفلة يأتـــي النبيّ محمدٌ فيُخبرُ أخباراً صدوقاً خبيرها

(چوارەم): بریتییە لەوەی کە (سەیفی کوڕی ذی یەزەن)ی پادشای یەمەن لـە کتێبـە پێشووەکاندا وەسفی پێغەمبەری ﷺ دیوە و، ئیمانی پـێ هێنـاوە و موشتاقی بـووە. کاتێ کە باپیری پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ کاروانی قورەیشدا بۆ یەمەن ڕۆشتن، ئەم پادشایە (سـەیفی کوڕی ذی یەزەن) پێی وتن: "إذا وُلدَ بتهامة ولد بين كتفيه شامة كانت له الإمامـــة، وإنك يا عبدالمطلب لَجَدُّه"[١]!

(پێنجەم): کە یەکەم جار "وەحی" (واتـە: سرووش) بـۆ پێغەمبـەر ﷺ هـات، تـرس و سامی لـێ نیشت. خەدیجەی خێزانی - خوای لـێ ڕازی بێـت - بردی بۆ لای "وەرەقەی کوڕی نەوفـەل"ی ئـامۆزای خـۆی و پێـی وت: ئـامۆزا! گـوێ لـە برازاکـەت ڕابگـرە. وەرەقـەش بـە پێغەمبـەری ﷺ وت: بـرازام! چیـت دیـوە؟ پێغەمبـەر ﷺ چیـی دیـوو بـۆی گێڕایەوە. وەرەقـەش وتـی: ئەمـە ئـەو یاسـایەیە کـە خـوا بـۆ مووسـای نـارد. خۆزگـا ئـەو کاتەی کە قەومەکەت دەرت دەکەن، مرۆڤێکی بەگوڕ و زیندوو بوومایە[٢].

یەکێك لەو قسانەی کە وەرەقە کردی، ئەوە بوو وتی: "بشّرْ يامحمدا إني أشهد أنـك أنت النبيُّ المنتظر وبشَّرَ بك عيسى"[٣].

---

(١) واتـە: هـەرکات لـە توهامـەدا (واتـە: لـە حیجـازدا) منـاڵێك لـەدایك بـوو کـە لـە نێـوان هـەردوو شـانیدا نیشانەیەکی پێوە بوو، ئەوا پێشەوایەتی بۆ ئەو دەبێت، تۆیش ئەی "عەبدولموتەلیب"! باپیری ئەوبیت.

(٢) صحيح، رواه الإمام أحـــمد.

(٣) واتە: محەممەد! مژدە بێ، من شایەتی دەدەم کە تۆ ئەو پێغەمبەرەیت چاوەڕوان دەکرێـت و عیسـاش مژدەی هاتنی تۆی داوە.

(شەشەم): کاتێ "عەسکەلانی حیمیەریی خواناس" لە پێش پێغەمبەرێتیدا قورەیشی دی، لێی پرسین: کەستان تێدا هەیە بلێ من پێغەمبەرم؟ وتیان: نەخێر.. لە پاش ناردنی پێغەمبەر ﷺ هەمان پرسیاری لێ کردنەوە، وتیان: بەڵێ، یەکێکمان دەڵێت: من پێغەمبەرم. ئەویش وتی: "هەموو جیهان چاوەڕێیەتی"!

(حەوتەم): "ئیبنولعەلا"، کە زانایەکی گاورە، پێش هاتنی پێغەمبەر ﷺ هەواڵی داوە کە ئەم پێغەمبەرە ﷺ دێت. ئنجا کە پێغەمبەر ﷺ ڕەوانەکرا، هاتە خزمەتی و عەرزی کرد: "والذي بعثَك بالحق لقد وجدتُ صفتك في الإنجيل وبشَّرَ بك ابن البتول"[١].

(هەشتەم): نەجاشیی پادشای حەبەشە - کە زووتر باس کرا - وتی: "ليتَ لي خدمَتَه بدلاً عن هذه السلطنة"[٢].

* * *

دوای ئەوەی هەواڵدانی ئەو خواناسانەمان باس کرد کە بەهۆی ئیلهامەوە سەبارەت بە هاتنی پێغەمبەر ﷺ خوا ئاگاداری کردبوونەوە، هەواڵدانی ئەو کاهینانەش دەهێنین کە تابلێی زۆرن و سەبارەت بە هاتنی پێغەمبەر ﷺ لە لایەن جینێی و ڕۆحانییەکانەوە ئاگادار کرابوونەوە. تەنها ئەو هەواڵانەش لێرەدا باس دەکەین کە لە حوکمی "موتەواتیر"دان و، لە کتێبەکانی سیرەت و مێژوودا باس کراون. جا ئەو کەسەی کە دەیەوێت لە چیرۆك و بەسەرهاتە درێژەکان ئاگادار بێت، با سەر لەو کتێبانە بدات. چونکە لێرەدا تەنها پوختەکانیان باس دەکەین.

یەکەم: ئەو کاهینەی کە ناوی "شیق"ە (واتە: لەت) کە لەتە مرۆڤێك بووە، واتە بریتی بووە لە یەك دەست و یەك پێ و یەك چاو و... هتد.. ئەم کاهینە چەندین جار هەواڵی هاتنی پێغەمبەری ﷺ ڕاگەیاندووە، بە ڕادەیەك کە وتەکانی گەیشتوونەتە پلەی تەواتور.

دووهەم: "سەتیح"ی کاهینی "شام"ە، کە یەکێك بووە لە شتە سەرسووڕهێنەرەکان، چونکە تەنێکی بێ ئەندام و بێ جمگە و ئێسك بووە جگە لەسەر، دەموچاویشی لە سنگیدا بووە! ئەم کاهینە زۆر ژیاوە و، هەواڵدانە غەیبییە ڕاستەکانی ناوبانگیان دەرکردووە. بە ڕادەیەك کە کیسرای پادشای فارس لە کاتی لەدایکبوونی پێغەمبەردا

---

(١) واتە: بەو خوایەی کە تۆی بە حەق ڕەوانە کردووە! سیفەتی تۆم لە ئینجیلدا دیوە و، عیسای کوڕی مەریەمیش مژدەی هاتنی تۆی داوە.

(٢) واتە خۆزگا لە بریی ئەم پادشاییەم، خزمەتگوزاری ئەو بوومایە!

ﷺ خەونێکی ترسناکی بینی، لەو خەونەدا پەنجەرەکانی هەر چواردە هەیوانی کۆشکەکەی بینی شەقوپەق بوون و کەوتنە خوارەوە! کە ئەمەی دی، زانایەکی بە ناوی: "مویزان" بۆ لای (سەتیح) نارد تاکو حیکمەتی ئەم خەونەی لێ بپرسێت، ئەویش وەڵامێکی بەم واتایە بۆ نارد کە: "چواردە پادشاتان حوکم دەکات و، پاشان دەوڵەت و دەستەڵاتداریتان نامێنێت و، یەکێك پەیدا دەبێت کە ئایینێکی نوێ ڕادەگەیەنێت و دەبێتە هۆی نەمانی ئایین و دەوڵەتتان".. بەم جۆرە و بە ڕوونی "سەتیح" هەواڵی هاتنی پێغەمبەری ئاخر زەمانی ﷺ ڕاگەیاند.

هەروەها "سەوادی کوڕی قاریبی دەوسی" و "خونافیر" و "ئەفعا"ی پادشایانی نەجران و "جیزلی کوڕی جیزلی کیندی" و "ئیبن خەلصە"ی دەوسی و "فاتیمەی کچی نوعمانی نەجاری" و کاهینە بەناوبانگەکانی تری هاوچەشنیان، هەر هەموویان، هەواڵی هاتنی پێغەمبەری ئاخر زەمانیان ﷺ ڕاگەیاندووە و، وتوویانە کە ئەو پێغەمبەرە حەزرەتی محەممەدە ﷺ، هەروەك کتێبەکانی سیرەت و مێژوو بە درێژی باسیان کردووە.

هەروەها "سەعدی کوڕی بنت کریز" کە خزمی حەزرەتی عوسمانە - خوای لێ ڕازی بێت - بە غەیب و لە ڕێی کاهینییەوە، هەواڵی پێغەمبەرێتیی حەزرەتی محەممەدی ﷺ پێ درابوو. ئەوەبوو لە سەرەتای پەیدابوونی ئیسلامدا داوای لە حەزرەتی عوسمان کرد باوەڕی پێ بهێنێت و، پێی وت: "بڕۆ بۆ لای محەممەد و باوەڕی پێ بهێنە". حەزرەتی عوسمانیش ئیمانی هێنا و، سەعدیش ئەمەی لە شیعرێکدا تۆمار کرد و دەڵێت:

هدى الله عثمانَ بقولي إلى التي ... بها رُشده والله يهدي إلى الحقّ[1]

* * *

"هاتیف"یش - کە دەنگێکی بەرزە و دەبیسترێت و سەرچاوەکەی نابینرێت - بە وێنەی کاهینەکان هەواڵی هاتنی پێغەمبەری ﷺ ڕاگەیاندووە.

یەکێك لەوانە ئەو دەنگە بوو کە "ذیابی کوڕی حاریث" لە جینێکی بیست و بوو بە هۆی موسڵمان بوونی خۆی و چەند کەسانێکی تر، دەنگەکەش ئەمە بوو:

---

(١) واتە: بەهۆی ئەوەی کە عوسمان بەگوێی کردم، خوا ڕێنمایی کرد بۆ ئەوەی کە قازانجی عوسمانی تێدایە. دیارە هەر خوا ڕێنمایی خەڵك بۆ سەر ڕێی ڕاستی دەکات.

یا ذیـــاب! یا ذیاب! اسمع العجب العجاب
بُعث محمد بالکتاب یدعو بمکة فلا یُجاب[1]

هەروەها ئەو دەنگەش کە "ئیبن قوڕڕەی غەتەفانی" بیستی، دەیوت:

جاء الحقُّ فســطع ودُمّر باطلٌ فانقمع[2]

ئەمەش بوو بەهۆی ئیمان هێنانی هەندێ کەس.

کەواتە مژدەدانی کاهین و هاتیفەکان گەلێ بەناوبانگ و زۆرن.

* * *

هەروەك دەنگی هەواڵدانی هاتنی پێغەمبەر ﷺ لە کاهین و هاتیفەکانەوە بیستراوە، بە هەمان جۆر لەناو بتەکان و لەو قوربانییانەشەوە کە بۆ بتەکان سەردەبڕران، چەند دەنگێك بیستراوە کە ئەوانیش هەواڵی هاتنی پێغەمبەریان ﷺ ڕاگەیاندووە.

یەکێك لەوانە ئەوەیە کە بتی هۆزی "مازین" هەواڵی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەری ﷺ داوە، چونکە ئەم دەنگەی لەناوەوە لێ دەرچووە:

هذا النبيُّ الْمُرْسَل جاءَ بالحقِ المنــَزَّل [3]

هەروەها هۆی موسڵمان بوونی "عەبباسی کوڕی مەرداس" ئەم ڕووداوە بەناوبانگەیە کە دەگێڕنەوە: عەبباس بتێکی هەبوو ناوی "ضیمار" بوو، ئەم بتە ڕۆژێك وتی:

أودى ضمارٌ وکان یُعبد قبل البیان من النبيّ محمد[4]

حەزرەتی عومەر - خوای لێ ڕازی بێـت - پێـش موسـڵمان بوونـی گوێـی لـە گوێرەکەیەك بوو، پیاوێك دەیویست لە نزیکی بتێکەوە سەری ببڕێت و بیکـات بـە قوربانی بۆ ئەو بتە، گوێی لێ بوو ئەو گوێرەکەیە دەیوت: "یا آل الذبیح! أمــرٌ نجیــح، رجلٌ فصیح، یقول: لا إله إلاّ الله"[5].

چەند ڕووداوێکی تری زۆر و هاوچەشنی ئەمانەی هێنامان، لـە کتێبە بـاوەڕ پـێ کراوەکانی سیرەت و مێژوودا باس کراون.

---

(١) واتە: ذیاب ذیاب! شتی سەیر ببیستە! محەممەد ﷺ بە کتێبەوە نێرراوە و کراوە بە پێغەمبەر، وا لە مەککەدا خەڵك بۆ ئایینەکەی بانگ دەکات، بەڵام ئەوان بەدەم بانگەوازەکەیەوە نایێن.

(٢) واتە: حەق هات و درەوشایەوە، ناحەقیش سەرکوت و دەمکوت کرا.

(٣) واتە: ئەو پێغەمبەرەی کە ڕەوانە کراوە، حەقی نازڵ کراوی لەگەڵ خۆیدا هێناوە.

(٤) واتە: "ضیمار" تیاچوو، هەرچەند زووتر پێش ڕوونکردنەوەکانی محەممەد پێغەمبەر ﷺ دەپەرسترا!

(٥) واتە: ئەی خاوەنی ئەم قوربانییە! کـارێکی سـەرکەوتوو ڕووی داوە، ئـەویش ئەوەیـە کـە مرۆڤێکی زمانپاراو دەڵێت: "لا إله إلاّ الله".

هەروەك كاهینان و خواناسان و هاتیف و تەنانەت بتەكان و ئەو قوربانیيانەش كە پێشكەشیان كراون، هەواڵی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەریان ﷺ ڕاگەیاندووە و، هەر یەك لەو ڕووداوانەش بووە بەهۆی موسڵمان بوونی هەندێ كەس. هەر بەوجۆرە هەندێ بەرد و كێلی سەرگۆڕیش بە خەتی كۆن دەستەواژەی: "محمد مصلح أمين"ی لەسەر دۆزراوەتەوە و، ئەمەش بووە بەهۆی باوەڕهێنانی بەشێكی خەڵك.

بەڵێ: دەستەواژەی: "محمد مصلح أمين" تەنها شایانی پێغەمبەرە ﷺ. چونكە سیفەتی سولحكاری و ئەمینی هی ئەوە، جگە لەوەی كە پێش پێغەمبەر ﷺ چەند كەسێكی كەم نەبێت، كەس ناوی (محەممەد) نەبووە، ئەوانەش شایانی ئەم ناو و سیفەتە نین.

بەشی سێهەم

بەشی سێهەم لە "ئیرهاص"ەكان ئەو نیشانە و ڕووداوانەن كە لە كاتی لەدایكبوونی پێغەمبەردا ﷺ دەركەوتوون. چونكە هەریەك لەو ڕووداوانەی كە ڕوودانیان پەیوەندیی بە لەدایكبوونی پێغەمبەرەوە ﷺ هەیە یان پێش پێغەمبەرێتیی ڕوویان داوە، بە یەكێك لە موعجیزەكانی پێغەمبەر ﷺ دادەنرێن. ئەمانەش گەلێ زۆرن. بەڵام ئێمە لێرەدا چەند نموونەیەكی بەناوبانگیان باس دەكەین، لەوانەی كە لە لای زانایانی فەرموودە بە (صەحیح) چەسپاون و، وەریانگرتوون.

(یەكەم): ئەوەیە كە دایكی پێغەمبەر ﷺ دیویەتی[1] كە بریتییە لە ڕووناكییەك لەگەڵ لەدایكبوونی پێغەمبەردا ﷺ بینراوە. ئەمەش جگە لە دایكی پێغەمبەر ﷺ، دایكی عوسمانی كوڕی عاص و دایكی عەبدوڕڕەحمانی كوڕی عەوفیش - كە لە شەوی لەدایكبوونی پێغەمبەردا ﷺ لە لای دایكی پێغەمبەر ﷺ بوون - دیویانە و وتوویانە: "لە كاتی لەدایكبوونیدا ڕووناكییەكمان دی نێوان خۆرهەڵات و خۆرئاوای گرتەوە".

(دووهەم): تێكشكان و بەدەماكەوتنی زۆربەی ئەو بتانەیە كە لە كەعبەدا بوون.

(سێهەم): جووڵانی هەیوانی كیسرایە لە جێگای خۆیدا و، داكەوتنی هەر چواردە پەنجەرەكانیەتی.

(چوارەم): بریتییە لە ڕۆچوونی دەریاچەی "ساوە" لەو شەوەدا، ئەو دەریاچەیەی كە دەپەرسترا، هەروەها كوژانەوەی "ئاگری فارس" كە تا ئەو شەوە هەزار ساڵ بوو

(١) صحيح، رواه أحمد والبيهقي وجماعة، وصححه ابن حبان والحاكم.

نەکوژابووەوە[1]. چونکە هەمیشە لە "ئیستەخراباد" دایاندەگیرساند و مەجووسەکان دەیانپەرست.

ئەم چوار ڕووداوە ئاماژەن بۆ ئەوەی کە ڕۆژێك دێت ئەو تازە لەدایکبووە بتپەرستی ناهێڵێت و، دەستەڵاتی فارسەکان لەناو دەبات و، پەرستن و ڕێزلێنانی شتێك کە خوای گەورە ڕوخسەتی لەسەری نەبێت، حەرام دەکات.

(پێنجەم): بریتی‌یە لە بەسەرهاتی فیلەکە. هەرچەند ئەم بەسەرهاتە لە بەسەرهاتەکانی شەوی لەدایکبوونی پێغەمبەر ﷺ نی‌یە، بەڵام لە نزیکی لەدایکبووندا ڕووی داوە، کەواتە یەکێکە لە ئیرهاصەکان و، قورئانی پیرۆز بە ئایەتی: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحابِ الْفِيلِ﴾ (الفيل:١) تا کۆتایی سوورەتەکە، ڕوونی کردووەتەوە.

کورتەی بەسەرهاتەکەش بەم جۆرە بووە:

شا ئەبرەهەی حەبەشی ویستی کەعبە برووخێنێت و، فیلێکی گەورەشی بە ناوی "مەحموود"ەوە پێش ئەو سوپایە خستبوو کە بۆ ئەم مەبەستە خستبوویە ڕێ. ئنجا کاتێ فیلەکە گەیشتە نزیکی مەککە، چوارپەلی بە زەویدا ڕۆچوو و، هەرچەند هەوڵیان لەگەڵ دا، بێ سوود بوو نەیتوانی بەرەوپێش بڕوات. کە هیچ چارەیەکیان نەما، گەڕانەوە. بەڵام باڵندەی "ئەبابیل" نەیانهێشت ئەو سوپایە بە ساغی بگەڕێتەوە، لەوەبوو بە بەردی سواڵەت بەردەباران و زەلیلیان کردن و، بەم جۆرە تێکشکان و ڕسواییە سەیرە، شکستیان هێنا.

ئەم بەسەرهاتە لە کتێبەکانی مێژوودا زۆر بەناوبانگە و، یەکێکە لە نیشانەکانی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ. چونکە هۆزەکەی و خۆشترین جێگا بە لایەوە کە کەعبەیە، بە جۆرێکی سەیر و لەعادەتبەدەر، لە کاولکاریی ئەبرەهە ڕزگاری بوو.

(شەشەم): بریتی‌یە لە سێبەرکردنی هەور بۆ پێغەمبەر ﷺ لە سەفەرەکانیدا.

دەگێڕنەوە کە حەلیمەی سەعدی‌یەی (دایەنی) کاتێ پێغەمبەری ﷺ بە منداڵی لە لا بوو، چاوی بە پەڵە هەورێك کەوت سێبەری بۆ پێغەمبەر ﷺ دەکرد[2]. مێردەکەشی کە ئەمەی دی، خەڵکی تریشی لێ ئاگادار کردەوە و، ئیتر ئەمە بوو بە ڕووداوێکی زانراوی بەناوبانگ.

---

(١) لەبارەی ئەمەی کە لە (سێهەم) و (چوارەم)دا باس کرا، موحەققیقی (الموضوعات الصغـرى) دەڵێت: (ليس بصحيح)..

(٢) رواه الواقدي وابن عساكر وابن سعد في تأريخه عن ابن عباس.

هەروەها کاتێ کە پێغەمبەر ﷺ لە تەمەنی دوازدە ساڵیدا لەگەڵ مامی ڕۆشت بۆ شام، بوحەیرای ڕەبەن پەڵە هەورێکی بەسەر ئاستی سەری پێغەمبەرەوە ﷺ دی و پیشانی کەسانی تریشی دا[1].

لە ڕیوایەتێکدا دەڵێت: کاتێ پێغەمبەر ﷺ لە سەفەرەکەی شام گەڕایەوە، خەدیجە و ژنانی دەوروبەری دوو مەلائیکەتیان دی کە وەك پەڵە هەور سێبەریان بۆ دەکرد. خەدیجە کە ئەمەی دی، بۆ مەیسەرەی غولامی خۆی باس کرد (کە لە سەفەرەکەدا هاوڕێی پێغەمبەر ﷺ بوو) مەیسەرەش بە خەدیجەی ڕاگەیاند کە ئەو پەڵە هەورەی ئەو دیویەتی، ئەمیش بەسەر پێغەمبەرەوە ﷺ دیویەتی لەو کاتەوە بە یەکەوە بۆ سەفەر لە ماڵ دەرچوون[2].

(حەوتەم): بە نەقلی صەحیح چەسپاوە کە پێغەمبەر ﷺ لە سەفەرێکی پێش پێغەمبەریدا، لای دایە ژێر سێبەری درەختێکی وشك، یەکسەر دەوروبەری سەوز بوو، درەختەکەش گەشەی کرد و، لق و پەلەکانی بەسەریدا شۆڕ بوونەوە[3].

(هەشتەم): پێغەمبەر ﷺ کە بە منالی لە ماڵی ئەبو تالیبی مامیدا بوو، هەرکات لەگەڵ مامی و خاوخێزانەکەی مامیدا خواردنی بخواردایە، خاوخێزان هەموویان تێر دەبوون، بەڵام ئەگەر پێغەمبەر ﷺ ئامادەی خواردنەکە نەبوایە، تێریان نەدەخوارد[4].

ئەمە ڕووداوێکی صەحیح و بەناوبانگە.

"ئوم ئەیمەنی" دایەن و کۆیلەی ئازادکراوی پێغەمبەر ﷺ وتوویەتی: "هیچ کاتێ نەمدیوە پێغەمبەر ﷺ لە دەست برسێتی و تینوێتی سکاڵا بکات، چ بە بچووکی، چ بە گەورەیی"[5].

(نۆهەم): بریتییە لەو پیت و بەرەکەتەی کەوتە ناو مەڕوماڵات و حوشترەکانی حەلیمەی شیردەریەوە، بە پێچەوانەی کەسانی تری ئەو تیرە و ناوچەیە، ئەمەش ڕووداوێکی بەناوبانگە و هیچ گومانێك لە ڕاستیی ڕوودانیدا نییە[6].

---

(١) صحيح، رواه الترمذي.

(٢) نسيم الرياض ٣/٣١٨.

(٣) نسيم الرياض ٣/٣١٨، الشفا ١/٣٦٨.

(٤) رواه ابن سعد وغيره. بڕوانە: نسيم الرياض ٣/٣١٥.

(٥) أخرجه ابن سعد في الطبقات ١/١٦٨ والخفاجي في نسيم الرياض ٣/٣١٥.

(٦) نسيم الرياض ٣/٣١٣.

هەروەها بریتی‌یە لەوەی کە هەرگیز "مێش" بە لەش و بەرگ و پۆشاکی پێغەمبەرەوە ﷺ نەدەنیشتەوە(١) و، هەرگیز ئازاری پێغەمبەری نەدەدا.. شێخ عەبدولقادری گەیلانی - قُدس سره - ئەمەی لە باپیرە گەورەیەوە ﷺ بۆ مابووەوە، چونکە ئەویش هەرگیز مێشی پێوە نەدەنیشتەوە.

(دەهەم): بریتی‌یە لە زۆریی ئەو تیرەستێرانە(شُهُب)ی کە لە کاتی هاتنی پێغەمبەردا ﷺ، بە تایبەتی لە شەوی لەدایکبوونیدا، دنیایان ئاگرباران دەکرد.

لە وتەی پازدەهەمدا ڕەجم کردنی شەیتانەکان و کەوتنە خوارەوەی تیرەستێرەکانی ئاسمانمان چەسپاندووە و، ڕوونمان کردووەتەوە کە مەبەست لە کەوتنە خوارەوەی ئەو تیرەستێرانەی ئاسمان، ئاماژە کردنە بۆ بڕینی ڕێگای سووسەکردنی هەواڵەکانی ئاسمان لەو جینێنی و شەیتانانە. چونکە مادەم پێغەمبەر ﷺ بە سرووشەوە هاتووە بۆ لای هەموو جیهان بە گشتی، ئەوا دەبێ وتەی کاهینان و ئەوانەی بە ناوی غەیبەوە قسە درۆینە و دەمهەڵبەست و دوور لە واقیعەکانی جینێنی لەناو خەڵکدا بڵاو دەکەنەوە، قەدەغە بکرێن، تاکو "سرووش" تێکەڵ بە غەیری خۆی نەبێت و، هیچ گومانێك لە مەسەلەی سرووشدا دروست نەبێت. چونکە لە پێش هاتنی پێغەمبەردا ﷺ بەکارهێنانی ئەوانە گەلێ زۆر بووە. بەڵام لە دوای نازڵ بوونی قورئان بە یەکجاری قەدەغە کران. تەنانەت بەشێکی زۆر لەو کاهینانە ئیمانیان بە پێغەمبەر ﷺ هێنا، چونکە ئەو هەواڵدەرە جینێنی‌یانەی کە جاران هەواڵی غەیبیان بۆ دەهێنان، نەمان! کەواتە قورئانی پیرۆز ڕێی لێ بڕین و دەرگای لەسەر داخستن.

وا لە سەردەمی ئێستاماندا، جۆرێك لەو کاهینێتی‌یەی کۆن لە ئەورووپادا بڵاو بووەتەوە، لە لای ئەو وەسیتانەی کە دەیانەوێت "ڕۆح" ئامادە بکەن.. بە هەرحاڵ.

بە پوختی:

لە پێش پێغەمبەرێتیی پێغەمبەردا ﷺ ڕووداوی زۆر و کەسانی زۆر پەیدا بوون، کە پشتگیریی پێغەمبەرێتیی حەزرەتی محەممەدیان ﷺ کردووە.

---

(١) نسیم الریاض ٣/٣١٩.

بەڵێ، ئەو کەسەی کە لە جیهانی مەعنادا دەبێت بە سەرگەورەی جیهان[1].. ئەو کەسەی کە ڕوخساری مەعنەویی جیهان دەگۆڕێت و دنیا دەکات بە کێڵگەی دوارۆژ و.. پایەی بەرز و پلەی بەنرخی بوونەوەران دەردەخات و ڕایدەگەیەنێت.. ئەو کەسەی کە جینی و ئادەمیزاد بۆ ڕێی ڕاست و بەختەوەری ڕێنمایی دەکات.. ئەو کەسەی کە حیکمەتی بەدیهێنان و مەتەڵی سەرسووڕهێنەری جیهان شیتەڵ دەکات.. ئەو کەسەی کە ئامانجەکانی پەروەردگاری هەموو جیهانان دەزانێت و کەسانی تریشیان لێ شارەزا دەکات.. ئەو کەسەی کە بەدیهێنەری مەزن دەناسێت و بە خەڵکیشی دەناسێنێت..

ئەو کەسەی بەم جۆرە بێت، دەبێ هەموو شتێك و هەموو جۆرێك و هەموو تیرەیەکی بوونەوەران، لە تاسەی هاتنیدا بن و.. بەوپەڕی گەرمی چاوەڕوانی بن و.. خۆیان بۆ پێشوازی لێکردنی ئامادە بکەن.. بەڵکو هەریەك لەوانە، گەر بەدیهێنەرەکەی ئاگاداری بکاتەوە، مژدەی هاتنی ئەو پێغەمبەرە ﷺ بە غەیری خۆی دەدات. وەك لە ئاماژە و نموونەکانی پێشووەوە بۆمان دەرکەوت کە هەریەکە لە جۆرەکانی بوونەوەران بە چەشنێك موعجیزەی خۆی پیشان دا وەك بڵێی بەخێرهاتنی دەکات و، بە زمانی حاڵی ئەو موعجیزەیەی دەڵێت: "ئەی پێغەمبەری خوا! تۆ لەم بانگەوازەتدا ڕاست دەکەیت".

ئاماژەی حەڤدەهەم

گەورەترین موعجیزەی پێغەمبەر ﷺ لە دوای موعجیزەی قورئانی پیرۆز، بریتییە لە پێغەمبەر ﷺ خۆی! واتە بریتییە لە خوو و ڕەوشتە بەرزەکانی.

---

(١) ئەو کەسەی "لولاك.. لولاك"ی لە بارەوە وتراوە، لە ڕاستیدا سەرگەورەیەکی گەلێ مەزنە. چونکە وا هەزار و سێ سەد و پەنجا ساڵە دەسەڵاتی ئەو کەسە بەردەوامە و، لە هەموو سەردەمێکدا زیاتر لە سێ سەد و پەنجا ملیۆن کەس شوێنی دەکەون و، بەسەر نیوەی بەشە ئاوەدانەکەی سەر گۆی زەویدا ئاڵای خۆی هەڵکردووە و، شوێنکەوتووانی ئەو لە هەموو ڕۆژێکدا، بە درووود و سەلام بۆ ناردنی، بەوپەڕی ملکەچی و گوێڕایەڵییەوە، پەیمانی لەگەڵ نوێ دەکەنەوە و فەرمانەکانی جێبەجێ دەکەن(*). (دانەر)

(*) لەسەر "لولاك.. لولاك" زانایان زۆریان وتووە، چ لە بارەی سەنەدەوە و چ لەبارەی واتاکەیەوە. لە هەمووی جوانتر وتەکەی (علي القاري)یە لە شەرحی "الشفاء"دا، کە دەڵێت: "هەرچەند لە سەنەددا لاوازە، بەڵام واتاکەی ڕاستە". بڕوانە: "شرح الشفا لعلي القاري ١/٦".. بۆزانینی ئەوەش کە ئەم وتەیە واتاکەی ڕاستە و خوای گەورە لەبەر پێغەمبەر ﷺ گەردوونی دروست کردووە، بڕوانە: (الفتاوى لإبن تيمية ج ١١/ص٩٦ - ٩٨ مجلد التصوّف). (وەرگێڕ - لە چاپە عەرەبییەکەی ئەم پەیامەوە، ص ١٥١).

هەموو دۆستان و دوژمنان بە یەکدەنگ قسەیان لەسەر ئەوە یەکانگیر بووە کە پێغەمبەر ﷺ لە هەموو کەسێك پایەبەرزتر و گەورەتر و ڕەوشتی جوانترە. تەنانەت ئیمامی عەلی - خوای لێ ڕازی بێت - کە پاڵەوانی "ئازایەتی"یە، دەفەرموێ: "هەرکات لە جەنگدا بکەوتینایەتە تەنگانەوە و لە تاوا چاومان سوور هەڵبگەڕایە، پەنامان بە پێغەمبەر ﷺ دەبرد و خۆمان بەو دەپاراست"! جا هەروەك لە "ئازایەتی"دا وەها بووە، لە هەموو ڕەوشتێکی تری باشدا هەر بەو جۆرە لە چڵەپۆپەیەکدا بووە کە جگە لەو کەسی تری پێ ناگات.

ئەو کەسەی کە دەیەوێت بە درێژی لەم موعجیزەیە ئاگادار بێت، با سەیری کتێبی: "الشفا في حقوق المصطفى"ی "قاضی عەیاضی مەغریبی" بکات. چونکە تابڵێی بە ڕێکوپێکی و باشی باسی کردووە و بە دوور و درێژی چەسپاندوویەتی.

* * *

پاشان "شەریعەتی ئیسلام" کە هیچ شەریعەتێکی تر وەك ئەو نەبووە و نابێت، موعجیزەیەکی گەورەی پێغەمبەری خۆشەویستە ﷺ کە دۆستان و دوژمنان گومانیان لەمەدا نییە و قسەیان لەسەر ئەمە یەکی گرتووە.

ئەو کەسەی دەیەوێت بە درێژی و ڕوونی لەم موعجیزەیە ئاگادار بێت، ڕەوانەی دەکەین بۆ لای هەموو ئەو پەیامانەی نووسیومانن کە برتیین لە "٣٣" وتە و "٣٣" مەکتووب و "٣١" بریسکە و "١٣" تیشك.

* * *

ئنجا موعجیزە گەورەکەی، کە موعجیزەی "لەت کردنی مانگ"ە و بە چەندین ڕیوایەتی موتەواتیر ڕیوایەت کراوە و موعجیزەیەکی هێندە چەسپاوە کە هیچ گومانێك توخنی ناکەوێت، ئەم موعجیزەیە بە شێوەیەکی موتەواتیر و لە چەندین ڕێگاوە ڕیوایەت کراوە، وەك لە ڕێگای: (ئیبن مەسعوود و ئیبن عەبباس و ئیبن عومەر و ئیمامی عەلی و ئەنەس و حوزەیفە) و زۆرێکی تر لە هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبەر ﷺ.

ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە قورئانی پیرۆز، ئەم موعجیزەیەی ڕاگەیاندووە و پشتی ئەو ڕیوایەتانەی گرتووە و، ئەمەشی لە ئایەتی: ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعةُ وانشَقَّ القمر﴾دا ڕاگەیاندووە. تەنانەت کافرەکانی قورەیش، کە تابڵێی لە عینادی و سەرسەختیدا بوون، کە ئەم موعجیزەیەیان بینی، نەیانتوانی ئینکاریی بکەن و، خۆیان بەوە دەرباز کرد کە

وتیان: "ئەمە سیحرە"! واتە ڕووداني "لەت بووني مانگ" ڕووداوێکی ئەوەندە بێ گومان و چەسپاوە، کە تەنانەت کافرەکانیش دانیان پێدا ناوە و، بەوە خۆیان لێ دەرباز کردووە کە بە "سیحر" لە قەڵەمیان داوە!.

بۆ ئەمە، خوێنەری بەڕێز ڕەوانەی پەیامی: "لەت بووني مانگ" دەکەین کە پاشکۆی پەیامی "میعراج"ە و، (لە پاشکۆی ئەم پەیامی موعجیزاتەشدا دانراوە).

* * *

پاشان پێغەمبەر ﷺ هەروەك موعجیزەی "لەت کردنی مانگ"ی پیشانی سەرنشینانی زەوی دا، بە هەمان جۆر موعجیزەی گەورەی "میعراج"یشی پیشانی ئاسمان نشینان دا. بۆ ئەمەش خوێنەری بەڕێز ڕەوانەی پەیامی "میعراج" دەکەین کە بریتی‌یە لە وتەی "سی و یەکەم" و پەیامێکە ڕاستیی ئەو موعجیزەیەی چەسپاندووە و بە ڕوونی باسی کردووە. بەڵام لێرەدا تەنها پێشەکیی موعجیزەکە باس دەکەین، کە بریتی‌یە لە سەفەر کردنی پێغەمبەر ﷺ بۆ "بەیتولمەقدیس" و، داواکردنی قورەیش لە پێغەمبەر ﷺ، لە بەرەبەیانی میعراجدا، کە وەسفی "بەیتولمەقدیس"یان بۆ بکات. چونکە ئەوەی لەم سەفەرەدا ڕووی دا، ئەویش موعجیزەیە:

ئەوەبوو پێغەمبەر ﷺ بەرەبەیانی شەوی میعراج هەواڵی ئەم سەفەرەی ڕاگەیاند، قورەیشی‌یەکان بەدرۆیان خستەوە و وتیان: ئەگەر ڕاست دەکەیت کە ڕۆشتوویت بۆ "بەیتولمەقدیس" وەسفی دەرگاکان و دیوارەکان و ئەحواڵی "بەیتولمەقدیس"مان بۆ بکە!

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ:

"فكربتُ كرباً ما كربتُ مثله قط، فرفعه الله لي أنظر إليه"[1].

واتە: "بەیتولمەقدیس" خرایە پێش‌چاوی و سەیری دەکرد و وەسفی دەکرد بۆیان. ئیتر قورەیش دڵنیا بوون لە ڕاستیی هەواڵەکەی. ئنجا لێیان پرسی: ئەو کاروانەی کە لە ڕێگادا چاوت پێ کەوت کەی دەگاتە بەرەوە؟ فەرمووی: "ڕۆژی چوار شەممە". لە چوار شەممەدا قورەیش چاوەڕوانی کاروانەکە بوون تا نزیکی خۆرئاوا، کەچی

---

(١) صحيح، رواه البخاري و مسلم والترمذي والنسائي. واتە: کۆمەڵە تەنگانەیەکی وەها کە تا ئەو کاتە شتی وام بەسەر نەهاتبوو. یەکسەر خواوەند خستی‌یە پێش چاوم، منیش سەیرم دەکرد.

کاروانەکە نەگەیشت. پێغەمبەر ﷺ لە خوا پاڕایەوە، نزاکەی گیرا بوو و، ئەو ڕۆژە سەعاتێك لە ڕۆژ زیاد کرا و خۆرئاوابوون دواکەوت[1].

ئەوەتا دەبینیت کە گۆی زەوی بۆ ماوەی (یەك سەعات) لە کاری خۆی ڕابووەستێت و تەسدیقی هەواڵەکەی پێغەمبەر ﷺ بکات و، خۆری زەبەلاحیش بێت بە شایەت لەسەر ڕاستیی ئەو.. ئیتر دەبێ ئەو کەسە چەندە بەدبەخت بێت کە فەرموودەی ئەم پێغەمبەرە ﷺ تەسدیق نەکات، لە کاتێکدا کە خۆر و زەوی تەسدیقی دەکەن. هەروەها دەبێ ئەوانە چەندە بەختەوەر بن، کە شەرمەندی بەجێهێنانی فەرمانەکانی ئەون؟ سەرنج لەمە بدە و بڵێ:

"الحمد لله على الإيمان والإسلام".

ئاماژەی هەژدەهەم

گەورەترین موعجیزەی پێغەمبەر ﷺ بریتییە لە "قورئانی پیرۆز" کە سەدان بەڵگەی پێغەمبەرێتیی ئەوی تێدایە.

ئیعجازی قورئانیش لە چل ڕووەوە چەسپێنراوە، وەك ئەوەی کە لە: "وتەی بیست و پێنجەم"دا ڕوون کراوەتەوە. جا لەبەر ئەوەی کە ئەو ڕووانەی ئیعجازی قورئان لەو وتەیەدا باس کراون، ئەوا بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم گەنجینە گەورە پڕ لە موعجیزەیە خوێنەری بەڕێز ڕەوانەی ئەوێ دەکەین. بەڵام لێرەدا سێ سەرنجی ورد ڕوون دەکەینەوە:

سەرنجی یەکەم

پرسیار:

ئەگەر بوترێت: نهێنیی ئیعجازی قورئانی پیرۆز لە "بەلاغەت"ە هەرە بەرزەکەیدایە. بەڵام خۆ مەگەر تەنها یەك لە هەزاری کەڵە زانایانی ڕەوانبێژی پەی بەم نهێنییە ببەن، لە کاتێکدا کە دەبوو هەموو چینێکی خەڵکی بەشی خۆیان لە زانینی ئەم نهێنییەدا ببوایە؟

---

(١) ئەم ڕووداوە هەندێ لە زانایانی حەدیث دەڵێن: "مەوضووعە"، هەندێکی تر دەڵێن: "ضەعیفە"، هەندێکی تریش بە "صەحیح" لە قەڵەمیان داوە. بڕوانە: پەراوێزی ژمارە (٢)ی لاپەڕە ١٥٤ی چاپە عەرەبییەکەی ئەم پەیامە و ص٢٣٧ "المكتوبات".

وەڵام:

"قورئانی پیرۆز" بۆ هەموو چینێك لە چینـەكانی كۆمـەڵ و خـەڵكی ئیعجـازی خـۆی هەیە. بەڵام ئەم ئیعجازەی بە جۆرێكی تایبەتی و شێوازێكی دیاری كراو ڕادەگەیەنێت.

بۆ نموونـە: ئیعجـازی ڕەوانبێژییـە بەرزەكـەی بۆ ئەهلی "بەلاغـەت و فەصاحـەت" دەردەخـات.. هـەروەها شێوازە بەرز و جوانـە ناوازەكـەی خۆی پیشـانی "شـاعیران و وتارخوێنان" دەدات، كە شێوازێكە هەموو چینێكی خەڵكی لـەزەتی لـێ وەردەگرێـت، بێ ئەوەی هیچ كەسێك بتوانێـت لاسـایی بكاتـەوە! شێوازێكە چ خوێندنـەوەی یـەك لـە دوای یـەك و چ هـاتوچۆ و ئـاڵوگۆڕی ڕۆژگـار كۆنـی ناكـات و، هـەرگیز نـایێزرێت. كەواتە شـێوازێكی هەمیشـە نوێیـە و، هـەردەم لـە تـافی لاویـدا دەمێنێتـەوە.. شێوازێكە ئەندازەیەكی ئەوتۆی پەخشانی لـە شیعر چوو و، وتـەی هۆنـراوی لـە پەخشـان چـووی تێدایە كە ئاستی قورئان بە تەواوی بەرز دەكاتەوە و، لە هەمان كاتیشدا خـۆش و بـەتامی دەكات.

ئنجا قورئـان بـەو هەواڵدانـە غەیبییانـەی كـە ڕایانـدەگەیـەنێت، ئیعجـازی خـۆی دەردەخات و بەمەش تەحەددای چینی كاهینان و لاف لێدەرانی غەیبزانی دەكات.

پاشـان هێنـــدە ڕووداوی جیـهان بـۆ "مێژووناســان" و زانایـانی عـەودالی ڕووداوە مێژووییەكان دەگێڕێتەوە كە وایان لـێ بكات هەست بە ئیعجازەكەی بكەن! ئەمەش لـە ڕێـی باسـكردنی بەســەرهات و ڕووداوە دێرینـــەكانی نەتـــەوە پێشـــینەكان و ئـــەو ڕووداوانەشەوە كە لە داهاتوودا ڕوو دەدەن، چ لەم ژیانەی دنیادا و چ لە بەرزەخدا و چ لەودنیادا. بەم ئیعجازە ڕوون و جوانەش تەحەددای هەموو ئەو كەس و چینانە دەكات.

هەروەها "قورئانی پیرۆز" بە باسكردنی ئەو یاسا كۆمەڵایەتی و دەستوورە گشتییانەی كە لە ژیان و كۆمەڵدا كار دەكەن، ئیعجازی خـۆی بۆ زانایانی كۆمەڵناسـی و پیـاوانی سیاسـەت و حوكمڕانانیش دەردەخـات.. بـەڵێ، شـەریعەتی پـاكی ئیسـلام - كـە لـە قورئانی پیرۆزەوە سەرچاوەی گرتووە - بە تەواوی نهێنیی ئەو ئیعجازە دەردەخات.

بۆ ئەوانەش كە لە "خواناسـی" و "ڕاستییەكانی گـەردوون"دا ڕۆچـوون، بـە بۆنـەی باسكردنی ڕاستییە بەرز و پیرۆزەكانی سەبارەت بـە خواوەنـدەوە: ئیعجـازێكی ڕوون و ئاشكرایان پیشان دەدات، یان وایان لـێ دەكات كە هەست بەم ئیعجازە بكەن.

سەبارەت بەوانەش کە ڕێگای "ویلایەت و تەصەووف" دەگرنەبەر، قورئانی پیرۆز بە بۆنەی گەنجینەکانی ئەو نهێنییانەی کە لە دەریای بێ بنکی پڕ شەپۆلی ئایەتەکانیدا هەن، ئیعجازی خۆی بۆ ئەوانیش دەردەخات.

بەم جۆرە، بۆ هەر چینێك لە چل چینەکانی خەڵکی، پەنجەرەیەك دەکرێتەوە کە بەسەر ئیعجازی ڕوون و ئاشکرای قورئاندا بڕوانێت..

تەنانەت قورئانی پیرۆز ئیعجازی خۆی بۆ ئەو بەشە زۆرەی خەڵکیش دەردەخات کە تەنها لە توانای بیستن بەولاوە هیچ توانایەکی تر شك نابەن و ناتوانن لە تێگەیشتندا ڕۆبچن. ئەوەتا دەبینین کە ئەوانە باوەڕ بە ئیعجازی قورئان دەهێنن و هەر تەنها بە بیستنی قورئان هەست بەم ئیعجازە دەکەن. چونکە ئەم مرۆڤە نەخوێندەوارە، خۆی بە خۆی دەڵێت:

(ئاشکرایە کە شێوازی ئەم قورئانە لە شێوازی کتێبەکانی تر جیایە.. جا یان ئەومیە شێوازی ئەم لە هی ئەوان نزمترە، کە ئەممش گریمانێکی مەحاڵە و تەنانەت ئەو کەسەش کە زۆر دوژمنی قورئانە گریمانی وای لە زار دەرنەچووە.. یان شێوازێکە لە هی هەموویان بەرزترە. کەواتە ئەم قورئانە خاوەن ئیعجازە).

ئەو مرۆڤە نەخوێندەوارەی کە لە بیستن و گوێ ڕاگرتن بەولاوە هیچی تری لە توانادا نییە، بەم جۆرەی باسمان کرد لە ئیعجازی قورئان تێدەگات.

جا بۆ ئەوەی لە تێگەیاندنیدا یارمەتیی بدەین، بەم جۆرەی خوارەوە ڕوونی دەکەینەوە:

کاتێ بۆ یەکەم جار قورئانی پیرۆز هاتە ناو گۆڕەپانی زۆرانەوە، دوو جۆر ئارەزووی بەتینی لە لای خەڵکی وروژاند:

(یەکەمیان): ئارەزووی چاولێکەری لە لایەن شوێنکەوتووانیەوە، واتە حەزێکی زۆر توندوتیژیان لەوە دەکرد کە چاو لە شێوازە بەرزەکەی قورئان بکەن. ئەوەبوو زۆر بە تاسەوە ئارەزوومەندی ئەوە بوون کە شێوازەکانیان لە هی قورئان بچێت.

(دووهەمیان): ئارەزووی ڕەخنەگرتن و نەیاری، کە لە لایەنی دوژمنانیەوە سەری هەڵدا. واتە ئارەزووی نووسینی شێوازێك کە لە هی قورئان بچێت، تاکو دەعوای "ئیعجازی قورئان" هەڵبوەشێننەوە و بەتاڵی بکەنەوە.

جا ئەم دوو ئارەزووە بەتینە بـوون بـەهۆی سـەرهەڵدانی ملیۆنـان کتێبی عـەرەبی کـە ئێستا لەبەر دەستماندان. خۆ ئەگەر ئێمـە بەراوردی ڕەوانـترین کتێب لـە نێـوان هـەموو ئەمانەدا لەگەڵ قورئانی پیرۆزدا بکەین، واتە ئەگەر بە یەکەوە بیانخوێنینەوە، ئـەوا هـەموو گوێ بیست و خوێنەرێك - بە بێ سێ و دوو - یەکسەر دەڵێت: قورئان لە هیچ کام لەو شێوازانە ناچێت. کەواتە قورئان لە ئاستی ئەو کتێبانەدا نییـە. جـا یـان ئەوەیە شێوازی قورئان لە هی هەموویان نزمترە، کە ئەمـەش بە بێ هیـچ گومـانێك گریمـانێکی مەحالـە و هیـچ کەسێك شتی وای نەوتووە و تەنانـەت شـەیتانیش نـاتوانێت قسـەی وای لـە زار دەربچێت[1]. کەواتـە بۆمـان چەسپا کـە شێوازی قورئـانی پـیرۆز - بـەهۆی ئیعجـازە جوانەکەیەوە - لە سەرووی هەموویانەوەیە.

تەنانەت مرۆڤی نەزانی عەوامیش، کە هیچ شتێك لە واتاکانی قورئان نازانێت و لێـی تێناگات، بەهۆی ئەوەی کە لە "بیستن"ی قورئان بێزار نابێت، هەست بـە ئیعجازەکـەی دەکات! چونکە ئەم مرۆڤە عەوام و نەزانە، خۆی بە خۆی دەڵێت: بەردەوامبوون لەسـەر خوێندنی قورئـان هـەرگیز مـرۆڤ بێزار ناکـات، بەڵکو تـا زیـاتر بخوێندرێتەوە پـتر لـە بەرچاودا شیرین دەبێت. بەڵام گەر گوێ لە چەند قەسیدەیەکی جـوان ڕابگرم، هەست بە بێزاری دەکەم. کەواتە بە بێ هیچ گومانێك قورئان وتەی هیچ مرۆڤێك نییە.

پاشان قورئانی پیرۆز ئیعجازی خۆی بۆ ئـەو "منداڵانـە"ش دەردەخـات کـە دەیانـەوێت قورئان لەبەر بکەن. ئـەوەتا هەرچـەندەش چـەند جێگایـەك لـە قورئـاندا هـەن کـە لـە یـەك دەچن، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانن لە عەقڵە ناسـك و بچووکەکانیاندا ئـەم قورئانـە هەڵبگرن و بەوپەڕی ئاسانی لەبـەری دەکـەن، بـەڵام یـەك لاپـەڕەی غـەیری قورئانیـان بۆ لەبەر ناکرێت.

تەنانەت "بیماران" و ئەوانەش کە لە "سەرەمەرگ"دان و بە ئاسـانترین قسـە ئازاریـان پێ دەگـات، قورئـان لـە گوێیـاندا وەکـو ئـاوی سەلسـەبیل وایـە و گـوێ بـۆ ئایەتـەکانی ڕادەگرن. بەمەش هەست بە ئیعجازی قورئان دەکەن.

لەمانەی پێشەوە دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە:

"قورئانی پیرۆز" هیچ کەسێك لە چەشتنی ئیعجازی خۆی بێ بەش ناکـات. چونکـە هەر چینێك لە چل چینـە جیاجیاکـانی خـەڵکی بەشـی خـۆی لـەم ئیعجـازەدا هەیـە، یـان قورئان وایان لـێ دەکات کە هەست بە ئیعجازەکەی بکەن.

---

(١) بەشی یەکەم و گرنگی مەکتووبی بیست و شەشەم، ئەم بڕگەیە ڕوون دەکاتەوە. (دانەر)

تەنانەت قورئانی پیرۆز جۆرە ئیعجازێکی پیشانی ئەو کەسانەش داوە کە هیچ بەشێکیان لە زانستدا نییە و لە "بینین" بەولاوە هیچی تر شك نابەن[1] و توانای بیستن و تێگەیشتن و ئیدراکی دڵیان نییە. ئەویش بەم جۆرە:

ئەو قورئانە چاپکراوەی کە بە دەستخەتی (حافظ عثمان) نووسراوەتەوە، هەندێ لە وشەکانی بەرامبەری یەکترن و بۆ یەکتری دەڕوانن.

بۆ نموونە وشەی: ﴿وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ﴾ کە لە سوورەتی (الكهف)دایە، لەگەڵ وشەی ﴿قِطْمِير﴾ی سوورەتی (فاطر)دا، دەڕوانە یەکتر. خۆ ئەگەر لە وشەی یەکەمەوە لاپەڕەکان کون بکرێن تا دەگاتە سەر ئەو لاپەڕەیەی کە وشەی دووهەمی تێدایە، ئەوا لەگەڵ کەمێ لاریدا، وشەی دووهەم دەردەکەوێت و ناوی سەگەکەی "أصحاب الكهف" دەزانرێت!

هەروەها وشەی: ﴿مُحْضَرُون﴾ کە دوو جار لە سوورەتی (یاسین)دا دووپات کراوەتەوە، دەبینین یەکێکیان لە سەرووی ئەوی تریانەوەیە و، هەردوو کیشیان لە بەرامبەر وشەی: ﴿مُحْضَرُون﴾ و ﴿مُحْضَرِين﴾ی سوورەتی (الصافات)ەوەن! خۆ ئەگەر یەکێکیان کون بکرێت ئەوا لە ناوەندی لاپەڕەکانەوە هەمان وشە، لەگەڵ کەمێ لاریدا، دەردەکەوێت!

هەروەها وشەی: ﴿مَثْنَى﴾ی کۆتایی سوورەتی (سبأ) دەڕوانێتە هەمان وشە کە لە سەرەتای سوورەتی (فاطر)دایە. چونکە لە قورئاندا سێ جار وشەی: ﴿مَثْنَى﴾ دووپات بووەتەوە. خۆ دیارە ڕوانینە یەکتریی دوان لەو سیانە ئەوە دەردەخات کە هەرگیز جێی ڕێکەوت نییە!

---

(١) ڕوونکردنەوەی لایەنی ئیعجازی قورئان بۆ ئەم چینەی کە لە بیستن و زانیاری و تێگەشتن بێ بەشن و، لە بینین بەولاوە هیچی تر شك نابەن، هەر بە ناتەواوی و کورتی مابووەوە. بەڵام مەکتووبی بیست و نۆهەم و سیهەم(*) زۆر بە جوانی و تەواوی ئەم جۆرە ئیعجازەیان ڕوون کردەوە، بە چەشنێك کە تەنانەت مرۆڤی کوێریش دەتوانێت - بە دەست لێدان - هەستی پێ بکات. بۆ مەبەستی دەرخستن و پیشاندانی ئەم ڕووە جوانەی ئیعجازی قورئان موصحەفێکمان نووسیوەتەوە، لە خوای گەورە داواکارین کە چاپکردنمان بۆ ئاسان بکات. (دانەر)

(خوا ئاسانی کرد و چەندین چاپ کرا). (وەرگێڕ)

(*) نیازمان وابوو کە زۆر بە جوانی و ڕێکوپێکی مەکتووبی سیهەم بنووسین. بەڵام جێگاکەی خۆی بۆ: "إشارات الإعجاز" بەجێ هێشت و، بەم پێیە لە مەیدانا دەرنەکەوت. (دانەر)

نموونەی ئەم جۆرە بەرامبەری و بۆ یەکتر ڕوانینە لە موصحەفدا گەلێ زۆرە. بە ڕادەیەك کە وشەی وا هەیە نزیکەی شەش جار دووپات دەبێتەوە. جا ئەگەر کونیان تێ بکەین ئەوا - لەگەڵ کەمێ لاریدا - بە یەکەوە دەبەسترێن و یەکتر دەردەخەن.

لە موصحەفێکدا بینیم ئەو وشانەی کە لە لاپەڕە بەرامبەرەکاندا دەیانڕوانییە یەکتر، بە خەتی سوور نووسرابوونەوە. کە ئەمەم دی، وتم: "خەتی ئەمانە هێمان بۆ جۆرێك لە جۆرەکانی ئیعجازی قورئان". پاش ئەمە سەیری ڕستەکانی قورئانم کرد، بۆم دەرکەوت گەلێ ڕستە لە لاپەڕەکاندا هەن بە جۆرێك دەڕواننە یەکتری کە واتایەکی وردیان تێدا بێت.

جا لەبەر ئەوەی "تەرتیب"ی سوورەت و ئایەتەکانی قورئان تەرتیبێکی فەرمان پێ دراوە و، بە ڕێنمایی پێغەمبەر ﷺ جێبەجێ کراوە و، پاشان خۆشنووسە بەهرەمەندەکانیش بە جوانی نووسیویانەتەوە، ئەوا لە نەخشە بێ وێنە و خەتە جوانەکەیدا ئاماژەیەك بۆ جۆرە ئیعجازێکی تایبەتی هەیە. چونکە هەرگیز ناکرێت ئەم دانان و تەرتیبە - بەم جۆرە - کاری "ڕێکەوت" یان بەرهەمی "بیر"ی هیچ مرۆڤێك بێت. خۆ ئەگەر ناتەواوی لە چاپخانەکانی مرۆڤدا نەبوایە ئەوا ئەو وشانەی کە دەڕواننە یەکتر بە تەواوی لە چاپدا بەرامبەر یەك دەردەچوون.

پاشان لە سوورەتە "مەدەنی"یە درێژ و مامناوەندییەکاندا دووپات بوونەوەیەکی جوان و ڕێکوپێك لە وشەی: "الله"دا دەبینین. چونکە زۆربەی جار ئەم وشەیە بە ژمارەیەکی دیاری کراو بەکاردەهێنرێت. ئیتر یان پێنج، یان شەش، یان حەوت، یان هەشت، یان نۆ، یان یازدە جار دووپات دەبێتەوە. ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە موناسەبەتێکی ژمارەیی ورد و جوان لەم دیو و لەو دیوی پەڕەکان و لەسەر هەردوو لاپەڕە بەرامبەر یەکەکانی قورئاندا دەردەخات[1].

(١) (پەراوێزێك لە چوار خاڵدا):

"١" ئنجا وشە جوان و سەرواداره‌کانی قورئان و شێوازە ڕەوان و بێ وێنەکەی و تایبەتکارییەکانی ڕەوانبێژی کە سەرنج ڕادەکێشن، ئەمانە هەرچەندە زۆرن، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا جیلوەیەتێکی یەکجار بەرز و دڵ بێداری و ئارامی و خاترجەمی بە "ئەهلی زیکر و موناجات و پاڕانەوە" دەبەخشن. لە کاتێکدا ئەم چەشنە تایبەتکارییە ڕەوانبێژی و وشە ئارایی و خۆبەستنەوەیە بە سەروا و "هۆنین"ەوە، لە هەر شتێکی غەیری قورئاندا بێت، با جوانکارییەکی وشەیشیان تێدا بێت، کەڵێن لە ئیخلاس و لێبڕانی دوعاکەردا پەیدا دەکەن و، ئارامی و لەسەرخۆیی دڵی تێك دەدەن و، بیری مرۆڤ پەرتەوازە دەکەن.

تەنانەت ناسکترین و بە ئیخلاسترین و جیلدیترین و ڕێکترین "موناجات" پاڕانەوەکەی ئیمامی شافیعییە - خوا لێی ڕازی بێت - کە بوو بەهۆی لابردنی گرانی و بێ بارانی لەسەر میسر. گەلێ جار ئەم موناجاتەم بۆ خۆم دەخوێندەوە. سەرئجم دا، بەهۆی ئەوەی کە هۆنراوە و سەرواداره، پارێزگاریی ئەو ئیخلاسە تەواوەتی و جیلدییەتە بەرزە ناکات کە پێویستە لە موناجاتدا بێت. خۆ هەرچەندە نزیکی نۆ ساڵ ئەم موناجاتە بەکێك بوو لە ویردەکانم، کەچی نەمتوانی جیلدییەت و ئیخلاسی موناجات لەگەڵ هۆنین و سەرواکەی لەم موناجاتەدا کۆبکەمەوە! ئیتر دڵنیا بووم لەوەی کە سەروا فیتری و تایبەتییەکەی قورئان و وردەکاریی هۆنینی ئەو، جۆرێکن لە جۆرەکانی ئیعجازی قورئان. چونکە پارێزگاریی ئیخلاسی تەواوەتی و جیلدی و بێداری و لەسەرخۆیی دڵ دەکات، بێ ئەوەی کە زیان بە هیچیان بگەیەنێت.
جا ئەگەر ئەهلی موناجات و زیکر بە (عەقڵ) هەست بەم جۆرە ئیعجازە نەکەن، ئەوا بێ گومان بە (دڵ) هەستی پێ دەکەن!
"٢" یەکێك لە نهێنییەکانی ئیعجازە مەعنەوییەکانی قورئان ئەمەیە:
یەکەم: قورئانی پیرۆز پلەی بەرز و ڕووناکی ئیمانی پێغەمبەر ﷺ دەردەخات. ئەو پێغەمبەرەی ﷺ کە بە لێدەرکەوتن(تجلی)ی "ئیسمی ئەعزەم" بەهرەمەند بووە.
دووەم: قورئان وەك نەخشەیەکی پیرۆز وایە و، ڕاستییە مەزنەکانی سەبارەت بە جیهانی دوایی و جیهانی پەروەردگاریی لەسەر دەستنیشان کراوە و، بە جۆرێکی سروشتیش پلەی هەرەبەرزی ئایینی حەق دەردەخات و دەری دەبڕێت.
سێیەم: پاشان قورئانی پیرۆز وتەی خواوەندی پەروەردگاری هەموو جیهانەکانە. ئەو خواوەندەی کە لەوپەڕی بەرزیی عیززەت و گەورەیی و پەروەردگاریی ڕەهادایە. کەواتە هەر دەربڕین و ڕوونکردنەوەیەك کە لە لایەنی ئەم قورئانەوە بێت، دەبێ عەقڵی هەرچی مرۆڤ هەیە بە گشتی نەتوانن هیچ شتێکی هاوچەشنی ئەو قورئانە بڵێن، با هەر هەموشیان لە عەقڵی یەکێکیاندا کۆ ببنەوە، وەك قورئانی پیرۆز خۆی دەفەرموێ: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ﴾ (الإسراء:٨٨). چونکە بەپێی ئەم "سێ" بناغەیە، هیچ کەسێك ناتوانێت نە لاسایی قورئان بکاتەوە، نە هیچ شتێکی هاووێنەی قورئان بهێنێت.
"٣" لە زۆربەی ئەو موصحەفانەی کە پێیان دەوترێت: "بەرکەنار" لەگەڵ کۆتایی لاپەڕەکاندا ئایەتەکانیش تەواو دەبن و، بەم جۆرە لاپەڕەکە بە سەروایەکی جوان کۆتایی پێ دێت. نهێنیی ئەمەش لەوەدایە کە درێژترینی ئایەتی قورئان، کە ئایەتی "مودایەنە"یە، کراوە بە یەکەی پێوانە بۆ لاپەڕەکان و، سوورەتی "الإخــلاص" و "الكوثر"یش کراون بە یەکەی پێوانە بۆ دێڕەکان. بەمەش ئەم تایبەتکارییە جوان و نیشانەی ئیعجازە، لە قورئانی پیرۆزدا دەرکەوتووە.
"٤" لەم مەقامەدا و لەم باسەی ئێرەدا بە چەند نموونەیەکی جوزئی و کەموکورت واز دەهێنم و تەنها چەند پوختە نیشانەیەکی باس دەکەم. چونکە ناچار بووم لە نووسیندا پەلە بکەم، هەرچەندەش ئەم باسە لەوپەڕی گرنگی و فراوانی و گەورەییدایە. ئەم مەقامەش کەرامەتێکی جوانی لەوپەڕی گرنگیدا - لە ڕوانگەی تەوفیقی خواوەندەوە کە پشتی پەیامەکانی نووری گرت - ڕوون دەکاتەوە. بەڵێ، ئەو کەرامەتە ورد و جوان و ڕاستییە گەورەیە، زنجیرە کەرامەتێکی "پەیامەکانی نوور" لە مەسەلەی تەوافوق و لە پێنج شەش جۆریدا دەردەخات. هەروەك جۆرێك لە ئیعجازەکانی قورئانیش دەخاتە ڕوو کە دەبێت بە سەرچاوەی ئاماژە و هێما غەیبییەکان.

سەرنجی دووهەم

لە سەردەمی حەزرەتی مووسادا - درودی لەسەر بێت - "سیحر" باو بوو. لەبەر ئەوە، موعجیزە گەورەکانی حەزرەتی مووسا بە جۆرێك بوون کە لە سیحر دەچوون.. لە سەردەمی حەزرەتی عیساشدا - درودی لەسەر بێت - بایەخ بە "پزیشکی" دەدرا و باو بوو، لەبەر ئەوە، زۆربەی موعجیزەکانی حەزرەتی عیسا - درودی لەسەر بێت - لەم بابەتە بوون. لە سەردەمی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەریشماندا ﷺ ئەم چوار شتە لەناو دوورگەی عەرەبدا باویان هەبوو:

یەکەم: ڕەوانبێژی و زمانپاراوی.

دووهەم: شیعر و وتارخوێندنەوە.

سێهەم: کەهانەت و هەواڵدان لە غەیب.

چوارەم: لافی زانینی ڕووداوەکانی ڕابوردوو و داهاتوو.

کاتێ کە "قورئانی پیرۆز" هات، تەحەددای خاوەنی ئەم چوار جۆرە زانینانەی کرد!

ئەوەبوو - لە پێشدا - ڕەوانبێژ و مرۆڤە زمانپاراوەکان، لە بەردەم ڕەوانبێژییە پڕ لە ئیعجازەکەی قورئاندا چۆکیان دادا و، بە سەرسوورمانەوە گوێیان لێ ڕاگرت.

شاعیر و وتارخوێنەکانیش مات و سەرسام مابوون. تەنانەت قورئان لە شان و شەوکەتی ئەو شتانەشی داگرت کە ئەوان شانازییان پێوە دەکرد، وەك "المعلقات السبعة" کە باشترین نموونەی شیعریان بووە و، بە ئاوی زێڕ نووسیبوویانەوە و بە دیواری کەعبەدا هەڵیانواسیبوون.

ئەمەش لە دواییدا بە ڕاستی ڕووی دا. چونکە موصحەفێکی پیرۆز نووسرایەوە و لەو موصحەفەدا "تەوافوق" لە لەفزی جەلالە(الله)دا لە هەموو لاپەڕەیەکدا دەرکەوت. هەشت نامیلکەی بچووکیش بە ناوی: "هەشت هێماکان" دەرچوون، کە ئەو موناسەبەتە ورد و هێما غەیبییانە ڕوون دەکەنەوە کە لە تەوافوقی نێوان پیتەکانی قورئاندا هەن. پێنج نامیلکەش بۆ تەسدیقی پەیامەکانی نوور و نرخاندنیان دانران لە ڕووی نهێنیی ئەو تەوافوقانەی کە تیایاندایە و، بریتییە لە (کەرامەتی غەوثی). هەروەها سێ نامیلکەی تر لە (کەرامەتی عەلەوی) و پێنج نامیلکەش لە بارەی (ئاماژەکانی قورئان)ەوە نووسران.

کەواتە لە دانانی "پەیامی موعجیزاتی ئەحمەدی"دا هەستم بەم ڕاستییە گەورەیە کرد، بەڵام بە داخەوە دانەر تەنها لایەنێکی لاوازی لێ بینی و، تەنها یەك دڵۆپی لەو دەریایە دەرخست و، ئیتر وازی هێنا و نەگەڕایەوە سەری. (دانەر)

ئنجا قورئان "کاهین و سیحربازەکان"ی پشێ شلەژاند و، هەموو ئەو قسانەی لە بیر بردنەوە کە لە بارەی هەواڵدان لە غەیبەوە دەیانکردن. چونکە ئەو جینییانەی کە دەهاتن بۆ لای کاهین و سیحربازەکان، قورئان دەری کردن و، بە تەواوی پەردەی بەسەر پیشەی "کەهانەت"دا دادایەوە و بۆ هەتاهەتایی دەرگای لەسەر داخست.

ئنجا هەواڵی نەتەوە پێشینەکان و، ڕووداوەکانی داهاتووشی لە خورافات و درۆ و دەلەسە ڕزگار کرد و، ڕێنمایی خوێنەرانی "مێژوو" و گشت ئەو کەسانەشی کرد کە بە دوای ڕووداوەکانی ڕابوردوو و داهاتوودا عەودالن کە چۆن بە دوای حەقیقەتە ڕاستەقینەکەیدا بگەڕێن و بیدۆزنەوە.

بەم جۆرە، هەر چوار چینەکە لە بەردەم گەورەیی قورئانی پیرۆزدا، بەوپەڕی سەرسامی و ڕێزلێنانەوە، بەچۆکدا هاتن و، بەرەبەرە بوون بە قوتابیی قورئان و هیدایەت و ڕێنماییان لێ وەرگرت. لێرە هیچ کام لەوانە نەیتوانی بە هێنانی شتێك کە وەکو سوورەتێکی قورئان وابێت، بەرەنگاریی قورئان بکات و لە بەرامبەریەوە ڕابووەستێت.

ئەگەر بوترێت:

چۆن دەزانین کە لە گۆڕەپانی بەرەنگاری کردنی قورئاندا کەس پەیدا نەبووە و، کەس نەیتوانیوە شتێکی وەکو قورئان بهێنێت و.. چۆن دەزانین هێنانی هاوێنەی قورئان خۆی لە خۆیدا کارێکی مەحاڵە و لە توانای مرۆڤدا نییە؟

وەڵام:

ئەگەر بەرەنگاری کردنی قورئان شتێکی مومکین بوایە، ئەوا بە بێ هیچ گومانێك هەوڵیان بۆ دەدا و کەسیان سستییان تێدا نەدەکرد، چونکە پێویستییەکی زۆریان بەم بەرەنگارییە هەبوو، تاکو لە مەترسیی تەحەددای قورئان دەرباز بن و، خۆیان و ئایین و ماڵ و منداڵیان ڕزگار بکەن. جا ئەگەر ئەمەیان لە توانادا بوایە، ئەوا کەسیان سڵیان لێ نەدەکردەوە. ئنجا کافر و مونافیقانیش - کە لەو دەمەدا زۆرینە بوون - هەواڵی ئەم بەرەنگاری کردنەیان لەناو خەڵکیدا بڵاو دەکردەوە، تەنانەت بە هەموو جێگایەکیشیان ڕادەگەیاند، وەك هەموو دوژمنایەتییەکی تریان بەرامبەر بە ئیسلام بڵاوکردەوە. ئنجا گەر ئەم بەرەنگاری کردنە مومکین بوایە و ڕووی بدایە و ئەمانیش بڵاویان بکردایەتەوە، ئەوا مێژوونووسان لە کتێبە زۆرەکانیاندا تۆماریان دەکرد. کەچی ئەوەتا هەموو کتێبەکانی مێژوومان لە بەردەستدان، هیچ شتێکیان سەبارەت بەمە تێدا نابینین، جگە لە

چەند بڕگەیەکی دەمهەڵبەستی "موسەیلەمەی درۆزن". لە کاتێکدا کە قورئانی پیرۆز بە درێژایی بیست و سێ ساڵ تەحەددای دەکردن و، بە ئایەتە پڕ لە موعجیزەکانی خۆی و، بەم جۆرەی خوارەوە گوێی کاس کردبوون:

ئەوەتا قورئانی پیرۆزتان لە بەردەستدایە، دەسا ئێوە لە لای نەخوێندەوارێکی وەك محەممەدی ئەمینەوە ﷺ قورئانێکی ئاوا بهێنن!

خۆ ئەگەر لەمەدا کۆڵەوارن، دەبا لە لایەن زانایەکی گەورەوە بێت، نەك نەخوێندەوارێك!

خۆ ئەگەر لەمەشدا کۆڵەوارن، ئەوا نەك یەکێکتان بەڵکو هەمووتان بە "کۆمەڵ" شتێکی وەکو قورئان بهێنن و، با هەموو زانا و مرۆڤە ڕەوانبێژەکانتان بۆ ئەم مەبەستە کۆببنەوە و یارمەتیی یەکتر بدەن، تەنانەت ئەوانیش بانگ بکەن کە جگە لە خوا یاریدەدەرتانن و، با بە هەرهەموویان بتوانن شتێکی بە وێنەی قورئان بهێنن.

ئەگەر هەمووتان لەمەشدا دەستەوسان دەمێنن و کۆڵەوارن، ئەوا هەموو کتێبە بەلیغەکانی پێشوو بهێنن و لە بەرەنگاری کردنی قورئاندا پشتیان پێ ببەستن. جگە لەمە، بەرەکانی داهاتووش بانگ بکەن، تاکو یارمەتیتان بدەن!

ئەگەر لەمەشدا دەستەوسانن، دەبا ئەوەی دەیهێنن بە ئەندازەی هەموو قورئان نەبێت، بەڵکو بە ئەندازەی "دە" سوورەتی وەك سوورەتەکانی قورئان بێت.

خۆ ئەگەر ئەمەش ناتوانن، دەبا ئەوەی دەیهێنن لە ڕەوانبێژیدا وەکو قورئان ڕەوان و بەلیغ بێت، هەرچەند لە ناوەرۆکیشدا "چیرۆکی دەمهەڵبەست و درۆ و دەلەسە" بێت!

ئەگەر ئەمەشتان لە تواناداا نییە، ئەوا تەنها "یەك سوورەت" بهێنن، با کورتیش بێت.

ئەگەر لەمەشدا دەستەوسان ڕاوەستان، ئەوا بزانن کە: هەروەك خۆتان و ئایینتان بۆ قیامەت کەوتوونەتە مەترسییەوە، هەر بەو جۆرە بۆ دنیاش لە مەترسیدان!

بەم چەشنە، قورئانی پیرۆز بە هەشت جار تەحەددای جیننی و ئادەمیزادی کردووە. ئەم تەحەددییەشی تەنها لە چوارچێوەی بیست و سێ ساڵدا نەبەستووەتەوە، بەڵکو وا هەزار و سێ سەد ساڵە بەردەوامە و، ئێستاش تەحەددای هەموو جیهان دەکات و، تا دنیاش دنیایە ئەم تەحەددایە هەر دەمێنێت و بەردەوامە.

لەبەر ئەمە، ئەگەر بەرەنگاری کردنی قورئان لە تواناادا بوایە، ئەوا ئەو کافرانە ڕێگای جەنگ و کاولکارییان هەڵنەدەبژارد و، خۆیان و ماڵ و منالیان نەدەخستە

تەنگانە و دەردیسەرییەوە و، وازیان لە بەرەنگاری کردنی نەدەهێنا، کە ڕێگایەکی کورت و ئاسان بوو.

کەواتە بەرەنگاری کردنی قورئان و لاسایی کردنەوەی، هەرگیز لە توانای کەسدا نی‌یە. چونکە چۆن مرۆڤی ژیر، بە تایبەت خەڵکی دوورگەی عەرەب، لەناو ئەوانیشدا بە تایبەت قورەیش، خۆی و ماڵ و منداڵی دەخاتە مەترسی‌یەوە و ڕێی جەنگ و کاولکاری هەڵدەبژێرێت، گەر بەرەنگاری کردنی قورئانی (بە سوورەتێکی بچووك) لە توانادا بێت و، بتوانێت لەم ڕێیەوە خۆی و ماڵ و منداڵی لە تەحەددای قورئان ڕزگار بکات، گەر ئەم بەرەنگاری کردنە کارێکی ئاسان بوایە؟

پوختەی قسە، ئەوەیە کە (جاحظ) وتوویەتی:

"لَمّا لم يمكن المعارضة بالحروف، اضطروا إلى المقارعة بالسيوف"[(١)]!

ئەگەر بوترێت:

هەندێ لە زانا لێکۆڵەرەکان وتوویانە: "بەرەنگاری کردنی هیچ ئایەت و وشە و ڕستەیەکی قورئان – چ جای سوورەتێك لە سوورەتەکانی – هەرگیز مومکین نی‌یە و، تا ئێستاش کەس نەهاتووەتە ئەم مەیدانەوە، واتە تا ئێستا لاسایی نەکراوەتەوە".. بەڵام ئەم وتەیە زیادەڕەوی‌یەکی ئەوتۆی تێدایە کە ژیریی مرۆڤ قەبوولی ناکات. چونکە زۆر ڕستە لەناو گوفتاری مرۆڤدا هەن کە لە ڕستە و دەستەواژەکانی قورئان دەچن. جا ئایا واتا و حیکمەتی ئەم وتەیەی زانا لێکۆڵەرەکان چی‌یە؟

وەڵام:

لە بارەی ڕوونکردنەوەی ئیعجازی قورئانەوە دوو ڕێڕەو هەن:

ڕێڕەوی یەکەم: ڕێڕەوێکی "ڕاجیح"ە و زۆربەی زانایانی لەسەرە. ئەم ڕێڕەوە دەڵێت: وردەکاریی ڕەوانبێژی و تایبەتکاریی واتاکانی قورئان لە سەرووی توانای مرۆڤەوەن.

ڕێڕەوی دووەم: کە ڕێڕەوێکی "مەرجووح"ە، دەڵێت: لاسایی کردنەوە و بەرەنگاری کردنی یەك سوورەتی قورئان، شتێکە لە توانای مرۆڤدا هەیە، بەڵام خواوەند ئەم توانایەی لە خەڵکی قەدەغە کردووە، تاکو قورئانی پیرۆز ببێت بە موعجیزەی پێغەمبەر ﷺ.

---

(١) واتە لەبەر ئەوەی بەرەنگاری کردنی قورئانیان بە پیت (واتە بە وتە) لە توانادا نەبوو، ناچار دەستیان دایە شمشێر و جەنگیان هەڵبژارد!

دەتوانین بەم نموونەیەی خوارەوە ئەم ڕێڕەوە ڕوون بکەینەوە:

هەڵسان و دانیشتنی مرۆڤ لە چوارچێوەی توانای خۆیدایە. جا ئەگەر پێغەمبەرێك، بۆ دەرخستنی موعجیزەی خۆی، بە کەسێکی وت: "یاخوا نەتوانیت هەڵبسیتە سەر پێ" و، ئەویش لە ڕاستیدا پەکی کەوت و نەیتوانی هەڵبسێت، ئەوا موعجیزەکەی ئەو پێغەمبەرە هاتووەتە دی.

بەم ڕێڕەوە "مەرجووح"ە دەڵێن: (مذهب الصَّرفة) واتە: خواوەند جینني و ئادەمیزادی لە بەرەنگاری کردنی قورئان "صەرف" کردووە، واتە دووری خستوونەتەوە و نەیانتوانیوە بەرەنگاریی قورئان بکەن. دەنا گەر خواوەند لە هێنان و وتنی هاوچەشنی قورئان دووری نەخستنایەتەوە، ئەوا دەیانتوانی لە وێنەی قورئان شتێك بڵێن.

جا ئەو زانایانەی کە بەپێی ئەم ڕێڕەوە دەڵێن: "ناتوانرێت بە تەنها یەك وشەیش بەرەنگاریی قورئان بکرێت". وتەکەیان حەقە و گومانی تێدا نییە. چونکە خوای گەورە لەبەر دەرخستنی ئیعجازی قورئان ئەوانی لەو بەرەنگاری کردنە قەدەغە کردووە و، بە هیچ جۆرێك ناتوانن دەم بکەنەوە و بەرەنگاریی بکەن. خۆ ئەگەر بیانەوێت بۆ ئەم مەبەستە شتێك بڵێن، ئەوا بە بێ ویستی خوا هەرگیز ناتوانن.

سەبارەت بە ڕێڕەوی یەکەم، کە ڕێڕەوە ڕاجیحەکەیە و ڕای زۆربەی زانایانی لەسەرە، ئەوا ئەو زانایانە ڕوویەکی وردیان تێدا مەبەستە، کە بریتییە لەوەی: وشە و ڕستەکانی قورئان ڕووەو یەکتر ڕاوەستاون و دەڕوانە یەکتری. جاری وا دەبێت تەنها (یەك) وشە دەڕوانێتە (دە) جێگا و بەم پێیە (دە) سەرنجی وردی ڕەوانبێژی و (دە) پەیوەندیت لەگەڵ وشەکانی تر، هەر لەم وشەیەدا، دەست دەکەوێت. ئەم پەیوەندییانەشمان لە تەفسیرەکەماندا: "إشارات الإعجاز في مظان الإيجاز" ڕوون کردووەتەوە، چ لە تەفسیری سوورەتی (فاتحة)دا، چ لە سەرەتای سوورەتی (البقرة)دا:

﴿الم۝ ذلك الكتابُ لاريبَ فيه﴾ (البقرة:١-٢).

با بە نموونەیەك ئەمە ڕوون بکەینەوە:

ئەگەر وا دابنێین دیوارەکانی کۆشکێکی گەورە بە چەند نەخش و نیگارێکی جوان و دڵڕفێن ڕازابنەوە، ئەوا دانانی ئەو بەردەی کە بناغەی ئەو هەموو نەخش و نیگارانەیە، لە شوێنە شیاوەکەی خۆیدا، کە پەیوەندیی بەو نەخشانەوە بێت و بە سەریاندا بڕوانێت.. دانانی ئەم بەردە لەم جێگایەدا، پێویستی بە شارەزاییەکی تەواو

دەبێت لە بارەی سەرجەمی ئەو نەخش و نیگارانەی کە لەو کۆشکەدان.

نموونەیەکی تر کە لە جەستەی مرۆڤ وەری دەگرین:

دانانی بیلبیلەی چاوی مرۆڤ لە جێگای شیاوی خۆیدا، پشت بە زانینی پەیوەندیی (چاو) بە (جەستە)وە بە شێوەیەکی گشتی و، پەیوەندیشی بە هەموو بەشێك لە بەشەکانی ئەو جەستەیە و کارمەندییەکانیەوە، دەبەستێت.

بۆ خۆت نموونەکانی تر بە پێوەری ئەم دوو نموونەیە لێك بدەرەوە، تاکو بزانیت کە چۆن زانا پێشینەکانی ئەهلی حەقیقەت لایەن و ڕووە زۆرەکان و پەیوەندییەکانی نێوان ڕستە و ئایەتەکانی قورئانیان ڕوون کردووەتەوە، بە تایبەت زانایانی: "پیتزانیی قورئان - علم حروف القرآن" کە لەم باسەدا زۆر ڕۆچوون و، بە چەندین بەڵگە چەسپاندوویانە کە هەر پیتێك لە پیتەکانی قورئان هێندە نهێنیی وردی تێدایە، کە ڕوونکردنەوەی هەر یەکەیان پێویستی بە لاپەڕەیەکی تەواو هەیە.

بەڵێ، مادەم قورئانی پیرۆز گوفتاری پەروەردگاری هەموو جیهانەکان و بەدیهێنەری سەرجەمی شتانە، ئەوا دەبێ هەموو وشەیەکی وەك "تۆو" وا بێت، واتە دەگونجێ هەریەك لەو وشانە تۆوێك بێت و درەختێکی مەعنەویی لە نهێنی و واتای ورد لێ سەوز ببێت. یان وەك دڵێك وابێت کە واتا و نهێنییەکان بووبن بە جەستەی و دەورەیان دابێت.

لەبەر ئەوە دەڵێین: بەڵێ، لە وتەی مرۆڤدا شتی وا هەیە کە لە وشە و ڕستە و ئایەتەکانی قورئان بچێت. بەڵام ئەو ئایەت و وشە و ڕستەیەی قورئان لە شوێنە شیاوەکەی خۆیدا دانراوە، بە ڕادەیەك کە هێندە پەیوەندیی زۆری تێدا ڕەچاو کراوە، کە پێویستیان بە زانستێکی فراوانی گشتی دەبێت تاکو لەو جێگایانەدا دایانبنێت.

سەرنجی سێهەم

ڕۆژێکیان خوای گەورە بیرکردنەوەیەکی ڕاستەقینەی سەبارەت بە پوختەی ماهییەتی "قورئانی پیرۆز" پێ بەخشیم. جا ئەو بیرکردنەوەیەم چۆن - بە زمانی عەرەبی - بە دڵدا هات هەر بە هەمان شێوە لە خوارەوە وەکو خۆی دەینووسمەوە، ئنجا واتاکەشی باس دەکەم:

(سُبحانَ من شَهِدَ على وحدانيَّتِه وصرَّحَ بأوصاف جمالِه وجلالِه وكمالِه: القـرآنُ الحكيمُ: المنوِّرُ جهاتُه الستُّ، الحاوي لسرِّ إجماعِ كلِّ كُتُبِ الأنبياءِ والأولياءِ والموحدينَ المختَلِفين في الأعصارِ والمشاربِ والمسالكِ، المتفِقين بقلوبِهم وعقولِهم علـى تصديـقِ

أساساتِ القرآنِ وكلّياتِ أحكامِه على وجه الإجمالِ، وهو محضُ الوحي بإجماعِ المُنْزِلِ والمُنْزَلِ والمُنَزَّلِ عليه، وعينُ الهدايةِ بالبداهة، ومعدنُ أنوارِ الايمانِ بالضرورة، ومجمعُ الحقائقِ باليقين، ومُوصِلٌ الى السعادة بالعيان، وذو الأثمارِ الكاملين بالمشاهدة، ومقبولُ المَلَكِ والإنس والجان بالحَدْسِ الصادقِ من تفاريقِ الأمارات، والمؤيّدُ بالدلائلِ العقلية باتفاق العقلاء الكاملين، والمصدّقُ من جهةِ الفطرة السليمة بشهادة اطمئنانِ الوجدان، والمعجزةُ الأبديةُ الباقي وجه إعجازِه على مرِّ الزمانِ بالمشاهدة، والمنبسطُ دائرةُ إرشادِه من الملأ الأعلى إلى مكتبِ الصبيان، يستفيدُ من عينِ درسِ الملائكةُ مع الصبيين، وكذا هو ذوالبصرِ المطلقِ يرى الأشياءَ بكمالِ الوضوحِ والظهورِ ويُحيطُ بها ويُقلّبُ العالَمَ في يدِه ويُعَرِّفُه لنا كما يُقلّبُ صانعُ الساعةِ الساعةَ في كفِه ويُعَرِّفُ للناس. فهذا القرآنُ العظيمُ الشأن هو الذي يقولُ مكرراً: الله لا إله الاّ هو. فاعلم أنه لا إله الاّ الله).

واتای ئەم بیرکردنەوەیە بەم جۆرەی خوارەوەیە:

هەر شەش لاکەی قورئان هێندە ڕووناکن کە هیچ گومانێکیان لێ نزیك نابێتەوە، چونکە قورئان:

عەرشی هەرە گەورەی پەروەردگاری لە (پشتەوە)یە و پالی پێوە داوە. کەواتە لەوێوە "ڕووناکیی سرووش"ی بۆ دێت.

(بەردەمی)شی بەختەوەریی هەردوو دنیایە، کە ئامانجی بنەڕەتیی قورئانە. چونکە پەیوەندییەکانی قورئان ئەوەندە زۆر و دوور و درێژ و بڵاون کە ژیانی هەمیشەیی و ئەودنیاشیان گرتووەتەوە. دیارە لەوێش ڕووناکیی بەهەشت و بەختەوەریی لێیە.

لە (سەروو)شیەوە نیشانە و مۆری ئیعجازی لێ دەدرەوشێتەوە.

لە (ژێر)یشیەوە چەندین ستوونی توندوتۆڵ و دامەزراوی "بەڵگەی بێ گومان و بەهێز" هەن. کەواتە ئەم لایەی یەکپارچە ڕێنمایی ئاشکرا و بێ گومانە.

لە لای (ڕاست)یشیەوە، دەبینین قورئان ئەوەندە ﴿أفلا تعقلون﴾ی بەکارهێناوە کە عەقڵانی خستووەتە گۆ و تەسدیقی ژیریشی لەم ڕێیەوە بەدەست هێناوە.

لە لای (چەپ)یشیەوە، دەبینین قورئان داوای شایەتی لە "ویجدان" دەکات، بە ڕادەیەك کە ئەم ویجدانە - بەهۆی ئەو سروەیەی بەسەر دڵدا هەڵی دەکات - لە

سەرسووڕماندا دەم دەکاتەوە و دەڵێت: "تبارك الله".

ئایا ئیتر لە کوێوە دوودڵی و گومان دەتوانن توخنی ئەم قورئانە بکەون؟

چونکە قورئانی پیرۆز نهێنیی یەکدەنگیی کتێبی هەموو پێغەمبەران و پیاوچاکان و یەکتاپەرستانی لەخۆدا کۆکردووەتەوە، هەرچەندەش هەموو ئەمانە سەردەم و مەشرەب و ڕێبازیان لە یەکتر جیایە. واتە سەرجەمی ژیران و خاوەن دڵانی دامەزراو پوختەی فەرمانەکانی قورئانی پیرۆز و ئەو شتە بنەڕەتییانەی کە قورئان خەڵکیان بۆلا بانگ دەکات، تەسدیق دەکەن. چونکە ئەوانیش باسی هەمان شت لە کتێبەکانیاندا دەکەن. کەواتە ئەمان وەك ڕەگ و ڕیشەی درەختە ئاسمانییەکەی قورئان وان.

پاشان قورئان پشت بە "سرووش"ی خواوەند دەبەستێت، تەنانەت هەر قورئان خۆی سەرتاپا سرووشە. چونکە خواوەند بە سرووش بۆ سەر دڵی حەزرەتی محەممەد ﷺ نازڵی کردووە و، بە موعجیزاتی پێغەمبەرە خۆشەویستەکەشی ﷺ و بە سرووشی ڕووت و بێ گومان ڕوونی دەکاتەوە. قورئان کە لە لایەن خواوەندەوە نازڵ بووە، بە ئیعجازە ئاشکراکەی دەری دەخات کە لە عەرشی هەرە مەزنی خواوەندەوە هاتووە. ئنجا قۆناغەکانی ژیانی ئەو کەسەی قورئانی بۆ نازڵ بووە (کە پێغەمبەرە ﷺ) هەروەها شڵەژانی لە سەرەتا و کاتی نازڵ بوونی قورئاندا و، ئەو هەموو ڕێزەی کە لە قورئانی دەگرێت کە زۆر لە ڕێزگرتنی بۆ شتی تر زیاترە.. هەموو ئەمانە، دەری دەخەن کە "قورئانی پیرۆز" سەرتاپا سرووشی خوایە و لە لای پادشای ئەزەلەوە دێت و دەبێتە میوانی.

هەروەها بە چەشنێکی بەڵگەنەویست دەردەکەوێت کە قورئان یەکپارچە سرووشی خوایە، چونکە ئەو شتەی پێچەوانەی قورئانە، بریتییە لە کوفر و گومڕایی.

پاشان بە بێ هیچ گومانێك دەردەکەوێت کە قورئانی پیرۆز کانگا و سەرچاوەی ڕووناکییەکانی ئیمانە. دیارە جگە لە تاریکی هیچ شتێکی تر دژ و پێچەوانەی ڕووناکی نییە. ئەم حەقیقەتەشمان لە زۆر "وتە"دا چەسپاندووە.

ئنجا بەوپەڕی دڵنیاییەوە دەرکەوتووە کە قورئان کۆگای حەقیقەتەکانە و، هەرچی خەیاڵ و خورافاتیشە تابلێی لە قورئانەوە دوورە. چونکە ئەو جیهانی ئیسلامەی کە قورئان پێکی هێناوە و، ئەو شەریعەتەی ئەو هێناویەتی و، ئەو ڕەوشتە بەرزانەی کە ڕوونی کردوونەتەوە، تەنانەت باسەکانی سەبارەت بە جیهانی پەنهان(الغیب)ەوە

کتومت وەکو باسەکانی سەبارەت بە جیهانی بینراو(الشهادة) عەینی حەقیقەتن و هەرگیز هیچ شتێکی دژ و پێچەوانەی حەقیقەت توخنیان ناکەوێت.

پاشان "قورئانی پیرۆز" مرۆڤ دەگەیەنێتە بەختەوەریی هەردوو دنیا و، مرۆڤایەتیش بەرەو ئەم بەختەوەرییە دەبات. ئەو کەسەی گومانی لەمەدا هەیە، تەنانەت گەر بۆ یەك جاریش بووە، با سەرێك لە قورئان بدات و گوێی لێ ڕابگرێت، ئنجا با بزانێت قورئان چی دەفەرموێت؟

پاشان لەو بەروبوومانەی کە مرۆڤ لە قورئانی پیرۆز دەیانچنێت، چەند بەروبوومێکی پێگەیشتوو و زیندوون. ئەمەش سەیر نییە، چونکە ڕەگەکانی درەختی قورئان لەناو حەقیقەتەکاندا ڕۆچوون و لەناو ژیاندا بڵاو بوونەتەوە. خۆ ژیانی بەروبوومیش بەڵگەی ژیانی درەختەکەیە. ئەگەر دەتەوێت ئەمەت بۆ دەربکەوێت، فەرموو بڕوانە قورئانی پیرۆز چەندە بەرهەمی بە مرۆڤایەتی پێشکەش کردووە، کە بریتین لەو بەندە پاك و پیاوچاك و دڵ ڕووناکە کامڵانەی کە بە درێژایی هەموو چەرخ و سەردەمەکان قورئانی پیرۆز وەکو بەروبووم بە مرۆڤایەتیی بەخشیون.

پاشان قورئانی پیرۆز جێی ڕەزامەندیی جینی و ئینس و مەلائیکەتانە، ئەمەش بە چەشنێکی ڕاست و بە "حەدس"(١) هەستی پێ دەکەین، چونکە لە کاتی خوێندنەوەی قورئاندا وەك چۆن پەپوولە بە دەوری ڕووناکیدا کۆ دەبنەوە، هەموو ئەمانەش بە هەمان جۆر لە دەوری ئەو قورئانە کۆ دەبنەوە.

پاشان هەروەك قورئان سرووشی خوایە، لەگەڵ ئەوەشدا بەڵگە عەقڵییەکان پشتی دەگرن. شایەتیش لەسەر ئەمە: یەکگرتنی مرۆڤە تێگەیشتووە خاوەن ژیرییە تەواوەکانە، کە لە پێشەنگی ئەوانەوە زانایانی زانستی کەلام و بلیمەتەکانی فەلسەفەن، وەکو "ئیبن سینا" و "ئیبن ڕوشد" کە هەر هەموویان بە جۆرێکی یەکگرتووانە بناغە و بنچینەکانی قورئانیان بە بەڵگەکانی خۆیان چەسپاندووە.

ئنجا قورئانی پیرۆز لە لایەن سروشتی ساغ و بێ عەیبی مرۆڤەوە - بە مەرجێ ناتەواوی و نەخۆشی ڕووی لەو سروشتە نەکردبێت - تەسدیق کراوە. چونکە دڵنیایی "ویجدان" و سرەوتنی دڵی مرۆڤ، لە ڕووناکیی قورئانەوە پەیدا دەبن. واتە سروشتی ساغ بە دڵنیایی "ویجدانی" خۆی تەسدیقی قورئان دەکات. بەڵێ، سروشت(الفطرة) بە زمانی حاڵی خۆی ڕوو دەکاتە قورئان و دەڵێت:

---

(١) (حەدس) واتە: خێرایی زەینی مرۆڤ لە تێگەیشتندا.

"بە بێ تۆ کامڵ بوونی ئێمە نایەتە دی".

ئەم ڕاستییەشمان لە چەند جێگایەکی جیاجیای پەیامەکاندا چەسپاندووە.

پاشان وەکو ئاشکرا و دیارە، قورئانی پیرۆز موعجیزەیەکی بەردەوام و هەمیشەییە، ئەوەتا لە هەموو کاتدا ئیعجازەکەی خۆی دەردەخات و، وەکو موعجیزەکانی تر ڕووناکییەکەی ناکوژێتەوە و، کاتەکەشی تەواو نابێت، بەڵکو هەتا هەتایە هەر موعجیزەیەکی بەردەوامە.

پاشان پلەوپایەی قورئانی پیرۆز ئەوەندە گشتی و فراوانە کە تەنها یەك دەرس لەو قورئانە "حەزرەتی جیبریل" لەگەڵ منالێکدا پێکەوە وەری دەگرن و، چەندین فەیلەسووفی بلیمەتی وەك "ئیبن سینا" لەگەڵ ئاساییترین نەخوێندەواردا وەکو یەك لە بەردەم قورئاندا چۆك دادەدەن و هەمان دەرسی لێ وەردەگرن. تەنانەت لەوانەیە مرۆڤە نەخوێندەوارەکە، بەهۆی هێز و پاکیی ئیمانەکەی، زۆر لە "ئیبن سینا" زیاتر سوود لە قورئانی پیرۆز وەربگرێت!

پاشان چاوێکی بینەری تیژ لە قورئانی پیرۆزدا هەیە، کە هەرچی شت لە بوونەوەردا هەیە دەیانبینێت و، هەموو ئەو بوونەوەرانە وەك لاپەڕەکانی کتێب دەخاتە بەردەستی خۆی. ئیتر هەموو چین و جیهانەکانی بوونەوەران ڕوون دەکاتەوە. هەروەك گەر سەعاتچییەك سەعاتێکی بچووك لە کەسێك وەربگرێت، ئەوا سەیری ئەم دیو و ئەو دیوی دەکات و لێی دەدوێت و دەیکاتەوە، گەردوونیش لە بەردەم قورئاندا بە هەمان جۆرە، قورئانی پیرۆز لێی دەدوێت و لایەنەکانی بۆ گوێ بیستان ڕوون و والا دەکاتەوە.

جا ئەم قورئانە گەورەیە، بە ئایەتی: ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلَـهَ إِلاَّ اللهُ﴾ (محمد:١٩) یەکتایی خواوەند دەچەسپێنێت.

* * *

اللهم اجعل القرآن لنا في الدنيا قريناً، وفي القبر مونساً، وفي القيامة شفيعاً، وعلى الصراط نوراً، ومن النار ستراً وحجاباً، وفي الجنة رفيقاً، وإلى الخيرات كلها دليلاً وإماماً. اللهم نوّر قلوبنا وقبورنا بنور الإيمان والقرآن. ونوّر برهان القرآن بحق وبحرمة من أُنزل عليه القرآن، عليه وعلى آله الصلاة والسلام من الرحمن الحنّان. آمين.

ئاماژەی ڕەوانی نۆزدەهەم

لە ئاماژەکانی پێشوودا، بەوپەڕی دڵنیایی و بە چەندین بەڵگەی بەهێزی گومان لێ نەکراو، بۆمان چەسپا کە پێغەمبەری ئازیز ﷺ نێرراوی پەروەردگاری هەموو جیهانەکانە.

جا ئەم محەممەدە ئەمینەی ﷺ کە بە هەزاران بەڵگەی بێ گومان پێغەمبەرێتی‌یەکەی چەسپاوە، هەر خۆی لە خۆیدا بەڵگەیەکی ڕووناکە لەسەر "یەکتایی" خوای گەورە و "بەختەوەریی هەمیشەیی" (کە لەودنیایە).

وا لەم ئاماژەیەدا بە جۆرێکی کورت و لە شێوەی "پوختەی ئەم باسەدا" لەو بەڵگە ڕاست و ڕوونەی یەکتایی خوای گەورە دەدوێین. چونکە مادەم ئەم پێغەمبەرە ﷺ بەڵگەیەکە لەسەر ناسینی خوا، ئەوا دەبێ ئەو بەڵگەیە و چۆنێتیی بوونی بە بەڵگە بزانرێت.. لەبەر ئەوە، بە کورتی‌یەکی زۆر پوخت ئەوە ڕوون دەکەینەوە کە چۆن پێغەمبەر ﷺ دەبێت بە بەڵگە لەسەر "یەکتایی" خواوەند، هەروەك باسی ڕادەی ڕاستیی پێغەمبەریش ﷺ دەکەین و، دەڵێین:

هەروەك هەموو یەکێك لە بوونەوەرانی ناو گەردوون دەبن بە بەڵگە لەسەر "بوون" و "یەکتایی" خواوەندی گەورەی بەدیهێنەر، بە هەمان جۆر پێغەمبەریش ﷺ دەبێت بەو بەڵگەیە. ئنجا هەر خودی پێغەمبەر ﷺ چۆنێتیی بوونی خۆی و گشت بوونەوەرانی بەم بەڵگەیە ڕاگەیاندووە.. جا لەبەر ئەوەی پێغەمبەر ﷺ بەڵگەیە لەسەر "یەکتایی خواوەند" ئەوا لە نێوان پازدە بنچینەدا ئاماژە بۆ ڕاستی و دروستی و لەسەرحەق بوونی ئەم بەڵگەیە دەکەین.

بنچینەی یەکەم:

ئەم بەڵگەیەی کە بە زمانی خۆی و زمان و بەڵگەی حاڵەتەکانی و زمانی حاڵی قۆناغەکانی ژیانی، دەبێت بە بەڵگە لەسەر بەدیهێنەری گەردوون، بەڵگەیەکی ڕاستگۆیە و، لە لایەن ڕاستی‌یەکانی گەردوونیشەوە تەسدیق کراوە. چونکە بەڵگەکانی هەموو بوونەوەران لەسەر یەکتایی خوا، وەکو شایەتیدان و تەسدیق کردن وان بۆ ئەو کەسەی کە لە بارەی یەکتایی خواوە دەدوێت، واتە ئەو شتەی کە ئەم پێغەمبەرە ﷺ خەڵکی بۆ لا بانگ دەکات – کە یەکتایی خوایە – لە لایەن هەموو

گەردوونەوە تەسدیق کراوە. ئەوەتا ڕوونکردنەوەکانی ئەم پێغەمبەرە ﷺ سەبارەت بە یەکتایی خوا – کە کەمالی ڕەهایە لە گەردووندا – مزگێنییەکانی سەبارەت بە بەختەوەریی هەمیشەیی – کە خێری ڕەهایە – بە تەواوی لەگەڵ ئەو جوانی و کەماڵەی کە لە ڕاستییەکانی جیهاندان، یەکاویەك دەردەچن. واتە ئەم پێغەمبەرە ﷺ بە بێ هیچ گومانێك، لە دەعواکەیدا ڕاستگۆیە. کەواتە پێغەمبەر ﷺ بەڵگەیەکی ڕاست و تەسدیق کراوی وەهایە کە لە "یەکتایی خوای گەورە" و "بەختەوەریی هەمیشەیی" دەدوێت.

بنچینەی دووهەم:

پاشان ئەم پێغەمبەرە ڕاستگۆ و تەسدیق کراوەی ﷺ کە هەزاران موعجیزەی هەیە و، ئەم موعجیزانەشی زۆر لە هی پێغەمبەرانی پێشوو – درووددیان لەسەر بێت – زیاترن و، شەریعەتێکی وای هێناوە کە هەرگیز گۆڕانکاری و نەمانی بەسەردا نایەت و، بانگەوازەکەشی بۆ هەموو گرۆی جینی و ئادەمیزادە.. دەبێ ئەم پێغەمبەرە گەورەیە ﷺ کە خاوەنی پلەوپایەیەکی ئاوا بەرزە، پێشەوای هەموو پێغەمبەران بێت.

لەبەر ئەوە، هەرچی دانست و نهێنی لە موعجیزە و یەکگرتنی پێغەمبەرانی پێشوودا هەیە، هەموویان لە لای ئەم کۆبوونەتەوە. کەواتە هێزی یەکدەنگیی هەموو پێغەمبەران و شایەتیدانی موعجیزەکانی ئەوان، هەموویان دەبن بە بەڵگە و پاڵپشتێکی توندوتۆڵ و دامەزراو بۆ ڕاستگۆیی و ڕاستیی بانگەوازەکەی ئەم پێغەمبەرە ﷺ.

پاشان هەموو پیاوچاکان و هەڵبژاردە و ئەولیاکان، تەنها بە بۆنەی پەروەردەی بەرز و ڕێنمایی شەریعەتە ڕاستەقینەکەی ئەم پێغەمبەرەوە ﷺ گەیشتوونەتە ئەو پلە و پایە بەرزەی کەمالات کە بەدەستیان هێناون. چونکە هەر ئەم پێغەمبەرە ﷺ ڕابەر و پێشەوا و گەورەیانە. کەواتە نهێنیی کەرامەتەکانیان و یەکدەنگییان لە تەسدیق کردنیدا و هێزی لێکۆڵینەوەکانیان، هەموو لەم پێغەمبەرەدا ﷺ کۆبووەتەوە. چونکە ئەوان ڕێگایەکیان گرتەبەر کە مامۆستاکەیان ڕچەکەی شکاندووە و دەرگاکەی بۆ خستوونەتە سەرپشت و بە کراوەیی خستیە بەردەستیان و، ئنجا ئەوانیش لەم ڕێیەوە "ڕاستی"یان دۆزییەوە و دەستیان کەوت. کەواتە هەموو کەرامەتەکانیان و لێکۆڵینەوە زانستییەکانیان و یەکدەنگییان، دەبن بە پاڵپشتێکی بەهێز و دامەزراو بۆ ڕاستگۆیی مامۆستا خاوێن و پاکەکەیان و ڕاستیی بانگەوازەکەی.

ئنجا ئەم پێغەمبەرەی ﷺ کە بەڵگەیەکی ئاشکرا و ڕوونە لەسەر "یەکتایی خوای گەورە" - وەك لە ئامـاژەکانی پێشـوودا دەرکـەوت - هێندە مـوعجیزەی ئاشـکرا و ڕوون و بێ گومان و، ئیرهـاصی لـەعادەت بەدەر و، بەڵگەی پێغەمبەرێتیی گومان لـێ نەکراوی هەیە، کە هەریەکەیان بە جۆرێکی گەورە و گرنك تەسدیقی دەکەن، بـە چەشنێ کە ئەگەر هەموو گەردوون کۆ بێتەوە و بیەوێت کەلێنێك بخاتە ئەم تەسدیقە و زامداری بکات، ئەوا هەرگیز لە توانایدا نابێت.

بنچینەی سێهەم:

پاشان ئەم پێغەمبەرەی ﷺ کە بانگەواز بۆ "یەکتایی خـوای گـەورە" دەکـات و مزگێنیی "بەختەوەریی هەمیشـەیی" ڕادەگەیەنێت و ئەم هـەموو موعجیزە ئاشکرایانەی هەیە، هێندە ڕەوشتی بەرزیشـی تێدایـە - چ لـە خـودی خـۆیدا و چ لـە گـەیاندنی پەیامەکەیدا و چ لەو شەریعەت و ئایینەدا کە لە لایەن خواوەندەوە ڕایدەگەیەنێت - کە دوژمنە سەرسەختەکانیشی ناچار دەکات تەسدیقی بکەن و ڕێگای ئینکاری کردنیان بۆ نەمێنێتەوە.

جا مادەم بەرزترین و جوانترین و کامڵترین و بەنرخترین ڕەوشت لـە خۆی و ئەرکی سەرشانی و ئایینەکەیدا هەیە، ئەوا دەبێ ئەو پێغەمبەرە خۆشەویستە ﷺ هـەر خـۆی نموونـەی کـەمالی هـەموو بوونەوەران و، نوێنەر و نموونـەی بەرجەسـتەی ڕەوشـتیان و پێشەوای باشی هەموویان بێت.

لەبەر ئەوە، ئەو کەمالاتانەی کـە لـە خـۆی و ئـەرکی سەرشـانی و ئاینەکەیـەوە دەدرەوشێنەوە، پاڵپشتێکی هێندە گەورە و بەهێزن بۆ تەسـدیق کردنـی کـە هیـچ شـتێك نەتوانێت جێیان پێ لێژ بکات.

بنچینەی چوارەم:

پاشان هەڵگر و خاوەنی ئەم بانگەوازی "یەکتایی" و "بەختەوەریی هەمیشەیی"یە، کە کانگا و سەرچاوەی هەموو کەمالات و مامۆستای هەموو ڕەوشتێکی بەرزە، هەرگیز لە خۆیەوە و بە ئارەزووی خۆی نادوێت. بەڵکو قسەکانی هەموو "سرووشی خواوەند"ن و لەویان وەردەگرێت و بە خەڵکیان ڕادەگەیەنێت. چونکە ئـەو هـەزاران بەڵگانـەی کـە لەسەر پێغەمبەرێتی‌یەکەی هەن - وەك لە بنچینەکانی پێشوودا هـەندێکیان بـاس کـران و ڕوون کرانـەوە - ئـەوە دەچەسـپێنن کـە پـەروەردگاری هـەموو جیهانـەکان ئـەو

موعجیزانەی بۆیە لەسەر دەستی پێغەمبەردا ﷺ بەدیهێناوە و دەری خستوون تاکو ڕوونی بکاتەوە کە ئەم پێغەمبەرە خۆشەویستەی ﷺ لەبەر خوا و لە پێناوی خوادا دەدوێت و گوفتاری خواوەند بە خەڵکی ڕادەگەیەنێت..

هەروەها چەسپاوە کـە ئـەو قورئانـەی بـۆی نـازڵ بـووە، بـە ئیعجـازە ئاشـکرا و پەنهانەکانی، دەری دەخـات کـە ئـەم پێغەمبـەرە ﷺ مرۆڤێکـی ڕاگەیەنـەرە لـە لایـەن خواوەندی پەروەردگاری جیهانیانەوە..

هەروەها چەسپاوە کـە زاتـی پـیرۆزی پێغەمبـەر ﷺ خـۆی و.. ڕەفتـار و ڕەوشـتە جوانەکانی، وەك ئـەو ئیخلاسـە گەورە و خواپەرستی و جددیـەت و لێبڕان و ئەمانەتە ڕاستەی کە لە گەیاندنی فەرمانەکانی خوادا هەیبوون.. هەموو ئەمانە، دەری دەخەن کە ئەم پێغەمبـەرە گەورەیـە ﷺ لـە هیـچ قۆنـاغ و حاڵـەتێکی ژیانی پێغەمبـەرێتیدا بـە نـاوی خودی خۆیەوە نـادوێت و ئـەو شـتانەی دەیانفـەرموێ لـە بیری خۆی وەریـان نـاگرێت. بەڵکو بە ناوی خواوەندی پەروەردگاری جیهانیانـەوە دەدوێت و فـەرموودەی ئـەون ڕایاندەگەیەنێت.

پاشـان هـەموو ئـەو کەسـانەی کە لـە ئەهلی حەقیقـەتن و گوێیـان لـەم پێغەمبـەرە ﷺ ڕاگرتووە، هەر هەموویان بە "کەشـف" و "لێکۆڵینـەوەی زانستی"ی خۆیـان تەسدیقی فەرموودەکانی پێغەمبەریان ﷺ کردووە و، بـاوەڕێکی بێ گومـانی پڕ لـە دڵنیاییـان بەوە هێناوە کە ئەم پێغەمبـەرە ﷺ لـە خۆیـەوە و بە ئارەزووی خۆی نادوێت، بەڵکو ئـەوەی دەیڵێت سرووشی خوایە بۆی دێـت و، ئـەو تەنـها ڕاگەیەنـەرێکی ئەمینـە لـە لایـەن پەروەردگاری هـەموو جیهانەکانـەوە و، بە سرووشـی خـوای گـەورە خـەڵکی بۆ ڕێـی ڕاست بانگ دەکات.

بەم جۆرە، دەرکەوت کە ڕاستی و لەسەرحەق بوونی ئەم بەڵگەیە (کە پێغەمبەرە ﷺ) پشت بە چوار بنچینەی توندوتۆڵ و دامەزراو دەبەستێت.

بنچینەی پێنجەم:

ئەم ڕاگەیەنـەرە ئەمینـەی گوفتـاری ئەزەلیی خواوەنـد، ڕۆحیانەتەکان دەبینێـت و.. لەگەڵ مەلائیکەتەکاندا دەدوێت و.. ڕێنمایی جینئی و ئینس دەکات.. لەگـەڵ ئەوەشدا لە جیهانی ئەو مەلائیکـەت و ڕۆحیانەتانـە - کە لـە جیـهانی ئینس و جینئی بەرزترن - زانیـاری وەرنـاگرێت، بەڵکو لـە سـەرووی هـەموو ئـەو جیهانانـەوە زانیاریيـەکانی

وەردەگرێت، تەنانەت سەیری ئەو کاروبارە خواییانەی سەرووی ئەوانیشەوە دەکات و ئاگای لێیانە. چونکە ئەو موعجیزانەی کە لە پێشدا باس کران و ژیان و ڕەوشتە پیرۆزەکەشی کە بە تەواتور بە ئێمە گەیشتووە، ئەم ڕاستییە دەچەسپێنن. لەبەر ئەوە، نە جینێی و ڕۆحیانەتەکان و نە مەلائیکەتان دەست ناخەنە ناو کاروباری ڕاگەیاندنەکانیەوە، بەڵکو حەزرەتی جبریل نەبێ - درودی لەسەر بێت - مەلائیکەتە نزیکەکانی خواوەندیش توخنی ئەم ڕاگەیاندنە ناکەون. کەواتە هەواڵدانەکانی پێغەمبەر ﷺ وەك هی کاهینان و ئەوانە نییە کە گوایا هەواڵی غەیب دەزانن. تەنانەت جیبریلی هاوەڵیشی کە زۆر کات لەگەڵیدا بووە، پێشی نەکەوتووە. بەڵکو لە هەندێ کاتدا پێغەمبەر ﷺ پێشی دەکەوت.

بنچینەی شەشەم:

پاشان ئەم بەڵگەیەی کە سەرداری "مەلائیکەت" و "جینێی" و "مرۆڤ"ە، ڕووناکترین و کامڵترین بەروبوومی درەختی بوونەوەران و.. میهرەبانیی بەرجەستەی خواوەند و.. نموونەی خۆشەویستیی پەروەردگار و.. بەڵگەی ڕووناکی حەق و.. چرای درەخشانی ڕاستی و.. کلیلی تەلیسمی بوونەوەران و.. دەرخەر و حەلکەری مەتەڵی بەدیهێنراوان و.. ڕوونکەرەوەی حیکمەتی جیهان و.. بانگەوازکاری دەستەڵاتداریی خوای گەورە و.. ڕابەر و ڕێنمای شارەزا و لێزانی جوانکارییەکانی سنعەتی پەروەردگارە!

ئەو زاتە پیرۆزەی کە چەندین سیفەتی ئاوا گرنگی تێدا کۆبووەتەوە، لە ڕاستیدا کامڵترین نموونەیە بۆ کەماڵاتی بوونەوەران..

لەبەر ئەوە، هەموو ڕەوشت و سیفەتەکانی ئەو پێغەمبەرە بەڕێزە ﷺ و کەسێتییە مەعنەوییەکەشی، بە ئاشکرا ئەوە دەردەخەن کە:

ئەم پێغەمبەرە ﷺ مەبەست و ئامانج و هۆکاری سەرەکیی بەدیهێنانی گەردوونە.

واتە کاتێ خواوەند گەردوونی بەدیهێناوە، سەیری ئەوی کردووە و ئەوی لە بەرچاودا بووە. تەنانەت دەتوانرێت بوترێ کە: خوای گەورە گەر ئەو پێغەمبەرەی ﷺ دروست نەکردایە گەردوونیشی دروست نەدەکرد و ئەم گەردوونە هەر نەدەبوو.

بەڵێ، "ڕاستییەکانی قورئان" و "ڕووناکییەکانی ئیمان" کە ئەم پێغەمبەرە خۆشەویستە ﷺ بۆ هەموو ئادەمیزاد و جینێیی هێناون، هەروەها ئەو ڕەوشتە بەرز و

کەمالاتە زۆرانەش کە لە زاتی پیرۆزیدا دەبینرێن، هەموویان شایەتێکی گومان لێ نەکراوی ڕاستن لەسەر ئەم حەقیقەتەی کە باسمان کرد.

بنچینەی حەوتەم:

ئەو بەڵگە ئاشکرا و ڕوونەی "حەق" و چرا ڕووناکیبەخشەی "حەقیقەت" (کە پێغەمبەری پێشەوایە ﷺ) ئایینێکی بەنرخ و شەریعەتێکی گشتیی ئەوتۆی هێناوە کە هێندە یاسا و دەستووری لە خۆدا کۆکردووەتەوە مایەی بەختەوەریی هەردوو دنیای مرۆڤ بن. هەروەها ئەم پێغەمبەرە ﷺ بە تەواوی و ڕێکوپێکی حەقیقەت و فەرمانبەریی گەردوون و، سیفەت و ناوەکانی بەدیهێنەری مەزنی گەردوونی ڕوون کردووەتەوە.

جا هەرکەس بە وردی سەرنجی ئەم ئایین و شەریعەتە پاکەی ئیسلام بدات، کە بۆ هەموو گەردوونە، ئەوا بە دڵنیایی دەزانێت کە ئەم ئاینە هی بەدیهێنەری ئەم گەردوونە ڕەنگینەیە، کە ئەویش (واتە: گەردوون) لە شوێنی خۆیدا بەدیهێنەرەکەی بە غەیری خۆی دەناسێنێت! چونکە هەروەك وەستایەکی "بەننا"ی زانا و کارامە کاتێ کۆشکێك دروست دەکات، بۆ مەبەستی دەرخستنی کارامەیی ناوازەی خۆی، پێناسەیەکی شیاو بۆ کۆشکەکە دادەنێت و دەینووسێتەوە.. هەر بەو جۆرەش، ئەم ئاینە گەورە و شەریعەتە لێبوردەیە و، ئەو هەمەلایەنگری و بەرزی و گشتی بوونەی کە لەم ئاینەدا هەیە، بە ئاشکرا ئەوە دەردەخەن کە ئەو کەسەی بەم وێنە نایاب و جوانە دایناوە هەر ئەو کەسەیە کە گەردوونیشی بەدیهێناوە. بەڵێ، ئەو کەسەی کە بەم چەشنە ڕێکخستنە جوانە گەردوونی جوان و ڕەنگین ڕێك بخات، دەبێ هەر ئەویش بێت کە ئەم ئاینە هەرە کاملەی ئاوا بەم ڕێکوپێکییە جوانە ڕێك خستبێت!

بنچینەی هەشتەم:

ئەو کەسەی کە ئەم سیفەتە جوانە ناوبراوانەی تێدایە و، پێغەمبەرێتییەکەشی پشتی بەو بەڵگە و پاڵپشتە مەحکەم و پتەوانەوە داوە - کە پێغەمبەری خۆشەویستە ﷺ - بە ناوی جیهانی پەنهان(غیب)ەوە ڕووەو جیهانی دیار و بینراو دەدوێت و، بە ئاشکرا و لە بەرچاوی هەموو ئەوانەی کە دەبینن و دەبیستن لە گرۆی جینی و ئادەمیزاد، ڕاسپاردەکەی ئەستۆی ڕادەگەیەنێت و لەگەڵ هەموو ئەو وەچانەی مرۆڤ دەدوێت کە لە پشتی پەردەی چەرخەکانی ئایندەوە ڕیزیان بەستووە و، بە شێوەیەکی هێندە بەرز و جوان بانگیان دەکات کە هەموویان - لە هەر کات و شوێنێکدا بن - گوێیان لێیەتی و دەنگی دەبیستن.. بەڵێ، ئێمەش دەنگی دەبیستین!

بنچینەی نۆهەم:

پاشان ئەم بانگ لێکردن و دوانەی ئـەوەندە بەرزە، کە خەڵکی هـەموو سـەردەمێك گوێیان لێیەتی.. بەڵێ، هەموو چەرخ و سەردەمێك زایەڵەی دەنگی ئەو دەبیستێت.

بنچینەی دەهەم:

پاشان لە حاڵەت و ژیانی خاوێن و پیرۆزیدا دەبینین ئەو شتەی کە ڕایدەگەیەنێت، لـە پێشدا دەیبینێت ئنجا لەبەر تیشکی بینینەکەیدا ڕایدەگەیەنێت! چونکە لـەو کاتانەشـدا کە مەترسی لـە هـەموو لایەکەوە سـەری تێدەکات و دەوری دەدات، ئەو بە بێ هیـچ دوودڵی و دڵەتەپێیەك و بەوپەڕی باوەڕ بەخۆبوون و دڵنیاییەوە هـەر لەسـەر ڕاگـەیاندنی خۆی بەردەوامە. بەڵکو هەر بە تەنها خۆی تەحەددای هەموو جیهان دەکات!

بنچینەی یازدەهەم:

پاشان بـەهۆی ئـەو هێزەی کە خواوەنـد پێی بەخشیوە، بە ئاشکرا بانگەوازەکەی ڕاگەیاندووە. بە ڕادەیەك کە نیوەی خەڵکی سەرزەوی و پێنجیەکی گرۆی مرۆڤ بەدەم بانگەوازەکەیـەوە ڕۆشتوون و فەرمانەکانی جێبەجێ دەکـەن و، بۆ هـەر وشـەیەك لـە زاری ئەو دەربچێت، "سمعنا وأطعنا" دەڵێن!

بنچینەی دوازدەهەم:

پاشـان بـە ئیخلاسـێکی کـامڵ و لێـبڕانێکی تەواوەتیـەوە بانگەوازەکـەی ڕادەگەیـەنێت، تـاکو پەروەردەیـەکی ڕەگداکوتـاو لـە نـاخدا جێگـیر بکـات و دایمەزرێنێت، بە ڕادەیەك کە یاساکانی ئەو پەروەردەیە لەسەر ناوچاوانی چەرخەکان و لاپەرەکانی وڵاتانی دنیا و ڕووی ڕۆژگاردا، نەخش دەکرێن.

بنچینەی سیازدەهەم:

پاشان بەوپەڕی دڵنیایی و باوەڕ بەخۆبوونـەوە قسـەکانی دەکات! دەبینیت متمانە و بـاوەڕی تـەواوی بـە ڕاسـتی و دروسـتیی ئـەو فەرمانانـەی خـواوەند هەیـە کـە ڕایاندەگـەیەنێت و، زۆر بە ئاشکرا و ڕوونی و بە بێ هیچ پێچ و پەنایەك خەڵکیان بۆ لا بانگ دەکات. تەنانەت گـەر هەموو جیهان لە دژی کۆ ببنەوە، هێشتا هەر ناتوانن نە لە بانگـەوازەکەیدا و نە لە هیچ کام لەو فەرمانانەی ڕایاندەگەیەنێت، دووری بخەنـەوە یـان پەشیمانی بکەنەوە.

ڕەفتار و مێژووی ژیانی پاك و پیرۆزی، ڕاستگۆترین شایەتن لەسەر ئەم ڕاستییە.

بنچینەی چواردەهەم:

پاشان بە دڵنیایی‌یەکی لەڕادەبەدەر و پشت بەخوابەستێکی کامڵ و باوەڕ بەخۆبوونێکی تەواوەتی‌یەوە بانگەوازەکەی ڕادەگەیەنێت، بە جۆرێ کە واز لە هیچ شتێکی ئەو بانگەوازەی ناهێنێت و، لە بەردەم هیچ چەشنە گیروگرفتێکدا دوودڵی سەری تێناکات و ترس و بیم و سەرسامیش هەرگیز ناڕژێنە ناو دڵ و دەروونیەوە. بەڵکو بەوپەڕی پاکی و ئیخلاسی تەواوەتی لە بانگەکەیدا بەردەوامە و، ئەو فەرمانانەش کە خەڵکیان بۆ لا بانگ دەکات، پێش هەموو کەسێك لە خۆیدا بەرجەستە و جێبەجێیان دەکات و ملکەچیان دەبێت، ئنجا خەڵکیان لێ تێدەگەیەنێت و فێریان دەکات!

شایەتیش لەسەر ئەمە: زوهدی بێ وێنە و گەورەی و، پێویستی‌نەبوونی بە خەڵکی و، پشت هەڵکردنیەتی لە زرق و برقی بێ بەقای دنیا. وەك لە لای دۆست و دوژمنانی ڕوون و ئاشکرایە.

بنچینەی پازدەهەم:

پاشان ئەم پێغەمبەرە مەزنە ﷺ لە هەرچی کەسە زیاتر لە خوا دەترسا و.. لە هەموویان زیاتر ملی بۆ فەرمانەکانی کەچ دەکرد و.. لە هەموو کەسێك زیاتر خوای گەورەی دەپەرست و دوورەپەرێزیی لەو شتانە دەکرد کە خوای گەورە نەهیی لێ کردوون. ئەمەش تێماندەگەیەنێت کە ئەم پێغەمبەرە ﷺ ڕاگەیەنەرێکی ئەمینی پادشای ئەزەل و ئەبەدە. چونکە پێغەمبەری خۆشەویستی و، موخلیسترینی بەندەکانی و، ڕاگەیەنەری پەیامەکانی ئەو خواوەندەیە.

لەم پازدە بنچینەیەوە دەگەینە ئەم ئەنجامەی کە:

ئەم پێغەمبەرە مەزنەی ﷺ ئەو هەموو سیفەتە ناوبراوانەی تێدایە: "بەکتایی" خوای گەورەی ڕاگەیاندووە و.. بە درێژایی هەموو ژیانی پیرۆزی خۆی و بە هەموو هێزێکی کە خوا پێی بەخشیوە، فەرموویەتی:

"لا إله إلاّ الله".

اللّهم صلّ وسلّم عليه وعلى آله عدد حسنات أمته.

﴿سبحانك لاعلمَ لنا إِلاّ ما عَلَّمتَنا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾.

* * *

ڕێزلێنانێکی خوایی و شوێنەوارێکی چاودێریی پەروەردگار

بە هیوای ئەوەی کە بە نهێنیی ئایەتی پیرۆزی: ﴿وأمّا بنعمةِ ربِّكَ فحدّثْ﴾ شـــــاد و بەهرەمەند بین، دەڵێین:

یەکێك لە شوێنەوارەکانی چاودێریی پەروەردگار و بەزەیی خواوەند ئەوەبوو کـە لـە کاتی دانانی ئەم پەیامەدا دەرکەوت. وا بۆ خوێنەرە بەڕێزەکانی ئەم پەیامەی باس دەکەم، بەڵکو بە گرنگی و بایەخ پێدانەوە ئاوڕی لـێ بدەنەوە:

لەبەر ئـەوەی وتـەکانی "سی و یەکەم" و "نۆزدەهـەم" - کـە لـە باسـی پێغەمبـەرێتیی پێغەمبەر ﷺ دەدوێن - دانرابوون، ئەوا لــە بـارەی دانـانی ئـەم پەیامـەوە هیـچ نیـازێکم لـە دڵدا نەبوو.. بەڵام کتوپڕ خـتوورەیەکم بـە دڵـدا هـات و ئـەم ختوورەیـەش بـۆ دانـانی ئـەم پەیامە جەختی لـێ کردم. ئەمەش لە کاتێکدا بوو کـە ڕوونیی زەینم لە ژێر کۆڵی قورسی بەڵا و موسیبەت و گیروگرفتـەکاندا کز و لاواز بووبوو. سـەرەڕای ئـەوەش کـە مـن لـە نووسینەکانمدا و بەپێی مەشـرەبی خـۆم، ڕێبـازی گێڕانـەوەم لـە کتێبـەوە نەگرتووەتـە بـەر وەك: (فلان وای وت و.. وەها وتراوە). جگە لـەمانەش، هیـچ سـەرچاوەیەکی فـەرموودە پیرۆزەکان و بەسەرهاتی ژیانی خاوێنی پێغەمبەرم ﷺ لە لا نەبوو..

کەچی سەرەڕای هەموو ئەمانە، ناوی خوام لـێ هێنا و وتم: "توكّلْتُ علـــى الله" و، تەنها بە پشتیوانی خوای گەورە دەستم دایە دانانی ئەم پەیامە..

کە دەستم پێ کرد، هێندە پشتگیری و یارمەتیم لە لایەن خوای گـەورەوە بۆ ڕەخسـا کە زۆر لە زەین ڕۆشنیی "سەعیدی کۆن" زیاتر زەینـم بەدەمـەوە دەهـات و لـەو شتانەدا

کە زووتر لەبەرم کردبوون یارمەتیی دەدام. ئەمەش لە ئەندازەیەکی وادا بوو کە زۆر بە پەلە و لە نزیکەی چوار سەعاتدا نزیکەی چل لاپەڕمان دەنووسی! تەنانەت لە ماوەی یەك سەعاتدا پازدە لاپەڕە نووسرا!

ئنجا زۆربەی ئەو شتانەش کە لەبەر نەقلمان دەکردن هی کتێبەکانی فەرموودە بوون، وەك: "بوخاری و موسلیم و بەیهەقی و تورمیزی و شیفای قازی عەیاز و ئەبوو نەعیم و تەبەرانی و هاوچەشنیان". خۆ ئەگەر "فەرمووده"یەکم بە هەڵە بهێنایە، ئەوا لە ترسی گوناهەکەی دەکەوتمە دڵەتەپێیەکی سەختەوە. بەڵام بە فەزڵی خوای گەورە، هەر هەموو فەرموودەکان بە تەواوی و صەحیحی نووسران.

لەمەوە دڵنیا بووین کە چاودێریی خواوەندمان لەگەڵدایە و، زانیشمان پێویستییەکی لەڕادەبەدەر بەم پەیامە هەیە. لەگەڵ ئەمانەشدا، گەر لە وشەی فەرموودە پیرۆزەکانیدا، یان ناوی ئەو کەسەدا کە ڕیوایەتی کردووە، هەر هەڵەیەك پێش چاو کەوت، ئەوا تکا لە برایانی بەڕێزمان دەکەین ڕاستی بکەنەوە و، لێمان ببورن[1].

سەعیدی نوورسی

---

(١) بەڵێ، کاتێ مامۆستا ئەم پەیامەی دانا، ئێمە لەخزمەتیدا بووین، ئەو دەیوت و ئێمەش دەمانووسییەوە. هیچ سەرچاوەیەکیشی لە لا نەبوو. هەروەك بەسەر قسەکانیدا نەدەڕۆشتەوە و لەوپەڕی پەلە و خێراییدا دەیوت و ئێمەش نزیکەی چل لاپەڕمان لە ماوەی دوو سێ سەعاتدا دەنووسییەوە. ئیتر لەمەوە دڵنیا بووین کە ئەم تەوفیق و پاریزەیەی خوای گەورە کە لە دانانی ئەم پەیامەدا دیمان، یەکێکە لە کەرامەتەکانی موعجیزاتی پێغەمبەر ﷺ.

(حافظ تۆفیق) نووسەرەوەی ڕەشنووس و پاکنووسی ئەم پەیامە

(حافظ خالید) برای ئاخیرەتی دانەر و نووسەرەوەی ڕەشنووسی ئەم پەیامە

(سلێمان سامی) خزمەتگوزاری دانەر و نووسەرەوەی ڕەشنووسەکە

(عەبدوڵڵا چاوش) خزمەتگوزاری موقیمی دانەر

پاشکۆی یەکەمی

پەیامی (موعجیزاتی ئەحمەدی)

لەبەر گونجاویی ئەم شوێنە، وا "وتەی نۆزدەهەم" کە تایبەتە بە "ڕیسالەتی ئەحمەدی"یەوە لەگەڵ پاشکۆکەیدا، کە لە بارەی موعجیزەی لەت بوونی مانگەوە دەدوێت، لێرەشدا پێش چاو دەخرێنەوە.

ئەم وتەیە (بریسکەی چواردەهەم) چواردە "نم"ی تێدایە:

❑ نمی یەکەم:

سێ ناسێنەری گەورە هەن کە پەروەردگاری خۆمانمان پێ دەناسێنن:

یەکەمیان: پەڕاوی گەردوونە، کە بەشێکمان لە شایەتیدانی ئەم پەڕاوە بیست، لەو سیازدە "بریسکە"یەی کە لە "مەسنەویی نووری" (المثنوي العربي النوري)دا باس کران.

دووهەمیان: ئایەتی هەرەمەزنی ناو ئەم کتێبە گەورەیەی گەردوونە، کە کۆتایی پێ هێنەری کاروانی پێغەمبەرێتی‌یە ﷺ.

سێهەمیان: قورئانی پیرۆزە.

ئێستا دەبێ ئەم دووهەم بەڵگە گۆیایەی کە دواهەمین و سەرداری هەموو پێغەمبەرانە ﷺ بناسین و، بە ئەدەب و ڕێزەوە گوێی لێ ڕابگرین:

بزانە کە ئەو بەڵگەیە "کەسێتی‌یەکی مەعنەوی"ی گەورەی هەیە. جا ئەگەر پرسیارت کرد و وتت: ئەو بەڵگەیە کێیە و، ماهییەتەکەی چی‌یە؟

ئەوا لە وەڵامدا پێت دەوترێت:

ئەوە ئەو کەسەیە کە لەبەر گەورەیی مەعنەویی ئەو: سەر ڕووی زەوی بووە بە مزگەوتی و، مەککە بە میحرابی و، مەدینە بە مینبەری و، خۆیشی پێشنوێژی سەرجەمی ئیماندارانە کە لە پشتیەوە ڕیزیان بەستووە و، وتارێژی هەموو مرۆڤایەتی‌یە و، باساکانی

بەختەوەرییان بۆ روون دەکاتەوە و، سەروەری گشت پێغەمبەرانە، تەزکییەیان دەکات و بەوەش کە ئایینەکەی ئەم سەرجەم بناغەکانی هەموو ئایینەکانی ئەوانی لە خۆیدا کۆ کردووەتەوە، ئەوا تەسدیقی هەموویان دەکات.. ئنجا گەورەی هەموو ئەولیاکانە، چونکە بەهۆی رووناکیی خۆری پێغەمبەرێتی‌یەکەیەوە پەروەردە و رابەری و رێنمایی هەموویان دەکات.. ئەم پێغەمبەرە ﷺ جەمسەرێکە لە ناوەندی بازنەیەکی زیکردا کە لە پێغەمبەران و صیددیقان و پیاوچاکان پێکهاتووە و هەموویان بە یەکدەنگ ئەو وشەیە دەڵێنەوە کە پێغەمبەر ﷺ پێی راگەیاندوون. درەختێکی نوورانیی وەهایە کە رەگ و ریشە مەحکەم و زیندووەکانی بریتین لە پێغەمبەران - علیهم السلام - بەهۆی ئەوەی کە بناغەی بانگەکانیان لە لایەن خواوەندەوەیە. لق و پەل و گەڵا سەوز و بەروبوومە جوان و بەتامەکانیشی ئەولیاکانن، کە بەهۆی ئەو زانیاری‌یانەی لە رێی ئیلهامەوە سەبارەت بە ناسینی خوای گەورە دەستیان کەوتووە، بوون بە لق و پەل و بەری ئەو درەختە. کەواتە ئەم پێغەمبەرە ﷺ هەر دەعوایەك بلێت، هەموو پێغەمبەران بە موعجیزاتیان و، ئەولیاکان بە کەرامەتەکانیان تێکرا و بە یەکدەنگ شایەتیی بۆ دەدەن و تەسدیقی دەکەن.

بەم جۆرە، هەموو دەعوایەکی ئەم پێغەمبەرە ﷺ مۆری هەموو مرۆڤە کامڵەکانی گرۆی مرۆڤایەتیی بە سەرەوەیە. ئەوەتا دەبینیت کە ئەو دەفەرموێ: "لا إله الا الله" و بەمەش دەعوای "یەکتایی" خواوەند رادەگەیەنێت، ئەوا لە لایەن رابوردوو و ئایندە و لە هەردوو ریزە نوورانی‌یەکەوە، واتە لە خۆر و ئەستێرەکانی گرۆی مرۆڤایەتی‌یەوە کە لە بازنەی زیکرەکەدان، هەمان وشە دەبیستیتەوە کە هەموویان دەیڵێنەوە و دووپاتی دەکەنەوە و، گشتیان لەمەدا یەکیان گرتووە، هەرچەندەش مەشرەب و رێبازیان لە یەکتر جیاوازە. وەك بڵێی ئەوان بەم یەکدەنگی‌یەیان بەم پێغەمبەرە ﷺ دەڵێن: "صدقتَ وبالحق نطقتَ"! ئیتر ئایا چ وەهم و خەیاڵێك دەتوانێت بۆ بەرپەرچدانەوەی دەعوایەکی وەها دەست درێژ بکات کە شایەتیدانی کەسانێکی لەژمارەبەدەری ئەوتۆ پشتی گرتبێت کە موعجیزە و کەرامەتەکانیان تەزکییەیان بکات؟

❑ نمی دووەم:

بزانە ئەم بەڵگە نوورانی‌یەی کە بوو بە بەڵگە لەسەر "یەکتایی" خوا و، رێنمایی مرۆڤایەتیی بۆ "تەوحید" کرد، هەروەك بە ئەندازەی هێزی ئیجماع و تەواتوری هەردوو باڵی "پێغەمبەرێتی" و "ویلایەت" پشتگیری کراوە، سەدان ئاماژەی ناو کتێبە

ئاسمانی‌یـەكانیش، وەك ئـەو مزگێنی‌یانـەی نـاو (تـەورات و ئینجیـل و زەبـوور و زەبوورەكانی پێشین) تەسدیقی دەكەن[1].

هەروەها هێمای هەزاران ئیرهاصی زۆر، كـە هـەموویان بە چاو بینراون، تەسـدیقی دەكەن.

هەروەها مژدەدانی چەندین دەنگ(هـاتف) و شـایەتیدانی موتـەواتیری كاهینـەكانیش پشت ڕاستی دەكەنەوە.

هەروەها موعجیزەكانیشی دەبن بە بەڵگەی پشتگیری ئەو. وەك موعجیزەی: لـەت بوونـی مـانگ و، هـەڵقوڵانی كانیـاو بـە وێنـەی كەوسـەر لـە نێـوان پەنجەكانی و، هـاتنی درەخـت بـەدەم بـانگ كردنیـەوە و، بـارینی بـاران یەكسـەر لەگـەڵ دوعـای ئـەودا و، تێربوونی خـەڵكێكی زۆر لـە خۆراكی كـەمی و، قسـە كردنـی سووسـەمار و گـورگ و ئاسك و حوشتر و بەرد لە خزمەتیدا.. تا دەگاتە ئەو هەزاران موعجیزانـەی كـە زانایـانی لێكۆڵەری فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ ڕوونیان كردوونەتەوە.

هەروەها شەریعەتەكەشی، كە بەختەوەریی هەردوو دنیای لە خۆدا كۆ كردووەتەوە، تەسدیقی دەكات.

ئەوەش بزانە كە هـەروەك ئـەم بەڵگـە ناوبراوانـەی نـاو گـەردوون تەسـدیقی دەكـەن، هەروەها خۆیشی وەك خۆر وایە و، بەڵگەیە لەسەر خـۆی، كەواتـە بەڵگـە خۆییـەكانیش پشتی دەگرن! چونكـە كۆبوونـەوە و یـەكگرتنی هـەرچی ڕەوشـتی جـوان هەیـە، بـە یەكدەنگیی هەموو لایەنێك، لە زاتی ئەودا..

هەروەها كۆبوونەوەی بـەرزترینی هـەرچی ڕەوشـتی بـەنرخ و ڕەفتـاری پـاك هەیـە لـە كەسێتی‌یە مەعنەوی‌یەكەیدا كە بریتی‌یە لـە "فەرمانبەری"یەكەی (ڕیسـالەتەكەی)..

هەروەها هێزی ئیمانەكەی، كـە هێزی زوهـد و بەندایـەتی و تەقواكـەی شـایەتیی بۆ دەدەن..

هەروەها كەماڵی باوەڕ بەخۆبوونی، كـە ئەمـەش بەسـەرهاتەكانی ژیـانی شـایەتیی بۆ دەدەن..

---

(١) "حسین الجسر" سەد و چواردە مزگێنیی لەو كتێبانە دەرهێناوە و لە كتێبی "الرسالة الحمیدیـة"دا تۆماری كردوون. جا ئەگەر دوای دەستكاری و تەحریفی ئەو كتێبانە تا ئـەم ڕادەیە مزگێنی‌یـان تێدا مابێت، ئەوا بێ گومـان دەبێ پێش دەستكاری و تـەحریف كردنیـان مزگێنیـی گەلـێ زیاتریـان بە ڕاشكاوی تێدا بووبێـت! (دانەر)

هەروەها كەمالی لێبڕان و توندوتۆڵیی لـە كارەكانیدا و، هێزی نەترسـانی لـە هیـچ هەڵسوكەوتێكیدا، كە ئەمەش هێزی دڵنیاییەكەی شایەتیی بۆ دەدات..

هەموو ئەمانە، وەك ڕۆژی ڕووناك، شایەتی دەدەن لەسـەر ئەوەی كە: بەڵێ ڕاستە، ئەم پێغەمبەرە ﷺ دەستی بە حەقەوە گرتووە و ڕێگای حەقیقەتیشی گرتووەتەبەر.

❑ ئمی سێهەم:

بزانە كە "سەردەم" و "شوێن" ڕۆڵێكی گەورە و گرنگیان لـە داوەریی ژیریـیەكاندا هەیە. جا ئەگەر حەزت لەم چەشـنە داوەرییـە هەیـە، ئـەوا فـەرموو بـا پێكـەوە بڕۆین بۆ باشترین سەدە و چەرخی بەختەوەریی پێغەمبەرێتی، تاكو - بـا بـە ئەندێشـەیش بێـت - بـە خزمـەتی پێغەمبـەر ﷺ شـاد و بەختــەوەر بـبین، لــە كـاتێكدا كـە لەســـەر كارەكـەی بەردەوامـە و لە ئەنجامدانی ئەركی سەرشانیدا كار دەكات. كەواتـە چـاوت بكـەرەوە و بڕوانە..

یەكەم شت دەبینین ئەوەیە كە:

كەسێكی لە عادەت بەدەر، دیمەنێكی لە ڕادە بەدەر جوانی لەگەڵ ڕەوشتێكی لە ڕادە بەدەر بەرزدا هەیە، ئەوەتا كتێبێكی خاوەن ئیعجـازی بەنرخی بە دەسـتەوەیە و وتـارێكی ئەزەلی ڕادەگەیەنێت كە بەسەر هەموو گرۆی ئادەمیزاددا، بگرە بەسـەر هـەموو جینـی و ئادەمیزاد و، تەنانەت بەسەر هەموو بوونەوەرانیشدا دەیخوێنێتەوە.

چەندە سەرسووڕهێنەرە! ئایا لەم وتارەدا چی دەڵێت؟

بەڵێ، شتێكی گرنگ دەڵێت و، لە هەواڵێكی گـەورە دەدوێـت. چونكـە ئـەو مەتەڵـە حـەل دەكـات كـە لـە نـهێنیی بەدیـهێنانی جیهاندایـە و، ئـەو گـرێ كوێـرە و تەلیسـمە داخراوەش دەكاتەوە كە لە نهێنیی حیكمـەتی بوونـەوەراندا هەیـە و، لـە بـارەی ئـەو سێ پرسیارە گرنگ و قورسەوە دەدوێت و وەڵامیان دەداتەوە كە ژیریی مرۆڤیان تێدا مـات و سەرسام بـووە، چونكـە هـەر ئـەو سێ پرسیارەن كـە هـەموو بەدیـهێنراوان دەیانكـەن و، دەڵێن: تۆ كێیت؟.. لە كوێوە هاتوویت؟.. بەرەو كوێ دەڕۆیت؟

❑ ئمی چوارەم:

تەماشای ئەم مرۆڤە نوورانیـیە بكە و بزانە كە چۆن ڕووناكی لـە حـەق و ڕاستیـیەوە بڵاو دەكاتەوە و، شەوگاری مرۆڤایەتیی كردووە بە ڕۆژی ڕووناك و زستانەكەشی بۆ كردووە بە بەهار. وەك بڵێی بوونەوەران شـێوە و ڕوخسـاریان گۆڕاوە و ڕووگرژی لـە ڕووی جیهاندا نەماوە و ئێستا دەم بە خەندە و دڵخۆش و كامەرانە.

چونكە ئەگەر لـە دەرەوەی ڕوونـاكیی ڕێنماییـەكانی ئـەودا سـەیری بوونـەوەران بكەیت، ماتەمینگایەكی گشتیی تێدا دەبینیت و، بوونەوەرانی ناو گەردوون بە دوژمـن و بیانی و نامۆ دێنە بەرچاوت و پێت وایە یـەكتری ناناسن، تەنانـەت دوژمنایـەتیش لەگەڵ یەكتردا دەكەن و، تەنە بێ گیان و وشك و بێ دەنگ و سەنگەكانیشی بە چەند تەرمێكی سەرسووڕماوی حەپەساو دەبینیت و، زیندەوەران و مرۆڤەكانیش لەتاو لێدان و ئـازاری نەمان و جودایی دەگرین و هەتیو كەوتوون..

ئەمەیە چییەتی(ماهیة)ی بوونەوەران لە دید و ڕوانینی ئەو كەسەی كە نەڕۆشتبێتە ناو بازنەی نووری ئەو كەسێتییە و لەو ڕوانگەیەوە نەڕوانێتە بوونەوەران.

ئنجا وەرە لە ڕوانگەی نووری ئایین و بازنەی شەریعەتەكەی ئەم كەسێتییەوە سەیری بوونەوەران بكە، بزانە چۆنی دەبینیت؟ بڕوانە چۆن وێنە و ڕوخساری جیهان لە شێوەی ماتەمینگا گشتییەكەوە گۆڕرا و بوو بە مزگەوتی زیكر و یادكردنەوە و كۆڕی جەزبـە و شوكرانەبژێری و.. ئەو بوونەوەرانەش كە دوژمن و بیـانی بـوون، گۆڕران بـە هـاوڕێ و بـرای خۆشەویـست و.. تەنـە بێ دەنـگ و گیانـە مردووەكـانیش بـوون بـە زینـدووی دڵنەوایی بەخش و كار پێ سپێرراوی ژێربارخراو كە بە زمانی حاڵ دەستەڵات و توانـای بەدیهێنـەریان دەردەبڕن و.. زیندەوەرە چـاو بـە گریـان و هـەتیوەكانیش گـۆڕران بـە زیكرخوێن و دەمپاراو بە تەسبیحات و شوكرانەبژێری خوای گەورە، لەسەر ئـەوەی كە كۆتایی بە فەرمانبەری و كاری ئەوان هێناوە و حەواندوونیەتەوە.

❑ نمی پێنجەم:

جموجووڵ و ئاڵوگۆڕ و جۆراوجۆرییەكانی بوونەوەران، بەهۆی ئەم نـوورەوە، لـە: (بێ مەبەستی و بێ نرخی و گاڵتەجاڕیی ڕێكـەوت)ەوە، گۆڕان بـە چـەند نووسـراوێكی پەروەردگاری و لاپەڕەكانی ئایەتە تەكوینییەكان و ئاوێنەی دەرخستن و پیشاندانی ناوە جوانەكانی خواوەند، بە ڕادەیەك كە پلە و پایەی جیهان بـەرز بـووەوە و گەیشتە ئـەوەی كە بوو بە كتێبی پڕ لە دانستی صەمەدانیی خواوەند.

ئنجا سەیری "مرۆڤ" بكە كە چۆن لەو پایە ئاژەڵییـە نزم و پەستەوە كە بە بۆنـەی "كۆڵـەواری" و "هـەژاری" و، بەهۆی ئـەو عەقڵەیـەوە تێی كـەوتبوو كـە خەفەتـەكانی ڕابوردوو لەگەڵ مەترسییەكانی ئایندەی بۆ كاتی ئێستای دەگواستەوە، بڕوانە كە چۆن ئەو نووره هـات و ئـەو كۆڵـەواری و هـەژاری و عەقڵـەی ڕوونـاك كـردەوە و، وای لـەو مرۆڤە كرد كە بەرەو چڵەپۆپەی بڵندی "جێنشـینی" سـەربكەوێت و بـەرز بێتـەوە! سـەیر

بکە و بزانە کە چۆن ئەو شتانەی بووبوون بەهۆی کەوتن و بەربوونەوەی - وەك کۆڵەواری و هەژاری و ژێربیەکەی - هەر ئەو شتانە بوون بەهۆی سەرکەوتن و بەرزبوونەوەی، بە بۆنەی ڕووناك بوونەوەیان بە نووری ئەم مرۆڤە نوورانییەیە!

کەواتە ئەگەر ئەم کەسە نەبوایە، مرۆڤ و بوونەوەران و هەموو شتێك بەردەبوونەوە بۆ پلەی "نەبوون" و، نرخ و بەها و بایەخیان لە دەست دەدا! کەواتە ئەم جۆرە بوونەوەرە ناوازە و جوان و ڕەنگینانە پێویستیان بە کەسێکی وەك ئەم مرۆڤە لە عادەت بەدەر و ناسێنەر و لێکۆڵەرە هەیە، تاکو ئاوا بیانناسێنێت. جا ئەگەر ئەم کەسە وجوودی نەبێت، دەبا بوونەوەرانیش هەر نەبن! چونکە ئەو کاتە بوونەوەران، سەبارەت بە ئێمە، هیچ واتا و ناوەڕۆکێکیان تێدا نامێنێت.

❑ ئەی شەشەم:

ئەگەر دەڵێیت: باشە ئایا ئەم کەسە کێیە کە وا بووە بە خۆری گەردوون و، بە ئاینەکەشی کەماڵاتی بوونەوەران دەردەخات و، ئایا چی دەفەرموێ؟

لە وەڵامدا پێت دەوترێت:

سەیر بکە و گوێ ڕابگرە، بزانە چی دەفەرموێ:

ئەوەتا هەواڵ و مزگێنیی بەختەوەرییەکی هەمیشەیی ڕادەگەیەنێت و.. پەردە لە ڕووی میهرەبانییەکی بێ سنووردا لادەدات و بە ئاشکرا خەڵکی بۆ لا بانگ دەکات و.. شارەزا و ڕێ پیشاندەر و سەرپەرشتیکاری جوانکارییەکانی دەسەڵاتی پەروەردگارێتیی خواوەندە و، ناسێنەر و دەرخەری نهێنییەکانی گەنجینەی ناوە جوانەکانی خوای گەورەیە.

فەرموو لە ڕووی فەرمانبەرییەکەیەوە (کە پێغەمبەرێتییەکەیەتی) سەیری بکە، دەبینیت: بەڵگەی حەق و، چرای ڕاستی و، خۆری هیدایەت و، هۆکاری بەدەستهێنانی بەختەوەرییە..

ئنجا لە لایەنی کەسایەتییەکەیەوە (واتە بەندایەتییەکەی بۆ خوای گەورە) سەیری بکە، دەبینیت: نموونەی میهرەبانیی خوایی و، پەیکەری بەزەیی پەروەردگاری و، شەرەفی حەقیقەتی مرۆڤایەتی و، ڕووناکترین گوڵی بەری درەختی بەدیهێنراوانی خوای گەورەیە.

پاشان سەیر بکە و بزانە کە چۆن ڕووناکیی خۆی و ئاینەکەی، بە خێرایی هەورە بروسکە، دەورەی خۆرهەڵات و خۆرئاوای دا و، نزیکەی نیوەی گۆی زەوی و پێنج

یەکی گرۆی ئادەمیزاد، بە خواستی دڵ، دیاریی هیدایەتەکەی ئەویان بە ڕادەیەك وەرگرت، کە گیانی خۆشیانی لە پێناودا بەخت دەکەن!

جا ئایا دەروون و شەیتان توانای ئەوەیان هەیە کە - بە بێ ئەوەی خۆیان بە هەڵەدا بەن - موناقەشەی ئەو بیروباوەڕانە بکەن کە ئەم مرۆڤە ڕایگەیاندوون؟ بە تایبەت لەو دەعوایەیدا کە بناغەی هەموو بیروباوەڕەکانی تریەتی و، بریتییە لە: "لا إله الا الله" بە هەموو پلەکانیەوە؟!

❑ نمی حەوتەم:

ئەگەر دەتەوێت بزانیت ئەو شتەی کە پێغەمبەر ﷺ هەڵدەسووڕێنێت و دەیخاتە کار، تەنها هێزێکی قودسیی بەرزە و هیچی تر نییە، ئەوا سەیری ئەو هەڵسوکەوتانەی بکە کە لەم دوورگە فراوانەدا کردوونی!

ئایا نابینیت ئەو هۆز و تیرە سەرەتایی و دواکەوتووانەی ناو ئەم بیابانە بەرینە، کە سەبارەت بە داب و نەریتیان توندوتیژن و لە دەمارگیری و ناکۆکیی نێوانیاندا تابڵێی سەرسەختن، چۆن ئەم کەسە، ڕەوشتە خراپە سەرەتاییەکانی ئەوانی لە ماوەیەکی زۆر کەمدا لابرد و بە یەکجاری ڕیشەکەنی کردن و، لە بریی ئەوانە، ڕەوشتی جوان و بەرزی پێ بەخشین و، کردنی بە مامۆستا و ڕابەری جیهانی مرۆڤ و نەتەوە پێشکەوتووە خاوەن شارستانێتییەکان!

ئنجا بڕوانە! ئەم دەستەڵاتەشی تەنها بەسەر ڕووی دەرەوەدا نییە! بەڵکو دەرگای "دڵان" و "ژیرییەکان"یش دەکاتەوە و "ڕۆح" و "دەروونەکان"یش دەهێنێتە ژێر بار، بە ڕادەیەك کە بووە بە خۆشەویستی دڵان و، مامۆستای ژیرییەکان و، پەروەردەکاری دەروونەکان و، پادشای گیانەکان!!

❑ نمی هەشتەم:

شتێکی ئاشکرایە کە لابردنی عادەتێکی بچووك - بۆ نموونە وەك جگەرەکێشان - بە تەواوی، لەناو دەستە و تاقمێکی کەمدا، کە کاربەدەستێکی گەورە بیەوێت لایببات، لەوانەیە زۆر دژوار بێت، یا هیممەتێکی گەورەشی تێدا بەکاربهێنێت.. کەچی ئەوەتا پێغەمبەر ﷺ چەندین عادەتی گەورە و زۆری لە نێوان چەندین هۆز و تیرەی گەورەدا بە تەواوی لابرد، کە سەبارەت بە نەریت و هەست و نەستەکانیان گەلێ سەرسەخت و دەمارگیر بوون. کەچی ئەم پێغەمبەرە ﷺ بە هێز و هیممەتێکی وا کە بە چاوی ڕواڵەت بینی بە "کەم" دیارە و لە ماوەیەکی کورتیشدا، ئەو هەموو عادەتانەی لە لا هەڵگرتن و،

لە بریی ئەوانە و لە سروشت و ڕەفتاریاندا چەندین نەریتی بەرز و ڕەوشتی بەنرخی تێدا دامەزراندن!

هەر كە سەیری ئەم پێغەمبەرە ﷺ دەكەین، هەزاران كاری ئاوا لە عادەت بەدەر لە هەڵسوكەوتەكانیدا دەبینین.

جا هەر كەسێك ئەم سەردەمە پڕ لە بەختەوەرییەی پێغەمبەر ﷺ نەبینێت، ئەوا ئەم دوورگەیە دەكەین بە چاویدا و، تەحەددای دەكەین، دەبا خۆی تێدا تاقی بكاتەوە.. با سەد كەس لە فەیلەسوفەكانیان لەگەڵ خۆیاندا بەن و بڕۆن بۆ ناو ئەو دوورگەیە و لەوێ سەد ساڵی ڕەبەق كار بكەن و هەوڵ بدەن، با بزانین ئایا لە ماوەی ئەو سەد ساڵەدا دەتوانن یەك لە سەدی ئەوەی پێغەمبەر ﷺ لە ساڵێكی ئەو كاتەدا ئەنجامی داوە، ئەوان بەو سەد ساڵە ئەنجامی بدەن؟!

❑ نمی نۆهەم:

ئەگەر بە باشی شارەزای سروشتی مرۆڤ بیت، ئەوا دەزانیت كە هەرگیز بۆ هیچ مرۆڤێكی ژیر ئەوە مەیسەر نابێت كە: قسەیەك بكات بواری موناقەشەی تێدا بێت و، قسەكەش درۆیەكی وا بێت كە ئەگەر ئاشكرا ببێت ئەو كەسەی پێ شەرمەزار ببێت و، ئنجا بە بێ هیچ شەرم و شكۆ و دوودڵی و دڵەتەپێیەك (كە ئەوە بگەیەنن فێڵ لە قسەكەیدایە) و بە بێ هیچ ڕیا و زۆر لەخۆكردنێك (كە ئەوە بگەیەنێت درۆ دەكات) لە بەردەم دوژمنە ڕەخنەگرەكانیدا ئەو قسەیە بكات. با ئەو مرۆڤەش كەسێكی بچووك بێت و، قسەكەشی لە بارەی كار و فەرمانبەرییەكی بچووك و، بە جۆرێكی بێ نرخ و، لەناو كۆمەڵێكی كەم و، لە بابەتێكی بێ بایەخدا بێت..

بەڵێ، شتی وا هەرگیز بۆ مرۆڤی ژیر مەیسەر نابێت.

ئیتر ئایا چۆن فرتوفێڵ یان شتی پێچەوانەی ڕاستی، تێكەڵ بە قسە و دەعوای ئەم جۆرە كەسە دەبێت كە: فەرمانبەرێكی مەزنە، لە كارمەندییەكی گەورە و بوارێكی گەورەدا و، بە چۆنێتییەكی گەورە، لە كاتێكدا كە پێویستی بە پاراستنێكی گەورەیە، لەناو كۆمەڵێكی گەورە و زۆردا و، لە بەرامبەر دوژمنایەتییەكی یەكجار سەخت و، لە مەسەلە و دەعوایەكی گرنگ و گەورەدا؟

ئەوەتا ئەو كەسە (كە پێغەمبەرە ﷺ) بە بێ ئەوەی گوێ بە كەس بدات، قسەی خۆی دەكات و سڵ لە هیچ شتێك ناكاتەوە و دوودڵی و شەرم و ترس و بیم و دڵەتەپێ لە هەڵسوكەوتیدا نییە و، ئنجا زۆر بە پاكی و لێبڕان و دڵسۆزی قسەی خۆی دەكات، بە

رادەیەك كە دەماری دوژمنانی پێ گرژ بێت، چونكە دەروون و ژیریی دوژمنانی بە لاواز و بێ نرخ دادەنێت و، عیززەتیان دەشكێنێت و، هەموو ئەمانەشیان بە شێوەیەكی توند و تیژی تابڵێی بەرز، ئاراستە دەكات!

باشە ئایا ئیتر دەگونجێ فرۆفێڵ تێكەڵ بە دەعوایەكی ئاوا بێت، كە دەعوای كەسێكی وابێت و، لەو حاڵەتەشدا بێت كە باس كرا؟.. نەخێر، ﴿إِنْ هُوَ إِلاَّ وَحْيٌ يُوحى﴾ (النجم:٤).

بەڵێ، حەق زۆر لەوە بلند و گەورەترە كە فێڵ بەكاربهێنێت و، ڕوانینی حەقیقەتیش گەلێ لەوە بەرزترە كە فرتوفێڵی لێ بكرێت. بەڵێ، ڕێبازە ڕەوا و حەقەكەی ئەو هیچ پێویستییەكی بە فرتوفێڵ نییە و، ڕوانینە تیژبینەكەشی لەوە بەرزترە كە خەیاڵ و ڕاستیی لێ تێكبچێت و لە بەرچاویدا بئاڵۆزێن!

❑ غی دەهەم:

سەیری بكە و گوێی لێ ڕابگرە، بزانە چی دەفەرموێ. ئەوەتا لە بارەی چەند ڕاستییەكی سەرسوورهێنەر و، چەند مەسەلە و كێشەیەكی وەها دەدوێت و دەكۆڵێتەوە، كە دڵی مرۆڤ ڕادەكێشن و سەرنجی ژیرییەكانیش بەرەو بیركردنەوە و تێڕامان ڕادەپێچن. چونكە وەك زانراوە، زۆر كەس لەوانەی كە حەزیان لە هەواڵ زانینی شتی نادیار و نەزانراوە، لە پێناوی ئەم حەزەیاندا بۆ دەرخستنی ڕاستیی شتان، گەیشتوونەتە ئەوەی گیانیشیان بەخت بكەن!

ئایا نابینیت گەر پێت بوترێت:

ئەگەر نیوەی تەمەنت یان نیوەی سامانەكەت بەخت بكەیت، ئەوا لە "مانگ" یان لە ئەستێرەی بارام(مشتری)ەوە، یەكێك دێت و هەواڵی بارودۆخە سەرسوورهێنەرەكانی ئەوێ و، هەواڵی دوارۆژی خۆیشت دەداتێ. ئەگەر كەسێك وات پێ بڵێت، لام وایە ئامادەیت نیوەی تەمەنت بەخت بكەیت یان نیوەی سامانت لەو پێناوەدا دابنێیت!

شتێكی گەلێ سەیرە كە ئامادە بیت لە پێناوی زانینی شتێكدا - كە زۆر پەرۆشی بیزانیت - نیوەی تەمەن و سامانت بەخت بكەیت، بەڵام بایەخ بە هەواڵدانی ئەم پێغەمبەرە بەڕێزە ﷺ نەدەیت كە یەكدەنگیی "ئەهلی شهوود" و تەواتوری پسپۆڕان لە پێغەمبەران و صیددیقان و ئەولیا و زانا لێكۆڵەرەكان تەسدیقی دەكەن، لە كاتێكدا كە ئەو پێغەمبەرە ﷺ لە بارەی ئیشوكاری پادشایەكەوە دەدوێت كە "مانگ" لە وڵاتی ئەودا لە مێشێك زیاتر نییە كە بە دەوری پەپوولەیەكدا بسوورێتەوە كە ئەویش بە دەوری

چرایەك لە نێوان هەزاران چرادا هەڵدەسووڕێت کە ئەو پادشایە لە مەنزڵێکدا دایگرساندوون لە نێوان هەزاران مەنزڵی میوانداریەیەکدا کە بۆ میوانەکانی ئامادەی کردوون.. هەروەها هەواڵی جیهانێکی پڕ لە شتی سەرسووڕهێنەر و لە عادەت بەدەر و، ڕووداوێکی گەردوونیی وەها سەیر ڕادەگەیەنێت کە ئەگەر گۆی زەوی پارچە پارچە بێت و چیاکانیشی وەك هەور بچن بە حەوادا، هێشتا هێندەی یەك لە دەی ئەو ڕووداوە گەردوونی‌یە سەیرە دەرناچێت!

جا ئەگەر دەتەوێ ئەمانە بزانیت، ئەوا لەسەر زمانی ئەو پێغەمبەرەوە ﷺ گوێ لەم جۆرە سوورەتانە ڕابگرە:

﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾.

﴿إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ﴾.

﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا﴾.

﴿الْقَارِعَةُ ۞ مَا الْقَارِعَةُ﴾!

هەروەها بە جۆرێکی ڕاست هەواڵی داهاتوویەك بە ئێمە دەدات، کە داهاتووی هەموو دنیا لە بەرامبەریەوە وەك دڵۆپێك سەرابی بێ سوود وایە لە بەرامبەر زەریایەکی بێ لێوارەوە.. هەروەها مزگێنیی ئەوەمان پێ دەدات کە بە چاو دیویەتی، لە بارەی بەختەوەرییەکی ئەوتۆ کە بەختەوەریی دنیا لە چاویا وەك بریسکەیەکی لەناوچوو وایە لە بەرامبەر خۆرێکی هەمیشەییەوە!

❑ نمی یازدەهەم:

بەڵێ، لە پشت پەردەی ئەم بوونەوەرە پڕ لە نهێنی و شتە سەرسووڕهێنەرانەوە، چەندین شتی سەرسووڕهێنەرتر چاوەڕێمانن و، دەبێ کەسێکی سەرسووڕهێنەری لە عادەت بەدەریش هەبێت کە هەواڵی ئەو شتە سەرسووڕهێنەرانە ڕابگەیەنێت و، لە ئەحواڵەکانی ژیانی ئەو کەسەوە بە ئاشکرا دەربکەوێت کە ئەو شتانەی باسیان دەکات، دەیانبینێت ئنجا هەواڵەکانیان ڕادەگەیەنێت و شایەتی‌یان لەسەر دەدات.

بەڵێ، لە هەڵسوکەوت و ڕەفتارەکانیەوە دەبینین کە ئەو شتانەی لێیان دەدوێت، لە پێشدا دەیانبینێت ئنجا شایەتی‌یان لەسەر دەدات و هەڕەشە و مزگێنی‌یەکانیش ڕادەگەیەنێت.

هەروەها ئەو شتانەش کە باسیان دەکات، هەموویان مایەی ڕەزامەندیی ئەو خواوەندەن کە پەروەردگاری هەموو جیهانەکانە و نیعمەتە ئاشکرا و پەنهانەکانی خۆی

بەسەردا باراندووین. هەروەها پێمان ڕادەگەیەنێت كە ئەو پەروەردگارە چیی لە ئێمە دەوێت تاكو ئەنجامی بدەین، هەروەها... هتد. جا داخ بۆ ئەوانەی كە بێ ئاگان و، زەرەرمەندییش بۆ ئەوانەی ڕێگایان ون كردووە!

مرۆڤ سەری لە گەلحۆیی و بێ ئاگایی زۆربەی خەڵكی سوور دەمێنێت كە چۆن سەبارەت بەم حەق و ڕاستی‌یە خۆیان كەڕ و كوێر ڕاگرتووە و، بایەخ بە فەرموودەی ئەم پێغەمبەرە بەڕێزە ﷺ نادەن، لە كاتێكدا كە دەبێ مرۆڤ ڕۆحی خۆی بۆ مرۆڤی وا بەخت بكات و، واز لە هەموو دنیا بهێنێت و بە پەلە ڕووەو ئەو بڕوات؟!

❑ نمی دوازدەهەم:

بزانە ئەم پێغەمبەرە بەڕێزەی ﷺ كە ئێمە كەسێتی‌یە مەعنەوی‌یەكەی دەبینین و لە جیهانیشدا بە لیشوكارە بەرزەكانی تابلێی بەناوبانگە، هەروەك بەڵگەیەكی گۆیا و ڕاستگۆیە لەسەر "تەوحید" و، ڕێ پیشاندەرێكی ئەوەندە حەق و ڕاستە بە ئەندازەی ڕاستیی "یەكتایی خوا"، هەر بەو جۆرەش بەڵگەیەكی بێ گومان و ڕوونە لەسەر "بەختەوەریی هەمیشەیی". بەڵكو هەروەك چۆن بە بۆنەی بانگەوازەكەی و ڕێنمایی كردنەكەیەوە بووە بەهۆی هاتنەدی و گەیشتنی مرۆڤ بە بەختەوەریی هەمیشەیی، هەر بەو جۆرەش، بە بۆنەی نزا و پاڕانەوە و بەندایەتی‌یەكەیەوە بۆ خوای گەورە، بووە بەهۆی بەدیهێنان و دروستكردنی ئەو بەختەوەرییە هەمیشەییە..

جا ئەگەر دەتەوێت ئەمە بزانیت، ئەوا فەرموو سەیری نوێژە گەورەكەی بكە، كە ئەوەندە گەورە و فراوانە خەڵكی دوورگەی عەرەب. بەڵكو دانیشتووانی گۆی زەویش لە پشت سەریەوە ڕیزیان بەستووە و ئەم نوێژەی لەگەڵدا دەكەن. ئنجا سەیری بكە، دەبینیت ئەو نوێژە بەو كۆمەڵە زۆرەوە بە شێوەیەك دەكات كە خۆی ئیمامە و لە میحرابی سەردەم و چەرخەكەیدا ڕاوەستاوە و لە پشت سەریشیەوە هەموو مرۆڤە بەڕێزەكانی گرۆی ئادەمیزاد هەر لە ئادەمەوە - دروودی لەسەر بێت - تا ئێستا و تا دنیاش دنیایە، لە ڕیزی سەردەمەكاندا نوێژیان لە پشت سەریەوە دابەستووە و "ئامین" بۆ پاڕانەوە و نزاكانی دەكەن. ئنجا گوێ ڕابگرە و بزانە لەو نوێژەدا كە بەو كۆمەڵە زۆرەوە دەیكات، چی دەڵێت؟ ئەوەتا بۆ شتێكی زۆر گەورە و پێویست و گشتیی وا دەپاڕێتەوە كە زەوی و ئاسمان و هەموو بوونەوەران بەشداریی ئەم پاڕانەوەیەی دەكەن و، هەموو بە زمانی حاڵیان دەڵێن: بەڵێ ئەی پەروەردگارمان! نزاكەی گیرا بكە، چونكە ئێمەش و هەموو ئەو درەوشانەوانەی ناوە جوانەكانی خۆیشت لە ئێمەدا،

هەموومان داوای هاتنەدیی هەمان خواست دەکەین کە ئەو پێغەمبەرە ﷺ لـە نزاکەیدا داوای دەکات.

ئنجا سەیری چۆنێتیی پاڕانەوەکەی بکە، بزانە چۆن بە هەژارییەکی گـەورە و، تاسەیەکی توندوتیژ و، خەمێکی قووڵ و، خۆشەویستییەکی خەفەتاوییەوە دەلالێتـەوە، بە جۆرێك کە سـۆز و هەستی بوونـەوەرانی هـەژانـدووە و ئـەوانیشی خستووەتە گریـانەوە و، لە نزا و پاڕانەوەکەی خۆیدا بەشداری کردوون!

ئنجا سەیر بکە و بزانە بۆ چ مەبەستێك وا بـەو جۆرە دەلالێتـەوە. ئەوەتا بۆ ئامانج و مەبەستێك دەپاڕێتـەوە کە ئەگـەر نەیەتـەدی ئـەوا پایـەی مرۆڤ، بەڵکو دنیـا و تەنانـەت هـەموو بوونـەوەران بۆ نزمترین پلـە دادەبەزێتە خـوارەوە و، هیـچ نـرخ و بایـەخێکیان نامێنێت، بە هاتنەدیی ئەو مەبەستەش بوونەوەران بـەرز دەبنـەوە و پلـەی کەمالـی خۆیـان وەردەگرن.

پاشان بڕوانە چۆن بـە داوای یارمـەتیدانێکی دوور و درێژ و لالانەوەیەکی بـەکوڵ و داوای بەزەییەکی خەماوییەوە، لـە خـوا دەلالێتـەوە. بە جۆرێك کە تـاسـە و شـەوقی عـەرش و ئاسمانەکانیشی هـەژاندووە و دەڵێی عـەرش و ئاسمـان پێکـەوە هـاوار دەکـەن و دەڵێن: "خوایە گیان! پاڕانەوەکەی گیرا بکە"!

ئنجا بڕوانە ئەم داخوازییەی لە کێ داوا دەکات؟ بەڵێ، لەو خوایـەی داوا دەکات کە بەتوانا و بیسەر و بەخشندە و زانا و بینەر و میهرەبان و بە بەزەییـە.. ئـەو خـواوەنـدەی کە شاراوەترین نزای نادیارترین زیندەوەر لە پەنهانترین پێویستیدا، دەبیستێت و، وەك لـە بەرچاودایە پاڕانەوەکـەی گیرا دەکـات و کارەکـەی بۆ ئەنجام دەدات.. هـەروەها لـەو خواوەندەی کە کەمترین هیـوای کـەمترین زینـدەوەر لـە کـەمترین مەبەستدا دەبینێـت و، وەك لـە بەرچاودایـە، ئـەو زینـدەوەرە بـەو ئاوات و مەبەسـتـەی خـۆی دەگەیـەنێت، بـە جۆرێکی پڕ لە دانست و شێوازێکی ڕێکوپێکیش کەرەم و میهرەبانیی خۆی بەرامبەریان دەردەخـات. کەواتـە هیـچ گومـانێك لـەوەدا نـامێنێت کـە ئـەم پـەروەردە کــردن و کارئەنجامدانە، تەنها لە لایەن خوایەکی بیسەر و زانا و بینەر و داناوەیە.

❑ نمی سیازدەهەم:

چەندە جێی سەرسووڕمانە!.. ئـەم پێغەمبـەرە ﷺ داوای چـی دەکـات کـە وا لـە سەرزەویدا ڕاوەستاوە و مرۆڤە بەرێزەکانی گرۆی مرۆڤایەتیی لە پشت سەری خۆی کۆ کردووەتەوە و، ڕووەو عەرشی مەزنی پەروەردگار دەستی بەرز کردووەتەوە و خـەریکی

دوعـا و پاڕانەوەیەكی وایە كە هـەموو جینـی و ئادەمیزاد "ئامین"ی بۆ دەكـەن و، لـە كاروبارەكانیەوە دەردەكەوێت كە ئەم مرۆڤە مایـەی شـەرەفمەندیی ڕەگـەزی مـرۆڤ و هەڵكەوتەی بێ وێنەی هەموو كات و گەردوونە و مایەی شانازیی هەموو بوونەوەرانە لە هەموو كاتێكدا..

لە پاڕانەوەكەشیدا هەموو ناوە جوانـەكانی خواوەنـد، كە لـە ئاوێنـەی بوونـەوەراندا دەردەكـەون و دەدرەوشـێنەوە، دەكـات بـە تكاكـاری نزاكـانی، تەنانـەت خـودی ئـەو ناوانەش هەمان پاڕانەوە و داواكارییان هەیە كە ئەو داوایان دەكات!

گـوێ ڕابگـرە، ئـەوەتا داوای ژیـانی هەمیشـەیی و بـە یـەك گەیشـتن و بەهەشـت و ڕەزامەندیی خواوەند دەكات!

خۆ ئەگەر ئەو هۆكارە لە ژمارە بەدەرانـەی وەك: میـهرەبانی و چـاودێری و دانـایی و دادگەری، كە بە چاو دەبینرێن و لـەسەر بوونی ئاخیرەت بەندن، ئەگـەر ئـەم هۆكارانـە و ناوە پیرۆزەكانی خواوەندیش كە چەند هۆكارێكی تری داخوازی قیامەتن، گـەر هـەموو ئەمانە نەبوونایە، ئەوا هـەر تەنـها پاڕانەوەكـەی ئـەم كەسـە نوورانییـە سـەروزیاد بـوو بۆ ئەوەی كە پەروەردگاری، بە تایبـەتی بەهەشـت بۆ ئـەو و هاوڕەگـەزی ئـەو (كـە گـرۆی مرۆڤە) بەدی بـهێنێت و دروسـتی بكـات، وەك لـە هـەموو بـەهارێكدا چـەندین بەهەشـتی ڕازاوە بە موعجیزاتی بەدیـهێنراوانی، بـۆ ئێمـە دروسـت دەكـات! كەواتـە هـەروەك پێغەمبەرێتییەكـەی بـوو بـەهۆی كردنـەوەی دەرگـای ئـەم دنیایـە بـۆ تاقیكردنـەوە و بەندایەتی، هەر بەو جۆرەش نزا و پاڕانـەوەی بەندایەتییەكـەی، بوو بـەهۆی كردنـەوەی دەرگای ئەودنیا بۆ تۆڵەسەندنەوە و پاداشت بەخشین.

جا ئایا دەگـونجێ ئـەم ڕێكوپێكییە زۆر و، بەرزییە فـراوان و، سـنعەتە جـوان و بێ عەیب و، جوانییە دوور لە ناشیرینییەی كە لە ڕادەیەكی وەهادایە وا لـە كەسێكی وەك (غەزالـی) دەكات كە بڵێت: "ليس في الإمكان أبدع مما كان"، هەموو ئەمانە بگۆڕرێن و ناشیرینییەكی عەیبدار و، ستەمێكی ناڕەوا و، ئاڵۆزبوونێكی گەورە جێیان بگرێتـەوە، واتـە: قیامـەت نەیەتە كایـەوە؟ چونكـە گـوێ لێبوونـی نزمـترین نزمـترین دەنـگ لـە نزمـترین بەدیـهێنراوەوە لـە بـارەی نزمـترین پێویسـتی و مەبەسـتیەوە و، گـیرابوونی ئـەو نـزا و داواكارییەی بەوپەڕی بایەخ پێدانەوە، ئەم كارە - وەك لە بەرچاودایـە - ڕوو بـدات..

بـەڵام لـە هـەمان كـاتدا گـوێ لـە بـەرزترین دەنـگ و پاڕانـەوە لـە بـارەی گرنگـترین و پێویستترین ئامانج و پێویستییەوە نەگیرێت و، جوانترین داواكاری لە جوانـترین هیـوا و

ئومێدا قبوولْ نەكرێت، كارێكی ئەوەندە ناشیرین و ناتەواوە كە هیچ ناتەواوی و ناشیرینی‌یەكی تری پێ ناگات. ئەوەش شتێكی یەكجار دوور و نەگونجاوە و، هەرگیز ئەم جوانی‌یە بێ عەیبە، ئەو ناشیرینی‌یە لە ڕادە بەدەرە قبوولْ ناكات!

دەسا ئەی هاوەڵەكەم لەم گەشتە سەیرەدا!

ئایا ئەمانەی كە بینیمان سەروزیاد نین؟ خۆ ئەگەر دەتەوێت هەرچی شت هەیە لە بارەی ئەم زاتەوە بیانزانیت، ئەوا باش بزانە كە ئەو كارە شتێكی مەحاڵە و بۆ كەس نایەتەدی، تەنانەت ئەگەر سەد ساڵی ڕەبەقیش لەم دوورگەیەدا بمێنینەوە، هێشتا ناتوانین لە سەیر كردنی یەك لە سەدی كاروبار و فەرمانبەری‌یە سەیر سەرسووڕهێنەرەكانی ببینەوە و، بێزاریش نابین.

كەواتە با بەرەو دواوە بگەڕێینەوە و، چەرخ بە چەرخ و سەردەم بە سەردەم بڕوانین و بزانین چۆن ئەم چەرخانەی تر لە ڕووناكیی چەرخەكەی ئەویان وەرگرتووە و پێی گەشاونەتەوە و، وەكو بەهار پێی سەوز و ڕەنگین بوون..

بەڵێ، دەبینیت گوڵانی هەر چەرخێك لەم چەرخانەی بەسەریاندا تێپەڕ دەبین، دەمیان بە ڕووناكیی خۆری چەرخی بەختەوەری پشكووتووە و، هەریەك لەو چەرخانە چەندین بەرهەمی بەرز و بەنرخی بووە، وەك: ئەبوو حەنیفە و، شافیعی و، ئەبوو یەزیدی بەستامی و، جونەید و، شێخ عەبدولقادری گەیلانی و، ئیمامی غەزالی و، شاهی نەقشبەند و، ئیمامی ڕەببانی و، هەزاران بەروبوومی ڕووناكی تری وەك ئەو زانایانە، كە لە ڕووناكیی ڕێنمایی ئەو زاتە نوورانی‌یە بەهرەمەند بوون. جا با ئێستا باسكردنی ئەوەی كە لە گەڕانەوەكەماندا دیومانە، بە درێژی بۆ كاتێكی تری هەڵبگرین و، ئێستا صەلات و سەلام پێشكەش بەو زاتە نوورانی‌یە بكەین كە خاوەنی موعجیزاتە و گەورە و سەروەرمان حەزرەتی محەممەدە ﷺ لەو صەلات و سەلامانەی كە هێما بۆ هەندێ لە موعجیزەكانی دەكەن:

"على مَنْ أُنزِلَ عليه الفرقان الحكيم من الرحمن الرحيم من العرش العظيم سيدنا محمد ألفُ ألفِ صلاةٍ وسلامٍ بعدد حسنات أمته.

على مَن بشّر برسالته التوراة والإنجيل والزبور والزبر، وبشّر بنبوته الإرهاصاتُ وهواتفُ الجن وكواهن البشر وانشق باشارته القمر: سيّدنا محمد ألفُ ألفِ صلاةٍ وسلامٍ بعدد أنفاس أمته.

علـى مَن جاءت لدعوته الشجر، ونزل سرعةً بدعائه المطر، وأظلّته الغمامة مـن الحرّ، وشبع من صاعٍ من طعامه مئات من البشر، ونبع الماء من بين أصابعه كـالكوثر، وانطق الله له الضبّ والظبي والذئب والجذع والذراع والجمل والجبل والحجر والمَـدَر والشجر، صاحب المعراج ومازاغ البصر، سيدنا وشفيعنا محمد ألفُ ألف صلاة وسـلام بعدد كل الحروف المتشكلة في الكلمات المتمثلة باذن الرحمن في مرايا تموجات الهـواء عند قراءة كل كلمة من القرآن من كل قارئ من أول النـزول الـى آخر الزمـان، واغفرلنا وارحمنا يا إلهنا بكل صلاة منها. آمين".

(بزانە! ئەو شتانەی كە دەبن بە بەڵگەی پێغەمبەرێتیی حەزرەت ﷺ لە ژمارە نایەن و، زانا لێكۆڵەرە مەزنەكان لەم بارەیەوە كتێبیان داناوە، منیش لەگەڵ كۆڵەواری و كەم توانایی خۆمدا چەند تیشكێكی ئەو خۆرەم لە نامیلكەیەكی توركیدا بە ناونیشانی: "چەند تیشكێك لە ناسینی پێغەمبەرەوە ﷺ" و، لە مەكتوبی نۆزدەهەمیشدا ڕوون كردووەتەوە. بە كورتیش لایەنەكانی ئیعجازم لە موعجیزە گەورەكەیدا كە قورئانە، ڕوون كردووەتەوە و، بە پێی تێگەیشتنی كەموكورتی خۆیشم لە پەیامی "چەند بریسكەیەك"دا ئاماژەم بۆ چل ڕووی ئیعجازی قورئان كردووە، یەكێكیشم لەو چل ڕووە، كە لایەنی ڕەوانبێژییە بەرزە بێ وێنەكەی داڕشتنی قورئانە، لە نزیكەی چل لاپەڕەیەكدا لە تەفسیرە عەرەبییەكەم كە ناوی: "اشارات الاعجاز"ە، بە ڕوونی باس كردووە.. جا ئەگەر حەز دەكەیت ئاگاداری ئەمانە بیت، ئەوا فەرموو سەر لەو سێ كتێبە بدە).

❑ نمی چواردەهەم:

بزانە! قورئانی پیرۆز، كە خۆی لە خۆیدا دەریای موعجیزاتە و موعجیزەی هەرە گەورەی پێغەمبەرە ﷺ، "پێغەمبەرێتی"ی حەزرەت و، "یەكتایی" خواوەند بە جوانی دەچەسپێنێت و، ئەوەندە بەڵگەی زۆر و زەبەندەش لەسەر ئەم مەسەلانە دەردەخات و دەهێنێتەوە، كە ئیتر پێویست بە هیچ بەڵگەیەكی تر نامێنێتەوە، وا ئێمەش لێرەدا ئاماژە بۆ پێناسەكەی دەكەین و، پاشان پەنجە بۆ چەند بریسكەیەكی ئیعجازەكەی درێژ دەكەین، لەوانەی كە هەندێ كەس پرسیاریان لە بارەوە دەكەن:

ئەگەر دەڵێیت: قورئان چییە؟

لە وەڵامدا پێت دەوترێت:

قورئان سەرگوزەشتەی ئەزەلیی ئەم بوونەوەرانەیە و، وەرگێڕی ئەبەدیی ئەو زمانانەی بوونەوەرانە کە ئایەتە تەکوینییەکانی گەردوون دەخوێننەوە و، موفەسسیر و ڕوونکەرەوەی کتێبی جیهانە.. هەروەها دەرخەر و ئاشکراکەری ئەو گەنجینە پەنهانانەی ناوەکانە کە لە نێوان زەوی و ئاسمانەکاندا شارراونەتەوە.. هەروەها کلیلێکە بۆ کردنەوەی ڕاستیی ئەو کاروبارانەی کە لە ناوەندی دێڕەکانی ڕووداوەکاندا حەشار دراون.. هەروەها زمانی جیهانی پەنهانە لە جیهانی بینراودا.. هەروەها گەنجینەی گفتوگۆ ئەزەلییە پاك و بێگەرد و، ئاوڕدانەوە میهرەبانییە ئەبەدییەکانی خوایە.. هەروەها بناغە و نەخشە و ئەندازە و خۆری ئەم جیهانە مەعنەوییە ئیسلامییەیە.. هەروەها نەخشەی جیهانی ئەودنیایە.. هەروەها وتەیەکی ڕوونکەرەوە و، تەفسیرێکی ئاشکرا و وتەیەکی ڕوون و، بەڵگەیەکی یەکلایی کەرەوەی توندوتۆڵ و تەرجومانێکی ڕووناکی زات و سیفات و ناو و کاروبارەکانی خواوەندە.. هەروەها پەروەردەکاری جیهانی مرۆڤایەتییە و.. وەك ئاو و ڕووناکیش وایە بۆ مرۆڤایەتیی گەورە کە ئیسلامەتییە.. هەروەها وەك دانایی ڕاستەقینەیە بۆ جۆر و ڕەگەزی مرۆڤ، ڕابەر و ڕێ پیشاندەریشیانە بۆ ئەو شتانەی کە مرۆڤیان لە پێناودا دروست کراوە.. هەروەها قورئان وەك کتێبی شەریعەتە بۆ مرۆڤ، کتێبی دانستیشە.. هەروەك کتێبی دوعا و بەندایەتییە، بە هەمان جۆر کتێبی فەرمان و بانگەوازیشە.. هەروەك کتێبی زیکرە، کتێبی فیکریشە.. هەروەك تەنها یەك کتێبە، بەڵام لە بەرامبەر پێویستییە مەعنەوییەکانی مرۆڤەوە چەندین کتێبی تێدایە.. هەروەها ئەم قورئانە وەك مەنزڵێکی پیرۆزی پڕ لە نامە و کتێب وایە، بە ڕادەیەك کە بۆ مەشرەبی هەر یەکە لە ئەهلی مەشرەبە جۆراوجۆرەکان و ڕێبازی هەر یەکە لە خاوەنی ڕێبازە جیاجیاکان، لە ئەولیا و صیددیقان و خواناسان و زانا لێکۆڵەرەکان، بۆ هەر یەك لەمانە، نامەیەکی پیشان داوە کە شیاوی چێژی مەشرەبەکەی ئەو بێت و، ئەو مەشرەبەی پێ ڕووناك بێتەوە و لەگەڵ ڕێڕەوی ڕێبازەکەیدا بگونجێت، بە ڕادەیەك کە دەڵێی ئەم قورئانە لە کۆمەڵە نامەیەك پێکهاتووە!

◆ سەیری ڕوونکردنەوەی بریسکانەوەی ئیعجاز بکە لە دووپات کردنەوەکانی قورئاندا، کە نەفامان بە خەیاڵی خۆیان بە ناتەواویی لە قەڵەم دەدەن لە ڕەوانبێژیی قورئاندا:

بزانە کە لەبەر ئەوەی قورئان کتێبی زیکر و دوعا و بانگەوازە، ئەوا دووپات بوونەوەی جوانتر و ڕەوانتر و تەنانەت پێویستترە. کەواتە بەو جۆرە نییە کە نەفامان و

کەسانی بەرکورت گومان دەبەن. چونکە زیکر دووپات دەبێتەوە و، دوعا دەوترێتەوە و بانگەوازیش جەختی لەسەر دەکرێتەوە، ئەمەش لەبەر ئەوەی کە دووپات بوونەوەی زیکر ڕووناکی دەبەخشێت و، بە وتنەوەی دوعا و دووپات بوونەوەی بانگەوازیش، دوعاکە جێگیر دەبێت و بانگەوازەکەش جەختی لەسەر دەکرێت.

جا لەبەر ئەوەی کە قورئان دەرمان و شیفای هەموو کەسێکە لە هەموو کاتێکدا و، هەموو کەسێکیش لە هەموو کاتێکدا بۆی نالوێت کە هەموو قورئان بخوێنێتەوە، ئەوا خواوەندی دانای میهرەبان زۆربەی مەبەستەکانی قورئانی لە زۆر سوورەتدا، بە تایبەت لە سوورەتە درێژەکاندا، داناوە. بە ڕادەیەك کە هەریەك لەو سوورەتانە وەك قورئانێکی بچووکی لێ هاتووە و، بەم جۆرە ڕێگای بۆ هەموو کەسێك ئاسان کردووە بێ ئەوەی کەس بێ بەش بکات. لەبەر ئەوە، باسی "تەوحید" و "حەشر" و چیرۆکی "حەزرەتی مووسا"ی - دروودی لەسەر بێت - دووپات کردووەتەوە.

پاشان بزانە! هەروەك پێویستییەکانی لەش، بەپێی کات دەگۆڕێن و جیاجیان، هەر بەو جۆرەش پێویستییە مەعنەوییەکانی مرۆڤ کاتەکانیان جیاجیایە. ئەوەتا پێویستیی مەعنەویی مرۆڤیش بۆ بەشێکیان بە وێنەی پێویستیی لەش وایە بۆ "هەوا" و لە هەموو چرکەیەکدایە وەك "هو الله" بۆ ڕۆح و، بۆ بەشێکی تر لە هەموو کاتێکدایە وەك "بسم الله".. ئیتر بەم جۆرە ئەوانی تریش بۆ خۆت لێك بدەرەوە.

کەواتە دووپات بوونەوەی ئایەت و وشەکان بۆ دەرخستنی دووپات بوونەوەی پێویستییە و، ئاماژەیە بۆ زۆری و توندیی ئەو پێویستییە، هەروەها بۆ بێدارکردنەوە و لەخەو هەڵساندنی دەماری پێویستییە و، بۆ شەوق دروستکردنی مرۆڤە بۆ ئەو پێویستییە و، بۆ جووڵاندنی ئیشتیهای پێویستییە سەبارەت بەو خۆراکە مەعنەوییانە.

بزانە کە: قورئان دامەزرێنەری ئەم ئاینە گەورە و توندوتۆڵە و بنیاتنەری بنچینەکانییەتی. هەروەها بناغەکانی ئەم جیهانە ئیسلامییەیە و، هەڵگێڕ و ئاڵوگۆڕکەری لایەنە کۆمەڵایەتییەکانی ژیانی گرۆی مرۆڤە و، وەڵامی گشت پرسیارە دووپاتبووەکانی سەرجەم چین و توێژە جیاجیاکانی گرۆی مرۆڤی تێدایە کە چ بە زمانی دەم و چ بە زمانی حاڵ دەیانکەن. خۆ دووپات کردنەوەش کارێکی گەلێ پێویستە بۆ "دامەزرێنەر"، تاکو ئەوەی دایدەمەزرێنێت جێگیری بکات و.. پێویستی بە وتنەوەی یەك لە دوای یەك هەیە، تاکو ئەو شتەی مەبەستیەتی جەختی لەسەر بکات و پشتی بگرێت.

بزانە! کە قورئان لە بارەی چەند کێشەیەکی گەورەوە دەدوێت و، دڵان بانگ دەکات کە باوەڕیان پێ بکەن و.. چەند ڕاستییەکی وردیش ڕوون دەکاتەوە و داوا لە ژیرییەکان دەکات کە بیانزانن. کەواتە بۆ ئەوەی ئەم کێشانە لەناو دڵاندا دابمەزرێنرێن و لە بیری زۆربەی خەڵکیشدا جێگیر بکرێن، پێویستە لە چەند شێوە و شێوازێکی جیاجیادا دووپات بکرێنەوە.

ئنجا بزانە کە هەموو ئایەتێکی قورئان بەر و پشت و سنوور و هەڵاتگەی خۆی هەیە و، هەر چیرۆکێکیش چەندین حوکم و سوود و مەبەست و ڕووی تێدایە. دەبینیت لە جێگایەکدا لەبەر یەکێك لەو ڕووانە باس دەکرێت، بەڵام لە جێگایەکی تردا لەبەر ڕوویەکی تر، لە سوورەتێکدا لەبەر یەکێك لەو مەبەستانە باس دەکرێت، کەچی لە سوورەتێکی تردا لەبەر مەبەستێکی تر. کەواتە دووپات بوونەوەکە، تەنها لە ڕواڵەتدایە.

* سەبارەت بەوەش کە قورئان باسی هەندێ بابەت و مەسەلەی گەردوونی بە کورتی و پوختی دەکات و، لە هەندێکی تریدا بە شێوەیەکی تەماوی دەدوێت، لە ڕاستیدا ئەم کارەی قورئان، بریسکەیەکی درەوشانەوەی ئیعجازە و، ئەهلی ئیلحاد بە هەڵەدا چوون کە بە وەهمی خۆیان ئەمیان بە نەنگی لە قورئاندا داناوە و، کردوویانە بە جێی ڕەخنەیان.

◆ ئەگەر دەڵێیت:

بۆچی قورئان وەکو فەلسەفە و حیکمەت لە بارەی بوونەوەرانەوە نادوێت و، هەندێ مەسەلە بە کورتی باس دەکات و، هەندێکی تریشیان بە شێوازێك باس دەکات کە لەگەڵ هەست و بیری زۆرینەی خەڵکیدا بگونجێت و، بیریان ماندوو ناکات و ئازاریان نادات. بەڵکو لە ڕواڵەتدا زۆر بە ڕەوانی و ئاسایی باسیان دەکات؟

لە وەڵامدا دەڵێین:

چونکە فەلسەفە لە ڕێی حەق لایداوە و ڕێی لێ ون بووە!

دیارە بە حەتمی لەو دەرس و وتانەی پێشوو تێگەشتیت لەوەی کە: قورئانی پیرۆز کاتێ باسی بوونەوەران دەکات، بۆ ئەوە باسیان دەکات کە بیانکات بە بەڵگە لەسەر زات و سیفات و ناوە جوانەکانی خوای گەورە. واتە: ناوەرۆك و واتاکانی کتێبی گەورەی گەردوون لە خەڵك تێدەگەیەنێت، تاکو بەدیهێنەری گەردوونیان پێ بناسێنێت. بەو واتایەی کە قورئانی پیرۆز "بوونەوەران" لە پێناوی بەدیهێنەرەکەیاندا

بەکار دەهێنێت، نەك لە پێناوی خودی ئەو بەدیهێنراوانەدا! ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە قورئان لە قسە و گوفتاریدا ڕوو لە جەماوەر دەکات.

کەواتە مادەم قورئان لە باسەکانیدا بوونەوەران بۆ ئەوە بەکار دەهێنێت کە بیانکات بە بەڵگە لەسەر بەدیهێنەریان، ئەوا مەرجی "بەڵگە" ئەوەیە کە لە بەرچاوی جەماوەردا لە "ئەنجام"ەکەی ڕوون و ئاشکراتر بێت.

پاشان مادەم قورئان ڕابەرە، ئەوا "بەلاغەتی ڕابەرایەتی" لەوەدایە کە لەگەڵ بیرکردنەوە و ڕوانینی عەوام(زۆرینە)ی خەڵکیدا بڕوات و، هەستەکانیان ڕەچاو بکات و، بێزاری لە بیری جەماوەردا لابیات، تاکو ڕوانینیان بە بێ هەوودە و بێ سوود گرفتاری بێزاری و نەشازی نەبێت و، بیرکردنەوەشیان چەواشە نەکات و، هەستیان - بە بێ هیچ سوودێك - پەرتەوازە نەبێت..

کەواتە ڕەوانترین گوفتارێك ئاراستەی ئەوان بکرێت و، باشترین ڕێنمایی بۆیان ئەوەیە کە ئاشکرا و ئاسان و کورت بێت، تاکو بە ئاسانی لێی تێبگەن و لێی بێزار نەبن و، لەو شتانەدا کە ئەوان پێویستیان بە درێژەپێدانی نییە، ئەم بە کورتی بۆیان باس بکات و، بۆ شتە وردەکانیش نموونە بهێنێتەوە، تاکو بەم کارە لە تێگەیشتنی ئەوان نزیکیان بخاتەوە.

جا لەبەر ئەوەی کە قورئان ڕابەرە بۆ هەموو چینەکانی مرۆڤایەتی، ئەوا بەلاغەتی ڕابەرایەتی وا پێویست دەکات کە شتێك باس نەکات زۆربەی خەڵك بخاتە هەڵەکاری و سەرپێچی کردنەوە سەبارەت بەو شتانەی کە بە گوێرەی ڕواڵەت بینیی خۆیان بە بەدیهیی دەزانن و، ئەو شتە هەست پێ کراو و باوانەی ناو ئەوان - بە بێ هیچ پێویست کردنێك بە گۆڕین - نەگۆڕێن و، ئەو شتانەش کە ئەوان لە کار و فەرمانبەری و ئەرکە سەرەکییەکەیاندا پێویستیان پێیان نییە، ئەم هەر باسیان نەکات، یان ئەگەر باسیشی کردن، بە پوختی لە بارەیانەوە بدوێت..

بۆ نموونە:

قورئان باسی "خۆر" دەکات، بەڵام نەك لەبەر خۆر خۆی و چییەتییەکەی، بەڵکو لەبەر ئەو کەسەی کە ڕووناکی کردووەتەوە و کردوویەتی بە چرا و، لەبارەی کارمەندییەکەی خۆرەوە دەدوێت کە لەوەدایە بووە بە تەوەرەیەك بۆ دەرخستنی سنعەتی کردگار و ڕێکوپێکیی بەدیهێنراوان. خۆ ڕێکخستن و ڕێکوپێکیش بریتین لە چەند ئاوێنەیەك کە بەدیهێنەری مەزنمان پێ دەناسێنن.

كەواتە قورئان بە پیشاندانی ڕێكوپێكـی لـە تـان و پـۆی چنینـی بەدیـهێنراواندا، كـەمالاتی بەدیهێنـەری دانـا و زانامان پێ دەناسێنێت و، كـە دەفـەرموێ: ﴿والشَّمْسُ تجري﴾ (یس:٣٨) تێمان دەگەیەنێت و بێدارمان دەكاتەوە بۆ هەڵسوكەوتەكانی توانستی گەورەی خواوەند لە جیاوازیی نێوان شەو و ڕۆژ و، یەك لە دوای یەك هـاتنی هـاوین و زسـتاندا. بەم سـەرنج ڕاكێشـانەش گـوێ ییست بۆ گـەورەیی دەسـتەڵات و توانـای كـردگار و یەكتایی لە پەروەردگارییەكەی خوادا بێدار دەكاتەوە. جا ئیتر حەقیقەتی هاتوچۆی خۆر هەرچۆن و بە هەر شێوەیەك بێت، هیچ كارێك ناكاتە سەر مەبەستەكەی قورئان، كە بریتییە لە پیشاندان و دەرخستنی ئەو ڕێكخستنە دیار و چنراوە(منسوج)ی كە لە كاروباری خۆردا هەیە.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِراجاً﴾ (نوح:١٦)..

كە قورئان وشەی: "سراج" لـەم دەسـتەواژەیەدا بـەكاردەهێنێت، جیـهان لـە شێوەی كۆشكێكدا دەردەخات و، كەرەسەكانی ناو جیهانیش لە شێوەی پێداویستییەكانی ناو ئـەو كۆشـكەدا پیشـان دەدات و، شـتە ڕازاوەكـان و خۆراكـەكانی ناویشـی بـە هـی دانیشـتووان و میوانەكانی نـاو ئـەو كۆشـكە لـە قەڵـەم دەدات و، لـەو دەربڕینـەدا وا لـە مـرۆڤ دەكـات كـە هەسـت بكـات و پـەی بـەوە ببـات كـە دەسـتێكی ڕەنگـین و سەخاوەتمەند و میهرەبان بۆ میوانەكان و خزمـەتگوزارەكانی نـاو ئـەو كۆشـكە ئامـادەی كـردوون. "خـۆر"یش لـەو كۆشـكەدا بریتییـە لـە كـار پـێ سـپێرراوێكی بەردەسـت و چرایەكی ڕووناككەرەوە.

كەواتـە بـەكارهێنانی وشـەی "سـراج" لـەم گوزارشـتەدا، مـرۆڤ بـۆ بـەزەیی و میـهرەبانیی بەدیهێنـەر لـە نێـوان گـەورەیی پەروەردگارێتییەكـەیدا بێـدار دەكاتـەوە و، مرۆڤیش لـە چاكەكارییـەكانی ئـەو خواوەنـدە لـە نێـوان فراوانیـی میهرەبانییەكـەیدا تێدەگەیەنێت و، وایان لـێ دەكات كە هەست بەو سـەخاوەتمەندییانەی خواوەنـد بكـەن كە لە گەورەیی پادشاییەكەیدا هەیە.

ئنجا ئێستا گوێ لەو مرۆڤە فەلسەفییە زۆربڵێیـە ڕابگـرە، بزانـە لـە بـارەی خـۆرەوە چی دەڵێت؟

ئەوەتا دەڵێت :

(خۆر پارچەیەكی زەبەلاحی تواوەی ئاگرە و، هەر لە جێـی خـۆی بـە دەوری خۆیـدا دەخولێتـەوە و، چـەند پزیسـكێكی لـێ جیـا بووەتـەوە، كـە بریتیـن لـە زەوییەكـەمان و

هەسارە گەڕۆکەکانی تر. جا ئەم قەبارە گەورە و جیاجیانەش، کە یەکجار زەبەلاحن، گەورەییان ئەوەندەیە و.. ماهییەتیان ئەوەیە).

جا بڕوانە ئەم مەسەلەیە جگە لە سەرسووڕمان و واق وڕمان چ سوودێکی پێ گەیاندیت؟

خۆ نە کەمالێکی زانستی و، نە چێژێکی ڕۆحی و، نە ئامانجێکی ئادەمی‌یانە و، نە سوودێکی ئاینیی پێ نەگەیاندیت..

لەمەوە قیاس و بەراوردی مەسەلەکانی تریش بکە، تاکو نرخ و بەهای ئەو مەسەلە فەلسەفی‌یانە بزانیت کە بە ڕواڵەت شتێکی ڕازاوەن، کەچی لە ڕاستیدا ناوەڕۆکەکەیان نەزانی‌یەکی خالی و بەتاڵە!

کەواتە با زرق و برقە ڕواڵەتی‌یەکەی فەلسەفە لە خشتەت نەبات و، هەرگیز پشت لە ڕوونکردنەوەکانی قورئانی خاوەن ئیعجاز هەڵنەکەیت.

اللّهم اجعل القرآن شفاءً لنا – ولكاتبه وأمثاله – من كل داء ومؤنساً لنا ولهم في حياتنا وبعد موتنا، وفي الدنيا قريناً، وفي القبر مونساً، وفي القيامة شفيعاً، وعلى الصراط نوراً، ومن النار ستراً وحجاباً، وفي الجنة رفيقاً، والى الخيرات كلها دليلاً وإماماً، بفضلك وجودك وكرمك ورحمتك يا أكرم الأكرمين ويا أرحم الراحمين. آمين.

اللّهم صلّ وسلم على مَن أُنزل عليه الفرقان الحكيم وعلى آله وصحبه أجمعين. آمين. آمين.

بێداری:

لەو چل جۆرانەی ئیعجازی قورئان پازدە جۆرمان لە "مەسنەویی نووری"دا باس کردووە، لە شەش دڵۆپی نمی چوارەم، بە تایبەت لە شەش سەرنجە وردەکانی دڵۆپی چوارەمدا. لەبەر ئەوە لێرەدا بە کورتی باسمان کردن. جا هەر کەسێك دەیەوێت بە درێژی ئاگادار بێت، با سەرێك لەوێ بدات.

الباقي هو الباقي

سەعیدی نوورسی

پاشكۆی وتەی نۆزدەهەم و سی و یەكەم

موعجیزەی لەت بوونی مانگ

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿إِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۞ وإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ﴾

(القمر: ١-٢)

چەند فەیلەسووفێكی ماددی و ئەوانەش كە كوێرانە چاویان لێ دەكەن، دەیانەوێت پەردە بەسەر ڕووی موعجیزەی "لەت بوونی مانگ"دا، كە وەك مانگی چواردە دەدرەوشێتەوە، بگێڕن و لە بەرچاودا لایبەن. ئەوەتا چەند وەهمێكی هەڵە و دوور لە ڕاستی لە بارەیەوە بڵاو دەكەنەوە و دەڵێن:

(ئەگەر موعجیزەی لەت بوونی مانگ لە ڕاستیدا ڕووی بدایە، ئەوا سەرانسەری جیهان دەیزانی و، هەموو كتێبەكانی مێژوویش باسیان دەكرد)!

وەڵام:

موعجیزەی لەت بوونی مانگ لە بەردەم كۆمەڵێكدا ڕووی داوە كە دەعوای پێغەمبەرێتی پێغەمبەریان ﷺ بیست و ئینكارییان كرد، ئەم موعجیزەیەش بۆ چەسپاندنی ئەو دەعوایە ڕووی داوە. ڕوودانەكەشی لە شەودا و لە كاتێكدا كە خەڵكی بێ ئاگا بوون و بە شێوەیەكی كاتیش بووە. ئەمە سەرەڕای ئەوەی كە جیاوازیی هەڵاتگەكان(مطالع) و پەڵە هەور و، هۆكارەكانی تری جگە لەمانەش، ڕێ لە بینینی مانگ دەگرن. شتێكی ئاشكراشە كە هۆكارە شارستانییەكانی نوێ و كاروباری ڕوانین و سەیركردنی بۆشایی ئاسمان، وەك ئێستا، باو نەبووە.

كەواتە مەرج نییە كە هەرچی كەس هەیە لە هەموو جێگایەكدا ئەم لەت بوونەی مانگ ببینێت و، ئەم ڕووداوەش بچێتە ناو كتێبەكانی مێژووەوە!

ئێستا لە نێوان چەندین خاڵی زۆردا گوێ بۆ پێنج خاڵ ڕابگرە، كە گوێت ڕاگرت، ئەوا پشت بە خوا، هەموو ئەو پەڵە هەورە وەهمییانەی كە لەسەر ڕووی ئەم موعجیزەیە كەڵەكە بوون، دەڕەوێنەوە:

● خاڵی یەکەم:

سەرسەختی و ملنـەدانی کافـرانی ئـەو کاتـە - بـەپێی هـەواڵی مێـژوو - شـتێکی بەناوبانگ و زانـراوە. جـا کاتێ کـە قـورئـانی پـیرۆز ئـەم موعـجیزەیەی بـە ئایـەتی: ﴿وانشَقَّ القمر﴾ ڕاگەیاند و، دەنگدانەوەی ئەم ئایەتەش بە هەموو لایەکدا بڵاو بووەوە، هیچ کام لەو کافرانەی کە باوەڕیان بە قورئان نەدەهێنا، نەیانتوانی و پرکێشیی ئـەوەیان نەکرد کـە ئـەم ئایەتـە بـە درۆ بخەنـەوە، واتـە: بڵێـن: درۆیـە، ڕووداوی وا ڕووی نـەداوە. چونکە ئەگەر لە ڕاستیدا ئەو موعجیزەیە ڕووی نەدایە و، شتێکی چەسپاو نەبوایە لایـان، ئەوا بە توندی بۆ بەدرۆخستنەوەی و بەتاڵکردنەوەی دەعـوای پێغەمبـەرێتیی پێغەمبـەر ﷺ ڕادەپەڕین. خۆ ئـەوەتا هـەموو کتێبـەکانی مێـژوو بگـەڕێ، هیچ کامیـان چ قسـەیەکی کافرانی سەبارەت بە ئینکاریی لەت بوونی مانگ نەقڵ نەکردووە، مەگـەر ئـەوە نەبێ کـە قورئان خۆی لە ئایەتی: ﴿ويقولوا سحرٌ مستمر﴾دا ڕوونی کردووەتەوە. ئەویش بریتییە لەوەی کە: ئەو کافرانەی ئەم موعجیزەیان بە چاوی خۆیان دی، وتیـان: "ئەمـە سیحرە" کەواتە با چەند کەسێك بڕۆن بۆ شوێنانی تر و بپرسن ئایا خەڵکی ئەو شوێنانەش ئەمـەیان دیـوە یـان نـا؟ کـە ڕۆژ بـووەوە لـە "یەمـەن" و شـوێنانی تـرەوە کـاروان گەیشـتە لـەوێ. کافرەکانیش هەواڵی ئەمەیان لـێ پرسین، ئـەوانیش وتیـان: بـەڵێ، ئەمـەمان دیـوە. ئنجا کافرەکان وتیان: (سیحری هەتیوەکەی ئەبوو تالیب گەیشتووەتە ئاسمانیش)!

● خاڵی دووەم:

زۆربەی پێشەوایانی زانسـتی کـەلام، وەك سـەعدی تـەفتازانی، وتوویانە: (ڕوودانـی لـەت بوونی مـانگ موتـەواتیرە، وەك هـەڵقوڵانی ئـاو لـە نێـوان پەنجـە پیرۆزەکـانی و تێراوبوونی سوپایەکی تەواو لەو ئاوە، هەروەها وەك گریان و بێتاقەتیی بنەدارەکـەی نـاو مزگەوت لە دووریی پێغەمبەر ﷺ کە لە کاتی خوتبـەدا پـاڵی پێـوە دەدایـەوە، کـە ئەمـەش کۆمەڵی ناو مزگەوت هەموویان گوێیان لـێ بـوو.. واتـە: ئەم ڕووداوە کۆمـەڵێکی زۆر لـە کۆمـەڵێکی زۆرەوە، کـە هـەرگیز ناگونجێ لەسـەر درۆ یـەکیان گرتبێـت، دەمـاودەم هێناویانە و بەم جۆرە بە ئێمەش گەیشتووە. کەواتە ڕووداوەکـە موتـەواتیری قـەتعی و بێ گومانـە، وەك گومـان نـەبوون لـە هـەواڵی دەرکـەوتنی ئەسـتێرەیەکی کلکـدار لـە پێـش هەزار ساڵدا و، بوونی دوورگەی "سەرەندیب" هەرچەندمش نەماندیوە).

بەم جۆرە بۆت دەرکەوت کە ورووژاندنی گومان لە دەوری ئەم مەسەلە بێ گومانە و هاوچەشنی ئەمەدا کە بە چاو دەبینرێن، جگە لە نەفامی و بێ عەقلی هیچی تر نییە..

چونکە لەم مەسەلانەدا ئەوەندە بەسە کە بزانرێت یەکێکە لە گونجاوەکان(الممکنات) نەك لە نەگونجاوەکان(المستحیلات). خۆ لەت بوونی مانگیش شتێکی گونجاوە و، وەکو ئەوە وایە کە چیایەك بە تەقینەوەی گڕکانێك لەت بێت.

● حاڵی سێهەم:

موعجیزە بۆ ئەوە پیشان دەدرێت کە ئەوانەی ئینکاریی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ دەکەن، قەناعەت بە پێغەمبەرێتییەکەی بکەن، نەك بۆ ئەوەی ناچاریان بکات ئیمانی پێ بهێنن! کەواتە هەر هێندە پێویستە کە ئەو موعجیزەیە پیشانی ئەوانە بدرێت دەعوای پێغەمبەرێتیان بیستووە، بەو ئەندازەیەی کە بیانگەیەنێتە دڵنیایی و قەناعەتی تەواو لە ڕاستیی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەردا ﷺ.

بەڵام دەرخستنی ئەو موعجیزەیە لە هەموو جێگایەکدا و بە ڕوونی، بە جۆرێك کە خەڵکی ناچار بکات بۆ ئیمان هێنان و ملکەچ کردن، ئەم کارە، دژی حیکمەتی خواوەندی دانای شکۆمەندە و پێچەوانەی نهێنیی "تەکلیف"ە کە خوا لە بەندەکانی دەکات. چونکە نهێنیی ئەو تەکلیفەی خواوەند داخوازی ئەوەیە کە دەرفەت بە ژیریی مرۆڤ بدات و "ویست" و "ئیختیار"ی لێ دانەماڵێت!

خۆ ئەگەر خواوەندی بەدیهێنەر موعجیزەی لەت بوونی مانگی بۆ ماوەی دوو سەعات بهێشتایەتەوە و پیشانی هەموو جیهانی بدایە و بچوایەتە ناو کتێبەکانی مێژوو - وەك فەیلەسووفەکان دەیانەوێت - ئەوا کافران دەیانوت: ئەمە دیاردەیەکی گەردوونیی ئاساییە و، ئیتر ئەو کاتە نەدەبوو بە بەڵگە لەسەر ڕاستیی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەر ﷺ و بە موعجیزەیەکی تایبەتیی پێغەمبەری مەزن ﷺ دانەدەنرا، یان دەبووە موعجیزەیەکی بەدیهیی وا کە عەقڵی ناچار دەکرد باوەڕ بهێنێت و ئیختیار و ویستی لێ دەسەندەوە و ئەو کاتەش ڕۆحە نزمە خەڵووزئاسا بێ نرخەکانی وەك هی ئەبوو جەهل لەگەڵ ڕۆحە پاك و بەرز و ئەڵماس ئاساکانی وەك هی حەزرەتی ئەبووبەکری صیدیق - خوای لێ ڕازی بێت - یەکسان دەبوون! واتە ئەو کاتە نهێنیی تەکلیفی خوا لە بەندەکانی، لەناودەچوو.

لەبەر ئەوە، ئەم موعجیزەیە بە شێوەیەکی کاتی و، لە شەودا و، لە کاتی بێ ئاگاییدا ڕووی داوە و، جیاوازیی هەلاتگەکان و، هەور و شتی تریش بوون بە پەردە و ڕێیان لەوە گرتووە کە هەموو خەلکی ببینن. لەبەر ئەوانەیە کە ئەم موعجیزەیە نەڕۆشتووەتە ناو کتێبەکانی مێژوو.

● خالّی چوارەم:

ئەم موعجیزەیە کە لە شەودا و، بە شێوەیەکی کاتی و، لە وەختی بێ ئاگاییدا ڕووی داوە، دیارە بێ هیچ گومانێك هەموو کەسێك لە هەموو جێگایەکدا نایبینێت. بەلکو ئەگەر هەندێ کەسیش ببینێت، باوەڕ بە چاوی خۆی ناکات! خۆ ئەگەر باوەڕیشی پێ بکات، ئەوا ڕووداوێکی وا کە لە دەمی یەك کەسەوە بگێڕرێتەوە، لە لای مێژوو بایەخی پێ نادرێت.

زانا لێکۆلەرەکان ئەو زیادەیەیان ڕەتداوەتەوە کە لە ڕیوایەتی ئەم موعجیزەیەدا زیاد کراوە کە گوایا: (دوای لەت بوون، مانگ هاتووەتە سەرزەوی)!

ئەو زانایانە ئەم زیادەیەیان لە لا نەچەسپاوە و فەرموویانە: لەوانەیە هەندێ لە مونافیقان ئەمەیان لەسەر ڕیوایەتەکە زیاد کردبێت، تاکو بایەخ بۆ هەموو ڕیوایەتەکە نەهێلن و، نرخ و بەهاشی دابگرنە خوارەوە!

ئنجا دەبێ بزانین لەو کاتەدا کە موعجیزەکە ڕووی داوە، پەلە هەوری نەزانی ڕووی ئاسمانی ئینگلتەرای داپۆشیبوو، کاتیش لە ئیسپانیا لە خۆرئاوابووندا بوو، ئەمریکاش لە ڕۆژی ڕووناکدا بوون و، لە چین و ژاپۆنیش تازە بەرەبەیان سەری دەرهێنابوو، لە ولاتەکانی تریشدا چەند ڕێگرێکی تر هەبوون لە ڕێی بینینی ئەم موعجیزەیەدا، کەواتە ئەم موعجیزەیەیان تێدا نابینرێت!

جا کە ئەمەت زانی، ئنجا سەرنج لە قسەی ئەو کەسە بدە کە دەلێت:

(مێژووی ئینگلتەرا و چین و ژاپۆن و ئەمریکا و ولاتانی تری وەك ئەوان، ئەم ڕووداوە باس ناکەن، کەواتە ڕووی نەداوە)!

ئەمە چ چەنەبازییەیە کە ئەوانە دەیکەن؟!

دەسا زەرەرمەندی و ڕسوایی بۆ ئەوانەی کە بە پاشخوانی ئەورووپا دەژین!

● خالّی پێنجەم:

"لەت بوونی مانگ" ڕووداوێك نییە کە هەر لە خۆیەوە و لەسەر بناغەی چەند هۆکارێکی سروشتی و لە ڕێگای ڕێکەوتەوە ڕووی دابێت. نەخێر.. بەلکو بەدیهێنەری

دانا - کە پەروەردگاری خۆر و مانگە - ئەم رووداوەی بەسەر مانگدا هێناوە و، کردوویەتی بە رووداوێکی بازدەر بەسەر هەموو یاسا گەردوونییەکاندا، لە پێناوی تەسدیق کردنی پێغەمبەرێتیی پێغەمبەرە خۆشەویستەکەیدا ﷺ و، بۆ ئەوەی کە دەری بخات بانگەوازی ئەم پێغەمبەرە ﷺ بانگەوازێکی راستە. کەواتە خواوەندی گەورە بەپێی دانایی و، داخوازیی نهێنیی رێنمایی و تەکلیف و، حیکمەتی راگەیاندنی پەیامەکانی خۆی کە پێغەمبەر ﷺ رایاندەگەیەنێت، ئەو موعجیزەیەی پیشان داوە و، بۆ ئەوەی بیانووی ئەو کەسانەش ببڕێت کە موعجیزەکەیان دیوە.. لە هەمان کاتدا خواوەند بەپێی خواستی حیکمەت و ویستی خۆی، ئەم موعجیزەیەی پیشانی دانیشتووانی شوێنەکانی تری جیهان نەداوە، لەو شوێنانەی کە بانگەوازی پێغەمبەرەکەی خوایان پێ نەگەشتووە و، بە پەڵە هەور و جیاوازیی هەڵاتگەکان و مانگ هەڵنەهاتن یان خۆر هەڵهاتن لە هەندێ وڵاتدا و بوونی رۆژ لە هەندێکی تردا و خۆرئاوابوون لە غەیری ئەواندا، بەمانە و غەیری ئەمانە لەو هۆکارانەی کە دەبنە هۆی نەبینینی مانگ، ئەو موعجیزەیەی پێش چاوی ئەوان نەخستووە.

جا ئەگەر ئەو موعجیزەیە پیشانی هەموو خەڵکی جیهان بدرایە، ئەوا یان: لە ئەنجامی ئاماژەی پێغەمبەری مەزنەوە ﷺ و بۆ مەبەستی دەرخستنی موعجیزە پێغەمبەرانەکەی پیشانیان دەدرا، دیارە ئەو کاتە دەبوو بە شتێکی بەدیهی و خەڵکی ناچار دەبوون باوەڕی پێ بکەن. واتە "ویست" و "ئیختیار"یان لێ دەسەندرایەوە و نهێنیی تەکلیف تیا دەچوو. لە کاتێکدا کە ئیمان پارێزگاری لە سەربەستیی "عەقڵ" دەکات و نایەوێت ویست و ئیختیاری لێ داماڵێت.. یان وەك رووداوێکی ئاسمانیی پەتی و ئاسایی پیشانیان دەدرا، ئەو کاتەش پەیوەندیی بە پێغەمبەرێتیی پێغەمبەرەوە ﷺ دەپچڕا و، هیچ تایبەتکارییەکی تێدا نەدەما.

به کورتی:

هیچ دوودڵییەك لە رووداني "لەت بوونی مانگ"دا نییە و، بە جۆرێکی بێ گومان بۆمان چەسپا. وا ئێستاش دوای ئەمە، لە نێوان بەڵگە بێ گومان و زۆرەکاندا بە شەش بەڵگە[1] ئاماژە بۆ رووداني ئەم موعجیزەیە دەکەین، کە ئەمانەن:

---

(١) واتە شەش بەڵگەی توندوتۆڵی بێ گومان لە نێوان شەش جۆر بەڵگەدا هەن لەسەر رووداني لەت بوونی مانگ. بەڵام بەداخەوە لەم مقامەدا مافی خۆیان نەداین و بە کورتی مایەوە. (دانەر)

* یەکدەنگیی هەموو هاوەڵە دادوەرەکانی پێغەمبەر ﷺ.
* یەکگرتنی زانایانی لێکۆڵەر و تەفسیرنووسان، کاتێك کە تەفسیری ئایەتی: ﴿وانشق القمر﴾یان کردووە.
* زانا ڕاستگۆکانی "فەرمووده" لە ڕیوایەتەکانیاندا ڕوودانی ئەم موعجیزەیەیان بە چەندین سەنەد و ڕێگای جیاجیا نەقڵ کردووە[1].
* شایەتیدانی هەموو ئەهلی "کەشف" و "ئیلهام" لە ئەولیا و پیاوچاکە ڕاستگۆکان.
* پشت ڕاستکردنەوەی ئەم موعجیزەیە لە لایەن پێشەوا هەرە زاناکانی زانستی کەلامەوە، هەرچەند مەشرەب و ڕێبازەکانیشیان جیاوازن.
* قبوڵ کردنی ئەم موعجیزەیە لە لایەن نەتەوەی ئیسلامەوە، کە هەروەك لە فەرموودەدا هاتووە: "لەسەر گومڕایی هەرگیز کۆ نابنەوە و یەك ناگرن".

هەموو ئەمانە، ڕوودانی لەت بوونی مانگ ڕوون دەکەنەوە و، وەك خۆری ناوجەرگەی ئاسمان دەیسەلمێنن.

پوختەی ئەم قسانە:

ئەوەی تا ئێستا باسمان کرد، شتێك بوو بە ناوی لێکۆڵینەوەی زانستییەوە و، بۆ مەبەستی بێدەنگ کردنی لایەنی بەرامبەر باسمان کرد. وا دوای ئەمە، بە ناوی "حەقیقەت" و لە پێناوی "ئیمان"دا دەدوێین. زانیمان کە لێکۆڵینەوەی زانستی چی دەڵێت..

بەڵام حەقیقەت دەڵێت:

کۆتایی هێنەر بە دیوانی پێغەمبەرێتی و مانگی درەخشانی ئەو ئاسمانە کە حەزرەتی "محمد المصطفى"یە ﷺ، ویلایەتی بەندایەتییەکەی هەتا پلەی "مەحبووبییەت" بەرز

---

(١) لێرەدا سێ فەرموودە دەهێنین لەوانەی کە ئیمامی بوخاری و موسلیم ڕیوایەتیان کردوون:
١- عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه قال: انشق القمر على عهد رسول الله ﷺ شقين فقال النبي ﷺ: "اشهدوا". متفق عليه. ٢- وعن أنس رضي الله عنه أن أهل مكة سألوا رسول الله ﷺ أن يريهم آية، فأراهم انشقاق القمر. متفق عليه. ٣- وعن ابن عباس رضي الله عنهما إن القمر انشق في زمان النبي ﷺ متفق عليه. راجع: مسند الإمام أحمد ١/ ٣٧٧، ٤١٣، ٤٤٧، ٤٥٦، ٣/٢٠٧، ٢٢٠، ٢٧٥، ٢٧٨، ٤/٨١ ورواه الطيالسي برقم ٢٩٥، ١٨٩١، ١٩٦٠. وتفسير ابن كثير (٦/٤٦٩) لمعرفة تواتر الحادثة. وانظر كذلك: اللؤلؤ والمرجان فيما اتفق عليه الشيخان. ج٣/ص٢٨٠ (وەرگێڕ)

بووەوە، ئەوەتا کەرامەت و موعجیزە هەرە گەورەکەی ئەوی بە "میعراج" دەرخست، واتە بە: هاتوچۆکردن و ڕۆشتنی جەستەیەکی سەر ڕووی زەوی بەناو ئاسۆکانی ئاسمانە بەرزەکاندا و، خۆناساندنی بە ئەهلی ئاسمانەکان. ئنجا بەو موعجیزەیەی ویلایەتە گەورەکەی خۆی و، خۆشەویستییە بێگەردەکەی بۆ خوا و، بەرزبوونەوەی بەسەر ئەهلی ئاسمانانەدا بۆ ئاسمان نشینان چەسپاند..

هەر بەو جۆرەش خواوەند ئەو مانگەی کە بە ئاسماندا هەڵی واسیوە و پەیوەندیی بە زەوییەوە هەیە، تەنها بە ئاماژەیەکی بەندەکەی خۆی لەسەر زەوییەوە، کرد بە دوو لەتەوە و، بۆ مەبەستی چەسپاندنی پێغەمبەرێتیی ئەو بەندە خۆشەویستەی خۆی، ئەم موعجیزەیەی ئەوی پیشانی زەوی نشینان دا، بە ڕادەیەکی وا کە پێغەمبەر ﷺ وەك دوو بەشە ڕووناکەکەی مانگی لێ هات، چونکە بە هەر دوو باڵی نوورانیی: "ویلایەت" و "پێغەمبەرێتی" بۆ بەرزترین پلەی کەمالات بەرز بووەوە تا گەیشتە "قاب قوسین" یان نزیکتر..

جا هەروەك مایەی شانازیی زەوی نشینانە، هەروەها بوو بە مایەی شانازیی ئەهلی ئاسمانیش!

علیه وعلى آله وصحبه الصلاة والتسليمات ملء الأرض والسموات.

﴿سبحانك لا علمَ لنا إلاّ ما علّمتنا إنك أنت العليم الحكيم﴾.

پارچەیەك لە پاشکۆی پەیامی
موعجیزاتی ئەحمەدی

بۆچی تەنها "محەممەدی ئەمین" ﷺ بەم میعراجە مەزنە تایبەتمەند کرا؟

ئەم باسە لە نێوان باسی بەڵگەکانی پێغەمبەرێتی پێغەمبەری سەروەرماندا ﷺ و لە وەڵامی پرسیارێکدا نووسراوە کە لە دەمی باسکردنی گرفتی یەکەمی سێ گرفتەکەی کۆتایی بناغەی سێهەمی پەیامی (میعراج)دا کرا. کەواتە ئەمە وەك پوختە پێرستێك وایە.

پرسیار:
بۆچی تەنها "محەممەدی ئەمین" ﷺ بەم میعراجە مەزنە تایبەتمەند کرا؟
وەڵام:
ئەم گرفتەی یەکەمتان، بە درێژی لە هەر سی و سێ وتەکەی کتێبی سۆزلەر (وتەکان)دا شی کراوەتەوە. بەڵام لێرەدا و بە پوختە پێرستێك سەبارەت بە کەماڵاتی ئەم پێغەمبەرە بەرێزە ﷺ و، بەڵگەکانی پێغەمبەرێتییەکەی و، دەرخستنی ئەوەی کە تەنها ئەم پێغەمبەرە ﷺ شایانی ئەم میعراجە بەرزەیە، ئاماژەیەکی پوخت پێش چاو دەخەین.
یەکەم: کتێبە پیرۆزەکانی وەك تەورات و ئینجیل و زەبوور، چەندین ئاماژە و مزگێنییان سەبارەت بە پێغەمبەر ﷺ تێدایە، هەرچەندەش بە درێژایی مێژوو قەڵەمی دەستکارییان تێ براوە. لەم چەرخەی خۆماندا زانای لێکۆڵەر: "حسين الجسر" سەد و دە مزگێنیی لەو کتێبانە دەرهێناوە و، لە کتێبەکەیدا کە ناوی: "الرســالة الحميديــة"یە تۆماری کردوون.
دووهەم: بەپێی هەواڵی "مێژوو" هەروەها بە گەلێ ڕیوایەتی صەحیح، چەندین مزگێنیی زۆری کاهینەکان چەسپاوە. وەك ئەو دوو کاهینە بەناوبانگەی کە ناویان (شیق) و (سەتیح)ە و، پێش ناردنی پێغەمبەر ﷺ مزگێنییان داوە و هەواڵی هاتنی پێغەمبەری ئاخر زەمانیان ڕاگەیاندووە.

سێهەم: ئەو ڕووداوانەی لە شەوی لەدایکبوونیدا ڕوویان داوە، وەك: ڕووخانی بتەکانی ناو کەعبە و، ڕووخانی هەیوانی کیسرا و، سەدان ئیرهاص و ڕووداوی لە ئاسایی بەدەری تری وەك ئەمانە، کە تەواو بەناوبانگن و "کتێبەکانی مێژوو" باسیان کردوون.

چوارەم: هەڵقوڵانی ئاو لە نێوان پەنجە پیرۆزەکانی و تێراوبوونی سوپا لەو ئاوە و، تاسە و گریان و ناڵەی بنەدارەکەی ناو مزگەوت و، لەت بوونی مانگ، وەك دەقی ئایەتی: ﴿وانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ دەری بڕیوە و، چەندین موعجیزەی تری وەك ئەمانە کە لە لای زانا لێکۆڵەرەکان سەلماون و هەزار موعجیزەی وەکو ئەمانە دەبن و، کتێبەکانی بەسەرهاتی ژیانی پێغەمبەر ﷺ و مێژوو تۆماریان کردوون.

پێنجەم: هەموو دۆستان و دوژمنان، بە جۆرێکی بێ گومان، لەوەدا یەکیان گرتووە کە ئەو ڕەوشتە جوانانەی لە پێغەمبەردان ﷺ لە بەرزترین پلەدان و، ئەو سیفەتە باشانەی کە لە بانگەوازەکەیدا هەن لە ئاستێکی گەلێ بڵنددان و، هەڵسوکەوتی لەگەڵ خەڵکیدا باشترین شایەتە لەسەر ئەمە. شەریعەتە پاك و بێگەردەکەشی کامڵترین ڕەوشتی بەرزی لە خۆدا کۆکردووەتەوە، هەروەك بەرزی و شکۆمەندیی ئایینەکەی شایەتە لەسەری.

شەشەم: لە ئاماژەی دووهەمی وتەی دەهەم(پەیامی حەشر)دا ئاماژەمان بەوە داوە کە:

زاتی پیرۆزی ئەم پێغەمبەرە بەڕێزە بوو ﷺ کە بۆ جێبەجێ کردنی ویستی خوا لە بارەی پیشاندانی خوایەتیی خوای گەورە و بەپێی خواستی حیکمەتی ئەو خوایە، بەو بەندایەتییە گەورەیەی کە لە ئایینەکەیدایە، بەرزترین پلەکانی "بەندایەتی"ی پیشان دا..

هەروەها وەك شتێکی بەڵگەنەویستە هەر تەنها ئەو پێغەمبەرەیە ﷺ کە بەڕێزترین ڕابەر و ڕێ پیشاندەرە بۆ جوانیی کەماڵی ڕەهای بەدیهێنەری جیهان و، باشترین و بەرزترین ناسێنەرە کە بەدەم بانگی ئەو ویستەی خواوە ڕۆشتووە سەبارەت بە دەرخستن و پیشاندانی ئەو جوانییە لە ڕێی نێرراوێکەوە، وەك "ڕاستی" و "دانایی" داخوازی ئەمەن.

هەروەها، وەك شتێکی لەبەرچاو و بینراوە، هەر ئەو پێغەمبەرەیە ﷺ کە گەورەترین ڕێ پیشاندەرە و شارەزای کەماڵی سنعەتی بەدیهێنەری جیهانە، ئەو کەماڵەی کە لەوپەڕی جوانیی ڕەهادایە، ئەم ڕێنماییەشی بەوپەڕی گەورەیی دەرخستووە و بە زوڵاڵترین دەنگ ڕایگەیاندووە. بەم کارەشی بە دەم ویستی خوای گەورەوە ڕۆشتووە و

سـەرنجی دنیـای بـۆ کـەماڵی سنعەتی خواوەنـد ڕاکێشـاوە و خـەڵکی لـێ ئاگـادار کردووەتەوە..

هەروەها، وەك شتێکی پێویستە، هەر تەنها ئەو پێغەمبەرەیە ﷺ کە کامڵترین کەسێك بێت هـەموو پلـەکانی "تـەوحید"ی بە خەڵك ڕاگەیاندبێت و، بەم پێیـە بـە دەم ویستی پەروەردگاری هەموو جیهانەکانەوە ڕۆشتبێت و، "بـەکتایی" خواوەنـدی بەسـەر هـەموو چینە زۆرەکانی بەدیهێنراواندا ئاشکرا کردبێت.

هەروەها، وەك شتێکی پێویستە، هەر ئەو پێغەمبەرەیە ﷺ کە خاوێنترین و ڕووناکترین ئاوێنەیە بۆ پیشـاندان و ڕەنگدانـەوەی جوانکارییـەکانی جوانیـی خـاوەنی جیـهان و وردەکارییەکانی جوانییە بـێ وێنـە و بەرزەکـەی، وەك ئـەو شـایەتییەی کـە ئاسـەوارە ناوازەکـانی دەستەڵاتی ئـەو دەیـدەن لەسـەری. هـەروەها ئـەم پێغەمبـەرە ﷺ بـەرزترین و چاکترین کەسێکە خواوەند خۆشـی ویسـتبێت و لـە لای غـەیری خۆیشـی خۆشەویستی کـردبێت. پێغەمبەریش ﷺ بەدەم ویسـتی خواوەندەوە ڕۆشـت لەوەدا کە ئەو جوانییـە بەرز و پیرۆزەی خواوەندی دی و، بەپێی داخوازیی "حەقیقـەت" و "حیکمـەت" پیشـانی غەیری خۆیشی دا.

هەروەها وەك شتێکی بەڵگەنەویستە، هەر ئەو پێغەمبەرەیە ﷺ مەزنترین کەسێك بێـت کە هەر شتێك لە گەنجینە پەنهانـەکانی بەدیهێنـەری جیهاندایـە، بـە جیـهانی ناسـاندبێت، ئـەو گەنجینانـەی کـە بـە نـاوازەترین موعجـیزە و بـەنرخترین گەوهـەر پـڕ کـراون. ئـەم پێغەمبەرە ﷺ گەورەترین و بەرزترین کەسە کە ئەمـەی دەرخسـتووە و وەسـفی کـردووە. بـەم کارەشـی بـە دەم ویسـتی خواوەنـدەوە ڕۆشـتووە لـەوەدا کـە دەیـەوێت ئـەم گەنجینـە شارراوانە دەربخات و ئاشکرایان بکات.

هەروەها، وەك شتێکی بەڵگەنەویستە، هـەر ئـەو پێغەمبەرەیـە ﷺ کـە کامڵـترین ڕابـەر بێـت بۆ جینـی و ئـادەمیزاد، تەنانـەت بۆ ڕۆحـانی و مەلائیکـەتانیش.. هـەر تەنـها ئـەو مـەزنترین کەسێکە واتـای ئاسـەوار و جێ دەستەکانی بەدیهێنـەری ئـەم بوونەوەرانـەی ڕوون کردبێتەوە، کە بە جوانترین ئارایشتکاری ڕازاندوونیەتەوە و، دەرفـەتی بـە خـاوەن هەستانی ناو بەدیهێنراوانیشی داوە کە بە تێڕامـان و پەند لـێ وەرگرتـن سـەرنجی بـدەن. بەمەش ئەم پێغەمبەرە ﷺ بەدەم ئەو ویستەی خواوەندەوە ڕۆیشـتووە کـە دەیـەوێت واتـای

ئەو ئاسەوارانەی سنعەتی خۆی و دەستیشان کردنی نرخیـان بۆ ئەھلی بینین و تێرامـان روون بکاتەوە.

هەروەها وەك شتێکی ئاشکرا و بەڵگەنەویستە، هەر ئەو پێغەمبەرەیـە ﷺ کە باشـترین کەسێك بێـت، لـە رێـی حەقیقەتەکانی قورئانەوە، نـاوەرۆکی ئـەو ئامانجـەی ئاشـکرا کردیێـت کـە لـە ئاڵوگۆڕەکانی بوونەوەراندا هەن و، هـەر ئەویشـە کە مەتـەڵ و گـرێ کوێرەی سەرسـوورهێنەری گـەردوونی شـی کردیێـەوە، کـە بریتی‌یـە لـە سـێ پرسیارە سەختەکەی : (تۆ کێیت؟.. لـە کوێـوە هـاتوویت؟.. بۆ کـوێ دەڕۆیـت)؟! بەمـەش لـەو ویستەی خوای گەورەی جێبەجێ کرد کە دەیویست ئەو نهێنی و گرێ کوێرەیە بەھۆی نێراوێکی خۆیەوە بۆ خاوەن هەستان دەربخات و بیکاتەوە.

هـەروەها، وەك شـتێکی ئاشـکرا و بەڵگەنەویسـتە، هـەر ئـەو پێغەمبەرەیـە ﷺ کـە کامڵـترین کەسێك بوویێـت بـەھۆی قورئـانی پیرۆزەوە، ئامانجـەکانی خـوای گـەورەی دەرخستبێـت و، هـەر ئەویشـە ئـەو رێگایـەی روون کردیێــەوە کـە مـرۆڤ دەگەیەنێتـە رەزامـەندیی پەروەردگار. بەمـەش ئـەو ویستـەی خواوەنـدی بـەجێ هێنـا کـە دەیویسـت بەھۆی نێراوێکی خۆیەوە روونی بکاتەوە کە چیی لە خاوەن هەستان دەوێـت و بـە چـی لێیـان ڕازی دەبێـت، دوای ئـەوەی کـە لـە رێـی بەدیهێنراوە بێ وێنـە و ناوازەکانیـەوە خۆی پێ ناسـاندن و، بە نیعمەت و بەخشـشە بـەرز و بـەنرخ و لـە ژمـارە بەدەرەکانیشـی خۆی لە لا خۆشەویست کردن.

هەروەها، وەك شتێکی ئاشکرا و بەڵگەنەویستە، هەر ئەو پێغەمبەرەیـە ﷺ کـە بـەھۆی قورئانی پیرۆزەوە، مەزنترین کەسێکە ئەرکی پێغەمبەرایەتیی بـە تـەواوی راپـەڕاندیێـت و، لە بەرزترین پلە و جوانترین و رێکترین شێوەدا و بەوپەڕی باشـی راپگـەیاندیێـت. بەمـەش بەدەم ئەو ویستەی پەروەدگارەوە ڕۆشت کـە دەیویسـت رووی مـرۆڤ لـە "زۆری"یـەوە بەرەو "یەك" و، لە "فانی"یەوە بەرەو "باقی" وەربچەرخێنێت..

ئەو مرۆڤەی کە خواوەندی بەدیهێنەر کردوویەتی بە بەروبوومی جیهان و.. هێنـدەش توانا و قابلییەتی پێ بەخشیوە کە جێی هەموو جیهانی تێدا بیێتەوە و.. بۆ بەندایەتی‌یـەکی گشتی ئامادەی کـردووە و.. بـە چـەند هەسـت و شـعوورێکیش تاقیی کردووەتـەوە کـە روویان لە "زۆری" و "دنیا"یە..

جـا لەبەر ئـەوەی کـە بـەرزترین پلـەی بوونـەوەران: زیندەوەرانـن و.. بـەرزترینی زیندەوەرانیش: خـاوەن هەسـتان و.. بـەرێزترینی خـاوەن هەسـتانیش: مرۆڤـە ڕاسـت و کامڵـەکانن.. ئـەوا لەبەر هـەموو ئەمانە، ئـەو کەسـەی کـە لـە نێـوان هـەموو مرۆڤـە

بەڕێزەكاندا ئەو فەرمانەرییە ناوبراوانەی ئەنجام داوە و، بە شێوەیەكی جوان و پلەیەكی بەرز مافی خۆیانی پێ داون.. بە بێ هیچ گومانێك ئەو مرۆڤە بەهۆی میعراجی مەزنەوە بۆ بەرزترین پلەی وەك (قاب قوسين أو أدنى) بەرز دەكرێتەوە و، لە دەرگای بەختەوەریی هەمیشەیی دەدات و، دەرگای گەنجینەكانی میهرەبانیی فراوانی خواوەند دەكاتەوە و، ڕاستییە پەنهانەكانی ئیمان بە بینینی چاو دەبینێت..

جا دەبێ ئەو كەسە كێ بێت جگە لەو پێغەمبەرە بەڕێزە ﷺ؟

حەوتەم: هەر كەسێك سەرنج لەم بەدیهێنراوە پەرش و بڵاوانەی ناو گەردوون بدات، بە حەتمی جوانكاری و ئارایشتی لە ئەندازەبەدەر و ناوازەیان تێدا دەبینێت. خۆ شتێكی ئاشكرایە كە ئەم جوانكاری و ئارایشتانە بەڵگەن لەسەر ئەوەی بەدیهێنەری ئەو بەدیهێنراوانە ویستی لەسەر جوانكاری و ئارایشتدانی ئەو بەدیهێنراوانەیەتی، جا ئەو ویستە توندوتیژەی ئەو - بە بێ هیچ گومانێك - دەبێت بە بەڵگە لەسەر ئەوەی كە ئەو بەدیهێنەرە حەزێكی بەرز و خاوێن و خۆشەویستییەكی پیرۆزی لە بەرامبەر ئەو بەدیهێنراوانەی خۆیەوە هەیە.

لەبەر ئەوە، شتێكی ئاشكرا و بەڵگەنەویستە كە خۆشەویستترین كەس لە لای ئەو بەدیهێنەرەی كە بەدیهێنراوانی خۆی خۆش دەوێت، ئەو كەسەیە كە هەموو ئەو سیفەتانەی تێدا جەم بوو بێت و، لە خودی خۆیشیدا وردەكارییەكانی سنعەتی خواوەند بە جوانی و تەواوی دەربخات و بیانزانێت و بە غەیری خۆیشیانی بناسێنێت.. كەسێك بێت كە خۆی لای خوای گەورە خۆشەویست بكات و، بەوپەڕی ڕێز و سەرسووڕمانەوە دان بە جوانیی بوونەوەرانی تردا بنێت و، ئەو جوانییانەیان دەربخات.

جا ئەو كەسە كێیە كە بەرامبەر ئەو جوانكاری و وردەكاری و كەماڵاتەی كە بوونەوەران بە جوان دەردەخەن و دەیانڕازێننەوە و ڕووناكییان تێدا پەخش دەكەن، وای لە زەوی و ئاسمانان كردبێت كە بە زایەڵەی دەنگی: (سبحان الله.. ماشاء الله.. الله أكبر) و، بە (زیكر و تەسبیحات و الله أكبر) وتنی سەرسووڕمانەوە، دەنگ بدەنەوە؟

ئەو كەسە كێیە كە بە ئاوازی قورئانی پیرۆز سەرانسەری بوونەوەرانی ڕاچڵەكاندووە و، وشكایی و دەریاكانیشی خستووەتە جۆش و خرۆشێكی تابلێی توندوتیژ و، شەوق و تاسەیەكی یەكجار زۆریشی بەرامبەر بەو قورئانە پیرۆزەوە تێدا هەژاندوون و، هانی داون كە ڕێزلێنان و سەرسووڕمانی خۆیان بەرامبەر جوانیی ئەو قورئانە بە بیر كردنەوە و دەرخستن و، بە زیكر و تەهلیلە دەربڕن؟ دەبێ ئەو زاتە پیرۆزەی كە ئەم كارانە ئەنجام دەدات كێ بێت جگە لە حەزرەتی محەممەدی ئەمین ﷺ؟

جا پێغەمبەرێکی ئاوا مەزن ﷺ کە بەهۆی نهێنیی: "السبب كالفاعل"ەوە هەردەم بە ئەندازەی ئەو چاکەکارییانەی نەتەوەکەی، کردەوەی چاك دەخرێتە سەر تای تەرازووی چاکەکارییەکانی.. ئەو پێغەمبەرەی ﷺ کە سەرجەمی ئەو سڵاواتانەی نەتەوەکەی لەسەری دەدەن، دەخرێنە سەر کەماڵاتە مەعنەوییەکانی.. ئەو پێغەمبەرەی ﷺ کە هێندە میهرەبانی و خۆشەویستیی خواوەندی بەسەردا دەبارێت کە نەتوانرێت سنووری بۆ دابنرێت، سەرەڕای ئەو بەروبوومانەش کە پاداشتی گەورە و مەعنەوین و هی بەئەنجام گەیاندنی ئەرکی پێغەمبەرایەتین..

بەڵێ، رۆیشتنی پێغەمبەرێکی گەورەی ئاوا ﷺ - بە بێ هیچ گومانێك - بۆ بەهەشت و "سدرة المنتهى" و "قاب قوسين أو أدنى": عەینی حەق و حەقیقەتە و، سەرتاپا حیکمەتی خواوەندە و، کارێکە هیچ گومانێکی تێدا نییە[1].

---

(١) رۆژنامەیەکی ئیسلامی کە بایەخ بە بارودۆخی موسڵمانان دەدات، دەڵێت:

پیاوە بەناوبانگەکانی یاسا و سیاسەت لەوانەی کە گرنگی بە ژیانی کۆمەڵایەتیی مرۆڤ دەدەن، ساڵی ١٩٢٧ز لە ئەوروپا کۆنگرەیەکیان بەستووە کە چەندین فەیلەسوفی یاسایی لەو کۆنگرەیەدا لە بارەی شەریعەتی ئیسلامەوە دواون. وا لە خوارەوەدا دەقی وتەکانیان دەهێنین. بەمەش ژمارەی ئەو شایەتییانەی کۆمان کردوونەتەوە لەسەر ئەوەی کە شەریعەتی ئیسلام لە هەموو یاسایەك حەق و ڕەواترە دەگەنە بیست و پێنج شایەتی، دوای ئەوەی کە ئەم دوو شایەتییەش دەخەینە سەر ئەو بیست و سێ شایەتییە ڕاستەی لە کۆتایی "پەیامی نوور"دا باس کراون. (والفضلُ ما شهدتْ به الأعداءُ)!

ئەوەتا تەنانەت زانایانی خۆرئاواش دانیان ناوە بە بەرزیی بیروباوەڕەکانی ئیسلام و چاکی و شیاویدا بۆ هەموو جیهان. مامۆستا "شبوول"ی ڕاگری کۆلیجی "مافەکان"ی زانکۆی فییەننا لە کۆنگرەی ساڵی ١٩٢٧ی یاسازاناندا دەڵێت:

"مرۆڤایەتی شانازی دەکات بەوەی کە پیاوێکی وەك محەممەد ﷺ یەکێکە لە ڕۆڵەکانی، چونکە هەرچەندە محەممەد ﷺ کەسێکی نەخوێندەوار بووە بەڵام دوازدە سەدە پێش ئێستا توانیی یاسایەك بهێنێت کە ئێمەی ئەوروپایی ئەوپەڕی بەختەوەر دەبین گەر پاش دوو هەزار ساڵی تر بتوانین پێی بگەین"!

"بەرنارد شۆ"ش دەڵێت: "ئایینی محەممەد ﷺ هەمیشە جێی بەرزترین ڕێزم بووە، لەبەر ئەوەی ژیان و تین و گوڕێکی سەرسوڕهێنی تێدایە، چونکە وەك بۆم دەرکەوتووە تاکە ئایینێکە توانای هەرس کردنی گشت قۆناغە جیاجیاکانی ژیانی هەیێت و بتوانێت هەموو بەرەیەکی مرۆڤ بەرەو خۆی کێش بکات. بە پێویستی دەزانم کە بە محەممەد ﷺ بوترێت: "ڕزگارکەری مرۆڤایەتی". من لەو باوەڕەدام کە ئەگەر پیاوێکی وەك ئەو سەرکردەیی جیهانی نوێی پێ بسپێررێت ئەوا لە چارەسەرکردنی کێشەکانی جیهاندا سەردەکەوێت و ئاسایش و بەختەوەری (واتە ئاسایش و سولحی گشتی) لە جیهاندا بڵاو دەکاتەوە. ئای چەندە جیهانی ئەمڕۆ پێویستی بەم بەختەوەری و ئاسایشەیە"! (دانەر)

پلەی شازدەهەمی پەیامی:

(الآية الكبرى)

کە سەبارەت بە پێغەمبەرێتیی پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەدوێت

لەبەر ئەوەی ئێرە جێیەکی گونجاو بۆ ئەم پلەیە، ئەوا کـرا بـە پاشکۆی ئەم باسە.

پاشان ئەو گەشتیارەی کە لە دنیادا خەریکی گەشتوگوزار بوو، بە "عەقڵ"ی خۆی وت:

مادەم من بـە دوای بەدیهێنـەر و خـاوەنی خۆمـدا دەگـەڕێم و لـەم پێنـاوەدا پرسـیار لـە بەدیهێنراوانی ناو گەردوون دەکەم، ئەوا باشتر وایە سەر لـەو کەسـە بـدەم کـە کاملـترین مرۆڤی ناو بوونەوەرە و مەزنترین کەسێکە بە شایەتیی دوژمنانیشی - چ جای دۆستانی - خەڵکی بەرەو چـاکە دەبات و، بەناوبانگترین و ڕاسـتگۆترین و پلە بـەرزترین و خـاوەنی ڕووناکترین ژیرییە، کە بریتییە لەو محەممەدە ئەمینەی ﷺ بەهۆی ڕەوشتە بـەرزەکانی و قورئانەکەیەوە چواردە سەدەی ڕەبەقی ڕووناك کردەوە.. جا لەبەر ئەوەی بە سـەرلێدانی شاد بیم و لە بارەی ئەو شتانەی بە دوایاندا عەودالم پرسـیاری لـێ بکـەم، ئـەوا دەبێ بە یەکەوە (واتە خۆی و عەقڵی) بڕۆین بۆ باشـترین سـەردەم و سـەدە و کـات، کـە چـەرخی بەختەوەرییە، چەرخی پێغەمبەرێتیی ئەو پێغەمبەرەیە ﷺ.

بەم جۆرە ئەو مرۆڤە گەشتیارە، بە "عەقڵ" ڕۆشتە نـاو چـەرخی بەختەوەرییەوە. کە ڕۆشت، بینیی:

ئـەم چەرخـە بـەهۆی پێغەمبـەرەوە ﷺ بـە ڕاسـتی بـووە بـە چـەرخی بەختـەوەریی مرۆڤایەتی. چونکە بە بۆنەی ئەو نوورەی کە ئەم پێغەمبەرە ﷺ هێنابووی، لـە ماوەیـەکی کورتـدا نەتەوەیـەکی نوقـم بـووی نـاو نـەخوێندەواری و ڕەگداکوتـاوی نـاو ژیـانی "دەشتەکێتی"ی گۆڕی و، کردنی بە مامۆستا و سەرکردەی جیهان!

هەروەها ئەم گەشتیارە بە عەقڵی خۆی وت:

دەبێ لە پێشدا، سەبارەت بە مەزنیی ئەم زاتە خاوەن ئیعجاز و پیرۆزە شتێك بزانین، ئەمەش لە ڕێی ڕاستگۆیی و حەق بوونی گوفتار و هەواڵدانەکانیەوە. ئنجا لە بارەی بەدیهێنەرمانەوە پرسیاری لێ بکەین.

پاش ئەمە، ئەو گەشتیارە دەستی بە لێکۆڵینەوە کرد. لە ئەنجامدا ئەوەندە بەڵگەی سەبارەت بە ڕاستیی پێغەمبەرێتیی ئەو دەست کەوت کە لە ژمارە نەدەهاتن، بەڵام توانیی (نۆ) دانەیان دەستنیشان بکات:

یەکەم:

ئەوەیە کە: هەرچی سیفەت و ڕەوشتی بەرز و جوانە لەم پێغەمبەرەدا ﷺ هەیە، بە ڕادەیەك کە دوژمنانیشی شایەتی لەسەر ئەمە دەدەن. هەروەها دەرکەوتنی هەزاران موعجیزە لەم پێغەمبەرەوە ﷺ وەك: لەت بوونی مانگ کە بە پەنجە بۆ ڕاکێشانی پێغەمبەر ﷺ بوو بە دوو کەرتەوە و لە دەقی قورئاندا بە: ﴿وانْشَقَّ الْقَمَر﴾ باس کراوە.. هەروەها وەك ئەوەی کە سوپایەکی تەواوی دوژمنانی، تەنها بەوەی کە مشتێك خاکی بە سەر و چاودا وەشاندن، هەموو یەکێکی ئەو دوژمنانە لەو گڵ و خاکە ڕۆشتە ناو چاویانەوە، هەروەك دەقی ئایەتی: ﴿وما رَمَيْتَ إِذْ رميتَ وَلَكِنَّ اللهَ رَمَى﴾ باسی دەکات.. هەروەها وەك تێراوبوونی هاوەڵەکانی لەو کانیاوەی کە وەك کەوسەر لە کاتی تینوێتیی سەختدا لە نێوان هەر پێنج پەنجە پیرۆزەکانیەوە هەڵدەقوڵا و.. جگە لەمانەش سەدان موعجیزەی تر کە لەسەر دەستی ئەو پێغەمبەرەدا ﷺ ڕوویان داوە و، بە نەقڵی صەحیح و بێ گومان، یان بە تەواتور پێمان گەیشتوون.

ئیتر لەم گەشتیارە داوای لە "عەقڵ"ی خۆی کرد کە: بڕوات مەکتووبی نۆزدەهەم(موعجیزاتی ئەحمەدی) بخوێنێتەوە، کە پەیامێکی وەهایە خۆی لە خۆیدا کارێکی لە عادەت بەدەر و خاوەنی کەرامەتە و، زیاتر لە سێ سەد موعجیزەی لە موعجیزەکانی پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ بەڵگە بێ گومان و سەنەدە باوەڕ پێ کراوەکانیاندا لەخۆ گرتووە.

پاشان ئەم گەشتیارە لەبەر خۆیەوە بە خۆی وت:

کەسێك بەم ئەندازەیە ڕەوشتی جوان و بەم زۆرییەش موعجیزەی بێت، بێ هیچ گومانێك ئەو کەسە خاوەنی ڕاسترین گوفتارە و، بە هیچ جۆرێك ناگونجێ ئەو مرۆڤە

لـهو پلهیـهی خۆی دابـهزێت و، وهك خراپکـاران دهسـت بـه سـاخته و درۆ و دهلهسـه بکات.

دووهم:

ئهوهیه که: ئهو قورئانهی به دهستیهوهیهتی، له حهوت ڕووهوه خاوهنی ئیعجازه.. ئهو قورئانـهی کـه فهرمانێکـه لـه لایـهن خـاوهنی گهردوونـهوه دهرچـووه و، لـه هـهموو چهرخێکدا سێ سهد ملیۆن کهس باوهڕیان پێیهتی.

جا لهبـهر ئـهوهی وتـهی بیسـت و پێنجـهم، واتـه: پهیامی (موعجیزاتی قورئانی) کـه خۆری پهیامهکانی نووره، به چهندین بهڵگهی بههێزی دامهزراو چهسپاندوویهتی کـه بـه چـل ڕوو قورئـانی پـیرۆز خـاوهنی ئیعجـازه و فـهرموودهی پـهروهردگاری هـهموو جیهانهکانه.. لهبهر ئهوه، گهشتیارهکه ئهم کـارهی بـهو پهیامـه ناوبراوه سپارد، چونکـه ئهو پهیامه به درێژی ئهو ئیعجازهی ڕوون کردووهتهوه.

پاشان وتی: ئهو کهسهی که خواوهند بیکات به ئـهمیندار لهسهر وتـهکانی خـۆی و، ئهویش ئهم وتانهی خوای گـهوره لـه خۆیـدا جێبهجێ بکـات و بـهم کـارهش واتاکـانی ڕوون بکاتهوه.. ئهو کهسهی که خوای گهوره ئهرکی ڕاگهیاندنی ئـهم قورئانـه مهزنـهی به ههموو خهڵکی پێ سپاردبێت، کـه ئهمـهش کـارێکی تـهواو حـهق و ڕهوایـه، هـهرگیز مومکین نییه مرۆڤێکی وا درۆی لـێ ببینرێت یان جێی گومان بێت.

سێههم:

ئهوهیـه کـه: ئـهم پێغهمبـهره ﷺ بـه شـهریعهتێکی پـاك و ئـاینێکی سروشـتی و بهندایهتییهکی خاوێن و نزا و لالانهوهیهکی بهکوڵ و بانگهوازێکی گشـتی و بـاوهڕێکی دامـهزراوهوه ڕهوانـه کـراوه، کـه هـیچ شـتێك نییـه هاوچهشـنی ئهوانـه بێـت کـه ئـهم هێناونی و، ههرگیز لهوانه باشتر نهبووه و نابێت..

چونکه ئهو شهریعهتهی که ئهو نهخوێندهواره ﷺ هێنای و پێنج یـهکی مرۆڤایـهتیی بـه درێژایی چـوارده سـهدهی ڕهبهق لهسـهر بناغـهی حـهق و دادگـهری و بـه یاسـا پـڕ لـه وردهکاری و زۆرهکانی بهڕێوهبرد، ههرگیز هاوتای نییه و نابێت.

هـهروهها ئـهو "ئیسـلام"هی کـه لـه کـردار و گوفتـار و ههڵسـوکهوتی ئـهو کهسـه نهخوێندهوارهوه دهرچووه، پێشهوا و جێی پرس و ڕای سێ سهد ملیۆن مرۆڤه له ههموو چهرخێکدا و، مامۆستا و ڕابهری عـهقڵ و، ڕووناککـهرهوهی دڵ و، پـهروهردهکار و

پاکژکەرەوەی دەروون و، هۆی بەرزبوونـەوەی ڕۆحیانە.. ئەم ئیسلامە، نـە هاووێنـەی بووە، نە هەرگیز دەبیشی بێت.

هەروەها پێشکەوتن و بەرزبوونەوەی بەسەر هەموو کەسێکدا لەو پەرستنانەی کە لـە ئایینەکەیدا هەن و، تەقوا مەزنەکەی کە لە هەموو کەسێك زیاترە و، ترسانە زۆرەکەی لە خواوەند و، موجاهەدە بەردەوامەکەی و، چاودێرییە لە ڕادە بەدەرەکەی بۆ وردترین نهێنییەکانی بەندایەتی، تەنانـەت لـە ناخۆشـترین بارودۆخیشـدا و، بەندایەتی کردنە بێ گەردەکەی هەر لە سەرەتاوە بە جوانترین شێوە، بێ ئەوەی لاسایی کـەس بکاتـەوە و، لـە سەرەتا و کۆتاییدا هەر یەکتاپەرست بێت، بێ گومان هاوچەشنی مرۆڤی وا نـە تـا ئێستا بینراوە و نە لەمەولاش دەبینرێت.

هـەروەها بـە دوعـا و لالانـەوەی "الجوشـن الكبـير" کـە یەکێکـە لـەو هـەزاران نـزا و پاڕانەوانەی ئەو، وەسفی پەروەردگاری خۆی لە پلەیەکی عارفانەی وەهادا دەکـات کـە هیچ کـام لـە عارفـان و ئـەولیاکان لـە خواناسیدا نەگەیشتوونەتە ئەو پلەیە و، هــەر لــە کۆنەوە تا ئێستا وەسفی کەسیان نەگەشـتووەتە ڕادە و پایـەی ئـەو وەسـفەی کـە ئـەو هـی خواوەندی دەکات، هەرچـەندەش ئـەوان دەیـانتوانی یـەك لـە دوای یـەك سـوود لـە بیری یەکتر و پێشینانیان وەربگرن. ئەمەش ئەوەمان بۆ دەردەخات کـە هـیچ کەسـێك نییـە لـە پاڕانەوەدا وەکو ئەو وابێت. هەرکـەس سـەیری ئـەو ڕوونکردنـەوە کورتـەی بڕگەیـەکی نـەوەد و نـۆ بڕگـەکـەی موناجـاتی "الجوشـن الكبـير" بكـات لــە ســەرەتای پــەیامی "موناجـات"دا، هیچی بۆ نامێنێتـەوە جگـە لـەوەی کـە بڵێـت: هـیچ نزا و پاڕانەوەیــەك هاوچەشنی ئەم دوعا بەرز و جوانە نییە کە لە چڵەپۆپەی خواناسیدایە.

هەروەها لە گەیاندنی پێغەمبەرێتییەکەی و ڕاگەیاندنی بانگەوازەکەیدا بـە خـەڵکی، دامـەزراوی و ئازایەتییەکی ئـەوتۆی پیشـانداوە کـە هـیچ کەسـێك - بـا بـە ئـەندازەی گەردیلەیەکیش بووبێت - لەمەدا نزیکـی نایێتـەوە و پێـی ناگاتـەوە و لە گەڵیدا بـەراورد ناکرێت. هیچ جۆرە دوودڵی و دڵەتەپێیەکیشی تووش نەبووە و هەرگیز ترس نـەیتوانیوە زەفـەری پێ بـبات، خـۆ هـەرچـەندە دەوڵـەتە گـەورە و ئایینە مەزنـەکانی ئـەو دەمـە و تەنانەت هۆز و مام و خزمانیشی ئەوپـەڕی دوژمنایەتییان لە گەڵدا دەکرد، کـەچی ئـەم هەر بە تەنها خۆی تەحەددای گشت دنیای دەکرد و، خواوەندیش پشتی گرت و سەری

خست و سەربەرزی کرد و، ئەویش سەری گێتیی بە تاجی ئیسلام ڕازاندەوە.. کەواتە کێ هەیە لە گەیاندنی ئەو ڕاسپاردانەی خوای گەورەدا وەك محەممەد ﷺ وا بێت؟!

هەروەها ئەم پێغەمبەرە ﷺ ئیمانێکی توندوتۆڵی مەحکەم و، یەقینێکی دامەزراوی لە عادەت بەدەر و، دەرخستنی حەقیقەتی سروشتی مرۆڤی بە جۆرێکی دەراسا و، بیروباوەڕی بەرزی ئەوتۆی لەگەڵ خۆیدا هێناوە کە نە بیروباوەڕ و نە دانایی دانایان و سەرگەورە ڕۆحییەکانی ئەو سەردەمە، نەیانتوانی هیچ گومانێك یان دوودڵییەك یان لاوازییەك یان تەنانەت وەسوەسەیەکیش لە دڵی ئەودا دروست بکەن! بەڵێ، هەموو ئەوانە نەیانتوانی هیچ کارێك بکەنە سەر هیچ شتێکی ئەو، چ یەقینی، چ بیروباوەڕی، چ پشت بە خوا بەستنی، چ ئەو دڵنیاییەی کە بە خوای گەورە هەیبوو، هەرچەندەش گشت ئەو بیروباوەڕ و داناییانەی باس کران، هەموویان دژ و پێچەوانەی ئەو بوون و دوژمنایەتییان لەگەڵدا دەکرد! جگە لەمەش: سەرجەمی ئەولیا و پیاوچاکان کە لە پلە و پایە مەعنەوییەکاندا بەرز بوونەتەوە، لە پێشەکیی هەموویانەوە: هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبەر ﷺ هەموویان بەهۆی ئیلهام و دەرس وەرگرتن لە پێغەمبەر ﷺ و سوود وەرگرتنیان لە پلەی ئیمانەکەی و بەوەی کە پێغەمبەریان ﷺ لە بەرزترین پلەدا دیوە، بەرز بوونەوە و گەیشتن بەو پلە بڵندانە..

هەموو ئەمانە، بە جۆرێکی ئاشکرای بەڵگەنەویست، دەری دەخەن کە ئیمانی ئەم پێغەمبەرە ﷺ ئیمانێکە هەرگیز هاوتا و هاووێنەی نییە.

ئیتر گەشتیارەکە تێگەیشت و تەسدیقی عەقڵی خۆی کرد، کە: کەسێك خاوەنی شەریعەتێکی ئاوا بێ وێنە و، ئیسلامێکی پاکی بێ هاوتا و، بەندایەتییەکی خاوێنی بێ گەرد و، پاڕانەوەیەکی جوانی ناوازە و، دەعوایەکی گشتیی گەردوونی و، ئیمانێکی موعجیزی بەم چەشنە بێت، هەرگیزاو هەرگیز جێی درۆی لانایێتەوە و خەڵکیش ناخەڵەتێنێت.

بەڵگەی چوارەم:

یەکدەنگیی هەموو پێغەمبەران، درووددیان لەسەر بێت و، یەکگرتنیان لەسەر ئەو ڕاستییانەی ئیمان کە ئەم پێغەمبەرە ﷺ هێناونی، بەڵگەیەکی بێ گومانە لەسەر "بوون" و "یەکتایی" خواوەندی گەورە، هەروەها شایەتییەکی ڕاستیشە لەسەر ڕاستی و پێغەمبەرێتیی ئەم پێغەمبەرە ﷺ. چونکە هەر شتێك بێت بە بەڵگە لەسەر پێغەمبەرێتیی پێغەمبەرانی تر و لە خولگەی پێغەمبەرێتیی ئەواندا بخولێتەوە، وەك سیفاتی

بەرز و پیرۆز و موعجیزاتیـان و ئەو کارانەی ئـەنجامیان داون، کتومـت وەك ئەوانـە و لەوانش تەواوتر لەم پێغەمبەرەدا ﷺ هەیە، هەروەك مێژوو تەسدیقی ئەمە دەکات..

چونکە ئـەو پێغەمبەرانـە – درووديـان لەسـەر بێـت – بە زمـانی تەورات و ئینجیـل و زەبوور و ئەو "صوحوفانەی" لە بەردەستیاندا بـوون، ئـەوال و مزگێنیی هـاتنی ئەم زاتـە پیرۆزەیـان بە خەڵكی داوە (تەنانەت بیست ئامـاژەی ڕوون و ئاشکرا زیاترمـان ڕوون کردووەتەوە کە لـەو کتێبە پیرۆزانـەدا هـەن و، لـە پەیامی "موعجیزاتی ئەحـمەدی"دا تۆمارمان کردوون). جا هەروەك ئەوان مزگێنیی هاتنی ئەمیان بە خەڵکی داوە، بە زمانی حاڵیشیان – واتە زمانی پێغەمبەرێتی و موعجیزاتیان – تێکڕا تەسـدیقی دەکـەن و مۆری پشتگیری لەسـەر ڕاستیی بانگەوازەکەی دەدەن. چونکـە هـەر ئـەو پێغەمبەرەیە کە لـە بانگەوازەکەیدا بۆ لای خواوەند، پێش هەموو پێغەمبەرانی تر کەوتووەتەوە.

لەمەوە گەشتیارەکە تێگەیشـت کـە ئـەو پێغەمبەرانـە – درووديـان لەسـەر بێـت – هەروەك بە زمانی گوفتار و یەکدەنگیيان دەبن بە بەڵگە لەسەر "یـەکتایی" خـواوەنـد، بـە هەمان جۆر، بە زمانی حاڵیشیان و یەکگرتنیان شایەتی لەسـەر ڕاستی و ڕاستگۆیی ئـەم پێغەمبەرە ﷺ دەدەن.

بەڵگەی پێنجەم:

گەیشـتنی هـەزاران ئەولیا بـە "حـەق" و سـەرچاوەی "حەقیقـەت".. هـەروەها ئـەو کەماڵات و کەرامەت و کەشف و موشاهەدانەش پێیان بەهرەمـەند بوون، تەنـها بەهۆی شـوێنکەوتنی دەسـتوورەکان و، پەروەردەی پێغەمبـەر ﷺ و، شـوێن پـێ هەڵگرتنیـەوە هەموو ئەمانەیان دەست کەوتووە.. جا هەروەك هەموو ئەمانە بەڵگەن لەسـەر "یـەکتایی" خواوەند، هـەروەها بە یـەکدەنگی و یەکگرتنیشـیان شـایەتن لەسـەر ڕاستیی مامۆستا و پێشەواکەیان، کە ئەم پێغەمبـەرە بەرێزەیە ﷺ و، لەسـەر ئـەوەش کە پێغەمبەرێتیيەکـەی لەوپەڕی حەق و ڕاستیدایە.

جـا گەشتیارەکە لەمـەوە تێگەیشـت کـە ئـەم پیاوچاکانـە بـە "نـووری ویلایـەت" هەندێکیان لـەو شتە غەیبییانە دیوە کە پێغەمبـەر ﷺ لـە بارەیانەوە دواوە و هـەواڵیانی ڕاگەیاندووە، بـە نووری ئیمـانیش هـەموو هەواڵدانەکانی ئـەویان دیوە و باوەڕیـان پـێ هێناوە و، چ بە "علم اليقين" و چ "عين اليقين" و چ "حق اليقين" تەسـدیقیان کـردووە. ئەمەش وەك خۆری ڕووناك دەری دەخات کە: تا چـەندە ئـەم پێشـەوا و ڕابـەرە گـەورە و مەزنەیان ڕاستگۆیە و، تا چەندەش لەسەر حەقە.

بەڵگەی شەشەم:

ملیۆنان زانای هەڵبژاردەی وردەکار و صیددیقانی لێکۆڵەر و دانایانی بلیمەتی ئیماندار، لەوانەی کە بە بەرزترین پلە گەیشتوون، تەنها بەهۆی ئەوەی کە قوتابێتیی ئەو پێغەمبەرە نەخوێندەوارەیان ﷺ کردووە و وانەی حەقیقەتە بەرز و پیرۆزەکانیان لە لا خوێندووە و لەمەشەوە چەندین زانستی بەرزیان بەدەست هێناوە و چەندین پلەیان لە خواناسیدا بۆ دەرکەوتووە.. گشت ئەو مرۆڤانە، هەروەك هەموویان بناغەی بانگەوازەکەی پێغەمبەر ﷺ (کە یەکتاپەرستیی خواوەندە) دەچەسپێنن و بە بەڵگە بێ گومانەکانیشیان و بە یەکدەنگی تەسدیقی دەکەن.. هەر بەو جۆرەش هەموویان یەك دەگرن و، لەسەر ڕاستی و ڕاستگۆیی ئەم مامۆستا مەزنە و لەسەر ئەوەی کە سەرجەم فەرموودەکانی حەق و ڕاستن، شایەتی دەدەن.

جا ئەم شایەتیدانەی ئەوان، وەك ڕۆژی ڕووناك، بەڵگەیەکی ڕوونە لەسەر ڕاستگۆیی ئەم زاتە و ڕاستیی پەیامەکەی. بۆ نموونە: "پەیامەکانی نوور" بە هەموو بەشەکانیەوە کە لە سەد تێدەپەڕن، تەنها یەك بەڵگەن لەسەر ڕاستی و دروستیی ئەم پێغەمبەرە خۆشەویستە ﷺ!

بەڵگەی حەوتەم:

ئەو کۆمەڵە مەزنەی کە پێیان دەوترێت: "ئال و ئەصحاب" و، سەبارەت بە فیراسەت و زانست و کەمالاتەوە لە دوای پێغەمبەران - درووددیان لەسەر بێت - بەناوبانگترین مرۆڤن و لە هەموو کەسێك وریاترن و لە پلە و پایە و کەمالاتیشدا پلەیان بەرزترە و، بەناوبانگتر و وردبینترن و لە هەموو کەسێکیش زیاتر دەستیان بە ئاینەوە گرتووە..

جا کە ئەم کۆمەڵە مەزنە بەوپەڕی تاسە و شەوق و لێبڕان و وردەکارییەوە بە شوێن هەموو حاڵەت و بیر و هەڵسوکەوتێکی ئاشکرا و پەنهانی پێغەمبەردا ﷺ بە وردی گەڕاون و، ئنجا بە یەکدەنگی و یەکگرتن تەسدیقی ئەوەیان کردووە کە پێغەمبەر ﷺ لە قسە و گوفتارەکانیدا لە گشت کەسێکی ئەم دنیایە ڕاستگۆترە و، لە هەموویان پلەی بەرزترە و، لە هەمووشیان زیاتر و توندتر دەستی بە حەق و حەقیقەتەوە گرتووە.. جا ئەم تەسدیقەی ئەوان کە هێندە دامەزراوە هەرگیز لە جێگای خۆیدا نابزوێت، لەگەڵ ئەو ئیمانە قووڵەش کە هەیانە، بەڵگەیەکی گەلێ ڕوونە و وەك ئەوە وایە کە ڕۆژی ڕووناك دەبێت بە بەڵگە لەسەر ڕووناکیی خۆری ناوجەرگەی ئاسمان.

بەڵگەی هەشتەم:

هەروەك ئەم گەردوونە بەڵگەیە لەسەر ئەو بەدیهێنەر و نووسەر و وێنەکێشەی کە دروستی کردووە و بەڕێوەی دەبات و کاری دەسازێنێت و بە وێنەکێشان و ئەندازەدانان و ڕێکخستن دەستکاریی دەکات، وەك بەڵێی گەردوون کۆشکێکی ڕەنگین، یان پەڕاوێکی گەورە، یان پیشانگایەکی جوانی ناوازە، یان جێگای دەرخستن و ناوبانگ پێ دەرکردن بێت بۆ ئەو شتانەی کە تیایدایە..

هەروەك ئەم گەردوونەی کە بەم جۆرەیە، بەڵگەیە لەسەر بەدیهێنەری خۆی، بە هەمان جۆر و بە چەشنێکی بێ گومان، داخوازی ئەوەش دەبێت کە یەکێك بێت ئەو واتایانە دەرببڕێت کە لەم کتێبە گەورەیەی گەردووندان و، ئامانجەکانی خواوەندیش لە بەدیهێنانی گەردووندا بزانێت و بەخەڵکیشیان بڵێت و، ئەو دانستە پەروەردگارییانەش کە لە ئاڵوگۆڕی گەردووندان و ئەنجامی فەرمانبەری و هەڵسوکەوتەکانی گەردوونن، بە دەرس بیانڵێتەوە و، نرخ و بایەخ و کەماڵاتی ئەو شتانەش لە گەردووندا ئاشکرا بکات. واتە داخوازی ئەوە دەبێت کە بانگەوازکارێکی مەزن و ڕاستگۆ و مامۆستایەکی لێکۆڵەر و کارامە، بۆ ئەم کارانە بێت.

گەشتیارەکە لەم وانەیەوە تێگەیشت لەوەی کە گەردوون بەڵگە و شایەتە لەسەر ڕاستی و دروستیی ئەم پێغەمبەرە ئەمینەی کە بەڕێزترین و بەرزترین کەسە ئەم فەرمانبەری و ئەرکانەی بە تەواوی ئەنجام دابێت و، بەڵگەیە لەسەر ئەوەش کە ئەم پێغەمبەرە ﷺ بەڕێزترین و ڕاستگۆترین نێرراوی پەروەردگاری هەموو جیهانەکانە.

بەڵگەی نۆهەم:

مادەم لە پشت پەردەوە یەکێك هەیە کەماڵی بێ وێنە و وردەکاریی سنعەتی خۆی لە ڕێی ئەم بەدیهێنراوە پڕ لە وردەکاری و دانایانەوە ئاشکرا دەکات و.. بەو بەدیهێنراوە لەژمارەبەدەر و ڕازاوە و ناسکۆڵە و جوانانەش، خۆی بە غەیری خۆی دەناسێنێت و خۆشەویستی دەکات لە لایان و.. بەو نیعمەتە بەنرخ و خۆش و لە ژمارەبەدەرانەش کە بەخشیونی، سوپاس و شوکرانە لەسەر ئەو بەدیهێنراوانەی خۆی پێویست دەکات و.. بەدیهێنراوانی دەخاتە تاسە و شەوقەوە و هانیان دەدات کە لە بەرامبەر پەروەردگارێتییەکەی ئەودا پەرستشێکی ئەوتۆ ئەنجامبدەن کە پڕ بێت لە خۆشەویستی و سوپاس و شوکرانەبژێری بۆ ئەم پەروەردگاری و ژیاندنە گشتییەی خواوەند کە بەدیهێنراوانی خۆی پێ پەروەردە دەکات و بە جۆرێکی پڕ لە شەفەقەت و چاودێری

دەیانژیەنێت (بە ڕادەیەك کە خۆراك و میوانداریی پەروەردگارییانەی وا ئامادە و ساز دەکات کە پێویستییەکانی وردترین هەستی چەشتنی ناودەمەکان و هەموو جۆرە ئیشتیهاکان دابین دەکات) و.. داوا لە بەدیهێنراوانیشی دەکات کە باوەڕ و تەسلیم بوون و ملکەچی و گوێڕایەڵییان لە بەرامبەر ئەو خوایەتییەی خواوەندەوە ببێت کە بە گۆڕینی وەرزەکان و، شەو بە دوای ڕۆژدا هێنان و، جیاوازییان و، هاوچەشنی ئەم کاروبارە مەزن و هەڵسوکەوتە گەورە و کردارە پەروەردگارییە سەرسووڕهێنەر و پڕ لە داناییانەوە، ئەو خوایەتییەی خۆی پیشانی ئەوان دەدات و، دادگەری و حەقپەرەویی خۆیشی بەوە دەردەخات کە هەمیشە پەنای چاکەخوازان دەدات و، خراپە و خراپکاران لەناودەبات و، بە بەڵا و گیروگرفتە ئاسمانییەکانیش ستەمکاران و ئەوانەی پێغەمبەران بە درۆ دەخەنەوە، لەناو دەبات.

کەواتە بێ هیچ گومانێك، خۆشەویسترین بەدیهێنراو و ڕاستگۆترین بەندە لە لای ئەو خواوەندەی کە پەردەی غەیبی بەسەر خۆیدا داداوەتەوە، ئەو کەسەیە کە بە جۆرێکی پاك و بێگەرد و خاوێن بۆ ئەو ئامانج و مەبەستە باسکراوانەی خواوەند کار بکات و، نهێنیی هەرە گەورەی بەدیهێنان لە گەردووندا بدۆزێتەوە و، ئەو مەتەڵە حەل بکات و گرێ کوێرەکەی بکاتەوە و دەری بخات و، هەمیشە بە ناوی بەدیهێنەرەکەیەوە تێبکۆشێت و، لە هەموو شتێکدا داوای هێز ویارمەتی لەو بکات و، بەم جۆرە یارمەتی و سەرکەوتنی لەوەوە دەست کەوتێت..

جا دەبێ ئەو کەسە کێ بێت جگە لە حەزرەتی محەممەد ﷺ؟

پاشان ئەم گەشتیارە بە "عەقڵ"ی خۆی وت:

مادەم ئەم (نۆ) حەقیقەتە شایەتی ئیسپاتن لەسەر ڕاستیی ئەم پێغەمبەرە مەزنە ﷺ، ئەوا هیچ گومانێك لەوەدا نییە کە پێغەمبەر ﷺ تەوەرەی ڕێزی مرۆڤایەتی و، مایەی شانازیی جیهانە و، ئەوپەڕی شایانی ئەوەیە کە ناوی: "مایەی شەرەفی ئادەمیزاد" و نازناوی: "جێی شانازیی هەموو جیهان"ی لێ بنرێت. ئەو فەرمانەی خواوەندی میهرەبانیش کە لە دەستیدایە، بریتییە لەو قورئانە پیرۆزەی کە باڵی شکۆمەندی و دەسەڵاتی مەعنەویی خۆی بەسەر نیوەی گۆی زەویدا ڕاکێشاوە. ئنجا کەماڵاتی کەسی و ڕەوشتە بەرزەکانی خۆیشی، لەگەڵ ئەو قورئانەدا، دەری دەخەن کە مەزنترین مرۆڤ لە جیهاندا ئەم پێغەمبەرە مەزنەیە ﷺ. کەواتە وتە و گوفتاری حەقی باوەڕ پێ کراو لە بارەی بەدیهێنەرمانەوە، تەنها وتە و گوفتاری ئەوە!

دەسا ئەی عەقڵە کەم! وەرە سەرنج بدە لەوەی کە بناغەی هەموو دەعواکانی ئەم پێغەمبەرە مەزنە ﷺ و ئامانجی سەرەکیی هەموو ژیانی بریتییە لە: شایەتیدان لەسەر "بوون" و "یەکتایی" خواوەند و، ڕوونکردنەوە و دەرخستنی "سیفەتە مەزن" و "ناوە جوانەکان"ی بەدیهێنەرمان. ئەوەتا هەموو ئەمانەی چەسپاندووە و ئاشکرای کردوون و، لەمەشدا پشتی بەو هەزاران ڕاستییە ڕەگداکوتاوە دامەزراوانە بەستووە کە لە ئایینەکەیدان و، هێزی ئەو سەدان موعجیزە ڕوون و ئاشکرایانەش کە خواوەند لەسەر دەستی ئەو دەری خستوون.

واتە: ئەو خۆرە مەعنەوییەی کە ئەم گەردوونەی ڕووناك کردووەتەوە و، بەڵگەی ڕوون و ئاشکرای "بوون" و "یەکتایی" خواوەندی بەدیهێنەرمانە، تەنها ئەم پێغەمبەرە بەڕێزەیە ﷺ کە نازناوی: "خۆشەویستی خوا"ی خەڵات کراوە. چونکە سێ جۆر یەکدەنگیی گەورەی ئەوتۆ هەن کە هەرگیز پشتگوێ ناخرێن و خۆیشیان شت پشتگوێ ناخەن، پشتی ئەم شایەتیدانە دەگرن و تەسدیقی دەکەن:

یەکدەنگیی یەکەم:

یەکدەنگیی ئەوانەیە کە لە جیهاندا بە ناوی "ئالی بەیتی محەممەد ﷺ" ناسراون و ناوبانگیان دەرکردووە. ئەو کۆمەڵە نوورانییەی کە پێشەواکەیان ئەو ئیمامی عەلییە بەڕێزەیە کە دەفەرموێ: "ئەگەر پەردە لە ڕووی پەنهاندا هەڵبدرێتەوە، یەقینم هەروەك خۆی دەمێنێتەوە" و.. لە دوای خۆیشی هەزاران ئەولیای گەورەی خاوەن بەسیرەتی تیژ و پەنهانبینیان تێدا هەڵکەوتووە، لە پیاوانی وەك شێخی گەیلانی (قُدِّسَ سِرُّهُ) کە هێشتا لەسەر زەوی و لە ژیاندا بووە بە چاوی تیژی بەسیرەتی خۆی سەیری عەرشی مەزن و حەزرەتی ئیسرافیلی، بەو گەورەییە، کردووە!

یەکدەنگیی دووەمم:

بریتییە لە یەکدەنگیی ئەو کۆمەڵەی کە بە "هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبەر ﷺ" بەناوبانگ و ناسراون، کە بە یەکگرتنیان و ئیمانە دامەزراوەکەیان تەسدیقی ئەم پێغەمبەرە مەزنە ﷺ دەکەن. ئەم تەسدیقەشیان لە ڕادەیەکی وادا بوو کە گەیاندنیە ئەوەی گیان و سامان و باوك و تیرە و هۆزیان لە پێناوی ئەودا بەخت بکەن. ئەوانەی کە پێش پێغەمبەر ﷺ کۆمەڵێکی دەشتەکیی ناو جێگایەکی دوور لە خوێندەواری و بێ بەش لە هەموو ڕواڵەتێکی ژیانی کۆمەڵایەتی و بیری سیاسی بوون و، خاوەنی هیچ پەڕاو و ڕێبازێکی ڕوون نەبوون و، لە تاریکستانی چەرخی "فەترەت"دا ون بووبوون و

هەر ناویان نەدەهێنرا، كەچی لە پاش موسڵمان بوونیان و لە ماوەیەكی كەمدا بوون بە مامۆستا و ڕابەر و سیاسی و كاربەدەستی دادوەری ئەو نەتەوانەی كە لە باری شارستانێتی و بواری زانستی و ژیانی كۆمەڵایەتی و ڕامیارییەوە پێشكەوتووترین نەتەوەی ئەو كاتەی سەرزەوی بوون، بەم جۆرە فەرمانڕەوایی خۆرهەڵات و خۆرئاوایان گرتە دەست و، ئاڵای دادگەرییان لە دەریا و وشكایی جیهاندا دەشەكایەوە.

یەكدەنگیی سێهەم:

بریتی یە لە تەسدیقی ئەو كۆمەڵە مەزنەی كە لە زانایانی بەڕێز و لە ژمارە بەدەری ئەوتۆ پێكهاتوون كە لە زانستەكانیاندا وەك دەریا وان و تابلێی لێكۆڵەر و وردەكار بوون و، لەناو نەتەوەی ئەم پێغەمبەرەدا ﷺ هەڵكەوتوون و گەشەیان كردووە و، لە هەموو چەرخێكدا هێندە مرۆڤی كامڵ و كارامە و لێهاتوویان هەیە كە لە گشت زانستێكدا پێش هەموو كەسێك كەوتوونەتەوە.

جا تەسدیقی هەموو ئەو زانایانە، پێكەوە و بە پلەی "علم اليقين" - لە ڕاستیدا - یەكدەنگی یەكە لە وێنەی نی یە.

لەمانەوە گەشتیارەكە بڕیاری دا كە: شایەتیدانی ئەم پێغەمبەرە نەخوێندەوارە ﷺ لەسەر "یەكتایی خواوەند" شایەتیدانێكی جوزئی و تاكەكەسی نی یە، بەڵكو شایەتیدانێكی هەمەكی و گشتیی ئەوتۆیە كە هێندە مەحكەم و دامەزراوە هەرگیز لە جێی خۆی نەبزوێت و، گەر سەرجەم شەیتانەكانیش لە هەموو لایەكەوە لێی كۆببنەوە، ناتوانن خۆیان لە بەرامبەرییەوە ڕابگرن.

هەر بەم جۆرەش لە پلەی شازدەهەمی مەقامی یەكەمدا، ئاماژەیەكی كورت بۆ ئەم ڕاستی یە كراوە كە ئەو گەشتیارە لە گەشتە عەقڵی یەكەیدا بە ناو لایەنەكانی ژیان لەو قوتابخانە نوورانی یەی چەرخی بەختەوەریدا دەستی كەوت. ئەو ئاماژەیەش بەم جۆرەیە:

(لا إله إلاّ اللهُ الواجبُ الوجودُ الواحدُ الأحدُ الذي دلَّ على وجوبِ وجودِهِ في وحدتِهِ: فخرُ عالمٍ، وشرفُ نوعِ بني آدمَ، بعظمةِ سلطنةِ قرآنِهِ، وحشمةِ وسعةِ دينِهِ، وكثرةِ كمالاتِهِ، وعلويّةِ أخلاقِهِ، حتى بتصديقِ أعدائِهِ، وكذا شَهِدَ وبَرْهَنَ بقوةِ مئآتِ المعجزاتِ الظاهراتِ الباهراتِ المُصَدَّقَةِ وبقوةِ آلافِ حقائقِ دينِهِ الساطعةِ القاطعةِ، بإجماعِ آلِهِ ذوي الأنوارِ، وباتفاقِ أصحابِهِ ذوي الأبصارِ. وبتوافُقِ محققي أُمَّتِهِ ذوي البراهينِ والبصائرِ النّوارة).

فەرهەنگۆك

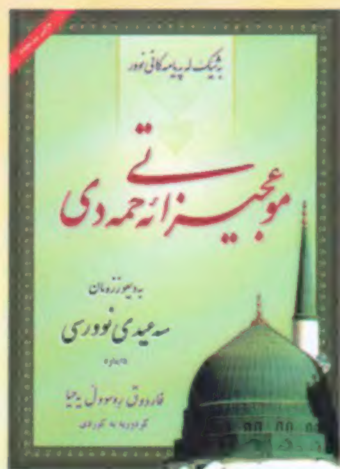
باوەر پێ كراو: ثقة(موثوق)
بەڵگەنەویست: بديهي
بنەدار: الجذع
بوونەوەران: الكائنات(الموجودات)
بیر: ذاكرة
پاسەوان: الحارس
پاشگەزبوو: المرتد
پاشگەزبوونەوە: الإرتداد
پەروەردەكار: المربي
پشكنەر: المفتش
پەنهان(شارراوە): الغيب
پێخۆر: الأُدم
پێغەمبەریتی: النبوة
پێگەیشتوو: الكامل(الإنسان الكامل)
پیلان: المؤامرة
پێناسەر: الْمُعَرِّف
توانایی(توانست) القدرة
تیرەستێرە: الشهاب
جەمسەر: القطب
جوو، جوولەكە: اليهود
جێنشین: الخليفة
جێنشینی: الخلافة
چەسپاندن: الإثبات
چەسپاوە: ثَبَتَ
چەسپێنراوە: أُثبتَ
چییەتی: الماهية
خەرمان: البيدر
دادگەر: العادل (مصطلح حديثي)
داوەریی ژیری: المحاكمة العقلية
دانایی(دانست): الحكمة
درەوشانەوە: لمعة(إلتماع)

دەستەڵاتداری: السلطنة، السلطة
دەهێنێتە ژێربار: يُسَخِّرُ
دڵنیایی: اليقين
دوانگە: المنبر
ڕەبەن: الراهب
ڕەها: المطلق
ڕەوان: البليغ
ڕێرەو: المذهب
زۆربە: الأغلبية
سووسەمار(بزنمژە): الضَّب
سرووش: الوحي
فەلە (دیان، گاور): النصارى
کارژەلە: عناق
کەڵەشاخ گرتن: الحجامة
کەسێتی: الشخصية
گەشتیار: السائح
گەڕیدە: السيارة(للكواكب)
گەزندە: العضوض
لە عادەت بەدەر: الخارق
لێکۆڵەر: الْمُحقق
لوو: سلعة
میهرەبانی: الرحمة، الرأفة
ناوەکی: ضمني
نیشانە: الآية، العلامة
هەسارە: الكوكب
هەڵاتگە: المطلَع
هەڵکەوتوو، بلیمەت: العبقري
هەمەکی: كلي
هەندەکی: جزئي
هێشوو: عِذق
وردەکار: المدقق
یەکدەنگی: الإجماع

پێرستی بابەتەکان

بابەت | لاپەڕە

* * *

✿که جیهان بە هاتنی نوێنەری پادشای ئەزەل و ئەبەد، کە پێغەمبەری سەروەرە ﷺ، شاد و بەهرەمەند بوو.. کە ئەم پێغەمبەرە ﷺ لە لایەن خواوەندی پەروەردگاری هەموو جیهانەکانەوە بۆ لای سەرجەم خەڵکی سەر ڕووی زەوی ڕەوانە کرا و، چەندین دیاریی مەعنەوی و ڕاستیی ڕوونی ئەوتۆشی لەگەڵ خۆدا هێنا کە پەیوەندییان بە هەموو بوونەوەرانەوە هەیە.. لەم کاتەدا، لە لایەنی هەموو دەستە و تاقمێك لەم جۆرانەی بوونەوەرەوە - هەر یەکەیان بە زمانی تایبەتیی خۆی - نوێنەریان بۆ پێشوازی لێکردن و بەخێرهاتنی ئەم پێغەمبەرە ﷺ هات و، هەریەکەشیان موعجیزەی دەستە و تاقمی خۆیان لە بەردەم پێغەمبەردا ﷺ پێشکەش کرد. بەمەش تەسدیق کردن و بەخێرهاتنی پێغەمبەریان ﷺ دەربڕی. ئەوەبوو هەر لە بەرد و دار و ئاو و مرۆڤەوە، تا دەگاتە مانگ و خۆر و ئەستێرەکان، هەموو ئەم کارەیان ئەنجام دا. وەك بڵێی هەر یەکەیان بە زمانی حاڵی خۆی دەڵێت:

"یاخوا بەخێربێیت"!

سەعیدی نوورسی

ISBN 0-0206-0000-3

نرخی (٤٠٠٠) دینارە